

OLAJOS TÍMEA

*A tehetség
egyres szocio-emocionális
jellemzőinek vizsgálata
a Dabrowski-féle
Fejlődési Potenciál
tükrében*

OLAJOS TÍMEA

*A tehetség egyes szocio-emocionális jellemzőinek vizsgálata
a Dabrowski-féle Fejlődési Potenciál tükrében*

Lektorálta:

DR. HABIL. SZABÓ ÉVA
DR. HABIL. RÉVÉSZ GYÖRGY

© Debreceni Egyetemi Kiadó Debrecen • University Press,
beleértve az egyetemi hálózaton belüli elektronikus terjesztés jogát is

ISBN 978-963-615-190-4 (print)

ISBN 978-963-615-191-1 (pdf)

Kiadta: a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
dupress.unideb.hu

Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi

Készült a Debreceni Egyetemi Kiadó nyomdájában, 2024-ben

OLAJOS TÍMEA

*A tehetség
egyres szocio-emocionális
jellemzőinek vizsgálata
a Dabrowski-féle
Fejlődési Potenciál
tükrében*

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press

2024

TARTALOMJEGYZÉK

Tartalomjegyzék	4
Bevezetés	9
I. A KUTATÁS ELMÉLETI HÁTTERE	11
1.1. TEHETSÉGPSZICHOLÓGIAI VONATKOZÁSOK	13
1.1.1. A tehetségfogalom konceptuális változásai	13
1.1.2. Tehetségfejlődési modellek	21
1.1.3. A tehetségfejlődési folyamat jellemzői	34
1.1.4. A felnőttkori tehetség jellemzői	38
1.1.5. A tehetséges személyek sajátos szocio-emocionális vonásai	43
1.1.6. A túlingerlékenység és szerepe Dabrowski fejlődési elméletében	48
1.2. A PEREFEKCIONIZMUS	54
1.2.1. A perfekcionizmus fogalma, szemléleti változásai	55
1.2.2. A perfekcionizmus forrásai	63
1.2.3. A perfekcionizmus életvezetésre gyakorolt hatásai	66
1.2.4. A tehetség és perfekcionizmus intrapszichés kapcsolódási pontjai	71
1.3. A SZUBJEKTÍV JÓLLÉT	72
1.3.1. A szubjektív jóllét fogalma, kapcsolata az életelégedettséggel	72
1.3.2. A szubjektív jóllétet befolyásoló tényezők	81
1.3.3. Szubjektív jóllét és perfekcionizmus	83
1.3.4. Tehetség, perfekcionizmus és szubjektív jóllét	86
II. VIZSGÁLATI RÉSZ	89
1.1. A VIZSGÁLAT BEMUTATÁSA	91
1.1.1. A vizsgálat elméleti kontextusa	91
1.1.2. Témafelvetés, a vizsgálat célkitűzései	93
1.1.3. A vizsgálat menetének bemutatása	96
1.1.4. A vizsgálat során alkalmazott eszközök bemutatása	99
1.1.5. Hipotézisek	104

1.2. VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA.	109
1.2.1. A minta leíró jellemzői	109
1.2.2. Leíró statisztika	113
1.2.3. Az Overexcitability-II. (Falk és mtsai, 2016) kérdőív validálása	118
1.2.4. A változók közti különbségekre vonatkozó hipotézisek eredményei	129
1.2.5. A változók együttjárására vonatkozó hipotézisek eredményei.	166
1.2.6. A perfekcionizmus klaszterek szerint képzett csoportjaira vonatkozó hipotézisek eredményei	178
1.2.7. A túlingerlékenység klaszterek szerint képzett csoportjaira vonatkozó hipotézisek eredményei	197
1.3. MEGBESZÉLÉS.	213
1.4. ÖSSZEFOGLALÁS	242
III. FELHASZNÁLT IRODALOM	247
IV. ÁBRA- ÉS TÁBLÁZATJEGYZÉK	269
V. MELLÉKLETEK	277
1.1. Kutatási dokumentumok	279
1.2. Statisztikai melléletek	295

*„Sok van, mi csodálatos,
De az embernél nincs semmi csodálatosabb.”*

Szophoklész

BEVEZETÉS

A rendkívül változatos emberi magatartásformákról, az emberi természet sokszínűségéről már Szophoklész híres sorai is megemlékeznek. Az ókor óta számos művész, filozófus, tudós tanulmányozta az emberi személyiség összetettségét, hol pozitívabb, hol negatívabb konklúziókra jutva. Ha – csak kiragadva néhány példát – a gyakran látszólag egymásnak ellentmondó intrapszichés vonások dinamikáját, a tudatos és tudatlan lelki tartományok interakcióját, vagy akár a tehetséges egyéneken belüli erősségek és gyengeségek mintázatát tekintjük – mind olyan témák melyek, komplexitásuknál fogva sok megközelítésből tárgyalhatók, s még mindig nem teljesen feltártak. Ehhez a néhány eklatáns példához teljes mértékben illeszthető a tehetségesekre fokozottan jellemző azon szocio-emocionális vonások köre, mely dolgozatunk fókuszában áll. Ugyanis olyan sajátosságokat igyekszünk körbe járni, melyek az egyéni fejlődést katalizálhatják, de mentálhigiénés szempontból veszélyeztető ágensekké is válhatnak. A tehetségesek sajátos személyiségfejlődésének kérdései illetve a tehetségesek személyiségjellemzői izgalmas és szerteágazó témakörként számos elméletalkotó pszichológust és kutatót inspiráltak a válaszok keresésére, de – mint a legtöbb tudományterületen – itt is érvényes az a jelenség, hogy egy kérdés megválaszolása legalább tíz másik kérdés születését generálta/ja.

A dolgozat alapjául szolgáló kutatás elméleti kontextusát egy olyan fejlődési modell adja, mely már a nevében is leképezi az emberi természet ellentmondásosságát, hiszen nem másról van szó, mint a Kazimierz Dabrowski nevéhez kötődő Pozitív Dezintegrációs Teóriáról. A dolgozatban tárgyalt perfekcionizmus és túlingerlékenység optimális esetben az úgynevezett Fejlődési Potenciál elemeiként vezetik át a tehetséges egyént

a gyermekkorból a serdülőkoron át a felnőttkorba, hogy ott a pozitív dezintegráció egyes szintjeit meghaladva, képességeiket kiteljesítve eljussanak a morális és etikai fejlettség legmagasabb szintjére.

Ez a Fejlődési Potenciál a Kohlbergi és Ericsoni, Maslowi fejlődésmo-
dell koncepciókhoz hasonlóan az egyéni adottságokon alapuló, az adott ember előtt álló lehetőségeket jelenti, melyek kihívásokkal, fejlődési fel-
adatokkal, és nem utolsósorban személyes krízisekkel járnak együtt. Ebből következően a szubjektív jóllét is veszélybe kerül e krízisek során, hiszen számos tekintetben el kell hagyni a komfort zónát a fejlődés során. Így az étellel való elégedettség kérdését is árnyaltan érdemes szemlélni. A dolgozat célja, hogy feltáró vizsgálatként hazánkban elsőként empiri-
kus adatokkal szolgáljon a fent nevezett Fejlődési Potenciál összetevő-
ről, a köztük lévő lehetséges kapcsolatokról. A kérdéskört tanulmányozva a vizsgált pszichológiai konstruktumokról igyekszünk a jó-rossz, perfek-
cionista – nem perfekcionista, tehetséges – nem tehetséges dichotómiát meghaladva írni. Így tehetségterületekről, mintázatokról és multidimen-
zionális megközelítésről van szó a dolgozatban, mely reményeink szerint rávilágít a kérdéskör izgalmas voltára.

I. A KUTATÁS ELMÉLETI HÁTTERE

1.1. TEHETSÉGPSZICHOLÓGIAI VONATKOZÁSOK

1.1.1. A tehetségfogalom konceptuális változásai

A tehetség igen komplex, sokarcú jelenség, melynek mibenlétéről és természetéről – bár vannak közös vonásaik-mégis igen nehéz általános érvényességű megállapításokat tenni. A tehetségre vonatkozó koncepciók érvényességét leginkább azok használhatósága határozza meg, vagyis az a szempont, hogy az adott társadalmi és kulturális viszonyrendszer kérései között mennyire tekinthetők adekvátnak és hatékonyak (Gordon Győri, 2004).

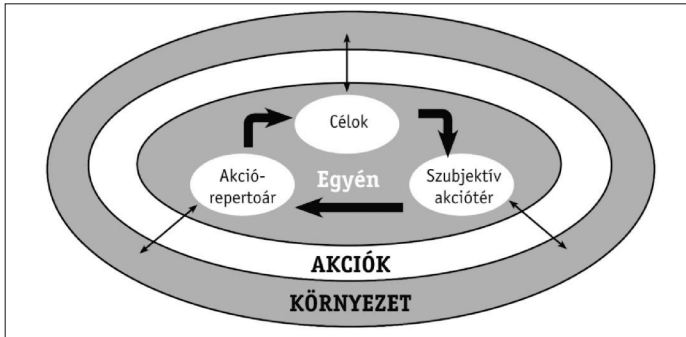
Ebben az értelmezésben a tehetség nem más, mint társas konstrukció, hiszen „*ez egy olyan valami, amit feltaláltak és nem felfedeztek*” (Borland, 2004, 14. o.), így a kritériumai tudományos-empirikus, pragmatikus, morális, haszonelvű szempontból is megközelíthetők. Nem véletlen, hogy a XIX. században még nem voltak „tehetséges” gyermekek, mert a tehetséges gyermek konstruktuma egyszerűen nem létezett, egészen addig, amíg létre nem hozták azt szociokulturális és szociopolitikai tényezők együttes hatására a XX. század második felében (Borland, 2004). Csík-szentmihályi (2008a) szavaival és példájával élve, mind a kreativitás, mind a tehetség fogalmát csak abban az adott kulturális kontextusban, rendszerben lehet értelmezni, melyben jelentése van. A tehetséges személy ezt a jelentést, illetve tartományt változtatja meg/vagy újat hoz létre, amit aztán egy szakértői kör elfogad.

A fentiekből adódóan különböző tehetség definíciók bontakoztak ki a szakirodalomban, de az közös jellemzőjük, a kiválóság és a potenciál fogalmával mind szorosan kapcsolódnak (Harmatiné Olajos, 2013). A tehetségmodellek e központi alapvetését megtartva a tehetségkonceptiók évtizedeken át tartó evolúciója során azonban hangúly- és néző-

pontváltások figyelhetőek meg, melyek által egyre árnyaltabb megközelítések születtek.

A tehetségpszichológia első időszakában alapvetően vonáselvű elképzelések születtek, melyek alapvetően additív és statikus jellegűeknek tekinthetők, így leginkább állapotleíró megközelítésnek fogható fel (Olajos, 2019). Ilyen például a „tehetség = kiemelkedő intelligencia” termini gondolata, de a Renzulli-féle klasszikus három körös modell, illetve ennek Joseph Mönks-féle továbbfejlesztése is ide sorolható. A tehetséget valamely személyiségjegy mentén meghatározó felfogások – szűk perspektívájuk miatt szintén nem mondnak semmit sem a fejlődésről, sem a tehetség-összetevők egymásra hatásáról.

Az ezeket követő dinamikus-komplex modellek az intrapszichés faktorokon túlmutatóan számos külső-belső komponens dinamikus interakcióját hangsúlyozzák, kiemelve, hogy e komponensek gátló vagy éppen serkentő hatással egyaránt bírhatnak a tehetség kibontakozására nézve. Czeizel 2X4+1 modelljében (Czeizel, 1997), Tannenbaum Csillag modelljében (Tannenbaum, 2000, idézi Balogh és Révész 2020) már megjelennek e szempontok a „társadalom”, a „sors-faktor”, a „támogató környezet” címszavakkal. Az ebbe a szemléletmódba sorolható elméletek időbeli változásait figyelemmel kísérve elmondhatjuk, hogy a környezeti tényezőkre illetve a személyiség-környezet interakcióra egyre nagyobb hangsúly esik. Két példát nézve erre: Csíkszentmihályi (Csíkszentmihályi, 2008a; idézi: Balogh és Révész, 2020; 54. o.) szerint *„a kreativitást inkább rendszerfolyamatnak kell tekinteni, mint egyéni folyamatnak”,* mivel kreatív folyamat *„egy interakció a kreatív egyén és a közönség között: előbbi adja az új ötletet, utóbbi véleményezi azt”.* Ziegler 2005-ös akciótop modellje (idézi Páskuné Kiss, 2015) is a környezeti tényezőkre, dinamikus interakciókra fókuszáló megközelítésekre további kiváló példa. A Ziegler-féle rendszerszemléletű bio-pszicho-környezeti interakció perspektíva (1. ábra) ugyanis olyan elemekkel gazdagítja a tehetség-koncepciót, mint a tevékenységi repertoár, a szubjektív tevékenységi tér, vagy az „észlelt környezeti faktorok”. A kiválóság ebben a megközelítésben a környezethez való sikeres alkalmazkodásként értelmezhető. A kiválóság növekedésével, fejlődésével az egyén egyre inkább képessé válik arra, hogy a rendszerre hatást gyakoroljon, beleértve annak a tehetségterületnek a megújítását is, melyekre az úgynevezett kiválósági célok irányulnak.

1. ábra. Az akciótóp modell összetevői Ziegler alapján
(Balogh és Révész, 2020, 69. o.)

E vonulathoz illeszkedve a fejlődéssel kapcsolatban elméletalkotói oldalról az ezredforduló utántól további három tendencia ragadható meg:

- ***A fejlődési diverzitás és a tehetség mellett fennálló esetleges deficitek elfogadása***

A tehetségfogalom kiszélesedése a hatótényezők egyre kifinomultabb leírása mellett elvezet a problémamentes „jól fészült” tehetségképtől (Gyarmathy, 2013a) az erősségek és gyengeségek speciális mintázatát mutató, azaz a kiemelkedő képességei mellett különböző intraperszonális területeken deficitekkel rendelkező „kétszereesen kivételes”-séghez (Harmatiné Olajos, 2014). Ez azt jelenti, hogy ma már egyáltalán nem homogén, problémamentes csoportként gondolunk a tehetséges személyekre. A tehetségfejlődés sokszínűségét a különböző fejlődési alternatívák létét („fejlődési diverzitás”) támasztják alá az idegtudományok területéről érkező kutatási eredmények is, melyek az idegrendszer rugalmasságát (neuroplaszticitás) és a genetikai alapokkal rendelkező vonások rugalmasságát emelik ki e folyamatban (Hawort és Plomin, 2010; Matthews és Dai, 2014). E gondolatkörhöz kapcsolódóan Gyarmathy (2009, 2010) a tehetséges személyeknél gyakran megfigyelhető sajátos kognitív szerveződésről beszél, álláspontja szerint a kiemelkedő tehetségeknél szokásostól jelentősen eltérő „atipikus” agyi szerveződés figyelhető meg.

- ***Az időperspektíva hangsúlyosabbá válása, az életút szemlélet megjelenése***

A második trend az idői perspektíva egyre határozottabb beemelésével pedig napjainkra elvezet a tehetség életút szemléletéhez. Tannenbaum előfutárként már 1986-ban a következőket írta:

„Tartsuk szem előtt, hogy a kifejlett tehetség csak a felnőttekben létezik, a tehetség kiterjesztett fogalma gyermekkorban annak a potenciáját jelenti, hogy tevékenységükkel elismert képviselői vagy példamutató alkotói lesznek olyan ideáknak, melyek jobbá teszik az emberiség morális, fizikai, emocionális, társas, intellektuális vagy esztétikai életét.” (Tannenbaum, 1986; idézi: Subotnik és mtsai, 2011, 27. o.)

Sternberg (2005) WICS modellje alapján a tehetség nem más, mint a szakértelem kifejlődése, és jellemzi a társakhoz viszonyított kiválóság, az adott kontextusban való ritkaság. Továbbá értékkel bíró területen demonstrálnia kell a produktivitását is.

Csikszentmihályi, Rathunde, és Whalen (2010, 48. o.) megállapítása is miszerint a *„a tehetség sokkal inkább egy fejlődési folyamat, mint eleve adott tulajdonság”* és *„a gyerek tehetsége, csak egy jövőbeli lehetőséget ígér.”*

Subotnik és munkatársai (2011) értelmezésében a tehetség egyfajta fejlődési potenciálként értelmezhető: *„A tehetségesség a teljesítmény vagy a produkció olyan manifesztációja, amely a tehetség-terület felső tartományába esik, megelőzve más magasan funkcionáló személyek adott területen mutatott teljesítményét. A tehetségesség továbbá fejlődési potenciálnak is tekinthető, amit később az elért eredménnyel lehet mérni. A pszichoszociális változók alapvető szerepet játszanak a tehetséges megnyilvánulásában, fejlődésében, mégpedig minden fejlődési szakaszban. Mind a kognitív, mind a pszichoszociális tényezők fejleszthetőek, változtathatóak, ezekkel a tényezőkkel tervszerűen kell foglalkozni”* (Subotnik és mtsai, 2011, 7. o.).

Ingrid Schoon (2000) modelljében életút „life-span” megközelítésről beszél, csakúgy, mint a felnőttkori tehetségre vonatkozó korszerű szakirodalom, azaz úgy véli, a tehetségfejlődés felnőttkorban is folytatódik (Lásd: Feldman, 2000; Horowitz, Subotnik, és Matthews 2009; Jacobsen, 1999; Moltzen, 2009). Ez a szemlélet egyébként napjaink tehetségmenedzsment szakirodalmában is megje-

lenik (például: Berger, Berger és Dorothy, 2004; Crane és Hartwell, 2019; Fodor és Olajos, 2021; Stewart 1999).

Fiedler (2012, 2015) a felnőttkori tehetség fejlődésére vonatkozó teóriájában hat felnőttkori tehetség életszakaszt jelöl meg tizen-nyolc éves kortól nyolcvan éves korig bezárólag. Ezen életszakaszok az eriksoni pszichoszociális fejlődési teóriához hasonlóan leírják az adott szakasz fejlődési feladatait és az adott szakaszban rejlő veszélyeket. Például a 18–35 év közötti tehetséges fiatal felnőttkorúak esetében az intimitás kialakításának speciális problémái kerülnek előtérbe, illetve a független identitás formálásának kihívásai olyan munkahelyi környezetben, ahol a tehetséges személy speciális kisebbségnek számít. Ráadásul olyan pályakezdő munkakörökbe kerülnek, ahol problémamegoldó képességük, kreatív potenciáljuk gyakran nem mutatkozhat meg a maga teljességében. Mindez krízishez vezethet, de ha sikerül legalább egy emberrel jelentőségteli kapcsolatot kialakítani, ha meg tudják osztani gondolataikat másokkal, ez már protektív lehet. Optimális esetben stimuláló környezetet, sikeres munkatapasztalatokat tudhatnak magukénak, s ezek segítenek a fiatal tehetséges felnőttnek a független identitás kialakításában.

Végül, de nem utolsó sorban Kazimierz Dabrowski (1964) Pozitív Deintegrációs elméletét említjük, mely szintén szakaszokat állapít meg a tehetségesek fejlődésével kapcsolatban. Ezek a szakaszok az előző modellhez képest nem életkorhoz kötötteen jelennek meg a serdülőkor után, s így inkább helyesebb fejlődési szinteknek tekinteni őket. Részletesebb bemutatásukra később térünk ki.

- ***A genetikai alapok és környezeti hatások interakcionista megközelítése***

A tehetségkutatások terén egyre növekvő egyetértés mutatkozik abban is, hogy a tehetség genetikai predispozíciók és környezeti hatások interakciójának eredménye, s nem velünk született, hanem inkább kifejlődik (Horowitz, 2000; Plomin és Mtsai, 2013; Simonton, 1999). Ez a megállapítás egyébként konzisztens a fejlődésbiológia mai nézetével, mi szerint az egyéni fejlődés inkább epigenetikusan mintsem genetikusan meghatározott. Ezen megközelítés alapján a

kutatók kiemelik, hogy a tehetségfejlődés komplex folyamata nem más, mint többszörös genetikai vonások kombinációjának epigenetikusan időzített módon való megfelelő illeszkedése egy bizonyos tehetségterülethez.

Az ebbe a gondolati vonulatba illeszkedő modern megközelítések arra is rávilágítanak, hogy a tehetség kibontakozásához vezető utak összetettek és sokfélék lehetnek. E megközelítésben maga a környezet (kontextus) is nagy jelentőségű, hiszen senki sem vitatja, hogy a tehetség kifejeződéséhez szükség van tanulási lehetőségekre, társas és technikai támogatásra. A környezet azért is fontos, mert mindenki számára tartalmaz olyan tárgyválasztási lehetőségeket és kényszerítő tényezőket is, melyek mindenképpen alakítják a tehetség kifejeződését a fejlődés során. A társas és kulturális körülmények, a társas tőke megléte vagy hánya, a fizikai életkörülmények, az értelmes együttműködésekre és ezekkel együtt a kreatív teljesítményekre való lehetőség – mind megkerülhetetlen hatótényezők, csakúgy, mint a kulturális normákban mutatkozó különbségek, melyek a kiemelkedő teljesítmény és magának a tehetségnek az eltérő értelmezéseit eredményezik. (Matthews és Dai, 2014).

Paradigmaváltások a tehetség értelmezésében

A fent leírt folyamatok tágabb perspektíváját adja a paradigmaváltások aspektusából való megközelítés. Érdemes így is, – az előzőekhez képest egy kicsit másabb megfogalmazásban – is rátekinteni a jelenlegi helyzetre, hiszen az előzmények és a jövő kilátásai egyaránt fontosak a jelen megértésében. Az alapvetések a paradigmaváltások kapcsán illeszkednek a fentebb megfogalmazottakhoz, viszont kicsit mások a hangsúlyok. Lo és Porath (2017) áttekintő tanulmányukban három, a tehetséggondozásban és a tehetség szemléletében tapasztalható paradigmaváltást mutat be (*1. táblázat*). Ezek a következők: demisztifikáció, identifikáció és tranzakció.

A korai időszak az 1920-as évekre tehető, amikor is a pozitívizmus uralkodó filozófiai áramlatának hatására a tehetség tudományos témává válik. Az előtte való időszakban a tehetségre úgy tekintettek, mint misztikus, isteni természetű jelenségre, s gyakran babonák övezték, s szín-

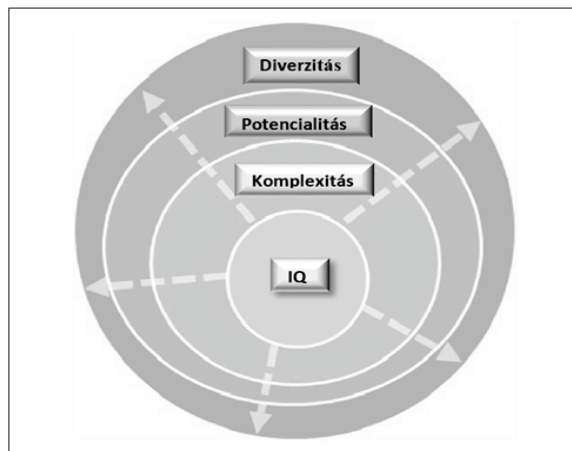
tén gyakran kapcsolták össze a neurózisokkal. A korai szisztematikus tehetségvizsgálatok a konstruktum demisztifikációját célozták meg. Ugyanezen időszak tekinthető egyébként az intelligencia tesztek megjelenésének is, s ez az intelligencia terén mutatkozó egyéni különbségek mérésének és megértésének tudományos célját eredményezte. A szerzők úgy fogalmazzák: a demisztifikációs paradigma lényege a humán intelligencia természetének tudományos módszerekkel való tisztázása volt.

Az identifikációs paradigma első időszakában ennek megfelelően az IQ mérésére fókuszáltak, de ezen a területen is hamar megfigyelhető konceptuális trend jelent meg: a szimplicitástól a komplexitás irányába mozdulás. Ennek a trendnek eklatáns példája Howard Gardener többszörös intelligencia elmélete (1983) Gardner szerint valamennyi intelligencia típusnak megvan a maga saját fejlődési íve és saját egyedülálló neurális szerkezete. Mindegyik tükrözi a különböző kultúrák értékeit, s a tőlük kapott támogatást. Ebbe a gondolati vonalba illeszkedően a tehetségre ismét dinamikus és egyben társas konstruktumként tekinthetünk.

1. táblázat. Paradigmaváltások a tehetség szemléletében

	Cél	Ismeretelméleti keret	Elméleti háttér	Preferált terminológia
Korai	Demisztifikáció	Pozitivizmus	Örökletesség	Génusz, csodálatos
Modern	Identifikáció	Posztpozitivizmus	Mérhetőség	Tehetséges
Aktuális	Tranzakció	Rendszergondolkodás	Feltételeesség	Fejlett, képesebb

A modern megközelítések paradigmaváltásának második konceptuális trendje: „from Being to Becoming”: azaz a korábban említett leíró jelleg („ez van”) helyett a folyamatra fókuszálás előtérbe kerülése. A tehetség így dinamikus, kontextuális és emergens jellegűnek tekintett immár. A harmadik trend: „from Exclusivity to Diversity” azaz az „Exkluzivitástól a Diverzitás felé” mozdulást jelenti. Ebbe a sokszínűség felé való nyitásban azonban nem csak a neurodiverzitás értendő, hanem a társadalmi diverzitás is (2. ábra).

2. ábra. A tehetségfogalom kiszélesedésének kulcsfogalmai

A hátrányos helyzetű csoportok beemelése, a tehetséggondozás látókörének kiszélesedése az úgynevezett alulreprezentált tehetségcsoportok speciális szükségleteire való odafigyelés, az esélyegyenlőség biztosítása megkövetelte a tehetségazonosítás és tehetséggondozás tradicionális fix, normatív szemléletének meghaladását (Mező és Harmatiné Olajos, 2014).

A harmadik paradigma napjaink aktuális váltását jelenti, melyben a rendszergondolkodás válik egyre meghatározóbbá. Ezen belül inkluzív, non-normatív megközelítéssel minden egyes személy egyedi adottságait és képességeit keresik, s a tehetséget a szituációba ágyazott egyén rekurzív realizációjának tekintik, mely függ a rendszer komplexitásától és az egyén és környezet közti dinamizmusoktól. A hangsúly az interakciókon, kapcsolatokon, interdependenciákon van. Úgy is fogalmazhatunk, hogy ebben a megközelítésben a tehetség az adott személy és környezet közti funkcionális kapcsolatok terméke (Barab és Plucker, 2002). Jelen paradigmaváltás szerint nem a tehetség precízazonosítására esik a hangsúly, hanem annak a megtalálására, hogy mi az ami „működik” azaz milyen programok és szolgáltatások biztosítják leginkább a tanulást, fejlődést az egyén számára (van Tassel-Baska és Wood, 2010). Cél az érdeklődéshez és képességekhez illeszkedő gazdag és változatos oktatási tapasztalatokhoz juttatni az egyént, s nem feltétlenül címkézni őt.

Természetesen a fent bemutatott tehetség paradigmák között időbeli átfedések vannak, azaz nem éles váltásokról, hanem egymás mellett létező fokozatosan erősödő illetve gyengülő koreszmékről beszélhetünk.

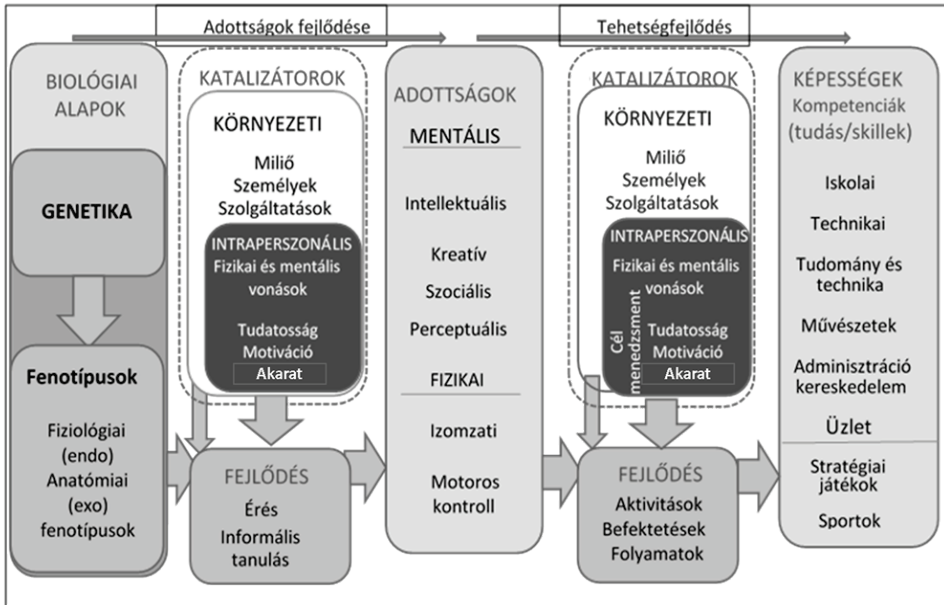
1.1.2. Tehetségfejlődési modellek

A fejlődés perspektívájú tehetségmodellek közül négy – vizsgálatunk szempontjából – speciális relevanciával bírót ismertetünk részletesebben a következő gondolati egységben. A bemutatás során a modelleken belül is magával a fejlődési folyamattal és a személyiségvonásokkal kapcsolatos gondolati szátra helyezük a hangsúlyt.

Gagné Kibővített Tehetségmodellje

Gagné többször átdolgozott Megkülönböztető Tehetségmodelljének 2013-as verzióját ismertetjük a szerző saját fejlesztéseinek 2009-es, és 2013-as áttekintése alapján. Ebben a változatban új elemként a biológiai alapok – ezen belül is a genetika „G” faktora – deklaráltan teret kapnak (3. ábra). A genetikai háttér és a katalizátorok hatnak a kiemelkedő természetes képességekre, azaz az adottságok kifejlődésére. Gagné 2013-as modelljében továbbra is központi szerepet kap a tehetség mint potenciál és a megvalósított, kibontakoztatott tehetség megkülönböztetése.

„Giftedness” kifejezéssel azokat a kiemelkedő természetes képességeket (adottságokat) jelöli, melyek legalább egy képességterületen az adott életkori csoport felső 10%-ába helyezik az illetőt. Ezzel szemben a „Talent” a szisztematikusan fejlesztett képességek kiváló elsajátítására vonatkozik, mely egy adott tevékenységterületen az adott életkori csoport felső 10%-ába helyezi a személyt. Ezeket a kiemelkedő területeket „kompetencia” (tudás és képesség) kifejezéssel is illelhetjük (Páskuné Kiss, 2015).

3. ábra. Gagné Kibővített Tehetségmodellje

A fenti meghatározások alapján a tehetségfejlődés továbbra is fogalma úgy definiálható, mint progresszív átalakulás a természetes képességek, adottságok felől az átlag feletti kompetenciákkal rendelkező táltum irányába („*progressive transformation of gifts into talents*” (Gagné, 2009, 1. o). A modell fő vázát a kiemelkedő természetes képességek/adottságok (G-giftedness), a kibontakozott táltum, mely az emberi tevékenységek egy vagy több területén kiemelkedő teljességben (T-talent) realizálódik, illetve a tehetségfejlődési folyamat triója jelenti. Két további komponens egészíti ki a teória struktúráját: az intraperszonális és környezeti katalizátorok csoportja. A továbbiakban – vizsgálati témánkhoz kapcsolódva a fejlődési folyamatot járjuk körül részletesebben.

A tehetségfejlődési folyamat három komponense (Aktivitás, Halaadás, Befektetés) további 3-3 egységre osztható. Az Aktivitások vagy tevékenységek során a tehetséggondozásban részt vevő személy (talentee) hozzájut bizonyos program-elemekhez, amelyek valamilyen tartalmat közvetítenek felé egy meghatározott tanulási környezetben és formában. A tehetség kibontakozása, haladása szükségszerűen különböző fokozatokon megy keresztül, melynek folyamatát annak gyorsasága, illetve

a folyamat során megjelenő fordulópontok, pl. egy ösztöndíj elnyerése jellemzik. (Péter-Szarka, 2011). Ilyen fokozatok a következők: „újonc”, „haladó”, „jártas/gyakorlott” és „szakértő”.

A Befektetéseket a fejlődési folyamatba befektetett idő, pénz és pszichikus energia alkotják. A katalizátorok a tehetség fejlődését leginkább meghatározó erők, melyek jelenlétük vagy hiányuk következtében pozitív vagy negatív hatással lehetnek a kibontakozás folyamatára. Az Intrapersonális és Környezeti katalizátorok részleges átfedése a modellben arra utal, hogy a személyen belüli faktorok jelentősen megsűrűrik a környezeti hatásokat. Néhány környezeti hatás ugyan közvetlenül is befolyásolja a tehetségfejlődés folyamatát, de e katalizátorok többsége az egyén szükségletein, érdeklődésén, személyiségén keresztül, tehát áttételesen érezteti hatását (Péter-Szarka, 2011).

Ezen a ponton emelnénk ki, hogy vizsgálatunk szempontjából releváns intraperszonális katalizátorok között az úgynevezett mentális karakterisztikumok csoportjában két nagy konstruktumot említ az eredeti modell (Gagné 2004, idézi Harmatiné Olajos 2011): a temperamentumot és személyiséget, melyek a veleszületett és a környezet által befolyásolt sajátosságainkat reprezentálják. Gagné maga is a személyiség öt faktoros modelljének elfogadottságát említi ennek kapcsán, illetve azt, hogy amit személyiség alatt értünk azt legjobban ez a megközelítés summázza. Arra is kitér, hogy egyre több bizonyíték van arra nézve, mennyire szoros kapcsolat mutatható ki a felnőtt személyiségvonások és a temperamentum dimenziók között. Ez a kapcsolat pedig várhatóan megmagyarázza, a Big Five dimenziók jelentős mértékű genetikai alátámasztottságát.

Gagné (1993, 2009) négy tehetségfejlődési folyamatot ír le: az érést, a napi szintű problémamegoldást, az informális képzést és gyakorlást, a formális képzést és gyakorlást egy speciális területen. Gagné hangsúlyozza, hogy az általános és speciális oktatás és képzés nélkül az egyén számos lehetőségtől esne el és számos foglalkozásból lenne kirekesztve tekintet nélkül adottságaira. Egy adott karrier vagy életstílus elérése érdekében folytatott gyakorlás és egyéb (fel)készülés mennyisége és minősége határozottan befolyásolja, hogy milyen eredményre jutunk, csakúgy, mint a jól és gyorsan tanulás képessége.

Ingrid Schoon dinamikus-interaktív tehetségfejlesztési modellje

Schoon (2000) a felnőttkort állítja tehetségfejlesztési modellje fókuszába. A modell keretet biztosít annak értelmezésére, hogy a tehetség miként fejlődik ki az életpályán keresztül, és milyen eredményekhez vezet (4. ábra). A tehetség fejlődésére ható tényezők között a modell megkülönbözteti az egyéni tényezőket, a születési feltételeket, a környezeti tényezőket valamint a tágabb társadalmi-történelmi kontextust. Ezek is megjelentek már korábban a fejlődési modellekben, de azokban elsősorban az intézményi nevelés korosztályára vonatkoztatták őket. E modell hangsúlyozza, hogy a tanulmányok, a képzés, valamint a gyakorlat kiemelkedő helyet foglal el a tehetségfejlesztés folyamatában, összekapcsolva a korai és későbbi szakaszokat.

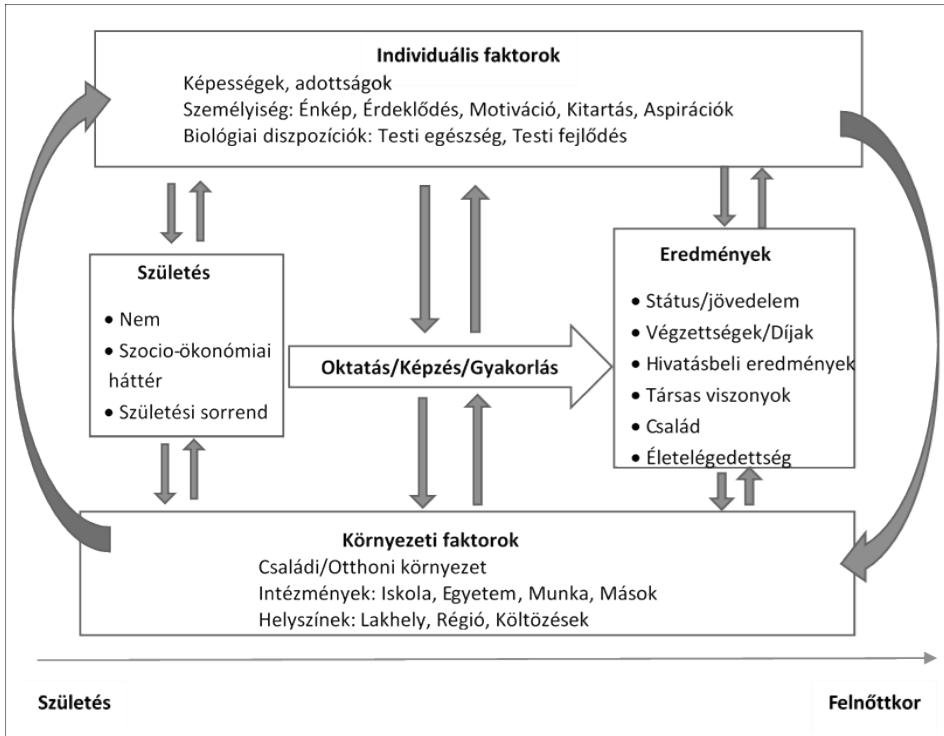
- ***Társadalmi-történelmi kontextus***

A társadalmi körülmények a tehetséges személy élete során nagyban hozzájárulhatnak a potenciál fejlődéséhez. Katalizálhatnak elképzeléseket, támogathatják, de el is nyomhatják a tehetséget. Kiemelendő, hogy nagy kihívást jelenthet a tehetséges egyén számára az életpályája során változó társadalmi valósággal való megküzdés feladata. A kiemelkedő teljesítmény nem értető meg a meg, ha az egyént és tevékenységét attól a társas-történelmi kontextustól izolálva szemléljük, melyben egyébként ténykedik.

- ***Egyéni tényezők***

A konkrét adottságok és képességek szükséges, ám nem elegendő előfeltételei a teljesítménynek. A cél megvalósítása iránti eltökéltség és kitartás, vagy a potenciál megvalósítása érdekében végzett kemény munkára való hajlandóság fontos alkotóelemek. A teljesítményben megmutatkozó inter-individuális különbség a képességek, adottságok, személyiség karakterisztikumok, motivációs jellemzők, biológiai diszpozíciók egymással és a környezeti tényezőkkel fennálló interakciójának szocio-kulturális beágyazottságú keveréke. Az egyén felismerve és fejlesztve saját érdeklődését, kompetenciáit, értékeit, a saját jövőjére nézve elvárásokat alakít ki. Az ilyen féle életterv formálás segít a jelen és a jövő közti átme-

netben. A várakozások és aspirációk ugyanakkor változhatnak a társadalmi realitás függvényében, esetleges kompromisszumok jöhetnek létre. Olyan személyiségvonások, mint az autonómia, független gondolkodás, magabiztosság szintén kulcsfontosságúak a lehetőségek realizálásában, de az mentális és biológiai egészség megléte is ilyen alapnak tekinthető a kiemelkedő felnőttkori teljesítmény és tehetség szempontjából.

4. ábra. A Schoon-féle dinamikus-interaktív tehetségfejlődési modell

- **Születési tényezők**

A szocio-ökonómiai státusz, a születési család mérete, a férfinak vagy nőnek születés ténye mind befolyásolja a tehetség fejlődését. A jó „startolás” vagy privilegizált helyzetből, jó anyagi körülmények közül indulás, a sikeresség nagyobb esélyét jelenti. Jobb neveltetést-iskoláztatást, a későbbiekben az anyagi erőforrásokhoz való nagyobb hozzáférést, más típusú szerep-modelleket, más jellegű

informális kapcsolati háló lehetőségét jelenti a jövőre nézve. A születési sorrend hatása sem elhanyagolható a kiemelkedő képességek kifejlődésében, akár a gyermekkorról akár a felnőttkorról essék szó. Az adott nemhez tartozás (lásd: a női tehetség kibontakozásának problémái, a női alulteljesítés problémaköre (Harmatiné Olajos 2013), a nemzetközi szakirodalomban is jól dokumentáltak.

- ***A környezeti tényezők***

Schoon modellje Bloom e témában írt munkájára alapozva (Bloom, 1985) felhívja a figyelmet a tehetséges személy és környezete közötti interakció természetének változására. Az élet különböző szakaszaiban más-más jellegű támogatás és stimulálás szükséges. Az általunk vizsgált életkorban az adott tehetség tanárral vagy mentorral/coach-al dolgozva kiemelkedő eredményeket mutat valamely speciális tehetségterületen. Már határozott elköteleződés szükséges ebben a szakaszban, ugyanis ekkorra a tehetségfejlődés egy életre szóló életpályává („karrierré”) válik, melyben egyre inkább „full time” képzést és gyakorlást folytat az egyén. Az iskolai környezet optimális esetben erősen katalizálhatja az egyéni potenciál fejlődését, de ezen túlmenően szerencsés esetben előkészíti az egyént a munka világára is.

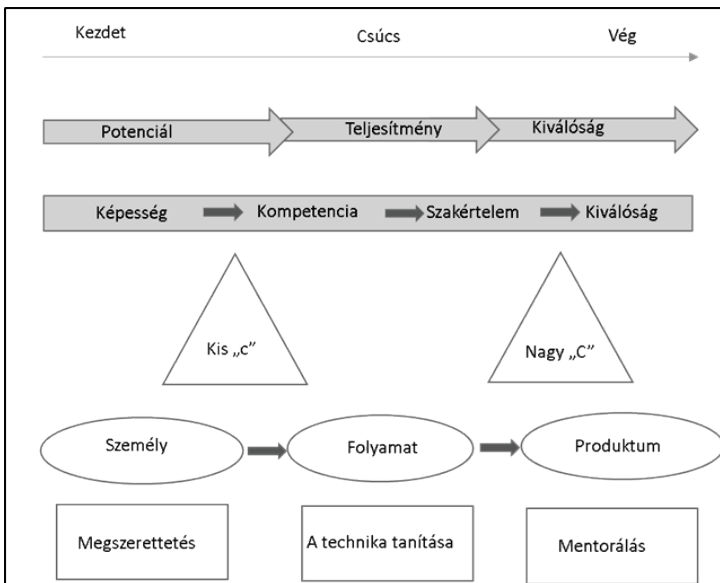
Subotnik, Olszewski-Kubilius és Worrell tehetségterületi fejlődési modellje

Subotnik, Olszewski-Kubilius és Worrell (2011) egy adott területre vonatkozó tehetségfejlődési modelljükben az adottságoktól és a potenciál meglététől a teljesítmény megjelenésén át a felnőttkorban megnyilvánuló kiválóságig tartó tehetségfejlődés ívét mutatják be (5. ábra). A fejlődést behatároló tényezők közé sorolnak bizonyos pszichoszociális faktorokat úgymint: alacsony motiváció, non-produktív mindset, gyenge szociális készségek, illetve a pszichológiai erőforrások alacsony szintje. Azonban nem derül ki pontosan, mit is értenek ez utóbbiak alatt. A reziliencia alacsony szintje és az akadályokkal való megküzdés nem megfelelő volta az, amiben a szerzők szerint a pszichoszociális gátló tényezők hatása leginkább megnyilvánul. További negatív hatásokat jelenthetnek

a külső tényezők és szerencse faktor: ilyen lehet az egyén érdeklődése és az általa elérhető lehetőségek közti diszkrépancia.

A tehetségfejlődést támogató tényezők közé szintén bizonyos pszichoszociális és külső és szerencse faktorokat sorolnak. A serkentő pszichoszociális tényezők között olyan elemeket említenek, mint az optimális motivációs szint, a produktív mindset, a kifejlesztett pszichológiai erősségek és szociális készségek.

A kiválóságig vezető szakaszok a kreativitás szintjének változását is jelentik, de azt is, hogy tehetséggondozásban a személyről fokozatosan a produktumra tevődik át a fókusz, így a kibontakozást serkentő tevékenységek is változnak: a megszerettetéstől a technika tanításán át eljutunk a tehetséges személy egyéni stílusának mentorálásáig. Ebben a szakaszban előtérbe kerül a karizma (Olszewski-Kubilius, Subotnik és Worrell, 2015), mely a képességekhez hasonlóan személyiség komponenseket is tartalmaz, s mely jóval kevésbé tanítható, mint más skillek.

5. ábra. Subotnik, Olszewski-Kubilius és Worrell tehetségterületi fejlődési modellje

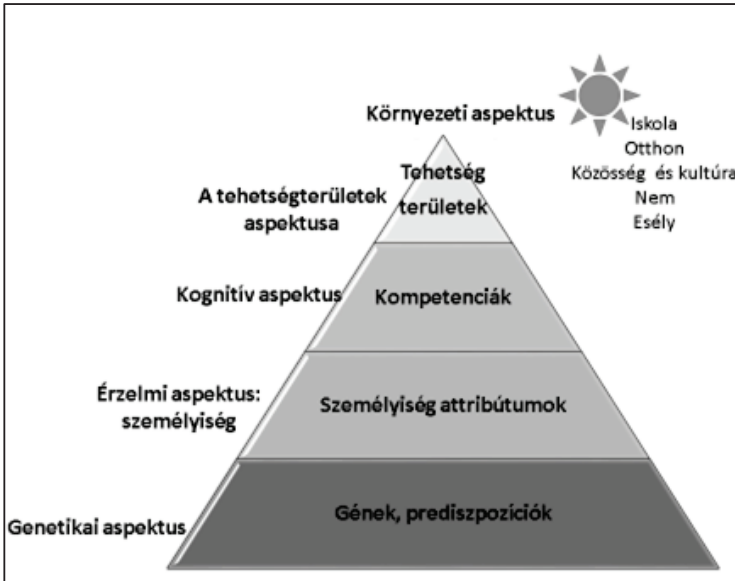
A tehetségfejlődés ívére visszatekintve tehát a legkorábbi életkori szakaszokban a gyermekben rejlő adottságok, potenciálok alapján határozzuk meg a tehetséget, míg a középső szakaszban (serdülőkor) a teljesítmény

alaján. A felnőttkor teljes ideje alatt a kiemelkedő teljesítmény válik jelzőértékűvé. A tehetségfejlődési folyamat ennek megfelelően tartalmaz bizonyos átmeneteket, változásokat is. Ezek során az adottságokból kompetenciák alakulnak ki, a kompetenciák szakértelemmé, a szakértelem pedig kiválósággá fejlődik. Az egyén által mutatott kreativitás egy olyan példának hozható vonás, melyben jól láthatóan különbség tehető a fenti minőségek között. Fontos, hogy a kisgyermekekben kifejlődjön a kreatív attitűd és szemlélet, később pedig az, hogy megszerezzék a szükséges képességeket. A kreatív gondolkodás és a kreatív képességek, mint például a divergens gondolkodás, és a kreatív problémamegoldás tudatosan és szisztematikusan fejleszthető a középső gyermekkor és a serdülőkor alatt. Ahhoz viszont, hogy a kreativitás terén kiválóság, kiemelkedő teljesítmény szintjére léphessen az egyén, alapvető váltásnak kell bekövetkeznie. A kreatív produktumnak ekkor már olyan mércéknek kell megfelelnie, mint az adott tehetségterületen hasonló szinten álló személyek eredményei, vagy az a szempont, hogy mennyire viszi előre az adott pályát, területet.

Piirto piramis modellje

Piirto (2011) átfogó tehetségfejlődési modelljében öt aspektust nevez meg (6. ábra). A genetikai alapokkal kapcsolatban kifejti, hogy bizonyos predispozíciókkal rendelkezünk, s felnőtté válva a genetikai örökség egyre dominánsabbá válik. Gyermekkorban a környezet sokkal fontosabb, mint felnőttkorban. A második aspektust az érzelmi aspektus jelenti, melybe a tehetség genetikai alapokon nyugvó személyiség attribútumai tartoznak, s ezek jelentik a modell kiindulópontját. Az androgynia, a kreativitás, az introverzió, az intuíció, a tapasztalatokra való nyitottság, a túlingerlékenység, egy adott területhez köthető szenvedélyes munkavégzés, drive, percepció érzékenység, komplexitás preferencia, reziliencia, perzisztencia, self-orientált perfekcionizmus, a kétértelműség tűrése, kockázatvállalás, tudatosság és az önfegyelem tartoznak ide. A lista nem teljes, de a sikeres tehetséges emberek a fenti jellemzők legtöbbszörével jellemezhetők Piirto szerint. A kognitív aspektus olyan – szintén esszenciális – elemnek minősül, melyben az IQ-ra, mint minimum kritériumra érdemes tekinteni. A szerző kiemeli, hogy a legtöbb esetben a tehetség realizálá-

sához nem szükséges igazán magas IQ. A tehetségterületek aspektusa között heterogén módon az alábbiak jelennek meg: matematika, képzőművészet, tudományok, írás és irodalom, üzlet és vállalkozás, közgazdaságtan, atlétika, tánc, teológia, filozófia, pszichológia, interperszonális területek. A piramis csúcsán az adott társadalom által elismert és értékesnek tartott tehetségterületek vannak.

6. ábra. A tehetségfejlődés piramis modellje Piirto alapján

Piirto kiemeli, hogy a tehetséget a legtöbb esetben úgynevezett prediktív viselkedésjegyek alapján ismerik fel, és az adott társadalom számára értékes területeken demonstrálják. Fontos kiemelnünk, hogy az értékek társadalomról-társadalomra, illetve történelmi korszakonként is változhatnak, így nem konstans a tehetség fogalma és azok a preferált területek is eltérőek lehetnek, ahol a tehetség keresése és az azonosításának folyamata zajlik. Az 1950-es években például a szocialista országokban a sport és ezen keresztül a sportolói tehetség igen felértékelődött, s napjainkban is hasonló tendenciát tapasztalhatunk.

Végül a környezeti aspektusról néhány gondolat: ahogyan a legtöbb tehetség modell, Piirto koncepciója sem csak az intraperszonális alkotóelemekre fókuszál. A család, a közösség, az iskola és az adott kultúra, az

adott biológiai nemhez tartozás, a véletlen/esély szerepe nála is megjelenik. Mindenképpen megemlítendő, hogy nézete szerint egy területen való életre szóló elköteleződés és nagyfokú érzelmi bevonódás csak akkor jelenik meg, s vezet a tehetség realizálásához, ha a tehetséges egyén elhivatottságot érez. Piirto a tövis” hasonlatot használja – az elköteleződéshez szerinte ugyanis olyan átütő élmény kell, mint amelyet egy mérges tövis szúrásakor érez az ember. Ez utalás arra, hogy az ófrancia nyelvben a tehetség eredeti jelentése: mérge (Tóth, 2011a).

A Pozitív Dezintegráció elmélete

Kazimierz Dabrowski 1964-ben publikált Theory of Positive Disintegration (TPD) teóriájának alapját két fogalom jelenti: az egyik a Fejlődési Potenciál (Developmental Potential), a másik pedig a többszintűség (multilevelness). A fejlődési potenciál a kezdeti adottságokat, az egyében rejlő lehetőségeket jelenti, ezek természetesen egyénenként különbözőek. Minél erősebbek ezek a kezdeti (velünk született) adottságok, annál nagyobb az egyén esélye a korát megelőző fejlődésre egy vagy akár több területen. Az egyénben rejlő potenciál kiteljesítését befolyásolják az életkörülmények, mégpedig azzal, hogy vagy akadályozzák, vagy pedig segítik azt. A Fejlődési Potenciál összetevői Dabrowski szerint:

- Az egyéni adottságok és képességek
- Intenzitás és szenzitivitás, túlingerlékenység
- Harmadik faktor: képesség az önirányított emocionális növekedésre, a self-determinációra és autonómiára (Daniels és Piechowski, 2009).

A Fejlődési Potenciál összetevői jelentős átfedést mutatnak a tehetséges gyermekek és felnőttek igen gyakran fellelhető karakterisztikumaival, így a koncepció a tehetségpszichológia egyik meghatározó elgondolásává vált, de a tehetségdiagnosztika nemzetközi gyakorlatában is létjogosultságot szerzett.

Fontos kiemelni, hogy Dabrowski szerint az úgynevezett Harmadik faktor nem mindenkinen – így nem minden tehetséges személyben – lelhető fel. Gyakorlati vonatkozásait tekintve egy eklatáns példa a Harmadik faktor hiányához kapcsolódva: lehetséges, hogy valaki teljesíti

a tehetséggondozó programba való beválogatás kritériumait (intelligencia, képességek és bizonyos túlingerlékenység(ek) megléte, de a Fejlődési Potenciál más elemei hiányozhatnak nála (Mendaglio és Tillier, 2006). Ez utóbbi hiányában fejlődése a tehetséggondozó programban is nagy valószínűséggel korlátozott lesz.

Dabrowski serdülőkre és felnőttekre fejlesztette ki a belső átalakulásra vonatkozó fejlődési koncepcióját. A modell megköveteli, hogy az egyén rendelkezzen bizonyos mértékű élettapasztalattal, illetve azt, hogy az adott személy az érzelmi és erkölcsi komplexitás terén való fejlődés érdekében képes legyen értékelni, mérlegelni különböző elképzeléseket.

A modell öt fejlődési szintet ír le (többszintűség), melyek tehetséges személyek megfigyelésén alapulnak. Dabrowski elméletének gyermekekre való alkalmazhatósága a tehetséggel párosuló kivételes emocionális érzékenységben és intenzitásban rejlik. Attól kezdve, hogy a tehetséges gyermek serdülőkorba lép és elkezd formálódni identitása a személyes értékek mentén, megkezdődhet fejlődése a Dabrowski-féle fejlődési állomásokon keresztül (Lovecky, 2004).

Ezt a fejlődést úgynevezett dinamizmusok is támogatják, melyek speciális, autonóm erők, s melyek szintén a Fejlődési Potenciál elemei. Pontos meghatározásuk szerint: „*biológiai vagy mentális erő, mely kontrollálja a viselkedést és annak fejlődését. Ösztönök, drive-ok, és intellektuális folyamatok emóciókkal kombinálódva a dinamizmusok.*” (Dabrowski, 1972, 294. o., idézi: Mendaglio és Tillier, 2006, 80. o.) A fejlődés különböző szintjeihez különböző dinamizmusok tartozhatnak, s az is lehetséges, hogy egy adott dinamizmus csak egy fejlődési szinten aktív, míg más dinamizmusok több fejlődési szinten is működhetnek. Ilyen dinamizmus lehet: az empátia, az illető önmagával való elégedetlensége, maga a Harmadik faktor, vagy – a vizsgálatunk szempontjából releváns – perfekcionizmus (Mofield és Peters, 2015; Silverman, 1999 a).

Dabrowski szerint a fejlődést jelentő úgynevezett integráltabb struktúra csak akkor erősödhet meg a személyiségben, ha a kevésbé integrált struktúra szétesik, felbomlik (dezintegrálódik). Nézete szerint ez minden esetben fájdalommal, szenvedéssel jár az egyén számára. A Pozitív Dezintegráció pedig az a folyamat, amelynek során egy alacsonyabb szintű működésmód felbomlik, hogy egy magasabb rendű értékrendszer kialakulhasson. E folyamat állomásait – melyeket a Kohlbergi erkölcsi

fejlődéshez hasonlóan természetesen nem minden személy jár végig – Daniels és Piechowski (2009) tanulmánya alapján mutatjuk be az alábbiakban, a túlingerlékenység kérdéskörét pedig egy önálló gondolati egységben járjuk körül a későbbiekben.

1. szint: Az elsődleges integráció szintje, melyen nincs belső növekedés. Kevés befelé tekintés (introspekció) és kevés belső konfliktus jellemzi, a belső növekedés erősen korlátozott. Az egyén számára főként anyagi jellegű célok elérése illetve a mások fölötti hatalom megszerzése, a siker elérése a mozgatórugó, s ez erősen versengő magatartáshoz vezet.

2. szint: A dezintegráció természetes fejlődési krízisek során jelenik meg, mint például a serdülőkor vagy a menopauza, illetve nehéz, stresszel teli élethelyzetekben. Ezen a szinten az egyének gyakran élnek át ambivalenciát, kétségeket, önmagukkal való elégedetlenséget, ugyanakkor még nem rendelkeznek letisztult belső értékrenddel, a társalmi főáramlathoz tartozó értékek és saját szociális csoportjuk befolyásolja a fejlődésüket. Az egyén fejlődése során ekkor még nem lép magasabb szintre. Elindul az úton, de – hegymászói hasonlattal élve – nem a csúcs felé mozdul, hanem a „hegy lábánál túrázik”. Ugyanazok a jól ismert régi dolgok köszönnek vissza – csak más szemszögből.

3. szint: Itt a dezintegrációs folyamat spontán indul el, olyan külső katalizátorok révén, mint egy szeretett személy elvesztése, súlyos betegség megtapasztalása, a pszichikum belső változása, esetleg misztikus tapasztalatok által stb. Az egyén erős belső feszültséget él át aközött ami van és aminek ideálisan lennie kellene, azaz az alacsonyabb szintű és a magasabb szintű motívumok között erős konfliktus alakul ki. A belső konfliktus egyre erősebbé válásával párhuzamosan az empátiára való hajlam és a kreativitás felerősödik. Egyfajta „pozitív alkalmazkodási zavar” alakulhat ki, mely valójában tiltakozás az egyén társas környezetének azon elvárásai és attitűdjei ellen, amelyek nem illenek össze az egyre tudatosabban vallott magasabb értékekkel.

4. szint: A fejlődés előrehaladtával az egyén egyre inkább képessé válik ideáljainak és aktuális élete értékrendjének összhangba hozására. Életének küldetésstudata lehetővé teszi, hogy saját eszméit kövesse, s ez megszünteti azt a vertikális (magasabb szintek felé mutató) irányú feszültséget, mely az „ilyennek kellene lennie” készletéből fakadt korábban. Valójában ekkor kap teret az én-kiteljesítés azaz a maslow-i értelemben

vett önmegvalósítás. A tehetséges személy ekkor szabaddá válik a társas konvencióktól, lehetőség nyílik számára teljes önfogadásra. A hegytető felé való kitaró emelkedés elhozza az egyén potenciáljainak teljes realizálását, az én-tudatos, önmaga által választott személyiség kialakítását. Az elmélet szerint a „hegytetőre érve” sem áll meg a belső fejlődés, hiszen „*a hegytető magasabb rendű tudatosság univerzumának a földszintje*” (Daniels és Piechowski, 2009, 27. o.).

5. szint. A másodlagos integráció szintje. Ezen a szinten egyén már nagy belső tudással és mély tudatossággal rendelkezik, megéli a valami nálunk nagyobbval való összeköttetést. Az emberiség érdekében önzetlenül tevékenykedik, elérheti az igazi belső béke állapotát. A harmónia, a szolgálat és az egyetemes értékekbe vetett hit vezérli az erre a szintre eljutott személyt.

A fejlődés három típusa

Dabrowski három típusát különbözteti meg a fejlődésnek aszerint, hogy a fejlődési potenciál mennyire erős. E típusokat Mika 2005-ös összefoglaló tanulmánya alapján ismertetjük.

Az első típus esetén a fejlődési potenciál gyenge. Ekkor „normál” fejlődésről van szó, az intellektus legalább átlagos szinten funkcionál, az érzelmi szféra alulfejlett. Az egyén nem tesz erőfeszítéseket a tudatos önfejlesztésre (self-transzformációra), a fejlődés a biológiai és szociális imperatívuszok teljesítésére korlátozódik. Az emberek nagy része ide sorolható.

A második fejlődési típus az egyoldalú fejlődés, melyet egy konkrét képesség, adottság ösztönöz, vagy egy – limitált általános fejlődési potenciál keretében meglévő – különösen erős túlingerlékenység motivál. Ebben az esetben a tehetség megléte nem támogatja a személyes növekedést. A kiemelkedő, ám izolált adottságok eltérítik a fejlődést, más pszichológiai funkciók rovására, ezen belül különösen a morális és emocionális területek szenvednek hátrányt. Gyakran tapasztalható, hogy az egyoldalú fejlődést mutató személyek hatalmi pozíciókat szereznek, s komoly (ám sokszor kedvezőtlen) hatást gyakorolnak társadalmi csoportokra és társadalmakra.

A harmadik fejlődési típus a globális vagy univerzális típus: minden esszenciális kognitív és érzelmi funkció hasonló intenzitással és kiegyen-

lítetten, arányosan fejlődik, a fejlődési potenciál erős. Valamennyi túlin-gerlékenység típus (lásd: később) jelen van, s az egyén tudatosan kiala- kított fejlődési iránnyal rendelkezik. A fejlődés e típusa meghaladja az általános érési mintázatot, s a biológiai és társadalmi keretektől való viszonylag magas szintű függetlenségéből fakadóan nem is mutat össz- hangot vele.

Aszinkónia

Külön kiemelendő, hogy a fejlődési potenciál magas szintjével rendelkező tehetségesek egy csoportja már kora gyermekkorában mutatja a pozi- tív dezintegráció jeleit, ami azt jelenti, hogy nem minden személy fejlő- dése indul a fentebb bemutatott első szintről. Ennek jelei az empátia és könyörületesség, a szégyen és bűntudat érzésének mély átélésére való képesség, illetve a self-transzformációra irányuló törekvések korai meg- jelenése. Klinikai megfigyelések is alátámasztják, hogy a tehetséges populációban már gyermekkorban is gyakran tapasztalható a felgyorsult morális és érzelmi fejlődés, növekedés. Dabrowski a pozitív dezintegrá- ció korai megjelenését koncepciójában már 1964-ben összekapcsolta az aszinkónia fogalmával (lásd: később) – jóval korábban, mint ahogy ez a tehetséggondozás szakirodalmában elfogadottá vált. (Mika, 2005).

1.1.3. A tehetségfejlődési folyamat jellemzői

- ***Egyenetlen fejlődés***

A tehetséges egyéneknél gyakran tapasztalható egyenetlen fejlő- dés, azaz a szinkronicitás hiánya. (Acar, 2011; Dalzell, 1998; Peter- son, 2006; Piirto, 1999; Silverman, 1997). Ez három fontos intrapszichi- chés területen mutatkozhat meg: az intellektuális, az affektív szférában, illetve a motorium területén. Nyolc éves korban tizen- négy éves serdülő mentális érettségével rendelkezni a biológiai életkornak megfelelő affektív és motoros fejlettséget mutatva a kihívások sorát eredményezi az iskolában és a családban egyaránt. Tizennégy évesen nyolc évesnek megfelelő mentális érettséggel bírní hasonló mértékű nehézségeket jelent (Silverman, 1997; idézi: Harmatiné Olajos, 2014). Fontos tudni tehát, hogy mindkét irányú

nagy eltérés *sérülékennyé teszi* az egyént, és *speciális szükségleteket* eredményez. Terrasier diszszinkroniának nevezte el a fenti jelenségekört, (Terrasier, 1993) ám az ő értelmezésében ennél az intrapszichés egyenetlenségnél azonban tágabb: a személyiségen belüli egyenetlen fejlettségi szintek mellett tartalmaz egy társas aspektust is.

A belső mellett tehát a külső fejlődési egyenetlenségeket is értjük e fogalom alatt. Ilyenkor nem másról, mint a környezet és az adott személy közti szinkronicitás hiányáról van szó. Sajátos – ám ismert – helyzet, amikor a tehetséges gyermek az iskolában nem a képességeinek megfelelő feladatokat kap, vagy a tehetséges felnőtt a munkavégzése során nem találkozik inspiráló, számára kihívást jelentő problémákkal.

- ***Eltérő fejlődési ívek***

Ez azt jelenti, hogy egy-egy tehetségterület különböző életkorban nyilvánulhat meg, így az egyes területeken kiemelkedő adottságokkal rendelkező személyek tehetségkibontakozási röppályája máskor indul, más életkorban éri el a csúcspontját, és éri el esetlegesen a végét. A zenei tehetség esetén például a fiú szopránok „pályája” gyermekkorban kezdődik, és a fizikai érésnek köszönhetően a serdülőkorral véget is ér. Ezzel szemben bizonyos sportágak professzionális műveléséhez viszont szükségesek a felnőtt fizikai paraméterek és a felnőtt szintű gyorsaság elérése. Más területeken – például a társadalomtudományok, irodalom, filozófia terén – az egyén késő felnőttkorig aktív és produktív lehet. Az is lényeges, hogy bizonyos területek fejlődési ívét befolyásolja/befolyásolhatja maga a képzési és oktatás rendszer is, hiszen például a társadalomtudományokkal, vagy orvostudománnyal rendszerint csak a felsőoktatásban foglalkozhatunk elmélyülten. További hatóanyagként érdemes figyelembe venni azt is, hogy mennyi képzés és gyakorlás szükséges az adott területen való szakértői szintnek, a kiválósának eléréséhez.

- ***A képességek fejleszthetősége***

Mint azt számos tehetségmodell is hangsúlyozza, az általános és

a speciális képességek alapvető előfeltételnek tekinthetők a magas szintű teljesítmény valamint a kiválóság elérése szempontjából. Fontos azonban szem előtt tartani, hogy a képességek eredete és szükséges mennyisége, az általános és speciális képességek közti egyensúlyi viszonyok változók lehetnek a különböző tehetségterületeken. Az is kiemelendő, hogy gyermekkorban az általános képességek magas szintje megbízhatóan jelzi előre a tanulmányi tehetséget, ám a későbbi életkorokban a területspecifikus képességek megléte és a teljesítmény válik egyre hangsúlyosabbá a tehetségfejlődés során. A területspecifikus teljesítményt érdemes tehát serdülőkortól hangsúlyozni, és egyre inkább elvárni, mint tehetségjegyet.

- ***A pszichoszociális változók hatása***

Az olyan tulajdonságok és képességek, mint a kockázatvállalási hajlandóság, a kihívásokkal való megküzdés képessége, a kritika kezelésének egyéni jellemzői, vagy a versenyszellem megléte/hiánya, illetve a motiváció és feladatelkötelezettség jelentős szerepet játszanak a tehetség kibontakozásában. Ezek az individuális különbségek számos esetben differenciálnak azok között, akik a tehetségfejlődés egy bizonyos magasabb szintjére eljutnak, s azok között, akiknek ez nem sikerül (Subotnik, Olszewski-Kubilius és Worrel 2011).

- ***Epigenetikus elvek érvényesülése, epigenetikus növekedés***

Egy vonás csak azért, mert genetikai alapjai vannak, nem feltétlenül jelenik meg azonnal. Számos karakterisztikum évek, évtizedek alatt jelenik meg. Például az intelligencia is többszörös változáson megy keresztül gyermekkortól felnőttkorig, ahogy a kognitív fejlődésben résztvevő gének aktiválódnak. Egy adott vonás kifejlődését irányító epigenetikus programok nem szükségszerűen véletlen következményei az egyén életét befolyásoló környezeti eseményeknek, hanem ellenkezőleg: a fejlődési események eltérő időzítése gyakran tartalmaz genetikai komponenst (Simonton 1999).

Az adott területen megjelenő tehetség nem valamely területspecifikus gén egyirányú hatásnak következménye, hanem a területhez szükséges

komponensek speciális kombinációjának eredménye. Így nagyon különböző képességprofilokkal rendelkező személyek lehetnek tehetségesek ugyanazon területen. A variabilitás az időben is megmutatkozik: nem feltétlenül a korai megjelenés jellemző a tehetségre, bár bizonyos területeken lehet korai is a tehetség első jele.

Az egyéni életút során is lehetnek differenciák, mivel a különböző személyek különböző életkorokban mutathatják a tehetség nyilvánvaló jegyeit. Egy személy tehetségprofilja is változásokon mehet át az idők során. Ezek a változások nem mindig kedvezőek, hiszen a tehetség el is veszhet, „kioltódhat” az egyén fejlődése és változása, valamint a tehetségterület és a környezeti jellemzők illetve ezek egymáshoz való viszonyának változása során (Simonton, 1999; idézi: Gordon Győri 2004).

Összegzés és munkadefiníció

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy a mai modern meghatározások a tehetséget nemcsak egy hosszú fejlődési folyamatnak tekintik, de kiemelik, hogy mindenképpen egyenetlen fejlettségi szintet jelent a személyiség különböző területei között. Ennek szellemében, úgy is fogalmazhatunk, hogy a tehetség aszinkron fejlődés, mely különleges figyelmet és speciális bánásmódot kíván a teljes életút során.

Bár a diszszinkronia és az aszinkronia fogalma sok hasonlóságot mutat, nem tekinthetők szinonimának. Az aszinkronia fogalom tágabb: magába foglalja azt az intenzitást és komplexitást is, melynek köszönhetően egy másfajta tudatosság születik (Harmatiné Olajos, 2011). Fenti szemléletet elfogadva az alábbi meghatározást tekintjük a kutatás során munkadefiníciónknak:

„A tehetség aszinkron fejlődés, melyben a fejlett kognitív képességek és a megnövekedett intenzitás kombinálódik, olyan belső tapasztalásokat és tudatosságot létrehozva, mely minőségében különbözik az átlagtól. Ez az aszinkronia együtt nő az intellektuális kapacitással. A tehetségesek egyedülállósága különösen sérülékennyé teszi őket, és a nevelés, az oktatás a tanácsadás területén változtatásokat tesz szükségessé az optimális fejlődés érdekében.”

Columbus Group 1991. (In: Silverman, 1997, 39. o.)

1.1.4. A felnőttkori tehetség jellemzői

A felnőttkori tehetség jellemzőivel kapcsolatban számos leírás, lista létezik. Roeper (1991) a komplex intellektuális képességeket, a másoktól való különbözőség érzését, azt, hogy úgy érzik, hogy saját kreativitásuk elárasztja őket, az introverziót és az egyedüllétre való igényt, az egyéni tanulási módszereket, illetve a mintázatok és trendek meglátásának képességét, a perfekcionizmust, a mások viselkedésének megértésében mutatkozó nehézségeket, továbbá a tekintéllyel/tekintélyszemélyekkel kapcsolatos problémákat, a humor iránti fogékonyságot és az erős moralitást emeli ki.

Jacobsen a „The Gifted Adult” azaz a „Tehetséges felnőtt” című igen sokat idézett könyv szerzője is (Jacobsen, 1999, idézi Olajos és Fodor, 2021) strukturálja az általa összeállított igen részletes tulajdonságlistát (vö: Jacobsen, 1999, 27–28. o.). A számos jellegzetességet végül három fő személyiségen belüli összetevő köré rendezi (7. ábra), melyek a következők: intenzitás, komplexitás és a drive (hajtóerő). Megfogalmazása szerint az intenzitás a tehetségesek „működésmódjában” rejlő mennyiségi különbségeket jelenti, a komplexitás a minőségi eltéréseket, míg a drive a motivációs különbségeket tartalmazza. Közelebről nézve az intenzitás magas energiaszint, magas szintű érzelmi válaszkészség és érzékenység eredője, a komplexitásban pedig az összetett gondolkodás (tanulékony-ság, kreatív megoldások előnyben részesítése, önállóság a gondolkodásban, a dolgok újszerű meglátása és összekapcsolása) illetve a perceptivitás (intuíciók követése, problémaérzékenység, metaforák és szimbólumok előnyben részesítése a gondolkodásban) nyilvánul meg. Végül, a hajtóerő (drive) fő összetevői: célorientáltság, a sürgetettség belülről fakadó érzése, mely az egyént a saját maga által felállított magas szintű követelmének elérése felé hajtja.

Intenzitás	Komplexitás	Drive
• Ingerlékenység • Verbális ügyesség • Erős humorérzék • Kiemelkedő koncentráció • Empátia • Érzelmi érzékenység • Magas energiaszint	• Tág érdeklődési kör • Éntudatosság • Intuíció • Transzcendens tapasztalat • Kivételes memória • Eredetiség • Komplex gondolkodás	• Kielégíthetetlen kíváncsiság • Magas szintű elvárások • Kivételes mértékű kitartás • Függetlenség • Önmotiválás

7. ábra. A tehetség három fő személyiségkomponense Jacobsen alapján

Lényeges kiemelni, hogy a felnőttkori tehetséggel foglalkozó szakemberek egyetértenek abban, hogy ezen életkorban már alapvetően nem a kiemelkedő potenciálok, hanem a kiemelkedő teljesítmény számít a tehetséget jelző – és nem előrejelző – tényezőnek. Itt már nem a jövőbeli eshetőségeke, „ígéretek” fókuszálnak a tehetség azonosítás során, hanem sokkal inkább a jelenben, illetve a személyes múltban demonstrált képességekre és eredményekre helyeződik a hangsúly.

Lubinski és Benbow (2000, idézi: Olajos és Fodor, 2021) a felnőttkori fejlődéssel kapcsolatban felhívja a figyelmet arra, hogy felnőttek a gyermekekhez és serdülőkhöz képest nemcsak szabadabbak a saját fejlődésükre vonatkozó döntések meghozatalában, de általában nagyobb kontrollal is rendelkeznek a fejlődési folyamat felett. Nézetük szerint a felnőtt fejlődési folyamatban megmutatkozó egyéni különbségek leginkább az energia és a hajtóerő (drive) fogalmi mentén ragadhatók meg. A lelkesedés, igyekezet, szorgalom, kitartás és teljesítőképeség: ezek azok a lélektani tényezők, melyek a tudományok terén és a különböző foglalkozási területeken megkülönböztetik a kiemelkedően teljesítőket (munka) társaiktól. Összegezve tehát elmondható, hogy a koncentrált erőfeszítés, a feladattal eltöltött idő, a befektetett energia – igen nagy szerepet játszanak a mind a szakértelem, mind a kiválóság felnőttkori kifejlődésben. Fenti szerzők szerint mintegy tíz évnyi elkötelezettség, célirányos erőfeszítés szükséges mindehhez, ennél hamarabb ugyanis nézetük szerint nem lehet olyan kifinomult, kimunkált képességeket „skilleket” kifej-

leszteni, melyek egyébként szükségesek a kiemelkedő, az adott területen akár áttörést jelentő teljesítményekhez, eredményekhez.

Annamarie Roeper (1991) szerint a komplex intellektuális képességek, gyermeki érzelmek, másoktól való különbözőség érzése, a tehetség által irányítottág érzése, kreativitás, introverzió, igény az egyedüllétre, egyéni tanulási módszerek, a fejlődési irányok és trendek mintázatának észlelése, igazságkeresés, perfekcionizmus, kiváló humorérzék, erős moralitás, konfliktusok az autoritást képviselő személyekkel, nehézség mások viselkedésének megértésében jellemzi a tehetséges személyt. Tolan (1994) első sorban az érzelmi intenzitást, erkölcsi érzékenységet, az igazságérzet, és a hasonlóan gondolkodó társakkal való kapcsolat illetve közös munka szinergikus jellegét emeli ki velük kapcsolatban.

Bár a tehetséges egyének – mint minden ember – egyedi és megismételhetetlen mintázatát mutatják a fizikai és pszichológiai sajátosságoknak, ez utóbbin belül a kognitív és nonkognitív jellemzőknek, a vizsgálatok mégis azt mutatják, hogy vannak olyan karakterisztikumok, melyek jellemzőek e populációra. A témát vizsgáló nemzetközi kutatások eredményei alapján határozottan állíthatjuk, hogy egymást megerősítő egyezéseket találunk a kimutatott jellemzők terén. Nauta és Corten (2002 idézi Olajos és Fodor, 2021) a következő sajátosságokat emeli ki a fiatal- és felnőttkori tehetséggel kapcsolatban:

- ***A gondolkodás sebessége***

A tehetséges személyek az átlaghoz képest sokkal gyorsabban gondolkoznak, több mentális műveletet, asszociációt végeznek el egy adott idő alatt, mint mások. Mentális tempójuk miatt a kívülálló számára úgy tűnhet, hogy egyik témáról a másikra ugranak, csaponganak.

- ***Magas fokú érzékenység***

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a magas szintű potenciál gyakran együtt jár egyfajta fokozott érzékenységgel, mely a pszichomotoros, intellektuális, érzelmi, képzeleti és egyéb területeken megmutakozó sajátos dinamikát eredményez (lásd később).

- ***Túlingerlékenység***

A tehetséges személyek az érzékszerveik által közvetített ingereket igen intenzíven élhetik meg. A különböző hangokat, zajokat, vizuális stimulusokat, de a tapintással szerzett benyomásokat is fokozottan észlelik. Így könnyen előfordul, hogy számukra „sok” az, ami egy másik ember számára nem okoz megterhelést. Ezen ingerfeldolgozási sajátosság egyes pályákon illetve munkakörökben természetesen nehézségeket eredményezhet, illetve fokozott odafigyelést igényel.

- ***Introverzió***

Az introvertált (befelé forduló attitűddel rendelkező) tehetséges személyek belső világa igen gazdag. Érzékenyek, nehezen oldódnak fel ismeretlen környezetben és társaságban. Gyakran és könnyen megbántódnak, e miatt sokszor igyekeznek más emberekkel távolságot tartani. A magas intelligenciaszintű egyéneknek – különösen, ha introvertáltak- gyakran jelent nehézséget hasonlóan gondolkodó személyeket találni, így az izoláltság érzése könnyen kialakul náluk.

- ***Sajátos érzelmi fejlődés***

A tehetséges egyéneknél a kognitív területek dominálnak, így viszonylag gyakran előfordul, hogy az emocionális szféra viszonylag fejletlen. Ebben az esetben többek között gondot okoz számukra az érzelmek és az „ész” azaz az értelem összekapcsolása.

- ***Kreativitás***

A tehetségesek gondolkodási folyamatai nemcsak azok sebességében térnek el az átlagos intelligencia övezetbe tartozó személyektől, de abban is különböznek, hogy jellegüket tekintve sokkal globálisabbak, s nagyfokú képzelőerővel párosulnak. E személyek könnyen felismernek mintázatokat, képesek trendek, irányzatok felismerésére és bejósolására, következtetések intuitív úton történő levonására.

- ***Függetlenség***

A függetlenség a kreatív gondolkodás kísérője. A tehetséges felnőtt szeret autonóm módon véleményt formálni és döntést hozni. Gyakran non-konformisták, viselkedésüket az intézményes oktatásban illetve szervezeti keretek között is gyakran minősítik helytelennek.

- ***Perfekcionizmus***

A tehetségesek egyik jellemző vonása a perfekcionizmus, melynek több megjelenési formája, adaptív és maladaptív azaz kóros típusa is van. A perfekcionizmust, azaz a tökéletességre törekvést sokszor kíséri a tehetséges személy iránt támasztott túl magas elvárás is. Ezekben az esetekben szégyen, büntudat, illetve a meg nem felelés érzéséből kialakuló kisebbségi érzés jelenhet meg, mely jelentős szorongást s esetenként a tehetetlenség érzéséből fakadó egyfajta lelki bénultságot eredményez.

- ***Exploratív tanulási stílus***

A tehetséges személyek tanulási stílusa, azaz a tanulási folyamatot kísérő információfeldolgozási preferenciái is jellegzetesnek mondhatók. Nem szeretnek hosszú listákat (tényeket/adatokat) mechanikusan bevésni, mivel ezt unalmasnak találják. Azokat a tanulási szituációkat kedvelik, melyekben kutatni, felfedezni, tevékenykedni lehet. Néhány tehetséges egyénre jellemző, hogy tudásbeli hiányosságai vannak az akadémikus, azaz tantárgyi tudást illetően, miközben igen átfogó ismeretekkel rendelkeznek az őket érdeklő témakörökben (lásd: a tehetségesek alulteljesítésének problémaköre Harmatiné Olajos, 2013).

A Big Five szempontjából Mirnics (2014) tanulmánya összefoglalja a tehetséges emberek jellegzetes mintázatát. Bemutatásuk alapján magas fokú nyitottság, autonóm és teljesítményorientált személyiségvonásaikból fakadóan alacsony szintű barátságosság, magas fokú extravertió (energikusság) jellemzi őket. Természettudományos érdeklődés esetén introvertió valamint magas fokú neuroticizmus (túlérzékenység, nyughatatlan viszonyulás tapasztalható náluk. A lelkiismeretesség terén általában alacsonyabb, de természettudományok terén tehetségesek eseté viszont

az átlagosnál magasabb lelkiismeretesség. Mirnics felhívja a figyelmet arra a fontos adalékra, hogy a tehetségesek esetén a személyiségkonstelláció jellegét tekintve hasonló az antiszociális Big Five profilhoz, ám a kettő közt azonban mennyiségi eltérés van. Mindez megerősíti a tehetséges személyek speciális szükségleteinek, és sajátos személyiségfejlődésének tényét.

1.1.5. A tehetséges személyek sajátos szocio-emocionális vonásai

Lovecky (1992, idézi: Harmatiné Olajos, 2011) a tehetség öt, úgynevezett szocio-emocionális vonását írja le, melyek a fentiekhez hasonló módon serkentik és támogatják a tehetség megmutatkozását, ugyanakkor potenciális konfliktus- és veszélyforrások a lelki egészség és életvezetés szempontjából. Azt is mondhatjuk, hogy azok a karakterisztikumok, amik által a tehetséges személy másként észlel, másként reagál, másként értelmez jelenségeket és eseményeket, továbbá másként viszonyul a világ dolgaihoz. Ezek a sajátosságok azok, melyek a kiemelkedő és/vagy originális eredményekhez illetve teljesítményekhez vezetnek, ugyanakkor ennek a sajátos másságnak azonban veszélyei is vannak. Mindezeket egy korábbi, e témakörben írt munkánk alapján ismertetjük (Harmatiné Olajos, 2011).

- ***A divergens gondolkodás képessége***

A divergensen gondolkodó ember – bármely témáról is legyen szó – annak szokatlan, eredeti, kreatív aspektusát részesíti előnyben. Ha felteszünk egy kérdést, akkor elsőként nagy valószínűséggel nem az a válasz jut az eszébe, mint a többségnek. A döntéshozatal, vagy fontossági sorrendek felállítása azonban komoly nehézséget jelent számukra, mert elméjükben az érzések és gondolatok rendkívül bonyolult asszociációs hálója szövődött, s e hálóban minden elem egyformán fontosnak tűnik.

A divergens gondolkodók gyakran részesülnek negatív megerősítésben szokatlan válaszaik, különös kérdéseik és furcsa elképzeléseik miatt, vagy azért, mert nem szeretnek csoportban dolgozni. Sok divergensen gondolkodó egyén dezorganizálnak és szórakozott-

nak tűnik, mert gyakran elmerül a saját fantáziavilágában. Nehézségek származnak abból is, hogy alapvetően holisztikusan szemlélik a dolgokat és nem ritkán intuitív lépéseken keresztül jutnak el a helyes válaszig. A környezetüket gyakran zavarba vagy kényelmetlen helyzetbe hozzák szokatlan gondolkodásukkal és világlátásukkal. A hagyományos jutalmak sem működnek az esetükben, hiszen csak az egyedi, újszerű, szokatlan dolgok motiválók a számukra. A kreatív egyéneket hatékonyan csak kreatív módon lehet jutalmazni és motiválni. E miatt gyakran vélik róluk, hogy motiválatlanok, lázadók, figyelmetlenek. Gyakran érzik magányosnak és meg nem értettnek magukat.

- ***Érzékenység***

Az érzékenység két aspektusa jellemzi a tehetséges személyeket: az egyik a szenvedélyesség, a másik pedig a könnyörületesség. A szenvedélyesség a mély érzelmekre illetve azok intenzitására vonatkozik. A szenvedélyes emberek erős érzelmi kötődéseket alakítanak ki, és érzékenyen reagálnak a különböző helyzetek érzelmi színezetére. Úgy is fogalmazhatunk, hogy ezek a személyek leginkább az érzelmeik által vezérelve gondolkodnak. A tehetségesek további jellegzetessége, hogy már igen korai életkorban elköteleződhetnek egyes eszmék vagy emberek mellett. Ugyanakkor konfliktusforrást jelent, hogy amikor meg vannak győződve cselekedetük vagy döntésük erkölcsi szempontból való helyességéről, akkor mások érvelése, magyarázata, befolyásolási kísérlete teljesen hatástalannak bizonyul.

A mély érzelmek ugyanakkor az emberekkel, állatokkal, a természettel való azonosulást is elősegítik – így a tehetséges felnőttek gyakran törődnek másokkal, szeretnék a szenvedéseiket csökkenteni. Mivel igen empátiikusak, maguk is mélyen átélik a fájdalmat.

- ***Kiváló ítélőképesség***

A kiváló ítélőképesség birtokában a személy képes egy helyzet különböző aspektusainak egyidejű észlelésére, a személyiség különböző rétegeinek megértésére, valamint a dolgok lényegének gyors meglátására. Az ezzel a képességgel rendelkező felnőttek megér-

tik a személyes hasonlatok mögöttes jelentését. Támaszkodnak az intuíciónjára és használják éles felfogóképességüket, így gyakran túllátanak az adott aktuális szituáción. Igazságosság, korrektség jellemzi őket. Igen tisztán érzékelik/észlelik a becsületességet illetve annak hiányát. Ezzel együtt problémát jelent, hogy egyes esetekben túl merevvé válik a jóról és a rosszról alkotott fogalmuk, s gyakran azt sem értik, másoknak miért nem nyilvánvaló az, amit ők maguk tisztán látnak. Az igazság megismerésére irányuló vágyuk időnként oly erős, hogy akár a körülöttük lévő személyek igényeit és szükségleteit is figyelmen kívül hagyják.

Nagyon nehezen viselik el az emberi butaságot és az inkorrekt magatartást. Konfliktusokat okoz az is, hogy az átlagossággal sem toleránsak. Fontos személyiségfejlesztési feladat tehát az „átlagos” elfogadtatása anélkül, hogy ők maguk azzá válnának.

- ***Belső vezérlő elv, vezérlő életerő***

A „vezérlő életerő” kifejezés az ógörög filozófiából származik. Az arisztotelészi „entelechia” kifejezés (szó szerinti jelentése: „céllal rendelkező”) tizenkilencedik századi filozófiai tanulmányokban előforduló értelmezése úgy definiálja azt, mint egyfajta alapvető erőt, belsőleg determinált aktivitást, mely a szervezetet az önmegvalósítás felé hajtja. A lehetőségtől a tényleges felé mozdít el, így egyfajta motivációként is értelmezhető. A tehetséges felnőtt személyek esetén a saját sors alakítása, az önmagába vetett hit, vagy az akadályok leküzdése jelenti egy-egy aspektusát a fenti fogalomnak. A tehetséges emberek hatalmas bátorsága gyakran inspiráló, de időnként ijesztő is lehet mások számára. Gyakori, hogy nagyfokú motivációt, a célok elérésében való elszántságot, függetlenséget, erős akaratot, valamint kiemelkedően nagy lelkiert tapasztalunk. Gyakran olyan karizmatikus személyiségeknek bizonyulnak, akikhez az emberek támogatásért fordulnak. Képesek a csoporton belüli klikkek között a kohéziót megteremtteni és a békés együttműködést kialakítani. Segíteni tudják, hogy az apróbb versengéseken és konfliktusokon felül emelkedjenek a csoporttagok, és erősítik a többieket abban, hogy önmagukhoz mértén a legjobbat nyújtsák. Mindezen sikerek közben magányosnak érezhetik magukat, a rájuk

ruházott felelősséget pedig túl nagynak találhatják. A társak, kollégák számára természetessé válhat, hogy mindig számíthatnak rájuk, biztosan elvégzik az összes szükséges, de dicstelen munkát. E személyiségvonáshoz tehát ambivalensen viszonyul a társas környezet, s ez megnehezíti a tehetséges egyén számára, hogy tiszta, világos képet alakítson ki önmagáról. Néhány, e vonással rendelkező tehetséges személy lehet oly erős akaratú, hogy az már egyenesen önsorsrontó lehet.

- ***Ingerlékenység***

Magas energiaszint, érzelmi reakciókészség, és központi idegrendszer magas arousal szintje jellemzi ezt a vonást, de természetesen nem feltétel mind a három jellemző egyszerre való megléte a személyiségen belül. Az e személyiségvonással bíró felnőttek energiáikat hosszú távú feladatokra fordítják, élvezik a kockázatvállalást és a kihívásokat, széles érdeklődési körrel rendelkeznek és számos különböző dologban sikeresek egyszerre. Sokuknak a magas energiaszint miatt kicsi az alvási igénye, s nehéz dolog olyan tevékenységeket találni számukra, melyek lekötik őket. Amennyiben azonban elegendő kihívásban van részük, képesek hosszú ideig tartó koncentrált munkavégzésre. Nagyon igénylik környezetük megismerését és nyitottak az új tapasztalatok iránt. Sokan közülük ingerkeresők, így a megfelelő ingerek hiányában unatkoznak. Igénylik az újdonságokat, élvezik az új projektek elkezdését. Lelkesednek a kezdeti eredményekért, de később – az újdonság varázsának csökkenésével – már gondot jelenthet az adott projekt végig vitele, befejezése. Azok a személyek, akik fokozott érzelmi válasz-készséggel rendelkeznek éppen az ellenkező módon viselkednek. Ingerkerülő magatartásuk miatt ők kellemetlennek találják az ingereknek azt a szintjét, amit az emberek egyébként általában kellemesnek érznek.

A tehetségesek affektív jellemzői

A tehetséges személyek affektív jellemzői között vannak olyanok, melyek már gyermekkorban is megnyilvánulnak, s melyek a későbbiekben bemutatásra kerülő (szintén már gyermekkorban is megnyilvánuló) túlingerlékenység alapjául szolgálnak – csakúgy, mint a Lovecky-féle szocio-emocionális jellemzők közül jónéhány. van Tassel-Baska 1998-as tanulmánya (idézi Harmatiné Olajos, 2011) alapján a legjellemzőbb érzelmi sajátosságok a következők:

- *Fejlett igazságérzet*
A tehetséges gyerekeknek korukhoz mérten fejlett az igazságérzete, s ez sok esetben konfliktusok forrása lehet akár a kortársakkal akár a felnőttekkel való kapcsolatuk tekintetében.
- *Humorérzék*
A tehetséges gyerekek sokszor jó humorérzékkel rendelkeznek, s ez segítheti őket a problémák, esetleges konfliktusok kezelésében, feloldásában.
- *Intenzív érzelmek*
Jellemző, hogy az átlagnál erősebb érzelmi reakcióik vannak, egyes hatások mélyebb érzelmi folyamatokat indítanak el náluk.
- *Az élet és halál értelmének felfogása*
Már négy éves kor körül elkezdődnek olyan filozófiai kérdésekkel foglalkozni, mint az élet értelmének keresése, vagy a halál fogalma. Érzelmileg azonban még nem állnak készen e téma feldolgozására.
- *Maximalizmus*
Munkájukban törekednek a kiválóságra, a legjobb eredmény elérésére. Ennek érdekében időnként akár túl magasra is teszik saját magukkal kapcsolatban a mércét, túlságosan kritikusan viszonyulnak önmagukhoz. A maximalista ember az esetleges kudarcokat nem könnyen viseli el, érzelmileg nehezen dolgozza föl azokat.
- *Sok energia*
A tehetséges gyerekeknek az átlagosnál magasabb az energiaszintje, azaz aktívabbak, tevékenyebbek. Fontos, hogy ezt a magas energizáltság a megfelelő irányba kanalizálódjon, azaz produktív, pozitív irányba terelődjön.

- **Kötődés**

A tehetségesek már gyermekkorukban képesek erősen kötődni témákhoz, tevékenységekhez, rájuk nagy hatást gyakorló idősebb személyekhez.

Összefoglalás

Eltérő aspektusokból körüljárva a tehetségesek személyiség – és fejlődési jellemzőit megállapítható, hogy a különböző szerzők által összeállított és példaként bemutatott listák tartalmazznak visszaköszönő elemeket. Ilyen elem a szenzitivitás, intenzitás és a perfekcionizmus valamint az aszinkronia. Silverman (1999b) kiemeli ezekkel kapcsolatban, hogy ezek a tehetséges gyermeke és fiatalok komplex kognitív és emocionális fejlődéséből fakadnak. Dabrowski fejlődési koncepciója szerint pedig a fenti személyiségvonások – a túlingerlékenységgel összefüggésben – prediktorai a felnőttkori magas szintű moralitásnak. Minél tehetségesebb a gyermek, annál korábban és mélyebbre ható módon jelenik meg esetükben a morális problémákkal való törődés.

1.1.6. A túlingerlékenység és szerepe Dabrowski fejlődési elméletében

Az intenzitás és szenzitivitás tehát a tehetségesek személyiségének meghatározó szocio-emocionális jellemzői, már gyermekkortól kezdve. Dabrowski túlingerlékenységnek nevezi a külső és belső ingerek átélésének átlagosnál nagyobb képességét, mely a központi idegrendszer átlagosnál nagyobb válaszkészségén alapul. A különböző ingerekre adott válaszok az átlagoshoz képest erősebbek lehetnek, tovább tarthatnak, és gyakrabban fordulhatnak elő (Mika, 2005). Úgy is mondható, hogy a túlingerlékenység azokat sajátos módokat jelenti, ahogyan az egyén a körülötte lévő világot érzékeli. Az információ áramlás csatornáiként működve érzékenység, megnövekedett tudatosság valamint erős válaszreakciók jellemzik (Gross és mtsai, 2007). Mindezek következtében a túlingerlékenységgel bíró személy másokhoz képest eltérő minőségű élettapasztalatokra tesz szert. A túlingerlékenység öt különböző területen mutatkozik meg, mely

területek közül akár több is érintheti a tehetséges személyt. Dabrowski koncepciójában a túlingerlékenység felelős a Pozitív Dezintegráció folyamatának aktiválásáért. Öt túlingerlékenység területet különböztet meg melyeket Lind, (2001), Mika (2005) és Piechowski, (2013) alapján mutatunk be, egy korábbi publikációnkra támaszkodva (Harmatiné Olajos és Pataky, 2014):

A túlingerlékenység területei

- ***Pszichomotoros túlingerlékenység***

Ez a neuromuszkuláris rendszer megnövekedett ingerlékenységet jelent. Magába foglalja az aktivitást és energikusságot, illetve az önmagáért végzett mozgás örömét. Az energiatöbblet megnyilvánul a gyors beszédben, az intenzív fizikai aktivitásban, a „valamit csinálni” szükségletében. Az illető számára nagy örömforrás a szinte folyamatos fizikai és verbális aktivitás, amely egyébként a társas környezet számára nagyon megterhelő lehet. Személyiségét és viselkedését túlradónak találják, s mivel szinte sohasem tűnik nyugodtnak, gyakran (tévesen) hiperaktívnak diagnosztizálják. Érzelmifeszültség esetén pszichomotoros túlingerlékenységgel bíró személy megszállottan beszél, impulzívan cselekszik, neurotikusan viselkedik. Helytelen viselkedés valamint úgynevezett „acting out” (rövidzárlatos cselekvés) is tapasztalható ilyenkor náluk. További jellemzőjük lehet a munkába való menekülés szükségletének intenzív megjelenése és az erősen versengővé váló magatartás.

- ***Érzéki túlingerlékenység***

A látásból, szaglásból, tapintásból, ízlelésből, hallásból származó érzéki örömök/ kellemetlenségek fokozott mértékű átélését jelenti. Az érzéki túlingerlékenységgel rendelkező személyek az esztétikai élményekre (zene, művészetek, nyelv) igen korai életkortól fogékonyak. Nagy élvezetet okoznak számukra a számukra kellemes ízek, textúrák, hangok és látványok. Mivel igen érzékenyek az érzékszerveiken keresztül hozzájuk eljutó ingerekre, gyakori, hogy közvetlen környezetükben kényelmetlenül erősnek érzik azokat, így igyekeznek inkább visszahúzódní és/vagy elkerülni őket. Az iskolában az

osztályterem világítása és/vagy zaja, zsúfoltsága gyakran zavarja őket. Ilyen körülmények között figyelmük is könnyen eltérül, viselkedésükben impulzív elemek jelennek meg.

Étkezési problémákat is okozhat az ízék, aromák intenzív észlelése. Bizonyos ételeket, ételcsoportokat visszautasíthat a tehetséges gyermek azok íze, kinézete vagy éppen állaga miatt. Előfordul az is, hogy bizonyos ruhadarabokat nem hajlandó viselni, mert kényelmetlenek a számára, vagy a színük vált ki averziót. Serdülőkorban hajlamosak kockázatos szexuális magatartásra.

Érzelmi feszültség hatására hajlamosak az evésbe vagy a vásárlásba menekülni, de az is előfordul, hogy kifejezetten igyekeznek megjelenésükkel illetve viselkedésükkel a figyelem középpontjába kerülni. Az érzelmi feszültség kezelésének másik stratégiája számukra a visszahúzóds, visszavonulás.

- ***Intellektuális túlingerlékenység***

Intellektuális túlingerlékenység esetén a tehetséges személyek folyamatosan vágnak a dolgok megértésére, az igazság megtalálására, tudásuk bővítésére. Képesek a koncentrált, tartós intellektuális erőfeszítést igénylő feladatok végzésére. Rendkívül kíváncsiak, rengeteg kérdés foglalkoztatja őket. Rendszerint kiváló megfigyelők és szenvedélyes olvasók. Általában kiváló vizuális emlékezzettel bírnak. Gondolatban állandóan elemeznek és szintetizálnak, kivételesen aktív az elméjük. Szeretnek elmélkedni a gondolkodásról, élénken foglalkoztatják őket a morális-etikai kérdések. Gyakori, hogy már gyermekként olyan „felnőtt” problémák (AIDS, hajléktalanság, környezetszennyezés, halál stb.) érdeklik őket, melyeket a kortársaik még nem, vagy csak részben értenek. Környezetükkel, (mások gondolkodásának tempójával) szemben sokszor türelmetlenek és igen kritikusak.

Úgynevezett független gondolkodók, akik már gyermekként erősen vágnak arra, hogy a dolgok jelentését és értelmét megtalálják. Az élet értelmének keresése, saját legbelső énjük valamint emberi kapcsolataik jelentésének keresése mellett az emberiség nagy kérdéseire is szeretnének választ találni. Spirituális érzékeny-

ség is előfordul náluk, mely érzékenység az univerzum transzcendens jelenségeinek keresésében érhető tetten.

- **Érzelmi túlingerlékenység**

Erős érzelmek, mások érzéseivel való mély azonosulás, intenzív érzelmi reakciók jellemzik. Az érzelmi túlingerlékenységet mutató személyek érzelmi stressz esetén markáns fizikai (testi) válaszreakciókat produkálnak (pl. gyomorfájás, elvörösödés, erős szívdobogás stb.). Gyakran nincsenek tisztában azzal, hogy egy számukra érzelmetli helyzetben mikor válnak annyira izgatottá, hogy elveszíthetik az önuralmukat. Mások számára megmagyarázhatatlan, érthetetlen, sőt egyenesen bizarr lehet a viselkedésük. Gyermekként sokszor „túlreagálnak” minősíti őket a környezetük, de az is előfordul, hogy az „éretlen” címkét kapják meg.

Ugyanakkor kiemelkedő képességük van mély emberi kapcsolatok kialakítására, korai életkortól tudnak személyekhez, helyekhez, eszmékhez erősen kötődni. Szenvedélyesek, empatikusak és érzékenyek.

Az érzelmi túlingerlékenységgel rendelkező tehetséges személyek másokhoz képest mindent mélyebben érznek át: az örömet és bánatot is egyaránt fokozottan tapasztalják meg. Gyakran élnek át komoly belső konfliktusokat és szorongást, fokozott önkritikai hajlamuk miatt jellemző rájuk a kisebbségi érzés is. E belső konfliktusokat a hagyományos orvosi szemlélet gyakran a tehetséges egyén neurotikus tünetének minősíti. A tradicionális nyugati kultúra úgy tekint az érzelmekre és az intelligenciára, mint elkülönülő és ellentétes jelenségekre. Az intenzív érzelmek kifejezését inkább tekintik az emocionális instabilitás és a gyengeség, semmint a rendkívül gazdag belső élet jelének. Amikor a társadalom és a tehetséges gyermeket körülvevő felnőttek a racionalitás fontosságát hangsúlyozzák s negligálják az érzelmi tapasztalatokat, a tehetséges, érzelmi intenzitással élő gyermek szorongani kezd (úgy érezheti, hogy valami baj van vele) depresszióssá és elidegenedetté válhat, vagy az érzelmeit megpróbálja elfojtani, blokkolni.

- ***Képzelt túlínglerlékenység***

A képzelt túlínglerlékenység esetén gazdag képi asszociációk, részlet gazdag vizualizáció, metaforák használata, gazdag fantázia, feltalálásra való képesség figyelhető meg. Azok a gyerekek, akik igen erős képzelt túlínglerlékenységet mutatnak, gyakran összekeverik a fikciót a valósággal. Saját külön világot teremtenek, mely számukra az unalom és a hétköznapiak előli menekülés eszközzé válik. Az iskolában a rigid, kreativitást nélkülöző tanmenetek nem kötik le őket, ezért inkább rajzolnak vagy történeteket írnak ahelyett, hogy részt vennének az órai munkában, vagy befejeznék a számukra kiadott feladatot. A kutatások igazolták, hogy a képzelt túlínglerlékenység nyilvánvaló kapcsolatban áll a kreativitással. A kreatív személyek tanulmányozásának oldaláról is megerősíthető a túlínglerlékenységgel való együttjárás. Yakmaci-Guzel és Akarsu (2006) például magas szintű kreativitást mutató serdülők esetében kimutatta, hogy a túlínglerlékenység valamennyi területén szignifikánsan magasabb értékeket érnek el, mint alacsony kreativitási szinttel rendelkező társaik.

Dabrowski az utolsó három túlínglerlékenység típust- az érzelmi, az intellektuális, és a képzelt túlínglerlékenységet – kardinális jelentőségűnek tartja az érzelmi és morális növekedés szempontjából. Úgy véli, ha ezek együttesen jelen vannak, akkor a lehetőségek gazdag tárházát nyitják meg, mind a fejlődés, mind a kreativitás számára. A fejlődés alacsonyabb szintjein a túlínglerlékenységek izoláltan vannak jelen, de a fejlődéshez szükséges, hogy interakcióba lépnek: a pszichomotoros és érzéki túlínglerlékenység nem tudja támogatni a fejlődés magasabb szintjeit a képzelt, intellektuális és érzelmi túlínglerlékenység nélkül, melyeknek viszont transzformálniuk kell az előbbieket. (Ackerman, 2009) Fontos, ám kevésbé ismert eleme a koncepciónak, hogy a fejlődés különböző fokain (TPD szakaszok korábban) a túlínglerlékenységi területek másként fejlődnek ki (részletesen: Dabrowski, 1996).

A túlingerlékenység további veszélyei

Tehetséges serdülőket vizsgálva Harrison és Van Haneghan (2011, idézi Harmatiné Olajos és Pataky 2014) kimutatta, hogy a képzeleti túlingerlékenység kimutathatóan együttjárást mutat az ismeretlentől való félelemmel, míg az érzelmi túlingerlékenység a halálfélelemmel. Fenti kutatók azt is megállapították, hogy a képzeleti és érzelmi túlingerlékenység összefüggést mutat az álmatlanság problémájával. A tehetséges tanulók mintáját összehasonlítva nem tehetséges „átlagos” serdülők mintájával a kutatók azt az általános összegzést fogalmazták meg, hogy a tehetséges serdülők magasabb szintű túlingerlékenység mellett magasabb szintű szorongást élnek át, gyakrabban küzdenek álmatlansággal, illetve a haláltól és az ismeretlentől is jobban tartanak, mint a kontrollcsoport tagjai.

A témában született vizsgálatok alapján egyébként az érzelmi túlingerlékenység maladaptív manifesztációi tekinthetők a legváltozatosabbnak (Tucker és Hafenstein, 1997, idézi: Harmatiné Olajos és Pataky 2014). A testi tünetek megjelenésétől kezdve szorongásokon, félelmeken, maladaptív perfekcionizmuson, büntudaton keresztül depresszív hangulatokig és öngyilkossági gondolatokig terjed a skála.

Az érzelmi túlingerlékenység intellektuális túlingerlékenységgel kombinálódva úgynevezett egzisztenciális depressziót válthat ki, bármely életkorban (Harrison és Haneghan, 2011, idézi: Harmatiné Olajos és Pataky, 2014). A tehetséges személyek az átlaghoz képest sokkal nagyobb valószínűséggel élik át spontán a depresszió fenti formáját. Ennek egyik oka, hogy elméjük éles, személyiségműködésük intenzív, érzékenyek és gyakran idealisták, így a körülöttük lévő világ és a körülöttük lévő személyek értékrendszerének valamint viselkedésének inkonzisztenciáit, abszurdításait, álszent jelenségeit tisztán észlelik. Másik ok az, hogy érzékeny tudatosságuk kapcsán gyakran foglalkoznak olyan „nehéz” kérdésekkel, melyek életük értemére vonatkoznak. Átlátják, hogy egy nagy kirakós parányi részecskéi, s gyakran úgy érzik, tehetetlenek az őket aggasztó a megoldásban. A korlátaikkal való szembesülés frusztrációját igen erősen élik meg. A frusztrációk körét növeli az a tény is, hogy igen sok esetben megkérdőjelezi és/vagy megsérti a tradíciókat, különösen, ha azokat igazságtalannak vagy értelmetlennek érzik. Mindezek könnyen oda vezetnek, hogy a tehetséges gyermek úgy érzi, kezd elidegenedni

a társaitól, hiszen azok nem foglalkoznak filozófiai kérdésekkel, és egyáltalán nem is értik őt. Amikor megpróbálja gondolatait megosztani kortársaival, azok zavarodottsággal vagy ellenségességgel reagálnak azokra. Egy tehetséges gyermek így jellemezte helyzetét: *„mint magára hagyott idegenek várunk az anyahajóra, hogy értünk jöjjön és haza vigyen minket”* (Webb, 2008, 8. o; idézi: Harmatiné Olajos és Pataky, 2014). Az egzisztenciális depresszió 10-15 éves korban való jelentkezését nagyon komolyan kell venni, mert akár egy későbbi öngyilkosságnak lehet előjele.

A tehetséges személyek egyébként gyakran találkoznak azzal a jelenséggel, amit intellektuális tolerancia zónának neveznek a szakemberek. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a tartós és értelmes emberi kapcsolatok feltétele az, hogy az egyénhez képest a másik fél maximum +/- 20 IQ ponttal rendelkezzen. Ezen a tartományon kívül a gondolkodás sebességében, színvonalában, az érdeklődési területekben olyan különbség fog fennállni a felek között, mely óhatatlanul türelmetlenséget, elégedetlenséget, frusztrációt és feszültséget fog generálni. A spontán átélt egzisztenciális depresszió egyébként szorosan kapcsolódik Dabrowski pozitív dezintegrációs elméletéhez. Dabrowski szerint a tehetségesek személyiségfejlődésének – különösen a morális fejlődésnek – elengedhetetlen részét jelentik azok a megélt krízisek, melyek során a személyiség a szenvedésnyomás hatására mintegy „szétesik”, majd egy magasabb szinten újraszerveződik. E magasabb szinten történő újraszerveződés révén következik be a maslowi értelemben vett „növekedés” azaz az egyénben rejlő potenciálok kiteljesedése (Webb, 2008, idézi: Harmatiné Olajos és Pataky, 2014).

1.2. A PEREFEKCIONIZMUS

A perfekcionizmus az egyik legkevésbé megértett aspektusa a tehetségnek. A legtöbb, tehetségesekkel foglalkozó szakember megoldandó problémának, vagy az érzelmi zavar jelének tarja e jellemzőt. Ezen megközelítések még napjainkban is a perfekcionizmus destruktív jellegét hangsúlyozzák, s az alacsony önértékelés, szorongás, depresszió, személyiség- és evészavarok kialakulásában, illetve az irreális célok kitűzésében játszott szerepét emelik ki (Mofield és Peters, 2015). A fentiekre rímel

Kövi (2014) hazai vizsgálata, melyben a tehetséges serdülők fejlesztő pszichológusai által feltárt jellegzetes problémamintázatai között említik a perfekcionista típust. Az ebbe a klaszterbe tartozókat a maximalizmus, az ebből adódó önértékelési probléma és a teljesítményszorongás triálsa jellemzi, s ezen túlmenően komoly kudarckezelési problémákkal is küzdenek. (Olajos és mtsai 2021)

Nem vitatható, hogy számos veszélyt rejt magában a tökéletességre törekvés igénye, de mindenképpen ki kell hangsúlyoznunk, hogy a művészetek, a sportok, vagy éppen a tudományok területén nélküle nem jöttek volna létre kiemelkedő alkotások. Indokolt tehát tehát különböztetni az úgynevezett „egészséges” vagy adaptív perfekcionizmust és a maladaptív (kóros) perfekcionizmust egymástól. Az egészséges perfekcionizmus a munkavégzéshez ösztönző energiát ad, hatására örömet élünk át, amikor egy nehéz feladatot jól megoldunk. A maladaptív vagy neurotikus perfekcionizmus esetén az egyén nem képes örömet átélni, örökké úgy érzi, hogy teljesítménye nem elég jó (Parker, 2000; idézi: Olajos és mtsai, 2021).

1.2.1. A perfekcionizmus fogalma, szemléleti változásai

A fenti bevezető gondolatok jól érzékeltetik, hogy a perfekcionizmus definiálása és értelmezése sok vitát generált/generál a témával foglalkozó szakemberek körében, hiszen jelentősen eltérő nézőpontok és hangsúlyok jellemzik a kutatói álláspontokat. A sokszínű szakirodalomban az ezredfordulóra mégis elfogadottá váltak bizonyos meghatározások, melyeket a legtöbb releváns szakirodalom is említ, vagy minimális változtatással átvesz. Ezekből mutatunk be kettőt:

„A perfekcionizmus olyan multidimenzionális konstruktum, mely két faktorból áll. Az első faktor olyan, magas személyes standardok állítását tartalmazza, melyek konzisztensek az egyén képességeivel. Ez a faktor adaptívnek és motiválóknak tartott, s összekapcsolódik a szubjektív jólléttel. A második faktor úgy definiált, mint az egyén irreálisan magas elvárásai és a teljesítménye közötti diszkrépancia. Ez a faktor maladaptívnek tartott, amiatt a pszichológiai distressz miatt, amit annak az észlelése okoz, hogy

az egyén nem tudja teljesíteni a saját maga által felállított követelményeket. (Slaney, és mtsai 2001; idézi: Perrone-Mc Govern és mtsai, 2015, 2. o.)

Stoeber és Otto (2006) áttekintő tanulmányában az alábbi átfogó meghatározást adja: „A perfekcionizmus az általánosan elfogadott vélekedés szerint olyan személyiség stílus, melyet a hibátlanságra törekvés, és a kiemelkedően magas teljesítmény elvárások mellett az egyén viselkedésének túlzott kritikai értékelésének tendenciája kísér.” (Stoeber és Otto, 2006, 2. o.)

Stoeber, Edbrooke-Childs és Damian „A perfekcionizmus pszichológiája” című, 2018-ban megjelent könyvükben pedig kiegészítésként hozzáteszik: olyan multidimenzionális személyiségdiszpozícióról van szó, melynek dimenziói „eltérő – időnként ellenkező – kapcsolatban állnak az adaptív és maladaptív pszichológiai folyamatokkal és kimenetekkel” (Stoeber, Edbrooke-Childs és Damian, 2018, 68. o.). Az élet minden területét áthatja – különösen az iskola és a munka világát – de befolyásolhatja az egyén fizikai megjelenését és társas kapcsolatait is.

A perfekcionizmus szemléleti változásai

A perfekcionizmusra az 1990-es évekig tradicionálisan unidimenzionális jellemzőként tekintettek a szakemberek, s az 1980-as évekig alapvetően annak pozitív vagy negatív minősége mellett érveltek. Ennek megfelelően a pozitív kontra negatív dichotómia két végpontján számos teoretikus értelmezése lelhető fel a szakirodalomban. A negatív vagy patológiás sajátosságként történő konceptualizáció döntően klinikai megfigyeléseken alapul, s olyan személyiség változóként definiálja, mely számos pszichológiai nehézség hátterében fellelhető (Bieling, Israeli és Antony, 2004; Burns, 1980; Pacht, 1984). Az ezzel ellentétes pozitív megközelítés forrása a tanácsadói gyakorlat, és a perfekcionizmus fejlődéssel való kapcsolatának felismerése. Alfred Adler például egészségesnek tekintette a perfekcionizmust, amennyiben az egyéni potenciál maximalizálása társas aspektusokat is magában foglal. Abraham Maslow szerint pedig az önakualizáció szükségszerűen magába foglalja az egyéni adottságok és képességek tökéletesítésére való törekvést (Chan, 2008).

Csíkszentmihályi (1990) szerint a perfekcionista képesek hihetetlen, az extázist megközelítő magasságok elérésre, s ezen keresztül a flow teljes megélésére. Meghatározása szerint ugyanis az áramlat élmény rendsze-

rint akkor fordul elő, amikor a test és az elme a teljesítőképessége határán van egy önkéntesen vállalt nehéz feladat megoldása során.

Hamachek (1978) az unidimenzionális személeten belül új megközelítést alkalmazva kétfajta, normál (adaptív) illetve neurotikus (maladaptív) perfekcionizmust különböztet meg. E felbontással kimondja, hogy a perfekcionizmus önmagában se nem pozitív se nem negatív, hanem kétarcú jelenség. E gondolatot fogalmazza meg Silverman (1999a, 48. o.) is, amikor a következőket írja: *„A perfekcionizmus egy energia, mely pozitív és negatív módon egyaránt használható, az egyén tudatossági szintjének függvényében.”* A fenti szemléletváltással kezdődik meg a perfekcionizmus komplexebb, differenciáltabb, értelmezése. Hamachek szerint a normál perfekcionista tudatos erőfeszítéseket tesz a kiválóság elérésére, örömeire szolgál az adott eredmény elérése. Megengedi magának a hibázást. Ezzel szemben a neurotikus perfekcionista neurotikus és kényszeres viselkedést produkál törekvése során, extrém magas elvárásokat állít fel, és sohasem érzi erőfeszítéseit elegendőnek vagy elég jónak. Slade és Owens duális modellje (1998) hasonló módon különbséget tesz normál/egészséges és patológiás perfekcionizmus között, más szerzők pedig funkcionális és diszfunkcionális (Adkins és Paker, 1996), illetve aktív és passzív perfekcionizmusról beszélnek (Lynd-Stevenson és Hearne 1999).

Hewitt és Flett (1991) úgynevezett multidimenzionális perfekcionizmus modellje jelenti az egyik továbblépési irányt e pszichológiai koonstruktum még árnyaltabb megközelítése felé. Nézetük szerint ugyanis a perfekcionizmus három részből tevődik össze: self-orientált – azaz az egyén önmagára irányuló perfekcionista elvárásaiból fakadó – perfekcionizusból, másokra irányuló perfekcionizusból és társas elvárásként megélt perfekcionizusból. E megkülönböztetés indikálja, hogy nézetük szerint a perfekcionista személy a magas szintű elvárásokra tekinthet úgy, mint amiket saját maga állított fel, de tekinthet rájuk úgy is, mint amik másoktól származnak, ugyanakkor ezzel egyidejűleg magas szintű elvárásaik lehetnek mások felé is.

- A self-orientált perfekcionizmus olyan meggyőződéseket tartalmaz, minthogy a tökéletességre törekvés és a tökéletesség fontos. Kiemelkedően magas elvárásokat tűz ki az egyén önmaga számára, és erős személyes, belső motivációt érez ezek elérésére, viselkedése önrányított.

- A másokra irányuló perfekcionizmus a jelentős mások felé irányuló irreális elvárásokat jelenti, az adott személy interperszonális perfekcionista viselkedésével társulva. A mások tiszteletének hiányával, interperszonális szinten jelentkező frusztrációval, cinizmus-sal, házassági és családi problémákkal járhat. Pozitív aspektusát jelenti, hogy vezetői képességek és mások motiválásának képességével társulhat.
- A társas előírásként megélt perfekcionizmus esetén az egyén erősen aggódik a mások által felállított standardokon, illetve azon, hogy e standardokat teljesíteni tudja-e. Motivációját annak félelme vezérli, hogy tökéletlensége a mások helyeslésének és a mások általi elfogadottság érzésének elvesztésével jár. Úgy érzi, mások szigorúan értékelik őt, és erős nyomást gyakorolnak arra, hogy ne hibázzon.

Frost és munkatársai (1990) Hewitt és Flett tevékenységével azonos időben, független kutatócsoportként szintén multidimenzionális jelenségként kezelve hat elemét különböztetik meg a perfekcionizmusnak. Ezek a következők: személyes standardok, szervezethez, hibázás miatti aggodalom, viselkedés miatti kételyek, szülői elvárások, szülői kritika. Mindez azt indikálja, hogy a perfekcionista magas elvárásokkal bírnak, értékelik a rendet és a szervezethez, igyekeznek elkerülni a hibázást, s gyakran bizonytalanok cselekedeteikkel kapcsolatban, továbbá szü-leik múlt- és jelenbeli értékelése nagy jelentőségű a számukra (Stoeber és Otto, 2006).

Cristopher és Shewmaker (2010) a fenti kutatókkal egyetértve kiemeli, hogy a perfekcionizmus leginkább akkor érthető meg, ha multidimenzio-nális fogalomnak kezeljük, mert:

- a perfekcionizmus maladaptív aspektusa az irreális elvárások révén patológiai problémákhoz vezethet (stressz, szorongás, depresszió, suicidum stb.),
- egészséges formájában energizáló hatása tehetséges személyek-nél hozzájárulhat a kiemelkedő eredményekhez, a kitartáshoz,
- a perfekcionizmus attribúciói egy széles kontinuumon helyezhe-tők el.

Ezt a gondolatot erősíti Chan (2008) is, amikor kiemeli, a tanácsadói gyakorlat a szemben álló nézőpontok mellett kitermelt egy harmadik perspektívát: a perfekcionizmust a gondolatok és viselkedési formák olyan kontinuumja jellemzi, mely rendelkezik pozitív vagy egészséges, illetve negatív vagy egészségtelen aspektusokkal egyaránt.

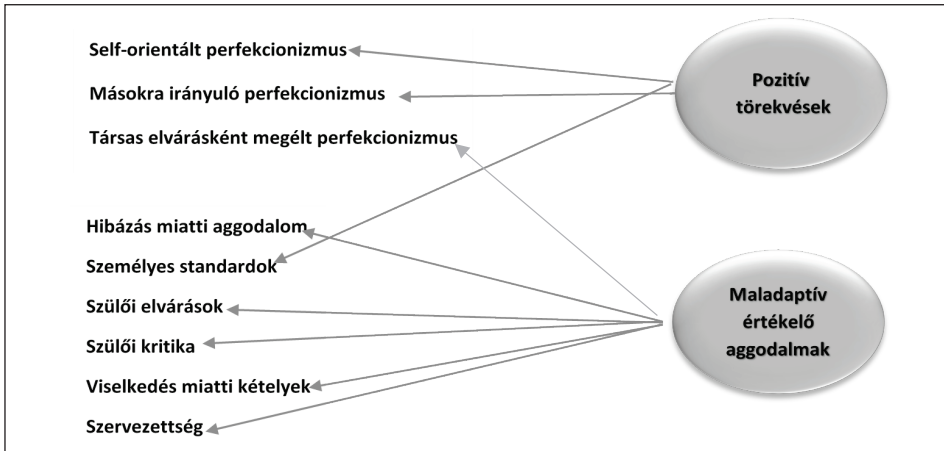
A Kétfaktoros Perfekcionizmus Modell

A fenti multidimenzionális modellekhez kidolgozott két multidimenzionális perfekcionizmus kérdőív a Frost Multidimenzionális Perfekcionizmus Skála (FMPS) (Frost és munkatársai 1990) és a Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfekcionizmus Skála (HF-MPS) (Hewitt és Flett 1991) a mai napig a legelterjedtebb. A Frost és Hewitt–Flett kérdőíveiben lévő átfedések miatt elvégzett közös faktoranalitikus vizsgálat (Frost és munkatársai 1993) alapján a két kérdőív összesen kilenc alszálló két magasabbrendű faktorba rendeződik (Bieleing, Israeli és Anthony, 2004; Stoeber, 2019; 8. ábra).

A Pozitív törekvések és a Maladaptív értékelő aggodalmak elnevezésű faktorok összetevői a következők: Pozitív törekvések: Személyes standardok, Self-orientált perfekcionizmus, Másokra irányuló perfekcionizmus skálák. A perfekcionizmus ezen aspektusa a nyugati társadalmakban nagyra értékelt és jutalmazott jellemzőkkel jár, úgymint magas elvárások, kitartás, tudatosság.

A Maladaptív értékelő aggodalmak faktorba tartozó skálák: Hibázás miatti aggodalom, Szülői kritika, Viselkedés miatti kételyek, Szülői elvárások, Szervezettség, Társas előírásként megélt perfekcionizmus. Ez utóbbiak jelentik a perfekcionizmus negatív aspektusát.

Frost és munkatársai (1993) a személyes motiváció adaptív aspektusának tekintik a Pozitív törekvések faktort, s kiemelik, hogy akik ebben magas pontszámot érnek el, sikeres jól teljesítők lehetnek. További, érzelmeket mérő eszközökkel folytatott vizsgálatokkal kimutatták, hogy a Multidimenzionális Perfekcionizmus kérdőívek egészséges karakterisztikumait jelentő alszálló (Személyes standardok, Self-orientált perfekcionizmus stb.) pozitív érzelmekkel járnak együtt, míg a Maladaptív értékelő aggodalmak faktorhoz tartozók közepes korrelációt mutatnak a depresszióval és a negatív érzelmekkel. Bieleing és munkatársai (2004) hasonló

8. ábra. A Kétfaktoros Perfekcionizmus Modell (Bieling, 2004, 138. o.)

eredményeket kaptak: a Pozitív törekvések faktorba tartozó alskálák nem, vagy csak kis mértékben korreláltak a depresszióval, szorongással, stresszel, illetve a vizsgaszorongással. A Maladaptív értékelő aggodalmak faktor esetén szignifikánsan magasabb, közepes méretű együttjárások igazolódtak a negatív érzelmek változóival.

Stoeber (2019) a self-orientált perfekcionizmust a Perfekcionista törekvések (Bieling szóhasználatában a Pozitív törekvések) faktor kulcsindikátorának nevezi, míg a társas elvárásként megélt perfekcionizmust a Perfekcionista aggodalmak faktor (Maladaptív értékelő aggodalmak Bielingnél) kulcsindikátorának az adaptív jelleg illetve maladaptív jelleg kulcsindikátornak tartja. Más kutatók is kiemelik a self-orientált perfekcionizmus pozitív, adaptív jellegét, így Miquelon és mtsai (2005) is: az önértékelés, konstruktív megküzdési formák, aktív coping, az effektív erőforrás menedzsment, a személyes kontroll magas szintjének érzetét és hatékony tanulási stratégiák alkalmazását említik tanulói csoportokon végzett vizsgálatok összefoglaló bemutatása kapcsán.

Perfekcionizmus klaszterek, a perfekcionizmus 2X2-es diszpozicionális modellje

A perfekcionizmus dimenziók és a mérőeszközökön hozzájuk illeszkedő skálák kimunkálása mellett kutatói körökben megjelent az az igény is,

hogy tipológiák mentén is szülessenek besorolások. Erre az első kezdeményezések az ezredforduló után születtek (Dixon, Lapsley és Hanchon, Watt és Sinclair 2004; Hawkins, Watt és Sinclair 2006; idézi: Chan, 2008; Slaney és mtsai, 2001). Ennek nyomán a perfekcionizmus háromrészes tipológiája vált elfogadottá, melyben adaptív/egészséges/normál perfekcionista, maladaptív/egészségtelen/neurotikus perfekcionista és nonperfekcionista csoportjai kerültek megkülönböztetésre a mérőeszközökön elért profiljuk alapján.

Klibert, Langhinrichsen-Rohling és Saito (2005) egyetemistákkal végzett vizsgálatukban négy csoportot alakítottak ki a self-orientált és a társas elvárásként megélt perfekcionizmus skálák eredményei alapján, így létrehozva négy klasztert:

- Általános perfekcionista: mindkét skálán magas értéket elérők csoportja
- A self-orientált skálán magas, a társas elvárásként megélt perfekcionizmus skálán alacsony pontszámot elérők csoportja
- A társas elvárásként megélt perfekcionizmus skálán magas, a self-orientált perfekcionizmus skálán alacsony pontszámot elérték csoportja
- Non-perfekcionista: mindkét skálán alacsony értéket mutató személyek csoportja.

Megállapításuk szerint a magas szintű self-orientált skálaérték alacsony szintű társas elvárásként megélt perfekcionizmussal párosulva az adaptív perfekcionista klaszterét jelenti. Gaudreau és Thompson (2015) a hangsúlyt a dimenzionális szemlélet helyett fenti változók közti interakcióra helyezve tesztelte a diszpozicionális perfekcionizmus 2X2-es modelljét. Vizsgálatukban tesztelt teoretikus modelljükben a négy kvadráns a következő elnevezéseket és leírásokat kapta:

- Non-perfekcionizmus: mindkét skálán alacsony értéket mutató személyek csoportja. nincsenek személyes perfekcionista törekvéseik, és környezeti nyomást sem éreznek perfekcionista követelmények elérésére.
- Tisztán az értékelő aggodalmakból származó perfekcionizmus: A társas elvárásként megélt perfekcionizmus skálán magas, a self-orientált perfekcionizmus skálán alacsony pontszámot elérték csoportja.

portja. A perfekcionista késztetések az észlelt külső nyomásból fakadnak. A perfekcionizmus nem internalizált vagy úgy is fogalmazhat kívülről szabályozott, az értékek, célok, és motivációk forrása a társas környezet. Ez a klaszter jár a legnegatívabb pszichológiai következményekkel.

- Kevert perfekcionizmus: mindkét skálán magas értéket elérők csoportja. Az ide tartozó személyek nyomás érzékelnek a társas környezetből, de maguk is szeretnék elérni a perfekcionista standardokat. Ebben az esetben a személyes értékek, normák, prioritások részleges kongruenciát mutatnak a környezetből származókkal. Ekkor részben internalizált perfekcionizmusról beszélhetünk. Az internalizáció megnövekedett szintje és a személy-környezet jobb összeillése pozitívabb pszichológiai következményekkel jár, mint az előző kvadráns esetében.
- Tisztán személyes standardokon alapuló perfekcionizmus: A self-orientált skálán magas, a társas elvárásként megélt perfekcionizmus skálán alacsony pontszámot elérők csoportjáról van szó. A legtöbb szakmai vita ennek adaptív és/vagy maladaptív jellege körül zajlik. (Megjegyzés: Mint azt korábban érzékeltettük, számos kutató érvel a self-orientált perfekcionizmussal járó pozitív pszichológiai következmények dominanciája mellett, a szerzők vizsgálati eredményeik alapján is e mellett érvelnek, azaz egészségesnek tekintik a perfekcionizmus e válfaját.)

Időperspektíva a perfekcionizmus értelmezésében

A perfekcionizmus modern tehetségpszichológiai szemlélete nem csak multidimenzionális jellegű, de azt is elfogadja, hogy a személyiségfejlődés egyes szakaszaiban más és más perfekcionizmus típusok lehetnek jellemzőek az egyénre. Silverman (1999b) a Dabrowski-féle Pozitív DezinTEGRÁCIÓS Elmélet (Dabrowski, 1964) kontextusában a fejlődés öt szintjéhez kapcsolja a perfekcionizmus típusait. A másokra irányuló perfekcionizmustól az önaktualizációt szolgáló self-orientált perfekcionizmuson keresztül a tökéletességre törekvés univerzális tökéletességben való feloldódásig tart az ív. Gyarmathy (2013b) kisgyermekkortól a fiatal felnőttkorig nevez meg szinteket, melyek legmagasabb fokán a perfekcionizmus

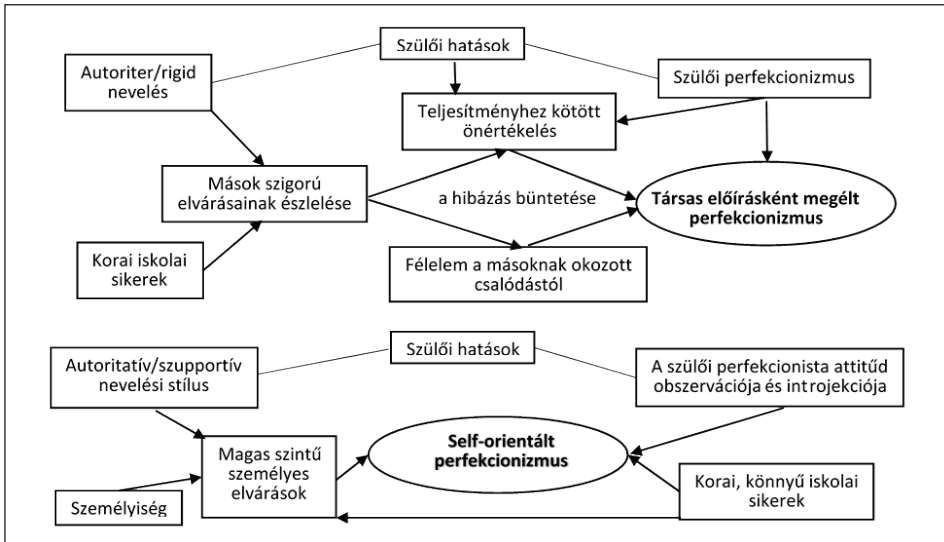
a Dabrowski-féle Fejlődési Potenciál (Daniels és Piechowski, 2009) elemeként jelenik meg. Mindez azt jelenti, hogy napjaink fejlődésszemponitú tehetségmegközelítése idői és fejlődési perspektívát egyaránt beemel a perfekcionizmus értelmezésébe.

1.2.2. A perfekcionizmus forrásai

A perfekcionizmus gyökereit keresve viszonylag kevés szakirodalom lelhető fel. Anthony és Swinson (2009) összefoglalója alapján a perfekcionizmus részben örökletes személyiségvonás, így rendelkezik biológiai komponensekkel is. Kialakulásában azonban számos más tényező is szerepet játszik, így például a jutalmazás és megerősítés mechanizmusa is. A társadalom díjazza a magas szintű standardok felállítását, az iskolában végzett kemény munkát, vagy a fizikai vonzerő meglétét. Egyetlen példát említve: a serülők körében nem ritkák a testkép zavarok és az evészavarok, hiszen a média által közvetített tartalmak is a hibátlan megjelenést sugalmazzák. Az elsődleges szocializációt jelentő család is közvetíthet kora gyermekkortól olyan elvárásokat (top egyetem, kutatói, művészi karrier) melyek irreálisan magas standardokhoz kötődnek.

Gyakran az elért siker maga a jutalom és megerősítés. A perfekcionista viselkedés siker általi megerősítése pedig annak a meggyőződésnek a kialakulásához is vezet, hogy ha valaki nem ilyen, akkor a munkája csakis kompromisszumos és alsóbb rendű lehet. A perfekcionizmus kialakulásában szerepet játszó tanulási folyamatnak második elemét a büntetés jelenti. A jelentős mások felől érkező kritikák egyrészt az egyén számára büntetést jelentenek, másrészt arra tanítanak, hogy mindig fontos a dolgokat jól csinálni. Ha olyan személlyel állunk kapcsolatban, aki sohasem elégedett (az öltözködéssel, a hajviselettel, viselkedéssel, stb.) kialakulhat az a meggyőződésünk, hogy bizonyos standardokat el kell érni mások elégedettségének kivívására. Végül pedig, ha valakit kis hibáért is erősen megbüntettek gyermekkorában, kialakulhat az a rigid hiedelem, hogy a hibák elkerülése mindennél fontosabb. Végül a modellálás szerepét is meg kell említeni, hiszen számos rendkívül perfekcionista személy számol be arról, hogy maga is perfekcionista személy(ek) mellett nőtt fel (Flett és mtsai, 2002).

Neumeister (2004) a tehetségesek perfekcionizmusának kifejlődésével kapcsolatban két útvonalat mutat be tanácsadói gyakorlat és tehetségesekkel folytatott interjúk alapján. A társas elvárásként megélt perfekcionizmus kifejlődésében – a szigorú elvárások észlelése mellett – a szülők saját perfekcionizmusa és autoriter nevelési stílusa játszik jelentős szerepet (9. ábra). A társas elvárásként megélt perfekcionizmus kialakulásának további sajátossága a teljesítményhez kötött önértékelés, illetve a saját identitás mások megelégedettségével való egyenlővé tételével.

9. ábra. A perfekcionizmus kialakulásának folyamata tehetségesek esetén

A self-orientált perfekcionizmus a vizsgálatok alapján születéstől kezdve jelen van az egyén életében, s a környezeti faktorok hatása leginkább felerősítésben érhető tetten. Ilyen lehet a szülői modellként szolgáló „perfekcionista attitűd”, melyet obszerváció útján tesznek magukévá még gyermekkorukban a tehetséges személyek. A self-orientált perfekcionizmus kifejlődésében szerepet játszik az iskolai kihívások hiánya is, mivel az első években könnyen megszerzett „tökéletes” érdemjegyek standarddá válnak. A könnyű iskolai sikerek kapcsán gyakran hamar sorra kerül a címkézés is, s ez gyakran tovább táplálja a perfekcionizmust. A szülők nevelési stílusára a támogató, autoritatív stílus jellemző, mely mellé világos és magas, ám reális célkitűzés társul. Hibázás esetén segít

a hozzáállásuk. A retrospektív visszaemlékezések alapján nem a szülők nevelési stílusa a self-orientált perfekcionizmus forrása, s e személyek nem is aggodalmaskodnak folyamatosan a mások által felállított standardokkal kapcsolatban. Ők maguk állítanak fel magas szintű követelményeket maguknak, melyek az önfejlesztés belső drive-ján alapulnak.

Flett a tehetségesekkel kapcsolatban a perfekcionizmus komprehenzív modelljében három területet jelöl meg (Flett és Hewitt 2002; idézi: Neumeister, Williams és Cross, 2009): a családot, az egyént és a környezeti faktorokat. A család a társas elvárások, a társas reakciók, továbbá a szociális tanulás révén fejt ki hatását a perfekcionizmus kialakulására. A társas elvárás érvényesülése esetén a tehetséges gyermek önértékelése a magas intelligenciaszintjére kapott pozitív visszajelzésekre adott válaszként értelmezhető. Ebben az esetben a hibákat a tehetséges gyermek olyan jelzésnek tekintheti, melyek arra utalnak, mégsem olyan intelligens és értékes, mint gondolta. A tökéletességért való küzdelem ekkor az önértékelés megóvásáért zajlik. A társas reakcióként megjelenő perfekcionizmus akkor tapasztalható, ha a gyermeket körülvevő család dinamikája szeretetmegvonással, megszegényítéssel pszichológiai distresszt vagy fizikai bántalmazást eredményez. Ekkor a perfekcionizmus egyfajta copingnak tekinthető, mellyel az adott személy a várható negatív hatásokat igyekszik elkerülni, vagy a körülötte lévő kaotikus társas környezet feletti kontrollt igyekszik megszerezni. Flett a személyiségen belüli tényezők között a temperamentumot, kötődési stílust, a társas befolyásra való nyitottságot, az elismerés iránti igényt emeli ki. A környezeti faktorok közül a versengő iskolai környezet, a kortársakkal való kapcsolat, és végül, de nem utolsó sorban annak a kultúrának a jellemzői hatnak a perfekcionizmus alakulására, melyben az adott individuum él.

Curran és Hill (2019) tanulmánya megerősíti a fenti gondolatokat. Egyetértenek azzal, hogy a perfekcionizmus kifejlődését szélesebb körű társadalmi, kulturális normák is befolyásolják. Ilyenek: a) a neoliberalizmus és a versengő individualizmus megjelenése, b) a meritokrácia doktrínájának térnyerése, c) az egyre inkább szorongáskeltő, kontrolláló szülői nevelési gyakorlat, mely a versengésre és a meritokrácia kihívásaira reflektál. Úgy tűnik, hogy a fiatalok belsővé teszik az ideális énről alkotott irracionális társadalmi ideálokat, amelyek bár irreálisak, ám rendkívül kívánatosak számukra. A szerzők szerint a perfekcionizmus egy olyan

coping stratégia tünete, melynek révén a fiatalok arra törekednek, hogy biztonságban érezzék magukat, s értékesnek lássák magukat.

1.2.3. A perfekcionizmus életvezetésre gyakorolt hatásai

A rendkívül magas elvárások felállítása az egyén egész életét befolyásolhatja. Ezek között a legfontosabb életvezetési területekről (a munka és iskola, az otthon, a személyes kapcsolatok és a rekreáció) ejtünk szót az alábbiakban. A legtöbb ember, legalább részben azzal a tevékenységgel azonosítja magát, amit végez. Az ezen a területen tapasztalható perfekcionizmus megakadályozza, hogy élvezze, azt a mit csinál továbbá a munkavégzéssel kapcsolatos maximalista attitűdje fenyegetővé válhat mások számára is. Az intolerancia, a szünet nélküli munkavégzés, a harag, a kritikus beállítódás a társas távolság megnövekedését eredményezheti. A magánéletben az illetőt körülvevő fontos személyek önértékelése leromolódhat és az értéktelenség érzését élhetik át. A perfekcionista standardok vitákat eredményezhetnek, és akár titkolózáshoz is vezethetnek. A perfekcionista egyén szoronghat társas helyzetektől, s törekedhet azon kontaktusok elkerülésére, melyekben esetleges kritika érheti. A szabadidő kikapcsolódásra és feltöltődésre való használata is problémát jelenthet számára, mert gyakran nem képes ellazulni, átadni magát a pihenésnek.

A perfekcionizmus mentálhigiénés vonatkozásai

A fentiek alapján nagyon körültekintően kell figyelemmel kísérni a tökéletességre törekvést, hiszen a túlingerlékenységhez hasonlóan erős romboló erőként is működhet. Ezt támasztja alá az a tény, hogy nemzetközi vizsgálatok sora alapján a témával foglalkozó kutatók kimutatták a maladaptív perfekcionizmus kapcsolatát a depresszióval, az anorexia nervosával, a bulimiával, a kényszeres viselkedéssel, alvászavarokkal, különböző pszichoszomatikus betegségekkel, és a pánik betegséggel (Parker, 2000). Más vizsgálatok diszfunkcionális működést eredményező neurotikus coping stratégiák használatának tendenciáját, a társas helyzetekben megjelenő szorongást és gyenge egészségi állapotot emelik ki (Christopher & Shewmaker, 2010).

Az árnyaltabb megközelítés érdekében azonban azt is érdemes megvizsgálni, hogy a perfekcionizmus mely altípusáról van szó. A self-orientált perfekcionizmus a magas szintű elvárások mellett az elvárások teljesítésének igényét jelentő (részben belső) motivációs komponenst is tartalmaz, mely hozzájárulhat a kitartáshoz és az erős én-hatékony-ság érzéshez. A társas elvárásként megélt perfekcionizmus a konstruktív gondolkodás általános hiányát eredményezi motivációs deficitek és irracionális hiedelmek miatt. A belső motiváció lecsökkent és a külső motiváció megnövekedett szintjének forrása a mások kedvében járás és a büntetés elkerülése. (Mills és Blankenstein, 2000)

A társas előírásként megélt perfekcionizmussal társuló motivációs deficitek abból a tehetetlenség és reménytelenség érzésből is fakadnak, mi szerint lehetetlen elérni a fontos mások által felállított követelményeket, így a kihívást jelentő helyzetek elkerülése és gyors feladása, maladaptív coping válasz jellemző az egyénre. A self-orientált perfekcionizmus vele járója az intrinsic motiváció és kitartás, továbbá a magasabb szintű önkontroll (Flett, Russo és Hewitt, 1994).

A self-orientált perfekcionizmus veszélye lehet, hogy az ilyen személy könnyen hajlamos a hibákra fókuszálni, miközben jól kidolgozott én-ideállal rendelkezik. Ez azt jelenti, hogy miközben az illető részletesen kidolgozott belső képpel rendelkezik arról, hogy milyen szeretne lenni, az ehhez vezető úton nem a saját erősségeire, pozitívumaira koncentrálnak, hanem a gyenge pontokra, vélt vagy valós hiányosságaira. A vizsgálatok azt mutatják, hogy a self-orientált és a társas előírásként megélt perfekcionizmus két szempontból is kapcsolódhat a szorongáshoz és a depresszióhoz. Az első ok az, hogy a perfekcionista viselkedés jelentős stresszt generál, mely stressz a teljesítmény negatív aspektusait kiemelő/kereső beállítódásból ered. A második pedig az, hogy a tökéletes teljesítményt a személyiség értékmérőjévé téve („ha nem én leszek az első, akkor egy senki vagyok”) az ezen kívüli bármilyen más eredmény az egyén és/vagy környezete számára a kudarc és az értéktelenség jelének számít. Az én-orientált és másokra-orientált perfekcionizmus a személyközi kapcsolatok alacsony elégedettségi szintjével jár együtt, hiszen az illető elégedetlen önmagával és/vagy a másikkal.

Az utóbbi évek kutatásai felhívják a figyelmet a depresszióba forduló kóros perfekcionizmus és a társas támogatottság észlelt hiánya közötti

kapcsolatra is. A társas előírásként megélt perfekcionizmus komoly személyközi konfliktusokhoz is vezethet, valamint kóros kapcsolati viselkedéseket is eredményezhet (Cristopher és Shewmaker, 2010).

Szymanszki (2001) a perfekcionizmusról perfekcionistaéknak írott könyvében summázza a szakirodalomban fellelhető legtipikusabb megállapításokat. A perfekcionizmus viselkedéses, kognitív és érzelmi jellemzőit veszi sorra (2. táblázat) oly módon, hogy megfogalmazza az adott karakterisztikum egészséges és egészségtelen végpontját egy hétfokú skálára vetítve. Azaz önmagában nem pozitív, vagy negatívnak lát egy jellegzetességet, hanem bemutatja mindkét kimenetét az adott sajátosságoknak. Ezt a dichotómiát ismertetjük az alábbiakban – hozzátéve, hogy egy személy perfekcionizmus profiljának felállításakor mindenképpen érdemes árnyalt értékelésre törekedni.

2. táblázat. Az egészséges és egészségtelen perfekcionizmus összehasonlítása

	Egészségtelen perfekcionizmus	Egészséges perfekcionizmus
Viselkedés		
Személyes standardok:	Gyakran nagy az eltérés a célok és az eredmények között.	Az illető jellemzően eléri a maga elé kitűzött célokat, vagy saját megelégedésére kellően közel jut hozzájuk.
1) Teljesítményolló	Minden esetben követi a szabályt, akkor is, ha észleli, annak inefektív voltát. A rigiditás megakadályozza az alkalmazkodást, és a kreativitást.	Munkája során követi a szabályokat és az irányelveket, de rugalmas és alkalmazkodóképes, és kreatív, ha úgy érzi, erre van szüksége.
2) Rugalmasság		
3) „A legjobbnak lenni”	Az illető úgy érzi, mindenben neki kell a legjobbnak lenni, olyasmiben is, ami nem érdekli, vagy nincs meg hozzá a szükséges képessége.	Az adott személy idejét és energiáját életének azon területeire fókuszálja, amelyek az erősségei.
Priorizálás	Nehézséget okoz számára a feladatok rangsorolása, mindent egyformán fontosnak érzi, s úgy gondolja, mindent egyformán jól kell megoldania.	Kiváló problémamegoldó. Jó a multitaskingban, a feladatok priorizálásában: mikor és mit kell/índokolt tenni.
Határidők betartása	A határidők be nem tartása, halogatás, megtapadás egy adott feladtnál jellemzi. Nagy energia ráfordítása az apró részletekre.	Jellemzően betartja a mások vagy saját maga által megszabott határidőket. A kevésbé fontos feladatot félre tudja tenni, a fontosabb befejezéséért.

	Egészségtelen perfekcionizmus	Egészséges perfekcionizmus
Rend és szervezettség	Az illetőt a rendre és szervezethez való törekvése „mindennek a helyén kell lennie” kényszere lelassítja.	A rend és szervezethez való törekvése megnövekedett hatékonyságot eredményez.
A hibákra adott válasz	Gyakran aggódik a hibák miatt, s ez időpocsékoláshoz, túlmunkához önellentőzések sorához, a határidők be nem tartásához vezet. Stresszel a lehetséges hibák következményei miatt.	Úgy gondolja, hogy gondossága és igyekezete elegendő a hibák észrevételéhez.
Érzelmek		
Önértékelés	Az elért sikerek számától függetlenül, akár egyetlen észlelt sikertelenség esetén is megkérdőjelezi önmagát és képességeit. Önértékelése a teljesített feladatok függvénye.	Érzékeli saját erősségeit és gyengeségeit, s nem szükséges mindig mindenben kiválóknak lennie ahhoz, hogy jó érzései legyenek önmagával kapcsolatban.
Szorongás és feszültség	Krónikus stressztől szenved, szorong és elégedetlen a munkavégzés/tevékenység alatt és a végeredmény értékelésekor.	Kedveli a jó kihívásokat, eltökéltséget érez, izgatott a problémamegoldás lehetősége miatt.
Kognitív működés		
Figyelem	Az információkat szűri. A negatívumokra fókuszál, felnagyítja a negatív részleteket. Csőlátása miatt túl sok figyelmet szentel a részleteknek, nem látja az összképet.	A pozitívumokra fókuszál, sikerorientált, arra figyel, ami jól megy, élvezzi a kihívást. A részletekben nem vész el.
Értékelő folyamatok	Kategorikusság, „mindent vagy semmit” gondolkodás jellemzi. Számára egy apró hiba törli az összes pozitívumát az adott munkának. A lehetséges negatív következményeket túlbecsüli. „Katasztrófa gondolkodás”.	Árnyalt értékelés jellemzi, „és/mindkettő” attitűddel rendelkezik: hibák és erősségek egyszerre való elfogadására képes.
Döntéshozatal	Folyamatosan kételkedik; számra lehetetlennek tűnik egy végső döntés meghozatala és mellette való elköteleződés. felelősségvállalása túlzó mértékű. Nehezen bízik meg másokban.	Viszonylag könnyűnek érzi a saját maga által hozott döntés mellett elköteleződést. Képes dönteni, felelősségvállalásának mértéke reális.
Önkritika	Keményen kritizálja önmagát, ha úgy érzi, nem üti meg az önmaga által felállított mércét.	Érzékeli az elkövetett hibákat, és – bár csalódottnak érzi magát miattuk – problémamegoldó attitűddel fordul a jövő felé.

A fentiekén túl a személyközi kapcsolatokban is érezhető a perfekcionista diszpozíció hatása. Egészséges perfekcionizmus esetén együttműködőnek, jó csapajátékosnak tartják, aki a konstruktív kritikát elfogadja. Az egészségtelen perfekcionizmus esetén mások nagyon kritikus beállítottságúnak és kontrollállónak tartják, miközben interperszonális érzékenysége miatt gyakran aggódik azon, mások mi a véleményük vele kapcsolatban. A perfekcionizmus személyes előnyei és hátrányai a következők (3. táblázat):

3. táblázat. A perfekcionizmus előnyei és hátrányai
(Szymanski, 2011, 35. o.)

A perfekcionizmus előnyei	A perfekcionizmus hátrányai
Kompetencia érzés, magabiztosság, magas önértékelés.	A szorongás és stressz krónikus érzése. Alacsony önértékelés.
A megelégedettség megnövekedett szintje	A csalódás és büntudat krónikus érzése, ha valami fontos dolog nem sikerül
A teljesítményhez és eredményekhez társuló érzések.	Mások és önmaga felé forduló harag és frusztráció.
Másokat függőnek látni.	Kimerültség, fáradtság, alacsony energiaszint.
Mások elismerésének, csodálatának érzése.	Nagy befektetés kis megtérülés mellett.
Feszültségredukció.	Nagy időráfordítás, olyan követelmények teljesítésére, melyek az egyént más életcéloktól és tapasztalásoktól vonják el.
A hibázás „katasztrofális” következményeinek kivédése.	A biztonság hamis illúziója.
Megnövekedett figyelemben részesülés, dicséret másoktól.	Rigid és kontrolláló személyiség kialakulása.
A különlegesség és egyedülállóság érzése.	A feladatelkerülés magas szintje, halogatás, a határidők lekésése.

1.2.4. A tehetség és perfekcionizmus intrapszichés kapcsolódási pontjai

Nem kerülhetjük meg azt a kérdést, vajon milyen módon kapcsolódik össze a tehetség és a perfekcionizmus. A témával kiemelten foglalkozó Silverman négy fő lehetséges alternatívát vázol fel (Silverman, 1999b, Harmatiné Olajos és Pataky, 2014), melyek mind relevánsak lehetnek, s melyek közül akár több is kifejtheti hatását az egyén fejlődésére nézve.

1) A perfekcionizmus a tehetségesek személyiségfejlődésére jellemző aszinkronia (különböző területek egyenetlen fejlődése) működéseként is értelmezhető. A tehetséges gyermek kortársainál magasabb követelményeket állít maga elé, hiszen mentális életkorát tekintve meghaladja biológiai korát.

2) Mivel a tehetséges gyermek sokszor nálánál idősebb gyerekekkel barátkozik, a felállított követelmények és célok ezzel az életkorral állnak összhangban.

3) Amikor a tehetséges gyermek számára az iskolai munka nem jelent különösebb erőfeszítést, az egyetlen kihívást jelentheti számára az, hogy nem egyszerűen jól, hanem tökéletesen oldja meg a kapott vagy saját maga által kiválasztott feladatot.

4) Dabrowski pozitív dezintegrációs elméletének kontextusában is érdemes megvizsgálni a perfekcionizmust, mert ennek keretében egy új jelentése is feltárul. Ezen új jelentés szerint a perfekcionizmus olyan motivációs erőt (úgynevezett dinamizmust) jelent, mely elősegíti az egyén magasabb fejlettségi szintre jutását. Hajtóerőként abban az elégedetlenség-érzésben nyilvánul meg, amit az individuum az „*ez van most*”-tal kapcsolatban érez, és abban a vágyódásban is kifejeződik, melyet az „*ilyennek kellene lennie*” iránt táplál. Jelen kutatás során e koncepció tükrében igyekszünk képet kapni a tehetséges személyek intrapszichés dinamikájáról.

1.3. A SZUBJEKTÍV JÓLLÉT

1.3.1. A szubjektív jóllét fogalma, kapcsolata az életelégedettséggel

A szubjektív jóllét egy olyan – számos tudományterület érdeklődését magáénak mondható – konstruktum, melyet etikai, teológiai, politikai, gazdasági és pszichológiai fogalmakkal egyaránt definiálnak a különböző szakirodalmak. A paradigmák diverzitása okán nem meglepő a címkézésben megjelenő sokszínűség: boldogság, objektív és szubjektív jóllét, az élet minősége, életelégedettség elnevezések a leggyakrabban használatosak a témakörben. Az eligazodást tovább nehezíti, hogy egyes esetekben szinonimaként olvashatunk róluk. Kun és Szabó (2017) is felhívja a figyelmet arra, hogy a jóllét fogalmát több kutató is a boldogsággal vagy éppen az elégedettséggel felcserélhető fogalomként használja. A jóllét ezzel az állásponttal szemben egy komplex fogalomként értelmezhető, míg a boldogság vagy elégedettség egy tapasztalati jelenség – így egymással nem felcserélhetők. A boldogság az elégedettséggel együtt tehát a jóllét egy-egy eleme, bár magát a jóllétet gyakran az elégedettségnek a mérésével határozzák meg a kutatók. Ezt az árnyalt megkülönböztetésre törekvő nézetet képviseli Lewinshon, Redner és Seeley (1991) is, amikor a boldogságról azt tartják, hogy az érzelemként vagy érzelmi állapotként ragadható meg, míg az elégedettség sokkal inkább kognitív, értékelő folyamatnak tekinthető – tehát e két komponense a szubjektív jóllétnek e megközelítés szerint sem szinonima.

A boldogság fogalma sem tekinthető egységes, globális konstruktnak. A pozitív pszichológia ugyanis különbséget tesz a hedonikus és eudaimonikus boldogság között. Mindkét fogalom – a hedonia és az eudaimonia – az etikai filozófiából származik, és Arisztotelész arra vonatkozó erőfeszítéseit tükrözi, hogy választ tudjon adni a jó vagy jól megélt élet természetével kapcsolatos kérdésekre. Tárgan meghatározva, a hedonikus nézet (a hedonikus boldogság fogalma) arra az elképzelésre utal, hogy a jó életet az öröm és az élvezetek jelenléte, illetve a fájdalom hiánya jellemzi. Ezért a Diener-féle (1984) szubjektív jóllét fogalmát (lásd lentebb) – gyakran összekapcsolják a hedonikus megközelítéssel. Az eudaimonikus orientáció – amelyet Arisztotelész eudaimonia ('eu' (jó) és 'daimón' (lélek) szavakból alkotott) fogalmára utalva hoztak létre, a jól megélt

életre összpontosít, nem pedig a kellemes életre. Az önismeretben, akaratban, szándékosságban gyökerező eudaimonikus életet ugyanis olyan célok vezérlik, melyek koherensek a közösségi célokkal, és az egyén szándékainak személyes forrásaival. Az egyéni potenciálok kiteljesítésén keresztül érhető el, még pontosabban fogalmazva a személyes növekedésen, önfogadáson, életcélokon, autonómián, pozitív kapcsolatokon és a képességek fejlesztésén át. E fogalom központi indikátorának a jelentéstartalom tekinthető, s nem szükségszerűen jár együtt a szubjektív jólléttel. Az eudaimónia különböző aspektusaival szoros kapcsolatba álló jelentéstartalom azt jelenti, hogy az egyén az életét koherensnek, jelentősnek, irányítottnak és valakihez/valamihez tartozónak értékeli (Pollett és Schnell 2017). Úgy is fogalmazhatunk, az egyént az értelemkereső boldogságorientáció jellemzi.

Napjainkban egyébként egy harmadik megközelítés is teret nyert, az elköteleződés, aktív bevonódás általi boldogságkeresés, „*the pursuit of engagement*” (Peterson, Park és Seligman (2005). Nézetük szerint egy önálló konstrukcióról van szó, mely az áramlat-élmény során gyakran tapasztalható. Megállapításuk szerint a flow élményt adó tevékenység végzése közben nem feltétlen jellemző a hedonikus boldogság magas öröm és élvezet szintje, illetve gyakran olyan tevékenységek váltanak ki áramlat élményt (pl. fűtűrésés vagy autóvezetés), melyekre egyáltalán nem jellemző az értelemkeresés vagy értelemteliség. Petersonék kiemelik, hogy mindhárom orientáció önállóan is előrejelzi az életelégedettséget. Kutatási eredményeik alapján azok a személyek, akik mindhárom orientáció esetén alacsony értéket mutatnak, alacsony életelégedettség szintet érnek el a Diener-féle Életelégedettség Skálán, a szerzők szerintőtök az „üres élet” élése jellemzi. Az emberek között vannak olyanok is, akikre mindhárom boldogságorientáció egyszerre jellemző, ők azok, akik a „teljes élet” megvalósítására képesek.

Demetrovics (2007) az élettel való elégedettség kérdéskör kapcsán kiemeli, hogy a pozitív pszichológia irányzatának előfutáraként értelmezhető jóllét kutatásokban jelenik meg önálló vizsgálati dimenzióként, ám itt sem konzekvens a használata. Egyes esetekben azonosnak tekintik a jólléttel, más teoretikusok pedig a jóllét egyik összetevőjeként tekintenek rá (vö: Martos és mtsai, 2014). Vizsgálatuk szempontjából igen fontos kitétel, hogy a szubjektív jóllétet döntően nem az objektív külső

tényezők determinálják, hanem sokkal inkább temperamentum-jellemzők által meghatározott genetikai tényezőktől és személyiségjellemzőktől függ (Demetrovics, 2007).

Kutatásunk szemléleti keretének és munkadefiníciójának a témakör egyik meghatározó kutatójának, Ed Dienernek a koncepcióját fogadtuk el, mivel komplexitásából adódóan az affektív és kognitív komponenseket is kellően reprezentálja. Ennek megfelelően: „*a szubjektív jóllét a jelenségek tág köre, mely magába foglalja az egyén érzelmi válaszait, egy adott területre vonatkozó elégedettségét, és a globális életelégedettségét*” (Diener és mtsai 1999, 277. o.).

A szubjektív jóllét Diener felfogásában a szubjektív jóllét egy személy önnön életéről szóló affektív és kognitív szintű becsléseit sűríti: az eseményekkel kapcsolatos érzelmi reakciókat és a saját megelégedettségéről való kognitív ítéleteket. A szubjektív jóllét tehát egy igen tág gyűjtőfogalom fogalom, mely magában foglalja az alábbi komponenseket:

- a kellemes élmények, érzések megtapasztalását,
- kevés negatív érzélem átélését, illetve
- az étellel való elégedettség magas szintjét.

Diener (Diener és mtsai, 1999) azt feltételezi, hogy a pozitív érzelmi állapotok (öröm, jókedv, büszkeség, gyengédség, extázis stb.) gyakori jelenléte és a negatív érzelmek (úgy mint büntudat, szégyen, szomorúság, szorongás, félelem, düh, kétségbeesés, levertség, irigység stb.) relatív hiánya, valamint egy étellel való általános elégedettségérzet a szubjektív jóllét alapvető komponensei (4. táblázat). Az étellel való elégedettséget – mint a szubjektív jóllét kognitív komponensét – nem csak általánosan az élet egészére vonatkozólag, de specifikus területekre összpontosítva is vizsgálhatjuk (például elégedettség a munkával, a jövedelemmel, a szociális kapcsolatokkal, a társadalmi helyzettel, az egészséggel stb.). Fontos kiemelni, hogy a pozitív pszichológia szubjektív jóllét modellje szerint a boldogság nem csupán a pozitív érzelmek megtapasztalásából fakad, hanem a pozitív és negatív érzelmek érzékeny egyensúlyával jellemezhető.

4. táblázat. A szubjektív jóllét komponensei Diener szerint
(Diener és mtsai, 1999, 277. o.)

Kellemes érzelem	Kellemetlen érzelem	Életelégedettség	Az elégedettség területe
Öröm	Bűntudat és szégyen	Az élet megváltoztatásának vágya	Munka
Büszkeség	Szomorúság	Elégedettség a jelenlegi élettel	Család
Megelégedettség	Szorongás és aggodalom, Harag	Elégedettség a múlttal	Pihenés, egészség
Szeretet	Stressz	Elégedettség a jövővel	Pénzügyek
Boldogság	Depresszió	Elégedettség azzal, ahogyan mások látják az egyén életét.	Self
Extázis	Irigység		Csoport

Pozitív pszichológiai kitekintés

„A szubjektív jóllét, mint kutatási terület, egyike azoknak a témaköröknek, amely a pozitív pszichológia ölébe hullt, hiszen jóval a mozgalom zászlóbon-tása előtt a pszichológiai vizsgálatok egyik örökzöld támajaként volt ismert” írja Oláh és Kapitány-Fövény (2012, 22. o.).

Az 1990-es évek végén megszületett, Martin Seligman és munkatársai nevével fémjelzett pozitív pszichológia irányzata a pozitív állapotok tanulmányozására fekteti a hangsúlyt. A boldogság elérésével, feltételeivel, megvalósításának körülményeivel foglalkozik, vagyis azzal, hogy mi is teszi az életet értelmessé és értékessé. A pozitív pszichológia elmélete és gyakorlata azoknak a humán minőségeknek és erényeknek az identifikációjára, megértésére továbbá előmozdítására irányul, melyek az emberek életét produktívabbá és boldogabbá teszik. Egy olyan perspektíva váltást jelent, melyben a pszichológia tudománya nem a mentális betegségekről szóló tanulmányokra, nem az életben elrontott dolgok helyrehozatalára helyezi a hangsúlyt, hanem a pozitív minőségek kiépítésére (Seligman és Csikszentmihalyi, 2000; Scorsolini-Comin és mtsai, 2013).

Úgy is megfogalmazható, hogy a pozitív pszichológia az optimális emberi működés, funkcionálás tudománya, melynek három főbb vizsgálati szintje illetve azokhoz kapcsolódó átfogó célkitűzése van. Az első cél a szubjektív szintű pozitív élmények tanulmányozása. A szubjektív szinten történő vizsgálódás a jóléttel, elégedettséggel (a múltra vonatkozóan), a reménnyel és optimizmussal (a jövőre vonatkozóan) a boldogsággal és az áramlatélménnyel (a jelenre vonatkozóan) kapcsolatos témakörök mentén mozog. A második, azaz egyéni szinten a tudományos érdeklődés a pozitív személyiségjellemzők keresésére és azonosítására fókuszál, ilyenek például: a szeretet és elhivatottság képessége, bátorság, a megbocsátás lépcsége, esztétikai érzékenység, eredetiség, jövőirányultság, kitartás, a kiemelkedő képességek és a bölcsesség. A harmadik csoportos vagy intézményi szinten a polgári erényekkel, s azokkal az intézményekkel foglalkozik, melyek az egyént a jobb állampolgárság felé mozdítják. E vonulat fő témái az altruizmus, szociális felelősségvállalás, tolerancia, munkaerőcsere témakörei a meghatározóak, s célkitűzés, a pozitív pszichológiai alapelvek intézményi, társadalmi szinten való kibontakoztatása (Seligman és Csikszentmihalyi, 2000).

A fentebb említett perspektíva váltást követően a betegség hiányaként értelmezett egészség és mutatói már elégtelennek bizonyultak az újonnan megfogalmazott „pozitív egészség” (Seligman, 2008) önmegvalósítás, kiteljesedés, „jó élet” fogalmak alkalmazásához. Így az életminőségének fogalma került a pszichológusok, közgazdászok, szociológusok figyelmébe középpontjába. Eme multidiszciplináris megközelítésben az életminőség (quality of life) és a jóllét (well-being) egymással egyenrangú, szinonim fogalmak, amelyek a jólét (welfare) tágabb értelmét fejezik ki. Az életminőség objektív (skandináv modell) és szubjektív (amerikai modell) dimenziójának koncepciójára és mérésére is többféle irányzat alakult ki (bővebben: Szigeti, 2016). A skandináv modell középpontjában az erőforrások, a kapacitások, illetve az ezekből eredeztethető tényezők állnak, vagyis amelyeket tárgyilagosan, egyszerűen és könnyen lehet mérni. Az amerikai modell a szubjektív érzékelésen és észlelésen keresztül próbál referálni az életminőségről, így a személyes értékelés magában foglalja a boldogságot, a kellemes érzéseket, a kellemetlen hangulatokat és az érzelmek relatív hiányát. A pszichológia és az egészségtudományok területén alkalmazott megközelítés.

A pszichológia tudományához visszatérve a szubjektív oldalt képviselő fogalmak közül az étellel való elégedettség kifejezés volt az, ami már a pozitív pszichológia előtt is használatos volt, és az új szemlélet keretei között is életképesnek bizonyult. A pozitív pszichológia megjelenésével a szubjektív elégedettség értelmezése is kissé átalakult: a boldogság aktív tényezőként, cselekvésirányító ágensként tűnt fel. Ezt az új szerepet az biztosította, hogy az elégedettség fogalmával ki lehetett fejezni az optimális működés jelenségét, mérése pedig alkalmas volt arra, hogy a betegség nélküli állapot minőségét, annak különbségeit árnyaltan tükrözze, tehát például azt, hogy az illető ugyan nem küzd mentális problémákkal, de nem is elégedett az életével. Az étellel való elégedettség nemcsak kísérőjelensége, vagy mellékterméke a tapasztalatoknak, hanem aktív formálója immár a cselekvésnek, pszichológiai folyamatoknak, így hozzájárul az egészség fenntartásához is (Kőrössy, 2013).

Daniel Kahneman: a jóllét hibrid koncepciója

Kahneman a szubjektív jóllétet két összetevőre bontja, az emocionális jóllétre, és az élet értékelésének konstruktumaira. Az emocionális jóllét az egyén mindennapi élményeinek érzelmi aspektusát jelenti, vagyis az érzelmek gyakoriságát és intenzitását. Kahneman minden olyan emocionális hatást ide sorol, amely az egyén életét aktuálisan kellemessé vagy kellemetlenné teszi. Az élet értékelése ezzel szemben az egyén gondolataira, kognitív folyamataira vonatkozik, amelyek értelemszerűen akkor aktiválódnak, amikor a személy saját életéről és az azt érintő fontos kérdésekről gondolkodik. (Oláh és Kapitány-Fövény, 2012)

Kahneman és Riis (2005) hibrid jóllét vagy boldogságelméletében a boldogság és a szubjektív jóllét fogalmát igyekszik egységbe rendezni, oly módon, hogy a szubjektív jóllétet két összetevőre bontja. Az egyik összetevő az ún. megtapasztalt jóllét (*experienced well-being*), a másik az *értékelt jóllét* (*evaluated well-being*). Mindkettő szubjektív, valamint időperspektívába illeszthető, ugyanis az első az adott pillanatban értékelt érzelmi állapotokat foglalja magába egy adott idői periódusra egy hétre vonatkoztatva, addig a második az adott egyén egész életének globális értékelését jelenti ugyanabban az időszakaszban. A tapasztalt jóllét a saját életünk egyfajta szubjektív értékelése, ezt nevezi igazából boldog-

ságnak, míg az értékelt jóllét az étellel való elégedettségnek feleltethető meg.

A továbbiakban – a teljesség igénye nélkül – ismertetünk három, kutatásunk szempontjából releváns pozitív pszichológiai szubjektív jóllét koncepciót, melyek a jólléthez kapcsolódóan a fejlődés, növekedés aspektusára is kitérnek.

Cloninger jóllét koncepciója

Cloninger szerint (Cloninger 2006, idézi: Hamvai, 2014) a jóllét az emberi önszabályozás három ágának, három karaktervonásnak a fejlesztésével segíthető elő. Az egyik az önirányítottság, amely célszerű, felelősségteljes viselkedést feltételez szemben a vádaskodó, céltalan megnyilvánulásokkal. A második a kooperativitás, amely többek között a toleranciát, a segítőkészséget foglalja magába szemben az előítéletes cselekvéssel vagy a bosszúval. Végül az ön-transzcendencia mely az intuitív, spirituális beállítottságot jelenti. A három karaktertípus konfigurációjából eredő karakter határozhatja meg a jóllétet, vagy akár mentális problémák kialakulását is.

Cloninger (2006) a jóllét tudatosításának három szakaszát is meghatározza az én-tudatosság stációihoz köődően. Az első szakasz az egocentrikus gondolkodás szakasza, mely a legtöbb felnőttre jellemző. A hétköznapi felnőtt működés magában foglalja a kielégülés késleltetésének képességét a személyes célok elérése érdekében, de ezen túlmenően egocentrikus és védekező marad. A hétköznapi felnőtt megismerés gyakori szorongással jár, amikor a kötődések és vágyak frusztráltak. Az ebben a szakaszban lévő egyén képes úgy dönteni, hogy lazít, és elengedi a negatív érzelmeket. Ezáltal megteremti az alapot a valóság elfogadásához és a koherens megértés magasabb fokai felé való elmozduláshoz. Az én-tudatosság második szakasza akkor jellemző a felnőttekre, amikor „jó szülőként” működnek. A jó szülők perspektívájában allocentrikusak – azaz „másközpontúak”, képesek nyugodtan mérlegelni gyermekeik és más emberek perspektíváját és szükségleteit, kiegyensúlyozott módon, ami elégedettséghez és harmóniához vezet számukra. Ezért a második szakaszt „meta-kognitív” tudatosságnak, mindfulnessnek vagy „mentalizálásnak” nevezik. Az én-tudatosság harmadik szakaszát kontempláci-

ónak nevezzük, mert ez az egyén korai (akár preverbális) perspektívájának közvetlen észlelése zajlik. Ez lehetővé teszi az individuum számára, hogy tudatossá tegyen korábban tudattalan tartalmakat, el tud vetni korábbi hiedelmeket és téveszméket önmagával kapcsolatban. Megjelennek olyan érzelmek mint a remény, együttérzés, tisztelet. Cloninger azt is hozzáteszi, hogy bár ez a legmagasabb szint, a legtöbb ember azonban soha nem éri el a stabil kontemplatív állapotot a kortárs társadalmakban, melyek tele vannak materialista és antispirituális üzenetekkel.

A Seligman –féle autentikus életöröm és a PERMA-modell

Seligman (2007) szerint az autentikus boldogság azt jelenti, hogy az ember felfedezi és kialakítja az alapvető erényeit, karaktererősségeit (illetve az ezekhez tartozó tulajdonságokat), és rendszeresen használja azokat az élet minden területén. Ilyen karaktererősségek: a bölcsesség és tudás, a bátorság, a szeretet és humanitás, továbbá az igazság, a mértékletesség, a spiritualitás és transzcendencia. Néhány példát említve: a bölcsességhez olyan tulajdonságok tartoznak, mint: kreativitás és originalitás, kíváncsiság és érdeklődés, nyitottság és kritikai gondolkodás, tudásvágy, előrelátás. Ezek a tehetséges személyek jellemzői között is megtalálhatók. A bátorság erényéhez tartozó vitalitás, kitartás szintén szerepel a tehetségesek szocio-emocionális karakterisztikumai között.

Seligman szerint az erények tartalma kultúrától és történelmi korszaktól függően változó, ezek mégis minden filozófiai és vallási tradícióban megtalálhatók. A morális tartalmú karaktererősségek, illetve erények a koncepció szerint felfedezéssel és alkotás által fejleszthetők, ebben Seligman nézete megegyezik Dabrowskiéval, bár Dabrowski a pozitív dezintegrációban látja a fejlődés motorját.

Vannak olyan erények, amelyeket inkább jellemzőnek tart az egyén önmagára nézve, s akár naponta gyakorolja azokat. Ezek az úgynevezett erősség kézjegyek, (*signature strengths*), amelyek gyakorlása, használata során az ember visszanyeri erejét, lelkes lesz. Az adott jellemző erény gyakorlásakor folyamatosan új módszereket sajátít el a személy, de ezen túlmenően önazonosságot, hitelességet érez. Mindez elégedettséggel tölti el az adott individuumot, s ez egyet jelent számára a jó és boldog élettettel (Kőrössy, 2013).

Kun és Szabó (2107) kiemeli, hogy autentikus boldogság elmélet szerint a boldogságnak három aspektusa van: a pozitív érzélem, az elmélyülés és az értelem, melyek mindegyike az étellett való elégedettséghhez vezet.

Seligman 2011-ben publikálja az úgynevezett PERMA modellt, amely olyan jóllét modell, mely az Autentikus életöröm koncepciónak a továbbfejlesztése, amely alapján pedagógiai vagy fejlesztő, illetve tehetséggon-dozó programokat is ki lehet dolgozni (Fehér és Fodor, 2020; Péter-Szarka, 2015).

Seligman PERMA modelljében a boldogság összetevői: az élmények keltette élvezetek, azaz a pozitív érzések és érzelmek (*Pleasure*), az elmélyülés egy tevékenységben, azaz a flow élménye (Csíkszentmihályi 1999) (*Engagement*), a társas kapcsolatok (*Relationships*), az élet értelme, vagyis a küldetés (*Meaning*) és a teljesítmény: sikerek és eredmények (*Accomplishments*) (Bredács, 2018).

Csíkszentmihályi és a flow élmény

Csíkszentmihályi szerint az úgynevezett autotelikus tevékenység végzése teheti az embert boldoggá, hiszen ekkor a tevékenységért magáért, a tevékenység okozta örömért végzi az ember ezt a celekvést. A tevékenység keltette öröm és így az áramlatélmény mindenki számára akkor jöhet létre, ha nehéz feladatot végez és magas szintű képességeket mozgósít a feladat megoldása során (Csíkszentmihályi, 2008b).

Az áramlat-élmény után az Én felépítése *összetettebb* lesz, mint előtte volt. A komplexitás növekedésével egyező mértékben fejlődik az Én is. A személyiség komplexebb egészzé válása két fontos pszichológiaifolyamat: a differenciálódás és az integrálódás eredménye. A differenciálódás, melynek eredményeképp az ember egyedivé, másoktól különbözővé válik, az integrálódás pedig az ellenkezőjére utal: az Énen kívülálló eszmékkel, emberekkel és dolgokkal való egyesülésre. A komplex Énnek sikerül összekapcsolnia egymással ezeket az egymásnak ellentmondó tendenciákat. Az Én egyre inkább differenciálódik az áramlat-élmény eredményeképp, mert sikeresen megbirkózván egy nehéz feladattal, az egyén elkerülhetetlenül mindenképp ügyesebbnek és rátermettebbnek érzi magát. Az áramlat-élmény segít az Énnek az integrálódás folyamatában,

mivel az erős összpontosítás eme állapotában a tudat szokatlanul rendezetté válik. A gondolatok, a szándékok, az érzések és az összesérzékszerv ugyanarra a célra összpontosulnak. Az élmény harmonikus, és amikor az áramlat-epizódnakvége, az ember „összeszedettebbnek” érzi magát, mint azelőtt, nemcsak belsőleg, hanem más emberekkel és általában a világgal kapcsolatban. (Csíkszentmihályi, 1999)

Seligman és Csíkszentmihályi (2000 idézi: Hamvai, 2014) a kapcsolódó fogalmakat időbeli perspektíva szerint határozták meg. E szerint a múlthoz kötődő szubjektív tapasztalatok közé tartozik az elégedettség, a jóllét és a különféle igények kielégülése. A flow és a boldogság a jelenhez kapcsolódó élmények. A remény és az optimizmus pedig a jövő perspektívájában értelmezhető.

1.3.2. A szubjektív jóllétet befolyásoló tényezők

Diener és mtsai (1999) továbbá Larsen és Eid (2008) összefoglaló tanulmányai alapján elmondható, hogy számos olyan tényező azonosítható, mely hozzájárul a szubjektív jóllét magas szintjéhez. Ezek a tényezők bár szükségesek lehetnek, önmagukban nem elegendőek a magas szintű szubjektív jólléthez, azaz nincs egyetlen azonosítható determináns. Ezek közül a fenti szerzők tanulmányai alapján az alábbiakban ismertetjük a legfontosabbakat.

A személyiség az egyik legerősebb és legnagyobb konzisztenciával bíró prediktora a szubjektív jóllétnek. A témában született vizsgálatok alapján temperamentumbeli diszpozíciók, azon belül pedig az extroverzió és a neuroticizmus befolyásolja a legnagyobb valószínűséggel a szubjektív jóllétet. Az extroverzió pozitívabb érzelmekkel jár együtt, és kevesebb akadálya van a pozitív érzelmek aktiválódásának; a neuroticizmus pedig éppen ellenkezőleg hat: negatívabb érzelmek él át a személy, és kevesebb intraperszonális akadálya van ezek aktiválódásának. *(Megjegyzés: ezen a ponton kapcsolható össze az érzelmi túlingerlékenység és a szubjektív jóllét kérdése, hiszen fő jellemzője a pozitív és negatív érzelmek fokozott átélése, megnövekedett emocionális szenzitivitás.)*

Egypetéjű, külön nevelkedő ikrekkel végzett vizsgálatok eredménye hasonló boldogság szintet állapított meg náluk így a kutatói álláspont-

tok szerint a szubjektív jóllétnek mindenképpen van genetikai háttere. A specifikus génhatások tanulmányozása rávilágított arra is, hogy azok a depresszióra, extravertióra illetve neuroticizmusra való hajlam révén kapcsolódnak a szubjektív jólléthez. A genetikai alapokat támasztja alá az a tény is, hogy – bár szituatív tényezők megemelhetik, vagy csökkenthetik a szubjektív jóllét szintjét – a stabil személyiségfaktorok hosszútávon kifejtik hatásukat, így az illető egy idő után visszatér annak rá jellemző alapszintjére. Az adaptáció vagy habituáció is szerepet játszik ebben, hiszen az új ingerekre adott erős (érzelmi) válaszok az idő múlásával csökkennek. A jólléttel kapcsolatban ennek az a relevanciája, hogy a jelen eseményei nagyobb hatást gyakorolnak rá, mint a múltbélié. A coping stratégiák is szerepet játszanak a szubjektív jóllét alakulásában: a spirituális meggyőződés, a hétköznapi események pozitív értelmezése és átkeretezése, a probléma-fókuszú megküzdési módok alkalmazása növeli azt. A témát tovább árnyalja az a tény, hogy a személyiségvonások érzelmekre gyakorolt hatását módosítja az a környezet, melyben az adott egyén él. Ez a módosító hatás több módon is érvényesülhet:

- ❖ A nagyobb szintű környezet – személyiség illeszkedés nagyobb szintű elégedettséget eredményez. A kedvező társas kapcsolati rendszer és a jól funkcionáló érzelemszabályozás amely megfelelően tud a felmerülő életeseményekre, kihívásokra reagálni, ezzel egyfajta kiegyensúlyozott, tartósan optimális szintű szubjektív jóllétet alapozva meg (Diener és Seligman, 2002).
- ❖ Az egyéni elégedettséggel kapcsolatos diszkrepancia teória szerint az egyén standardok mentén összehasonlítja saját magát más emberekkel, a korábbi állapotokkal, az aspirációival, szükségleteivel és céljaival, valamint az elégedettség ideális szintjével. *(Ezen a ponton az életelelégedettség összekapcsolható a perfekcionizmus kérdéskörével, így kutatásunkkal is.)* Az elégedettség a jelen állapot és a standardok közötti diszkrepancián alapul. Hozzá kell tenni, hogy a kulturális – társadalmi közeg hatása is érvényesül: az egyéni célok követése akkor eredményezi a legnagyobb elégedettséget, ha azok az adott kultúra, egyén számára fontos szubkultúra által is értékesnek tartottak.
- ❖ Az individualista Nyugati kultúrákban az étellel való elégedettség megítélésekor a magas önbizalom és a jó önértékelés,

a személyes növekedés, az autonómia a meghatározó szempont, ellenben a kollektivista kultúrákban inkább a mások által adott vélemények alapján befolyásolt. Másrészt abban is erős kulturális különbségek vannak, hogy a boldogságot mennyire tekintik fontos értéknek. Ugyanis, ha a boldogság mint érték egy nemzetnél – akár impliciten is – hangsúlyos, akkor az egyének életük számos területét ennek alapján ítélik meg.

- ❖ A külső tényezőkkel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy – bár ezekre is számos kutatás irányul – a demográfiai változók és külső, személyiségen kívüli tényezők (pl. jövedelem, státus) mindösszesen nagyjából 15–20%-át magyarázzák a szubjektív jóllét-érték varianciájának (Lucas, 2008, idézi: Kőrössy, 2013).

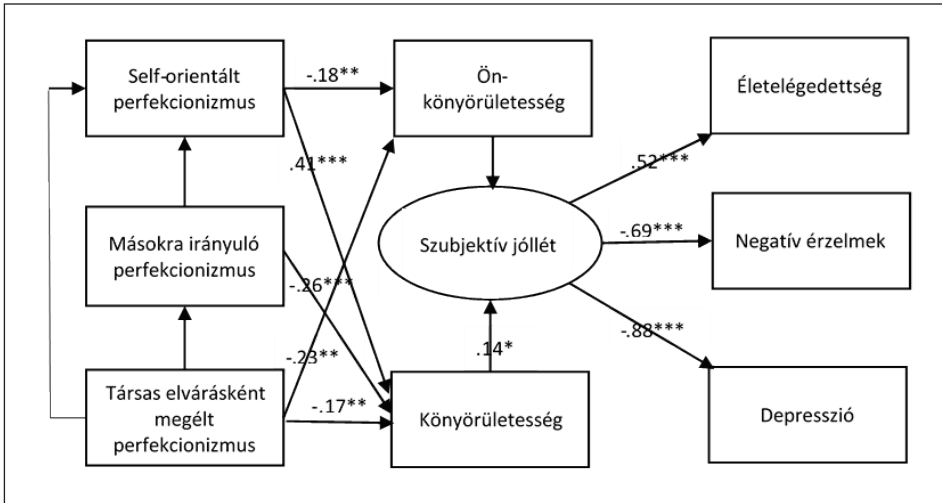
1.3.3. Szubjektív jóllét és perfekcionizmus

A szubjektív jóllét és a perfekcionizmus kapcsolatát tekintve a szakirodalom a társas előírásként megélt perfekcionizmussal konzekvensen negatív együttjárást igazol (Michelson és Burns, 1998; Stoeber és Stoeber 2009; Stoeber és Corr 2016).

A self-orientált perfekcionizmus esetében ellentmondásosabb eredményt mutatnak a kutatások: ha negatív együttjárást nem is, de a pozitív korreláció hiányát egyes vizsgálatok kimutatták (például Stoeber és Rambow, 2007). Megerősítette ezen eredményt Stoeber és Stoeber 2009-es vizsgálata, melyben egyetemista illetve internethasználó mintán nem talált szignifikáns korrelációt az életelégedettség és a self-orientált perfekcionizmus között. Stoeber kiemeli, hogy a self-orientált perfekcionizmus vizsgálatát tekintve a helyzet komplexebbnek tűnik, mint azt a jelenség kutatásának kezdetén vélték (Stoeber és Corr, 2016). Mindezt azzal indokolja, hogy a self-orientált perfekcionizmusnak vannak negatív hatásai is – annak ellenére / vagy amellett, hogy alapvetően adaptív jellegűnek tartja a kutatók zöme. Stoeber nézete szerint olyan kutatómódszertani problémák miatt – mint a self-orientált perfekcionizmus átfedése a társas előírásként megélt perfekcionizmussal – is elmaradhat a pozitív korreláció kimutatása. E jelenségség statisztikai kontrollálása esetén csak pozitív érzelmekkel jár együtt, valamint pozitív

együttjárást mutat az életelégedettséggel. 2016-os, egyetemi hallgatókkal végzett vizsgálatukban a fenti szerzők a pozitív pszichológia egyik új konstruktumával, a virágzással (flourishing) kapcsolatban mutatták ki a self-orientált perfekcionizmus szignifikáns pozitív együttjárását, míg a társas előírásként megélt perfekcionizmus esetén szignifikáns negatív együttjárást tapasztaltak várakozásaiknak megfelelően. Chan (2012) az adaptív perfekcionistaikkal kapcsolatba jutott arra az eredményre, hogy boldogabbak és elégedettebbek az életükkel, aminek a magyarázata abban rejlik, hogy extrém magas elvárásokat állítanak maguk elé, amit teljesítenek is – s az ehhez kapcsolódó jóleső érzés eredményezi náluk a non-perfekcionistaikhoz képest magasabb életelégedettségi szintet. Amennyiben viszont az egyéni standard és a teljesítmény közöttjelentős negatív diszkrepancia tapasztalható, úgy magasabb szintű szorongást, depressziót, alacsonyabb szintű önértékelést és életelégedettséget lehet tapasztalni (Rice, Ashby és Gilman, 2011). Stoeber, Lalova és Lumney (2020) a perfekcionizmus és a szubjektív jóllét közötti további mediáló tényezőket kerestek, – többek között a self-orientált perfekcionizmussal összefüggő nem teljesen koherens vizsgálati eredmények értelmezésére. Neff 2003-as (Neff, 2003a) eredményét vették alapul, miszerint az önmagunk iránt érzett könyörületesség (self-compassion) erősen korrelál a szubjektív jólléttel. Az önmagunk iránt érzett könyörületesség alatt a neffi meghatározás szerint az egyén önmaga iránt érzett kedves, meleg, törődő attitűdje, mely a self pozitív szemléletével és annak érzékelésével jár, hogy a személyes deficitek/hibák az emberi létezéshez tartozó jelenségek. *(Megjegyzés: az önmagunk iránt érzett könyörületesség a rogersi feltétel nélküli elfogadáshoz, vagy az Albert Ellis-féle feltétel nélküli önel fogadás fogalmához, illetve a Judith Jordan-féle ön-empátia fogalmához hasonló konstruktumnak tekinthető. Kristin Neff koncepciójában három összetevőre bontható az önmagunk iránt érzett könyörületesség: az első az önmagunk iránti kedvesség (Self-kindness), a második az általános emberiség (Common Humanity), a harmadik pedig a mindfulness.)* A mediáló modell matematikai elemzésének eredménye azt mutatta, hogy mindhárom perfekcionizmus dimenzió – a self-orientált, a másokra irányuló, és a társas elvárásként megélt negatív korrelációt mutat az önmagunk iránt érzett könyörületességgel. Az utóbbi két dimenzió pedig a mások iránt érzett könyörületességgel is negatívan korrelál. A self-orientált perfekcionizmus

viszont pozitív együttjárást mutat a másokra iránti könnyörületességgel. E tanulmányban az önmagunk iránt érzett illetve a mások iránt érzett könnyörületesség a szubjektív jóllét pozitív prediktorának bizonyult. (10. ábra).

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

10. ábra. A perfekcionizmus mediációs modellje
(Stoeber, Lalova és Lumney, 2020, 4. o.)

Mindkét könnyörületesség típus mediált a perfekcionizmus és a szubjektív jóllét között, a perfekcionizmus nem mutatott direkt hatást a szubjektív jóllétre. A társas előírásként megélt perfekcionizmus negatívan jelezte előre a szubjektív jóllétet mindkét könnyörületesség típus alacsony voltán keresztül. A másokra irányuló perfekcionizmus a mások iránti alacsony szintű könnyörületességen keresztül szintén negatívan jelezte elő a szubjektív jóllétet. A self-orientált perfekcionizmus, az ön-könnyörületesség alacsony szintjén át ugyan negatívan jelezte előre a szubjektív jóllétet, de a mások iránti könnyörületességen át pozitív prediktora volt a szubjektív jóllétnek. A szerzők ezen eredmény alapján kiemelik a self-orientált perfekcionizmus ambivalens jellegét, melyből fakadóan mind pozitív mind negatív hatásai igazolhatók.

1.3.4. Tehetség, perfekcionizmus és szubjektív jóllét

Chan (2012) tehetséges tanulókat vizsgálva azokat egészséges, nem-egészséges és nonperfekcionista csoportokba osztva azt találta, hogy a tehetségesek között az egészséges perfekcionista a legboldogabbak, és leginkább elégedettek az életükkel. A három csoport közül a nem egészséges perfekcionista rendelkeztek a leginkább rögzült mindsettel, ők gondolták legkevésbé változtathatóknak a képességeket. Chan szerint egyébként annak a perfekcionista, aki nem rögzített mindsettel, hanem növekedési szemlélettel rendelkezik az elvárásai és a teljesítménye közötti negatív diszkrepancia kevésbé számít problematikusnak vagy fenyegetőnek. Ennek pedig az az oka, hogy a pozitív irányú teljesítményváltozást szorgalommal és tanulással lehetségesnek tartja, miközben az elvárások csökkentése nem opció a számára. Ez a gondolat pedig előrecsatoló módon elvezet a tehetséges, nem-egészséges módon perfekcionista fiatalokkal kapcsolatos intervenciós lehetőségek kérdéséhez is. A viszonylag rögzített fókuszú szemléletről a növekedési szemléletre váltás és annak az elfogadása, hogy korlátai mindenkinek vannak, segíthet a megelégedettség érzésének növekedéséhez.

Tehetség és életelégedettség

Bergold és munkatársai (2015) felhívják a figyelmet arra, hogy a tehetségesek számos olyan jellemzővel bírnak, melyek a szubjektív jóllét alacsonyabb fokát eredményezhetik. Ilyen, – a tehetségesek karakterisztikumaiából eredő –, szocio-emocionális területen jelentkező nehézségek lehetnek a következők: a társas kapcsolatokban jelentkező problémák, beilleszkedési nehézségek, elszigetelődés, a világ problémáival való foglalkozásból fakadó aggodalom, a másság érzése, konfliktusok a társas környezetben. Ugyanakkor a tehetségesek sok jellegzetessége pedig a későbbi társadalmi sikeresség erős prediktorának tekinthető. Ilyen szempontból nézve a magas intelligenciaszint segítség lehet akár a rövidtávú akár a hosszútávú személyes célok elérésében. Ezt támasztja alá, hogy Diener (1984) az intelligenciát maga is olyan személyiségváltozónak tekintette, mely szorosan kapcsolódik a szubjektív jólléthez, s amely egyben a nyugati társadalom nagyra értékelt erőforrásának számít. Így amellet a nézet mellett

is számos érv szól, miszerint a tehetséges személyek elégedettebbek az életükkel, mint a nem tehetséges személyek. A fenti példák alapján nem meglepő, hogy a nemzetközi szakirodalomban két, egymással versengő hipotézis létezik a tehetséges személyek szocio-emocionális karakterisztikumaival kapcsolatban. Az első az úgynevezett harmónia hipotézis, a második a diszharmónia hipotézis. Az első esetben kiegyensúlyozottabb személyiségprofil, nagyobb fokú sikerességet, és magasabb szintű társas kompetenciát kapcsolnak a tehetségesek személyiségéhez. E nézet képviselői szerint a tehetség protektív faktor, mivel a magasabb kognitív kapacitásnak köszönhetően e személyek hatékonyabban küzdenek meg a stresszel, konfliktusokkal és az aszinkron fejlődésből fakadó kihívásokkal. A magasabb intelligenciaszint ekkor a problémák és feladatok sikeres megoldásán keresztül támogatja a személyes célok elérését – így jótékony hatású a szubjektív jóllétre nézve. A második, úgynevezett diszharmónia hipotézis a társas és érzelmi nehézségek és a fejlődési rendellenességek nagyobb kockázatát hangsúlyozza, s ez a domináns nézet. E megközelítés szerint a nagyobb kognitív kapacitás szenzitívebbé teszi a tehetséges egyéneket az interperszonális konfliktusokra és a stresszre, így a tehetség növeli a sérülékenységet. Mindkét nézet mellett szólnak elméleti és kutatási bizonyítékok. Neihart például (1999) arra a következtetésre jutott, hogy a tehetséges gyerekek nem veszélyeztetettebbek a pszichológiai problémákkal kapcsolatban, mint a nem tehetségesek. Bergold és munkatársai (2015) pedig a média szerepét hangsúlyozzák az uralkodó diszharmónia nézet regnálásában, hiszen gyakran szélsőséges példákat mutatnak be általánosító módon. A tehetség kutatásokban a legtöbb vizsgálat a hedonista jóllét megközelítéshez kapcsolható konstruktumokra fókuszál, így nagyon keveset lehet tudni a tehetség és az eudaimónikus jóllét kapcsolatáról. A tehetség és szubjektív jóllét kérdését felnőtteknél vizsgálva Pollet és Schnell (2017) tanulmányában felhívja a figyelmet arra a nem elhanyagolható kutatói megállapításra, hogy a tehetségesek és a nem tehetségesek más utat követhetnek a szubjektív jóllét, az életelégedettség, és a jelentésteli/értelemmel bíró élet felé. Tehetséges felnőttek esetén az értelemmel bíró élettel kapcsolatban például – nem meglepő módon – az alkotóképesség erősebb prediktor, mint önmagában az értelmes munka végzése – szemben a nem tehetséges, de jól teljesítő személyekkel és nem tehetségesekkel. A tehetségesek esetében az explicit

vallásossággal szemben pedig a spiritualitás bizonyult jobb előrejelzőnek. Ezen eredmény háttérében a szerzők szerint az állhat, hogy a magasabbrendű erőben való hit személyesebb és egyedibb megközelítése összhangban áll a tehetséges egyének személyiségének komplexebb voltával.

Túlingerlékenység és szubjektív jóllét

Dabrowski úgy gondolta (Dabrowski, 1964; idézi: Beduna és Perrone-McGovern, 2016), hogy az optimális fejlődés magába foglalja a jelenben létező pszichológiai struktúrák széttörését, beleértve az egyén értékeit, emócióit, viselkedéseit és személyiségét is. Az egyén folyamatos önvizsgálata és az életeseményekkel kapcsolatos belátás megjelenése, továbbá a saját reakciók mélyebb szintű megértése hozzájárul az adott individuум személyes növekedéséhez, illetve jóllétéhez. A pozitív dezintegráció folyamata az tehát, ami a koncepció szerint elvezet a magasabb szintű személyiséghez és a jólléthez.

A túlingerlékenység – melyet Dabrowski „tragikus ajándéknak”, Piechowski pedig az információáramlás csatornáinak nevez – ebben a folyamatban úgy vesz részt, hogy az egyén élettapasztalatait felnagyítja, mivel felerősíti mind a negatív, mind a pozitív életeseményeket. A rendelkezésre álló csatornák száma és típusa pedig hatással van az egyéni tapasztalatok diverzitására és intenzitására.

Dabrowski szerint a túlingerlékenység azt is jelzi, hogy az egyén környezetéhez való adaptációja zavart szenved. A hétköznapi események önmagukban is kiváló nyersanyagot jelentenek ennek felerősítésnek, nem szükséges extrém mértékű stresszt átélnie az illetőnek. Ugyanakkor az is igaz, hogy a túlingerlékenység következtében a hétköznapi események képesek extrém nagy stresszé generálódni a felnagyítás hatásaként. Bár a túlingerlékenység megemelheti a stressz-szintet, mediátor faktorokon keresztül növelheti a jóllét szintjét is (Tillier, 2009). A vizsgálatok alapján az egyik ilyen mediáló tényező az érzelmi intelligencia, mely az intellektuális, érzelmi túlingerlékenység és a szubjektív jóllét között fejt ki hatását (Beduna és Perrone-McGovern, 2016).

II. VIZSGÁLATI RÉSZ

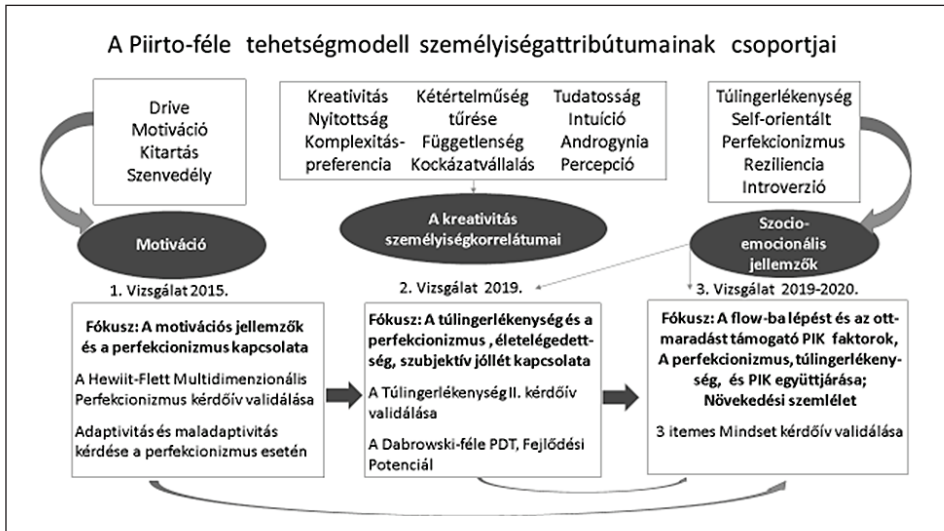
1.1. A VIZSGÁLAT BEMUTATÁSA

1.1.1. A vizsgálat elméleti kontextusa

A „Tehetség egyes szocio-emocionális jellemzőinek vizsgálata a Dabrowski-féle fejlődési potenciál tükrében” című habilitációs dolgozat egy három szakaszból álló „A tehetség személyiségkorrelátumainak feltáró vizsgálata” című kutatássorozat második vizsgálatának eredményeiről referál. A három szakaszban zajlott kutatás közös értelmezési keretét az elméleti összefoglalóban már bemutatott Jane Piirto-féle tehetségmodell jelenti. Ezen belül is a Piirto tehetségmodelljének második szintjét jelentő „Érzelmi aspektus” összetevőit vizsgáljuk oly módon, hogy – azok egyszerű felsorolás jellegét megszüntetve – három tartalmi kategóriába rendeztük azokat. Mint azt a *11. ábra* bemutatja a három kategória a következő: Motiváció, A kreativitás személyiségkorrelátumai, illetve a „Szocio-emocionális jellemzők”.

Mivel a kreativitás személyiségkorrelátumainak vizsgálata tanszékünkön már egy korábbi kérdőív fejlesztés keretében (Tóth-féle Kreativitás Becslő Skála; Tóth, 2011b) lezajlott, így e témakört nem emeltük be saját kutatásunkba.

A jelen dolgozat fontos előzményét jelentő 1. vizsgálatra 2015-ben került sor. Ezen vizsgálat során a perfekcionizmus és egyes motivációs jellemzők összefüggéseit vizsgálatuk tehetséggondozó osztályba járó és nem tehetséggondozó osztályba járó középiskolai tanulók, valamint egyetemisták esetén. A vizsgálatához kapcsolódóan magyar mintán validáltuk a nemzetközi tehetségpszichológiai szakirodalom által egyik legelfogadottabb, széles körben használt perfekcionizmus kérdőívet, a Hewitt–Flett-féle Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőívet (Hewitt és Flett, 1991). További vizsgálatainkban is ezt, az általunk kidolgozott,

11. ábra. „A tehetség személyiségkorrelátumai” című kutatás elméleti kontextusa és szakaszai

megfelelő pszichometriai mutatókkal rendelkező rövidített verziót alkalmaztuk.

A 2019. tavaszán lebonyolított „A túlingerlékenység, perfekcionizmus és szubjektív jóllét összefüggéseinek feltáró vizsgálata” című 2. vizsgálat a túlingerlékenység, perfekcionizmus, életelégedettség, szubjektív jóllét kérdéseit járja körül, a Dabrowski-féle Fejlődési Potenciál konstrukciónak vonatkozásában. Fenti pszichológiai változók vizsgálata mellett a tehetségdiagnosztikában és tehetségtanácsadásban illetve a nemzetközi kutatásokban kiemelkedő jelentőségű Falk és munkatársai által 1999-ben kidolgozott, majd 2016-ban ismét kiadott Túlingerlékenység-II Kérdőív hazi mintán történő validálását is elvégeztük.

„A túlingerlékenység és perfekcionizmus mentálhigiénés vonatkozásai” címet viselő harmadik vizsgálat, melyre 2019 telén és 2020 elején került sor, a korábban tárgyalt túlingerlékenység és perfekcionizmus egyes lelki egészséggel kapcsolatos aspektusaira igyekszik rávilágítani. Amint arról az elméleti összefoglalóban is szó esett – a fenti karakterisztikumok katalizátorai, de egyben sérülékenységet jelentő ágensei is a tehetségesek komplex személyiségfejlődésének. A túlingerlékenység, a multidimenzionális perfekcionizmus és a flow élményt támogató psi-

chológiai immunkompetencia-összetevők összefüggéseinek feltáró vizsgálata és a fejlődéssel kapcsolatos beállítódás a témája a harmadik vizsgálatnak.

1.1.2. Témafelvetés, a vizsgálat célkitűzései

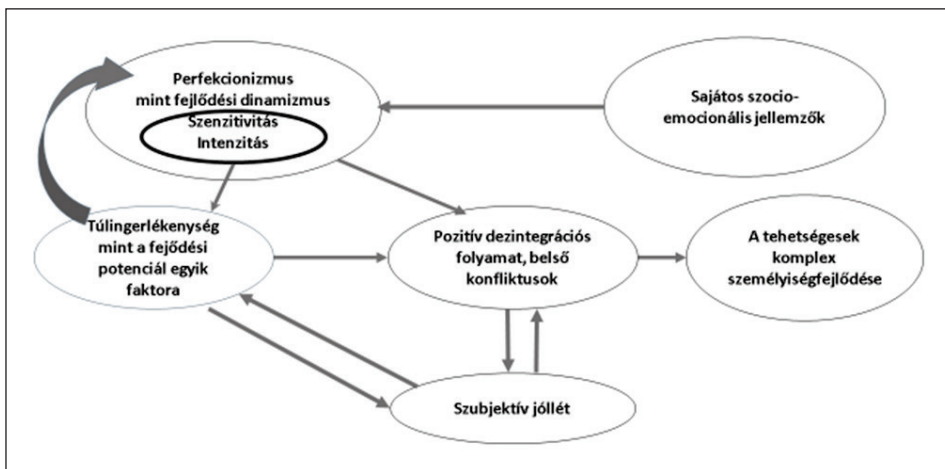
A szakirodalmi áttekintésben bemutatott szocio-emocionális jellemzők közül leggyakrabban kiemelt sajátosság a tehetséges személyek perfekcionizmusa, valamint a szenzitivitásuk és az az intenzitás, mellyel megélik az őket érő hatásokat (Silverman, 2009) – így ezeket szeretnénk vizsgálatunk fókuszába helyezni. A konceptuális keretet adó Dabrowski-féle tehetségfejlődési modell nézőpontján keresztül törekszünk az általunk vizsgált változók jellemzőinek bemutatására.

A szenzitivitás és intenzitás együttesen megragadható a túlingerlékenység koncepciójában – s ilyen módon a Dabrowski-féle Fejlődési Potenciál egyik összetevőjeként tekinthetünk rá. A perfekcionizmust pedig a tehetségfejlődés egyik úgynevezett „fejlődési dinamizmusa”-ként értelmezhető – egy katalizátorként ható intrapszichés tényezőként, (Dabrowski és Piechowski, 1977; Daniels és Piechowski, 2009 Silverman 1999b). mely a pozitív dezintegrációs fejlődési folyamat különböző szintjein különböző formákban érhető tetten (Silverman, 1999a), s mely a túlingerlékenységgel is mutat együtjárást (Mofield és Peters, 2015).

Fontos kiemelni, hogy a túlingerlékenységből származó feszültség révén, – a feszültség levezetésére szolgáló „felfelé vezető” csatornák keresése és a feszültség transzformálása által – maga a túlingerlékenység is fundamentális szerepet játszik a dinamizmusok (ki)fejlődésében (Dabrowski, 1996, idézi: Ackerman 2009).

A tehetség és szubjektív jóllét kapcsolatának kérdésköre kapcsán ellentmondásosnak nevezhető vizsgálati eredményeket, és szintén egymásnak ellentmondó koncepciókat lelhetünk fel a szakirodalomban: egyes nézetek/eredmények szerint a tehetségesség növeli a rezilienciát (és ezáltal az egyén szubjektív jóllétét), míg más nézetek/eredmények alapján a sérülékenység fokozódik (s az egyén személyes jóllétének érzete is kedvezőtlen irányba módosul). Neihart (1999) szerint három tényező (a tehetség típusa, a személy és (oktatási) környezetének illeszkedési mér-

téke, továbbá a személyes karakterisztikumok) szinergikus interakciójának figyelembe vételével feloldhatók az ellentmondások, így érdemes ezt a kérdéskört is érdemes több szempont szerint tanulmányozni. Jelen kutatásban a tehetség típus és egyes személyiség karakterisztikumok mentén (túlingerlékenység és perfekcionizmus) képet kapni a szubjektív jóllétről. A túlingerlékenységre és perfekcionizmusra azért esett a választás, mert a Dabrowski-féle Fejlődési Potenciál alkotóelemei ugyanakkor a szubjektív jóllét kérdése a Pozitív Dezintegrációs fejlődési folyamat kapcsán is felvetődik, hiszen Dabrowski modelljében belső konfliktusok, személyes vívódások árán jut el a tehetséges egyén a meglévő fejlettségi szint meghaladásához – azaz a szenvedésnyomás jelentős szerepet tölt be a magasabb szintű integráció elérésében. Fenti pszichológiai változók kutatásunk szempontjából releváns összefüggéseit az alábbi 12. ábra érzékelteti.

12. ábra. A vizsgálatban kutatott tényezők kapcsolódási pontjai

Tény, hogy a perfekcionizmus és a túlingerlékenység témakörében igen bőséges nemzetközi szakirodalom áll rendelkezésre ám két fontos jellemzőt szeretnénk kiemelni ezzel kapcsolatban:

- A tanulmányok, szakkönyvek és vizsgálatok leginkább csak általában beszélnek a tehetségesek magas szintű perfekcionizmusáról, és szintén többnyire globálisan közelítik meg a túlingerlékenység kérdését azzal, hogy e területen a tehetségesek szintén magasabb

pontszámokat érnek el (pl. Siegle és Schuler 2000, Kornblum és Ainley 2005, Yakmaci-Guzel és Akarsu 2006, Tieso 2007a). A tehetségvizsgálatokban nem kap kellő hangsúlyt a perfekcionizmus multidimenzionális jellege, és annak esetleges adaptív jellege sem, pedig kiemelkedő eredmények és alkotások születéséhez (mint fejlődési dinamizmus) mindenképpen hozzá járul.

A különbségvizsgálatok többnyire a nemi különbségekre terjednek ki (pl. Bouchet és Falk 2001; és Tieso, 2007b, Miller, Falk és Huang 2009). Kevés az olyan kutatás (pl. Piechowski és Cunningham, 1985; Imburgia 2014, Thompson és Jaque 2016) mely tehetségterületek szintjén ragadja meg a kérdést. Hazai vizsgálatok (pl. Kövi, 2014) szintén viszonylag általánosságban és alapvetően negatív jelenségeként tekint a tehetségesek perfekcionizmusára.

- A nemzetközi szakirodalomban a kérdéskör valamely szegmensére fókuszáló vizsgálatokat olvashatunk, de együtt, egyszerre nem került a tehetségesek körében tanulmányozásra e három pszichológiai konstruktum.

A fentiek alapján kutatásunk újszerűsége egyrészt annak komplexitásában ragadható meg, hiszen célkitűzésünk szerint egyetlen kutatásban egyszerre vizsgáljuk a perfekcionizmus, szubjektív jóllét, és túlingerlékenység jelenségkörét oly módon, hogy mindhárom tényezőt közös elméleti keretbe helyeztük. Másrészt a perfekcionizmus multidimenzionálisát és adaptív aspektusát szem előtt tartva törekszünk hazai mintán eddig más kutatók által nem alkalmazott vizsgálati eszközökkel mintázatok, együttjárásokat és esetleges oksági kapcsolatokat feltárni.

A vizsgálat céljai részletesebben:

- Magyar mintán validálni az „Overexcitability-II. (Falk és mtsai, 2016) kérdőívet, s egy olyan eszközt kialakítani, mely a tehetségdiagnosztikában és a tehetségtanácsadás gyakorlatában egyaránt megbízhatóan alkalmazható.
- Magyar mintán megvizsgálni a tehetségesek túlingerlékenységi jellemzőit, kimutatni a perfekcionizmus különböző típusaival való együttjárást, a köztük lévő esetleges oksági kapcsolatokat feltárni.

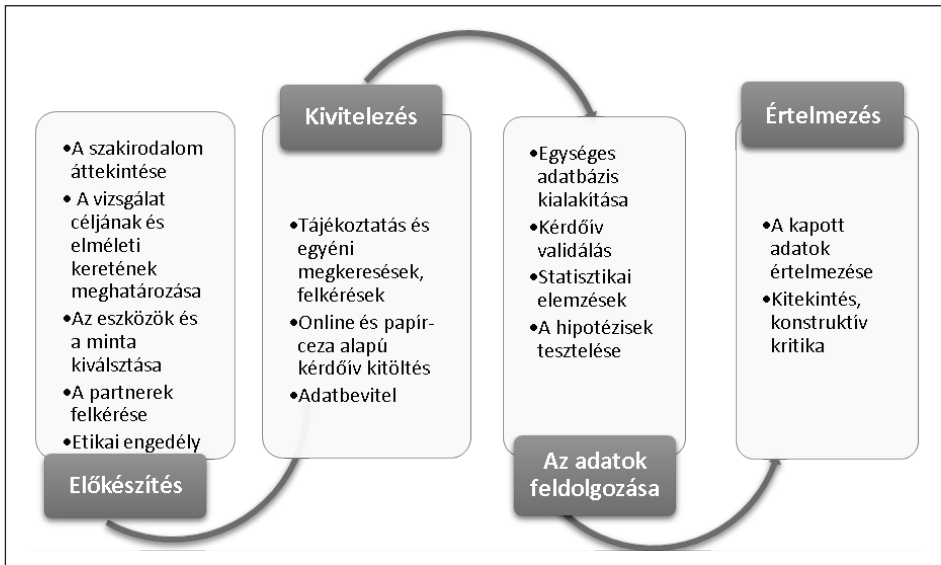
- A fenti tényezők valamint a szubjektív jóllét bizonyos aspektusainak (Élelelégedettség, Életstílus) kapcsolatát feltárni.
- Mindezt deklaráltan tehetséges (lásd később), nem tehetséges középiskolások, valamint felsőoktatásban tanuló szintén nem tehetséges almintákon vizsgálni és összevetni.
- Az eredmények árnyalt bemutatása érdekében a perfekcionizmus 2x2 –es modelljét alkalmazva perfekcionizmus klasztereket kialakítva, illetve amennyiben a vizsgálati minta lehetővé teszi tehetségterületenként bontva is megvizsgálni a jelenségkört.
- Összegezve: komplex megközelítésben egyetlen kutatásban vizsgálva a jelenségkört mintázatokat, együttjárásokat, szignifikáns különbségeket azonosítani klaszterek és tehetség típusok szintjén is.

1.1.3. A vizsgálat menetének bemutatása

A vizsgálat négy fő szakaszból állt melyek a következők voltak: előkészítés, kivitelezés, az adatok feldolgozása, s végül az értelmezés fázisa (13. ábra).

1) Előkészítési szakasz

Az előkészítési szakaszban a tervezett vizsgálat szakirodalmi hátterének feltárása illetve a leendő vizsgálat elméleti keretének meghatározása volt a cél. Ennek érdekében a tehetségfejlődés, a tehetségesek szocio-emocionális jellemzőinek releváns vonatkozásait tekintettük át, külön fókuszálva a perfekcionizmus, túlingerlékenység és a tehetség és szubjektív jóllét aspektusaira. Mivel az itt ismertetett vizsgálat egy nagyobb kutatás része, a legtágabb kontextus –azaz a Piirto-féle tehetségfejlődési modell mint keret már adott volt – de szerettünk volna egy, a jelen vizsgálatra érvényes olyan szűkebb érvényességű koncepciót találni, mely jól illeszkedik bele. Így került kiválasztásra Dabrowski-féle Pozitív Dezintegrációs Teória illetve a Fejlődési Potenciál. Ezt követően a lehetséges vizsgálati eszközöket tekintettük át, majd kiválasztottuk azokat, melyeket használni szerettünk volna.

13. ábra. A vizsgálat folyamatának ábrája

A mérőeszközök kiválasztását követően a Falk és munkatársai által kidolgozott, 2016-ban másodjára kiadott „Overexcitability-II. kérdőív validálásához a szerzőtől írásbeli engedélyt kértünk és kaptunk.

Ezt követően meghatároztuk a vizsgálandó minta jellemzőit, és potenciális együttműködő intézményeket kerestünk. Arra törekedtünk, hogy mintánk reprezentativitását növelve legalább három megye megyeszékhelyéről és kisebb városából is legyenek oktatási intézmények. Típusukat tekintve is vegyes képet mutassanak: gimnázium, szakgimnázium, művészeti iskola, és legalább két egyetem különböző karai vegyenek részt a vizsgálatban. A vizsgálati mintában szereplő tehetség alminta esetén meghatároztuk az ide való bekerülés kritériumait (lásd: a minta jellemzőinek ismertetése), s ennek ismeretében kerestünk meg a kiválasztott iskolákat, mint Akkreditált Tehetségpontokat. A vizsgálatban terveink szerint együttműködő intézmények (5. táblázat) vezetőit először levélben, majd személyesen tájékoztattuk a tervezett vizsgálatról.

5. táblázat. A vizsgálatba bevont partnerintézmények listája

A vizsgálatban résztvevő felsőoktatási intézmények listája
Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Debreceni Egyetem Műszaki Kar
Nyíregyházi Egyetem, Alkalmazott Humántudományok Intézete
A vizsgálatban résztvevő közoktatási intézmények listája
Ady Endre Gimnázium, Debrecen; Akkreditált Kiváló Tehetségpont
Berettyóújfalvai Szakképzési centrum Arany János Gimnáziuma, Egészségügyi és Közgazdasági Szakgimnáziuma; Akkreditált Kiváló Tehetségpont
Debreceni Fazekas Mihály Gimnázium; Akkreditált Kiváló Tehetségpont
Debreceni Szakképzési Centrum Irinyi János Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája
Debreceni Szakképzési Centrum, Bethlen Gábor Közgazdasági Szakgimnáziuma
Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola és Zeneiskola – AMI, Debrecen; Akkreditált Kiváló Tehetségpont
Medgyessy Ferenc Gimnázium és Művészeti Szakgimnázium, Debrecen; Akkreditált Kiváló Tehetségpont
Váci Mihály Gimnázium, Tiszavasvári
Verseghy Ferenc Gimnázium, Szolnok; Akkreditált Kiváló Tehetségpont

A tehetség almintába bevonás kritériumait minden Tehetségponttal külön-külön egyeztetjük, figyelembe véve az adott Tehetségpont sajátosságait. Miután a közreműködő intézmények listája is összeállt, az Egyetemközi Kutatásetikai Bizottságtól kértük a vizsgálat engedélyeztetését. Az engedély referencia száma: 2018-104, dátuma: 2018. 12.03.

2) Kivitelezési szakasz

A kivitelezési szakaszban a partner intézmények kiválasztott tehetséges diákjaival, illetve a kiválasztott tanulócsoportokkal felvettük a kapcsolatot. Első lépésben minden tervezett résztvevő megfelelő tájékoztatást kapott a hozzájuk eljuttatott felkérő levélben. Minden 18. életévét be nem töltött tanuló esetén a szülőket is tájékoztattuk továbbá az ő hoz-

zájárulásukat is kértük passzív beleegyezés formájában. Azok a tehetséges tanulók, akik az egyéni online tesztkitöltést választották, arról is nyilatkoztak, hogy a kapott linket senkivel sem osztják meg, bizalmasan kezelik. A kutatásban való részvételre felkérő tájékoztatók szerint (1–4. mellékletek) a vizsgálatban való részvétel önkéntes volt, a válaszadást a válaszadó bármikor megszakíthatta, abból kiléphetett. Az egyéni válaszok kóddal kerültek titkosításra, így az sem az adatfeldolgozás során, sem később senki sem beazonosítható, a kapott adatok értelmezése csoportosan történt.

3) Az adatok feldolgozásának szakasza

a) Adatbázis generálása, adatelemzési terv készítése

Az összegzési, értelmezési fázis fontos lépéseként elkészült egy adatelemzési terv, mely nem más, mint egy előzetesen kidolgozott hipotetikus terv azon statisztikai elemzésekre vonatkozóan, melyet a kapott adatok és a kialakított változók ismeretében elméletileg el lehetne elvégezni.

b) Statisztikai elemzések készítése, a tervezett statisztikai próbák lefuttatása.

4) Értelmezési szakasz

A vizsgálat e szakaszában a kapott adatainkat bemutattuk, összegeztük s értelmeztük, továbbá más kutatási eredményekkel összevetettük. A tapasztalatok alapján a vizsgálat további perspektivikus lehetőségeire és gyenge pontjaira is kitértünk.

1.1.4. A vizsgálat során alkalmazott eszközök bemutatása

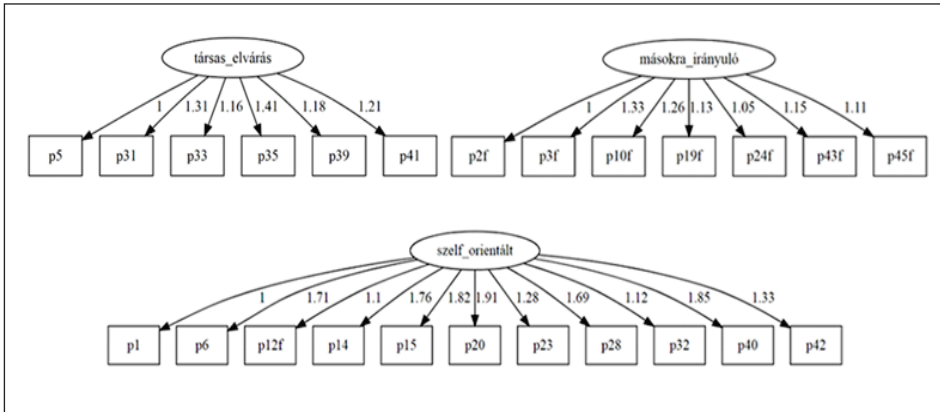
HF-MPS: Hewitt–Flett-féle Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív rövidített 24 ítemes hazai mintán validált verziója

Az eredeti kérdőív három, egyenként 15 ítemes alskálából áll, melyek mindegyike pozitív és negatív állításokat egyaránt tartalmaz. A válaszadók hétfokú Likert skálán jelölik meg, hogy az adott állítás mennyire

jellemző rá. Az alskálák a következők: Self-orientált perfekcionizmus (irreálisan magas elvárások, az énré irányuló perfekcionista motiváció), Másokra irányuló perfekcionizmus (másokra vonatkozó irreálisan magas elvárások és perfekcionista motiváció) illetve Társas elvárásként megélt perfekcionizmus (az a meggyőződés, hogy a személy számára fontos mások elvárják tőle a tökéletességet). A szerzők által közölt pszichometriai adatok alapján a kérdőív faktorstruktúrája mind klinikai mind pedig szubklinikai populáción tesztelve kongruensnek mondható, s megfelelő reliabilitás, validitás mutatókkal rendelkezik (Hewitt, Flett, Turnbull-Donovan és Mikail, 1991). A kérdőívet kitöltő személynek egy hétfokú skálán kell megítélnie, hogy milyen mértékben ért egyet az állítással. Az eredeti kérdőív kiértékelésekor az adott skálákhoz tartozó itemek pontértékeit szükséges összeadni.

A kérdőív validálásához (Olajos és mtsai, 2021) ellenőrző faktoranalízist végeztünk az R-studio Lavaan teszt csomagjának „(robust) maximum likelihood estimation” módszerével. Első lépésként ugyanazt a faktorszerkezetet teszteltük, amelyet Hewitt, Flett, Turnbull-Donovan és Mikail (1991) is leírtak. A modell illeszkedési mutatói a következőképpen alakultak: CMIN/df = 2,36; CFI = 0,717, TLI = 0,702, RMSEA = 0,062, SRMR = 0,092. Az így kapott faktorszerkezetben az egyes faktorok Cronbach-alfa mutatói a következőképpen alakultak: Self-orientált perfekcionizmus: 0,84, Másokra irányuló perfekcionizmus: 0,76, Társas elvárásként megélt perfekcionizmus: 0,79

Az illeszkedési mutatók kis mértékben ugyan, de elmaradnak az elvártól, ezért megvizsgáltuk az egyes itemek faktorsúlyait. A feltáró faktorelemzés által kapott faktorszerkezetet vizsgálva eltávolítottuk azokat az itemeket, amelyek több faktorban is magasabb súllyal szerepeltek, illetve azokat, amelyeknek alacsony volt a faktorsúlya. Az eljárás során végül egy 24 itemes megoldás (7. melléklet) mellett döntöttünk, amelynek az illeszkedés- és a megbízhatóság mutatói is megfelelőek lettek: CMIN/df = 1,918; CFI = 0,91, TLI = 0,9, RMSEA = 0,05, SRMR = 0,06. A Cronbach-alfa értékek a következők lettek: Self-orientált perfekcionizmus: 0,87, Másokra irányuló perfekcionizmus: 0,751, Társas elvárásként megélt perfekcionizmus: 0,752. Mivel az eredeti 15–15 itemes skálák redukálódtak, a kérdőív kiértékelésekor a pontszámok egyszerű összeadása helyett a skálák átlagértékeivel számolunk (14. ábra).

14. ábra. A HF-MPS Kérdőív saját mintán validált verziójának szerkezete

Overexcitability-II. Kérdőív

A Falk és munkatársai által kidolgozott angol nyelvű kérdőív ötven ítemes Overexcitability-II. Kérdőív (1999, 2016) a Dabrowski-féle Pozitív Dezintegrációs Elmélet egyik alapvető konceptuális elemét jelentő, az úgynevezett Fejlődési Potenciál egyik összetevőjeként és indikátoraként ismert Túlingerlékenységet méri öt területen. Ezek a következők: pszichomotoros, érzéki, képzeleti, intellektuális és érzelmi túlingerlékenység. A Kérdőív öt skálájához tíz-tíz ítem tartozik, melyeket a válaszadó egy ötfokú Likert típusú skálán ítél meg (5. melléklet). A skálaértékek a kézikönyv szerint a tételre adott válaszok pontszámainak összeadásával képződnek, de a szerzők a leíró statisztikájukban az ezekből képzett átlag értékeket (Hewitt és Flett, 2014) mutatják be, mint normatív adatokat, s a kutatásokban is így találkozhatunk a kérdőív eredményeivel. A szerzői kézikönyv a kérdőív jellemzőit bemutatva magas reliabilitásról, egyszerű faktorstruktúráról beszél, megfelelő pszichometriai mutatók mellett. A szerzők csoportadatokkal végzett kutatások céljára ajánlják, a kérdőív a következő skálákat tartalmazza:

- Pszichomotoros túlingerlékenység: mozgásvágy, fáradhatatlanság, az aktivitás és energikusság megnövekedett szintje.
- Érzéki túlingerlékenység: megnövekedett kifinomultság és fogékonyság az érzéki tapasztalások iránt.

- Érzelmi túlingerlékenység: az érzelmek széles skálájának kifejezésében megnyilvánuló nagyon mély és intenzív érzelmi élet.
- Képzleti túlingerlékenység: a szokatlan és egyedi dolgok preferálása, animizmus, gazdag asszociációk, élénk képzelet, álomtevékenység.
- Intellektuális túlingerlékenység: tudásszomj, vágy a felfedezésre, kérdezésre, az igazság keresése, teoretikus elemzések, elméletek szeretete.

A Neo-PI-R kérdőív egyes skálái

A személyiségelméletek közül napjainkban az egyik legelfogadottabb és legismertebb a „Big Five” elmélet, mely a személyiség leírására öt fő faktort azonosított a természetes nyelvből szisztematikusan kigyűjtött és rendszerezett tulajdonságok elemzése útján. Az öt faktor: extravertió, barátságosság, lelkiismeretesség, neuroticizmus, nyitottság (McCrae és Costa, 1989). A NEO-PI-R kérdőív (Costa, McCrae és Dye 1991) e koncepció alapján kidolgozott 240 ítemes kérdőívben minden faktorhoz hat skála tartozik, melyekhez tartozó állításokat egy öt fokú Likert skálán kell a válaszadónak megítélnie. Azt, hogy miért az adott skálák kerültek kiválasztásra a Túlingerlékenység Kérdőív validálási folyamatának bemutatásakor fogjuk a későbbiekben kifejteni. Kutatásunkban Juhász (2002) magyar nyelvű verzióját alkalmaztuk, melynek az általunk felhasznált skálái és ítemei a szerző által elvégzett faktoranalitikus vizsgálatok alapján megfelelő pszichometriai mutatókkal rendelkeznek. A kérdőív fordítása az ELTE Személyiséglélektani Tanszékén készült. Jelen vizsgálatban alkalmazott skálák skálák (6. melléklet) tartalmi leírását Mihalkovné Szakács Katalin (2013) alapján tesszük közzé az alábbiakban:

Fantáziagazdagság/Fantasy

Azok, akik nyitottak a fantáziára, élénk képzelőerővel, aktív fantáziadús étellel rendelkeznek. Nem egyszerűen ábrándoznak, hanem egy igen érdekes belső világot építenek fel. Feldolgozzák és kifejlesztik fantáziájukat, és hisznek abban, hogy ez a gazdag képzelőerő változatos és kreatív életet eredményez. Az alacsony pontszámúak prózaiabbak, és az elméjüket feladatokon keresztül tartják karban.

Esztétikai érzék/ Aesthetics

Az ezen a skálán elért magas pontszámú egyének nagyra értékelik a művészetet és a szépséget. Szeretik a költészetet, a zenét, és nagyon izgatja őket a művészet. Ez nem azt jelenti, hogy művészi tehetséggel is meg vannak áldva, de a legtöbbször úgy gondolja, hogy jó ízléssel bír. Ez a nagy művészi érdeklődés széles körű műveltség megszerzésére készíteti őket, és ebben eltérőek egy átlagos személytől. Az alacsony pontszámú egyén relatívan érzéketlen és érdektelen a művészetre és a szépségre.

Érzelemgazdagság / Feelings

Az érzelmekre való nyitottság a saját belső érzéseinkre irányuló fogékonyságot jelenti. Az ilyen ember az érzelmeket nagyra becsüli, és az élet legfontosabb részének tartja. A magas pontszám a mélyebb és differenciáltabb érzelmi állapotok megtapasztalását és mind a boldogság, mind a boldogtalanságot intenzívebb átélését jelenti. Az alacsony pontszámú személy tompább érzelmeket él át a különböző események során, és nem hiszi azt, hogy az érzelmi állapotok a legfontosabbak az életben.

Ötletgazdagság / Ideas

A nyitottság egyik aspektusa az intellektuális kíváncsiság. Ez nem csupán az intellektuális érdeklődés aktív hajhászását jelenti, hanem egy nyílt, nyitott beállítódást az új, nem konvencionális ötletek, elképzelések felé. A magas pontszámú egyén élvez mind a filozofikus vitákat, mind a fejtörőket. Az erre való nyitottság nem jelent szükségszerűen magas intelligenciát, bár lehet következtetni fejlett intellektusra.

Energikusság/Activity

A magas pontszám az Aktivitás skálán a gyors tempót, életerős mozgást, energikusságot és az állandó elfoglaltság szükségességét jelenti. Az aktív emberek gyors léptékű életet élnek. Az alacsony pontszámot elért személyek inkább lassúbb tempót diktálnak maguknak, de ez nem jelent szükségszerűen lustaságot.

A Diener-féle Életelégedettség Skála (SWLS)

A Diener és munkatársai által kidolgozott Életelégedettség Skála (Satisfaction With Life Scale, SWLS) az ezt a dimenziót mérő legnépszerűbb

skálának számít (Diener, Emmons, Larsen és Griffin, 1985). A konstrukció mindössze 5 állításból áll (pl. „*Meg vagyok elégedve az életemmel*”), amelyekkel kapcsolatosan a vizsgálati személyeknek hétfokú skálán kell állást foglalnia (6. melléklet). Külföldi vizsgálatokban a konstrukció pszichometriai jellemzőit megfelelőnek találták. (Forrás: 75 Papír-ceruza teszt, Animula)

A Campbell-féle Életstílus elégedettség Skála (LSS)

A Campbell, Converse és Rodgers (1976) által kialakított Életstílus Elégedettség Skála (Life Satisfaction Scale, LSS) egészen más konstrukcióban vizsgálja a szubjektív jóllétet, így az esetleges különbségek feltárása miatt bekerült a teszt-battériába. Mivel mindkét kérdőív meglehetősen rövid, s kitöltésük nem igényel különösebb mentális erőfeszítést, így feltételezni lehetett, hogy még együttes alkalmazásuk sem jelent túlzott „terhelésnövekedést” a vizsgálati személyek számára. Az Életstílus Elégedettség Skála összesen 10 tételből áll. Ezek mindegyike egy párt képez, amelyek egy hétfokú skála két végpontját jelentik (például unalmas-érdekes vagy könnyű–nehéz). A személynek ellentétpárok mentén kell bejelölnie a saját életéről alkotott véleményét. (6. melléklet). (Forrás: 75 Papír-ceruza teszt, Animula)

1.1.5. Hipotézisek

A vizsgálati változóinkra vonatkozó hipotézisek az elméleti részben bemutatott Dabrowski-féle Fejlődési Potenciál és a Pozitív Dezintegrációs teória elméleti keretéhez illeszkednek. Az elméleti összefoglaló illetve a vizsgálat témafelvetése kapcsán e pszichológiai változók kapcsolatát, tehetségpszichológiai beágyazottságát igyekeztünk érzékeltetni, illetve az 12. számú ábrán a 77. oldalon előzetesen összefoglalva bemutatni. E miatt – illetve a hipotézisek nagy száma miatt – az alábbiakban eltekinthetünk a hipotézisenként történő szakmai alátámasztottság egyesével való bemutatásától. A további releváns érveket a „Megbeszélés” című gondolati egységben kapcsoljuk össze az adott hipotézissel.

I. A változók közti különbségekre vonatkozó hipotézisek

H1: Feltételeztük, hogy a Túlingerlékenység Kérdőív magyar mintán kapott eredményei összhangban állnak a nemzetközi standardokkal, és kutatási eredményekkel.

- H1/1: Várakozásaink szerint a tehetséges személyek szignifikánsan magasabb pontszámot érnek el a Túlingerlékenység kérdőív minden skáláján a nem tehetséges almintákkal szemben.
- H1/2: Feltételezésünk szerint mind a tehetséges, mind a nem tehetséges személyek esetén igazolhatók nemi különbségek a túlingerlékenység terén.
- H1/3: Feltételeztük, hogy a tehetségesség függvényében a nők illetve a férfiak csoportján belül is lesznek kimutatható különbségek a túlingerlékenység különböző területein.

H2: Feltételeztük, hogy a különböző tehetségterületeken a túlingerlékenység különböző mintázatai igazolhatók.

- H2/1: A jobb és bal tekei lokalizációt mutató tehetségterületek között szignifikáns eltérések igazolhatók a túlingerlékenység terén.
- H2/2: A nemnek és a tekei lokalizációnak van igazolható hatása a túlingerlékenységre.

H3: Várakozásunk szerint a NEO-PI-R skálák eredményei összhangban állnak a Túlingerlékenység kérdőív skálák különbözőségvizsgálatainak eredményeivel a tehetségesség és a nemek tekintetében.

- H3/1: Várakozásaink szerint a tehetséges személyek szignifikánsan magasabb pontszámot érnek el a Túlingerlékenység Kérdőív minden skáláján a nem tehetséges személyekkel összevetve.
- H3/2: Feltételezésünk szerint a teljes mintában, és a tehetséges, mind a nem tehetséges személyek összevetése esetén is igazolhatók nemi különbségek a NEO-PI-R skálákkal végzett vizsgálatok alapján.

- H3/3: Feltételeztük, hogy a tehetségesség függvényében a nők illetve a férfiak csoportján belül is lesznek kimutatható különbségek a NEO-PI-R skálák tekintetében.

H4: Várakozásaink szerint almintáink között szignifikáns különbségek igazolhatók a perfekcionizmus terén.

- H4/1: Feltételeztük, hogy a tehetségesek A Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív skáláin magasabb pontszámot érnek el, mint a nem tehetségesek.
- H4/2: Feltételeztük, hogy a három almintá (tehetséges középiskolás, nem tehetséges középiskolás, és egyetemista) között további különbségeket tudunk igazolni a perfekcionizmus terén.

H5: Várakozásaink szerint almintáink között szignifikáns különbségek igazolhatók az életstílussal való elégedettség terén.

- H5/1: Várakozásunk szerint a tehetségesek és nem tehetségesek között különbség mutatható ki az Életstílus Elégedettség Skála mintázatában.
- H5/2: Feltételeztük, hogy a három almintá (tehetséges középiskolás, nem tehetséges középiskolás, és egyetemista) között további különbségeket tudunk igazolni az életstílussal való elégedettség terén.
- H5/3: Feltételeztük, hogy a tehetségterületek tekei lokalizációja alapján kialakított klaszterek között igazolható különbségek állnak fenn az életstílussal való elégedettség terén.

H6: Feltételezésünk szerint almintáink között szignifikáns különbségek mutathatók ki az életelégedettség terén.

- H6/1: Feltételeztük, hogy a tehetséges középiskolások globális életelégedettsége nagyobb mértékű, mint a nem tehetséges személyeké.

- H6/2: Feltételeztük, hogy a három almintá (tehetséges középiskolás, nem tehetséges középiskolás, és egyetemista) között további különbségeket tudunk igazolni az életelegedettség terén.
- H6/3: Feltételeztük, hogy a tehetségterületek tekei lokalizációja alapján kialakított klaszterek között igazolható különbségek állnak fenn az életelegedettség terén.

II. A változók együttjárására vonatkozó hipotézisek

H7: A vizsgálatunkban alkalmazott multidimenzionális kérdőívek skálái a szakirodalmi adatoknak megfelelő korrelációs értékeket mutatnak a magyar mintán is.

- H7/1: Feltételeztük, hogy a szakirodalmi adatoknak megfelelően kis és közepes korrelációkat tudunk igazolni a Túlingerlékenység Kérdőív egyes alszálái között. (Tieso, 2007)
- H7/2: A szakirodalmi adatoknak megfelelően feltételeztük, hogy a Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív skálái kis mértékben korrelálnak egymással.

H8: A vizsgálatunkban alkalmazott multidimenzionális kérdőívek skáláin a tehetséges és nem tehetséges csoportok esetén eltérnek a korrelációs együtt-hatók.

- H8/1: A tehetséges középiskolások esetén a Túlingerlékenység Kérdőív egyes skálái között erősebb az együttjárás, mint a nem tehetségesek csoportjában.
- H8/2: A tehetségterületek tekei lokalizációja alapján képzett tehetség csoportok között a túlingerlékenység területek együttjárásának mintázata eltérő.
- H8/3: A tehetséges középiskolások esetén a Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív Selforientált perfekcionizmus és Társas elvárásaként megélt Perfekcionizmus Skálái között erősebb az együttjárás, mint a nem tehetségesek csoportjában.
- H8/4: A jobb és bal tekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén a Túlingerlékenység Kérdőív skáláinak a Hewitt–Flett Multi-

dimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív Self-orientált Perfekcionizmus Skálájával korrelációs mintázata különbözik egymástól.

H9: A Fejlődési Potenciál elemei között együttjárások igazolhatók.

- H9/1a: Feltételeztük, hogy a Self-orientált Perfekcionizmus Skála (mint perfekcionizmus adaptív komponense) fogja a legerősebb korrelációt mutatnia túlínglerlékenység egyes területeivel.
- H9/1b: Feltételeztük, hogy a leggyengébb együttjárást pedig a Társas elvárásként megélt Perfekcionizmus Skála (maladaptív komponens) mutatja a túlínglerlékenység egyes területeivel.
- H9/2: Várakozásaink szerint a Túlínglerlékenység Kérdőív és az Életstílussal Elégedettség Skála között korrelációs összefüggések állnak fenn. (a szenzitivitás és intenzitás hatásaként)
- H9/3: Várakozásaink szerint a Túlínglerlékenység Kérdőív skálái és az Életelégedettség Skála között korrelációs összefüggések állnak fenn.

III. A perfekcionizmus klaszterek alapján végzett vizsgálatok hipotézisei

H10: Az általános perfekcionista és a maladaptív perfekcionista között nagyobb arányban találunk nőket, mint férfiakat.

H11: Az adaptív perfekcionizmus és az általános perfekcionizmus a tehetségesek nagyobb arányára jellemzőbb, mint a nem tehetségesekre.

H12: Az alminták között a nem tehetséges középiskolásoknál a leggyakoribb a maladaptív perfekcionizmus, illetve a nonperfekcionizmus.

H13: A túlínglerlékenység különböző területein lesznek kimutatható különbségek az adaptív és maladaptív perfekcionista között.

H14: Várakozásunk szerint az adaptív perfekcionista életelégedettsége nagyobb, mint a maladaptív perfekcionistaé.

H15: Feltételezésünk szerint az adaptív perfekcionizmussal jellemezhető személyek pozitívabban ítélik meg életstílusukat, mint a maladaptív perfekcionizmussal jellemezhető személyek.

IV. A túlingerlékenység klaszterek alapján végzett vizsgálatok hipotézisei

H16: Az alacsony és magas túlingerlékenységgel jellemezhető személyek között kimutatható különbség lesz az életstílus elégedettség terén.

H17: A pszichomotoros, érzelmi, és intellektuális túlingerlékenység esetében a magas értéket mutatók csoportjában a tehetségesek aránya nagyobb, mint a nem tehetséges középiskolásoké és egyetemistáké, az alacsony túlingerlékenység klaszterekben viszont alacsonyabb.

H18: Az alacsony és magas túlingerlékenységgel jellemezhető személyek között kimutatható különbség lesz az életelégedettség terén.

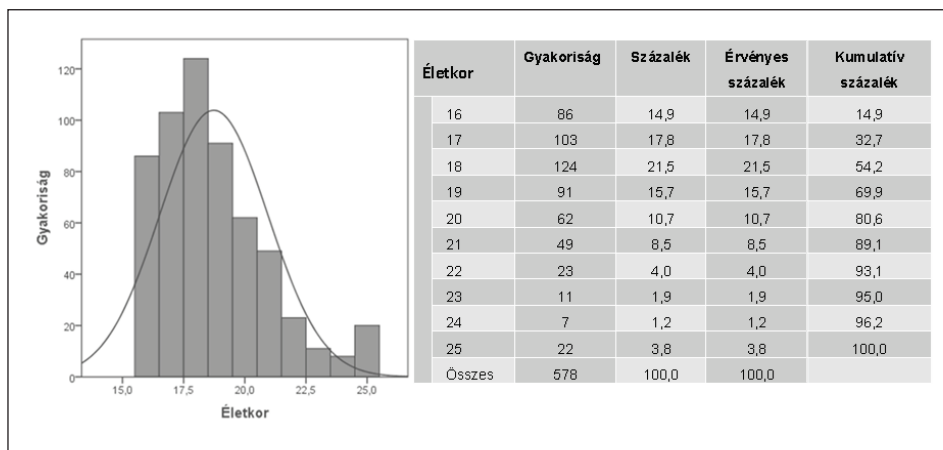
H19: Az alacsony és magas túlingerlékenységgel jellemezhető személyek között kimutatható különbség lesz a perfekcionizmus terén.

1.2. VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA

1.2.1. A minta leíró jellemzői

A minta életkori és nemi jellemzői

A vizsgálatba 600 fő bevonását terveztük, ebből végül 578 fő válaszait tudtuk feldolgozni. Ebből 366 nő (63,3%), 212 férfi (36,7%). A 16–19 éves korú középiskolás tanulók száma: 379 fő (65,6%), a felsőoktatásban tanulók (Debreceni Egyetem, Nyíregyházi Egyetem) létszáma: 199 fő (34,64%). A középiskolai tanulók közül 199 fő (a teljes minta 30,1%-a) tehetséges valamely gardneri tehetségterületen. Életkort tekintve a teljes minta életkori átlaga 18,8, év (Min: 16, Max: 25, SD: 2,25) (15. ábra)

15. ábra. A minta életkori megoszlása és leíró jellemzői

A Központi Statisztikai Hivatal rendelkezésre álló 2018/2019-es tanévre vonatkozó adatai alapján (KSH, Statisztikai Tükör 2019) hazánkban a gimnáziumokban a férfi:nő százalékos arány = 44%:56%., szakgimnáziumokban pedig 52%:48%. A mi középiskolás almintánkban (379 fő) a gimnáziumi (226 fő) adatok: 40,3%:59,7%; a szakgimnáziumokban (91 fő) az arány: 31,9%:68,1%. A teljes középiskolai almintánkban azonban vannak szakgimnáziumok, és művészeti iskolák is, így a teljes középiskolai mintán a nemek aránya: 38,7%:61,3%. A felsőoktatási válaszadóink bölcsészkarai és műszaki kari képzésekről kerültek ki, erre vonatkozó országos statisztikai adatokkal nem rendelkezünk. A magyar felsőoktatás teljes vertikumán nappali képzésben tanulók között a női hallgatók aránya 52,89% volt (Oktatási Hivatal, 2017/2018). A vizsgálati személyek intézménytípusonkénti megoszlását a 6. táblázat illusztrálja.

6. táblázat. A vizsgálati személyek intézménytípusonkénti megoszlása

	Gyakoriság	Százalék	Érvényes százalék	Kumulatív százalék
Egyetem	199	34,42	34,42	34,42
Gimnázium	226	39,12	39,12	73,54
Szakgimnázium	91	15,74	15,74	89,28
Művészeti iskola	62	10,72	10,72	100,0
Összes	578	100,0	100,0	

A felsőoktatásban tanuló nappali tagozatos hallgatók életkori megoszlását tekintve 18–25 év közé esik a hallgatók 98,1 százaléka (Polónyi, 2004) ezért jelöltük ki köztük ezt az életkori sávot. Mivel az általunk használt és validálni kívánt kérdőíveket alapvetően felnőttek számára fejlesztették ki, alsó életkori határnak a posztadoleszcencia kezdetét, a 16 évet jelöltük meg.

Alminták szerinti megoszlás

Vizsgálatunk fontos szempontját jelenti a vizsgálati személyek képzési szint, illetve a tehetségesség szerinti csoportosítása. Ennek megfelelően három almintát alakítottunk ki: „Tehetséges középiskolás”, „Nem tehetséges középiskolás” és „Egyetemista”. Ez utóbbi két csoport tagjai nem részesültek tehetséggondozásban, és kiemelkedő eredményekkel sem rendelkeztek a gardneri tehetségterületek valamelyikén. Az alminták teljes mintán belüli arányait a 7. táblázat érzékelteti.

7. táblázat. Az alminták teljes mintán belüli arányai

Alminták	Gyakoriság	Százalék	Érvényes százalék	Kumulatív százalék
Tehetséges középiskolás	179	30,96	30,96	30,96
Nem tehetséges középiskolás	200	34,62	34,62	65,58
Egyetemista	199	34,42	34,42	100,0
Összes	578	100,0	100,0	

A „Tehetséges középiskolás” almintába kerülés kritériumai

Vizsgálatunkban arra törekedtünk, hogy ne csupán tehetséggondozó osztályokba járás, vagy tehetséggondozásban részesülés legyen a szempont, hanem egy keményebb kritériumot, állítsunk fel. A lehetőségeket átgondolva a kutatás kivitelezhetősége szempontjából a tehetség kiemelkedő teljesítményben/eredményben való megnyilvánulásának tényét fogalmaztuk meg elvárásként. Ennek az a kutatómódszertani indoka, hogy a tervezett 200 fős tehetség almintá komplex tehetségdiagnosztikája sem időben, sem kutatói kapacitás szempontjából nem volt megvalósítható.

Ez a döntés nyilvánvalóan szűkítette a beválogatható személyek körét. Bár a tehetséggondozás szemléletváltása következtében messzire jutottunk a teljesíteni tudó és akaró úgynevezett „jól fésült tehetségektől” (Gyarmathy, 2013a) – hiszen vannak alulteljesítő és későn érő tehetségek (Harmatiné Olajos, 2013), illetve olyan „kétszeresen kivételesek” akik a fennálló deficitek miatt esetlegesen teljesítményproblémákat mutatnak (Harmatiné Olajos, 2014) – jelen esetben ezt nem tudtuk figyelembe venni. Emiatt nem kerültek be tehát az almintába olyan fiatalok sem, akik az előzőekben említett valamely speciális tehetségcsoportba tartoznak. Az alábbiakban példákat hozunk azokra az országos/nemzetközi versenyekre, melyek eredményei az iskolai tehetségpont képviselőjével és a szaktanárokkal való egyeztetés után a beválogatás alapjául szolgáltak:

- „Fölszállott a páva” tehetségkutató műsor sorozat döntő (Duna TV)
- Virtuózok Televíziós Komolyzenei Tehetségkutató Műsor döntő
- Országos Maros Gábor Ütőhangszeres Szóló- és Duóverseny
- Országos Zathureczky Ede Hegedűverseny
- Arany Dániel (országos) matematikaverseny, Zrínyi Ilona Matematikaverseny
- Bolyai Matematika Csapatverseny
- Curie Kémia Emlékverseny
- EUSO Természettudományi Diákolimpia
- Irinyi János Országos Középiskolai Kémiaverseny
- Sport: nemzetközi eredmények elérése kajak-kenu, evezés, fit-kid, vívás, országúti kerékpározás terén
- Sport. országos eredmények: lábtoll-labda, tollaslabda, pályakerékpár, uszonyosúszó
- OKTV második forduló, helyezés: spanyol nyelv, biológia, fizika, matematika, informatika alkalmazói és programozás német, magyar nyelv, magyar irodalom, dráma
- Országos Disputaverseny
- Logo Programozási verseny
- Francia szavalóverseny
- Sakk diákolimpia
- Arany János Balladamondó Verseny
- Improvizációs Táncverseny

1.2.2. Leíró statisztika

A statisztikai elemzés irányelvei és eszközei

A matematikai statisztikai elemzésben az SPSS 22.0 és az R programozási nyelv és szoftverkörnyezetet, valamint az R *lavaan* (Rosseel, 2012) csomagját használtuk fel. Az adatfeldolgozás első lépéseként végzett Kolmogorov–Smirnov és Shapiro–Wilk próbák eredménye szerint változóink nem normális eloszlást követettek, így a továbbiakban nem paraméteres statisztikai próbákat alkalmaztunk. A különbözőségvizsgálatokhoz khi-négyzet, Mann–Whitney-próbákat, Kruskal–Wallis tesztet, az együttjárások megállapítására Spearman-féle rangkorrelációs elemzést alkalmaztunk. A legjelentősebb eredményeink esetén a mediánok informatívabb jellegük miatt a rangátlagok mellett szintén feltüntetésre kerültek. A szignifikancia szintet a konvencióknak megfelelően $p \leq 0,05$ -nél fogadtuk el. A korrelációs együttható Cohen alapján (1988) a következő besorolásokat kapta: 0,10–0,29 között gyenge, közepes 0,3–0,49 között, és erős 0,5 felett.

Normalitás- és reliabilitás vizsgálatok

Az adatbázis létrehozását követően első lépésben a vizsgált változóink eloszlását teszteltük. Annak megállapítására, hogy normál eloszlásról van-e szó Kolmogorov–Smirnov illetve Shapiro–Wilk próbákat alkalmaztunk (8. táblázat).

Amint az látható, változóink a Másokra irányuló Perfekcionizmus Skála kivételével nem mutatnak normál eloszlást. Az eloszlásokat megvizsgáltuk almintánként és nemi bontásban is. Az eredmények a teljes mintán kapott eredményeket erősítették meg.

A lefutott reliabilitás vizsgálat alapján kijelenthetjük, hogy a skálák reliabilitása pszichometriai szempontból megfelelő (9. táblázat). A Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív általunk egy korábbi vizsgálatban (Olajos és mtsai 2021) validált verziójának Cronbach-Alfa értékei statisztikailag nem különböznek attól, így ez az adat nemcsak a kérdőív használhatóságát, de a korábban kapott értékek megerősítését is jelenti.

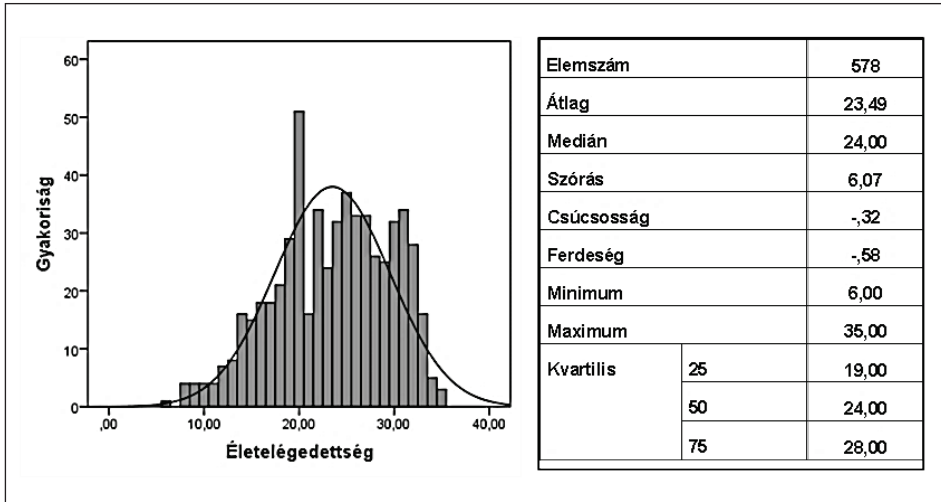
8. táblázat. A vizsgált változók eloszlásának vizsgálata

	Kolmogorov-Smirnov próba			Shapiro-Wilk próba		
	Z	df	p	W	df	p
Pszichomotoros túlingerlékenység	,056	576	,000	,983	576	,000
Érzéki túlingerlékenység	,065	576	,000	,987	576	,000
Képzleti túlingerlékenység	,068	576	,000	,989	576	,000
Intellektuális túlingerlékenység	,062	576	,000	,983	576	,000
Érzelmi túlingerlékenység	,090	576	,000	,971	576	,000
Self-orientált perfekcionizmus	,044	576	,009	,989	576	,000
Másokra irányuló perfekcionizmus	,047	576	,004	,996	576	,104
Társas elvárásként megélt perfekcionizmus	,053	576	,001	,985	576	,000
Életelégedettség	,069	576	,000	,976	576	,000

9. táblázat. A vizsgálati eszközök skáláinak reliabilitás értékei

A változó neve	Itemszám	Cronbach-Alfa érték
Pszichomotoros Túlingerlékenység	8	0,86
Érzéki Túlingerlékenység	8	0,85
Képzleti Túlingerlékenység	8	0,81
Intellektuális Túlingerlékenység	9	0,85
Érzelmi Túlingerlékenység	9	0,82
Self-orientált Perfekcionizmus	11	0,86
Másokra irányuló Perfekcionizmus	7	0,77
Társas elvárásként megélt Perfekcionizmus	6	0,78
Életelégedettség	5	0,79

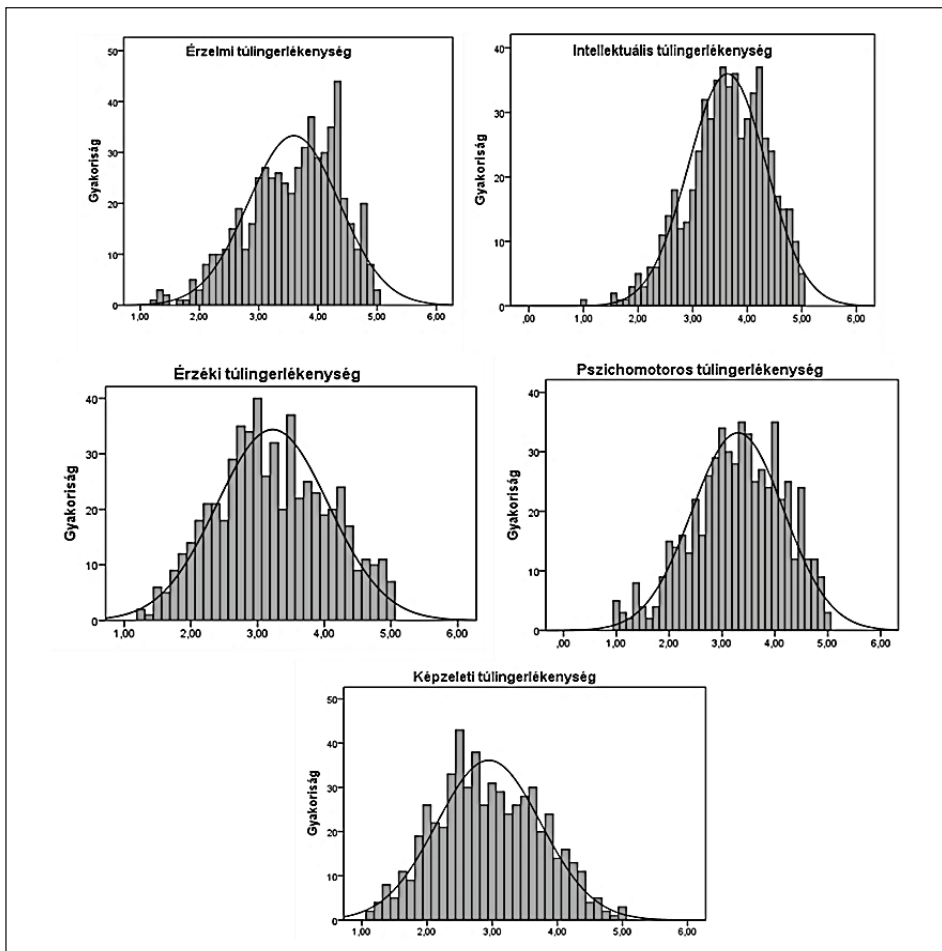
**A vizsgálatban alkalmazott eszközökhöz tartozó skálák
leíró jellemzőinek bemutatása**

16. ábra. Az Életelégedettség Skála hisztogramja és leíró jellemzői

10. táblázat. A Túlingerlékenység Kérdőív skáláinak leíró jellemzői a teljes mintán

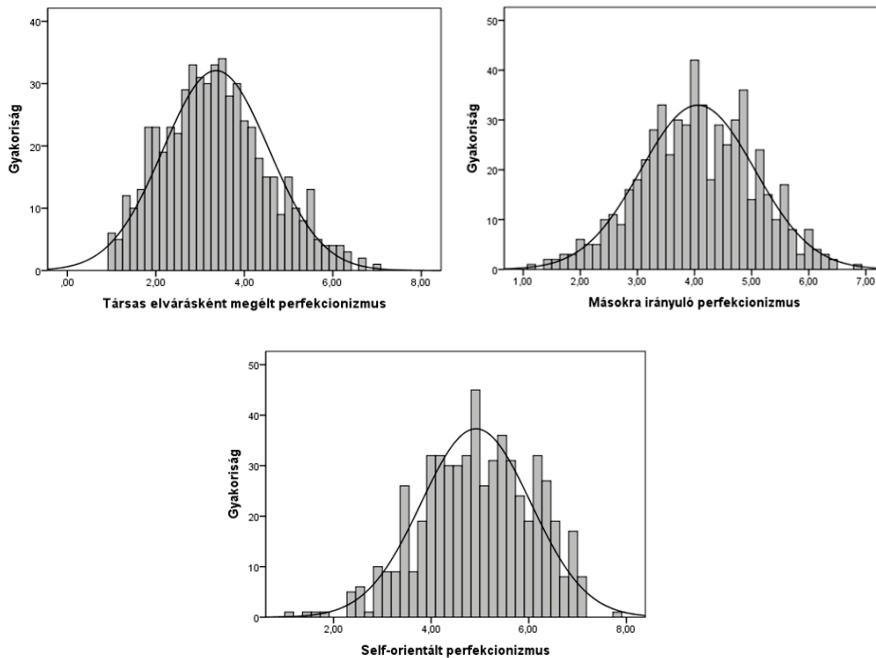
	Pszicho- motoros	Érzéki	Képz- leti	Intellek- tuális	Érzelmi	
N	578	578	578	578	577	
Átlag	3,30	3,22	2,94	3,63	3,59	
Medián	3,37	3,12	2,87	3,66	3,66	
Szórás	,86	,83	,79	,71	,76	
Csúcsosság	-,32	,076	,12	-,41	-,49	
Ferdeség	-,35	-,66	-,58	-,11	-,30	
Minimum	1,00	1,25	1,13	1,00	1,22	
Maximum	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	
Kvartilis	25	2,75	2,62	2,37	3,22	3,11
	50	3,37	3,12	2,87	3,66	3,66
	75	4,00	3,87	3,50	4,22	4,22

17. ábra. A Túlingerlékenység Kérdőív skáláinak hisztogramjai

11. táblázat. A Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív skálák leíró jellemzői

		Self-orientált perfekcionizmus	Másokra irányuló perfekcionizmus	Társas elvárásként megélt perfekcionizmus
Elemzés		578	578	577
Átlag		4,91	4,05	3,36
Medián		4,90	4,00	3,33
Szórás		1,12	,99	1,19
Csúcosság		-,24	-,09	-,34
Ferdeség		-,25	-,24	-,30
Minimum		1,09	1,14	1,00
Maximum		7,00	6,86	7,00
Kvartilisek	25	4,18	3,42	2,50
	50	4,90	4,00	3,33
	75	5,81	4,85	4,16

18. ábra. A perfekcionizmus skálák hisztogramjai

1.2.3. Az Overexcitability-II. (Falk és mtsai, 2016) kérdőív validálása

Az Overexcitability-II. Kérdőív hazai mintán történő validálásának szakaszait és eredményét az alábbiakban mutatjuk be. Lingvisztikai, konvergens, pszichometriai és prediktív validálást végezve alakítottuk ki a végső, negyvenegy ítemes magyar verziót. A szerzői engedélyeztetést követően úgy alakítottuk a validáláshoz a mintánkat, hogy ahhoz hasonlóan középiskolás tehetséges*, középiskolás nem tehetséges és egyetemista fiatalokból álljon össze. (**Itt jegyeznénk meg, hogy az eredeti validálási folyamatban tehetséggondozó programban résztvevőkről írunk, a hazai validálásnál keményebb kritériumokat alkalmaztunk.*)

1) Lingvisztikai validálás

A validálás első szakaszát a kérdőív nyelvi validálása jelentette. Első lépésben három független – megfelelő angol nyelvi kompetenciákkal rendelkező – pszichológus végzettségű szakember egymástól függetlenül magyar nyelvre fordította az angol verziót. A fordítást követően a három fő team munka keretében ítemenként egyeztetette a kérdőív állításainak fordításait, s mindegyik tétel esetében konszenzuális döntés született a végső változatról. ennek kialakítása után szintén három, egymástól független, szakfordítói végzettséggel rendelkező pszichológus visszafordította angol nyelvre a magyar változatot. Egyeztettük az esetleges eltéréseket, s az eltérő fordítások esetleges okait. A végsőnek szán magyar fordítást, az angol visszafordítást lektoráltattuk egy olyan angol anyanyelvű, de magyarul kiválóan beszélő nyelvi lektorálással foglalkozó szakemberrel, aki az eredeti angol kérdőívvel összevetette a munkánkat, s megállapította, hogy a magyar verzió illetve az angol nyelvű visszafordítások tartalmilag megfelelnek az eredeti kérdőív tartalmának, így a kérdőív nyelvi szempontból használható. Ennek ellenőrzésére egy ötven fős hallgatói mintán próba kitöltetést végeztünk, ahol érdemi kritikai észrevétel nem született.

2) Konvergens validálás

A túlingerlékenység konstruktumának szakirodalmi tanulmányozása során figyeltünk fel a túlingerlékenység és a Big Five alapú személyiség NEO-PI-R (Costa és McCrea, 1991) Kérdőív Nyitottság Faktorának egyes

skáláival való párhuzamokra (Gallagher 2013). Gallagher a Nyitottság Faktor definíciójából indul ki:

„a tapasztalatokra való nagyfokú nyitottsággal bíró egyének hajlamosak arra, hogy élénk képzelőerővel, esztétikai érzékenységgel, belső érzéseik iránti figyelemmel rendelkezzenek, preferálják a változatosságot, s intellektuálisan nyitottak, döntéseikben pedig függetlenek legyenek.

Gallagher, 2013, 98.o.

Mivel Dabrowski – többek – között úgy határozta meg a túlingerlékenységet, mint extrém neurális fogékonyság a következő öt terület legalább egyikén (pszichomotorium, képzelet, érzékek, érzelmek, intellektus), Gallagher szerint ez a fogalom a fentiek tükrében értelmezhető a tapasztalatokra való nyitottság szokatlan mértékeként. Fontos kiemelni, hogy a Nyitottság Faktor skálái ennek ellenére nem feleltethetők meg egymásnak, inkább azt mondhatjuk, hogy bizonyos mértékű átfedés áll fenn köztük, mely az Ötletgazdagság, Érzelmek, Esztétikai érzék Skálák esetén kifejezettebb. A fentiek alapján a konvergens validálás céljára a fent megnevezett skálákat használtuk, kiegészítve az Extroverzió Faktorba tartozó Aktivitás, energikusság Skálával (12. és 13. táblázat). A Pszichomotoros Túlingerlékenység Skála itemeinek és a Nyitottság Faktor skálák itemjeinek tartalmi összevetése illetve a skálák jelentésének vizsgálata alapján a fentiekől eltérően tudatosan nem a Kezdeményezés / Actions Skálát használtuk, mert az inkább az újdonság- és változatosság preferenciát méri, így kevésbé láttuk alkalmasnak a pszichomotoros túlingerlékenység konvergáló validálására.

12. táblázat. A NEO-PI-R kérdőív validálás során használt skáláinak leíró jellemzői

	Fantázia	Esztétikai érzék	Érzelemgazdagság	Aktivitás, energikusság	Ötletgazdagság, gondolatok
Elemszám	578	578	578	578	578
Átlag	28,34	27,23	30,82	27,26	29,00
Medián	29,00	28,00	32,00	27,00	29,00
Szórás	4,34	3,90	5,61	5,01	4,57
Csúcosság	-,35	-,35	-,48	-,10	-,32
Ferdeség	-,11	-,42	-,20	-,12	-,04
Minimum	13,00	16,00	13,00	11,00	14,00
Maximum	40,00	36,00	40,00	40,00	40,00

13. táblázat. A NEO-PI-R kérdőív skáláinak normalitásvizsgálata

	Kolmogorov-Smirnov próba			Shapiro-Wilk próba		
	Z	df	p	W	df	p
Fantázia	,074	578	,000	,983	578	,000
Esztétikai érzék	,102	578	,000	,976	578	,000
Érzelemgazdagság	,085	578	,000	,971	578	,000
Aktivitás, energikusság	,053	578	,001	,993	578	,011
Ötletgazdagság	,066	578	,000	,987	578	,000

Mivel a NEO-PI-R skáláink, de az „Overexcitability-II.” Kérdőív skálái sem mutattak normál eloszlást a konvergens validitás vizsgálatára a Spearman-féle nonparaméteres korrelációs számítást alkalmaztuk. Ennek eredményét az alábbi, 14. táblázat mutatja.

14. táblázat. A NEO-PI-R és Overexcitability-II. Kérdőív konvergens skáláinak korrelációja

NEO-PI-R	A túlingerlékenység területei				
	Pszichomotoros	Érzéki	Érzelmi	Képzelteti	Intellektuális
Aktivitás	0,56**				
Esztétikai érzék		0,47**			
Érzelemgazdagság			0,71**		
Fantázia				0,54**	
Ötletgazdagság					0,63**

**p<0,01

A fenti korrelációs értékek közül az optimális szintet meghaladja az Érzelmi Túlingerlékenység Skála és az az Intellektuális Túlingerlékenység Skála együttjárása az Érzelemgazdagság, illetve az Ötletgazdagság Skálával. Ez az eredmény egybe esik Gallagher megállapításával bizonyos skálák közötti átfedésre vonatkozóan (lásd: fentebb). Ugyanakkor a többi vizsgált skálánk eleget tesz a következő pszichometriai szempontnak: „A konvergens validálás mérésekor nem várunk el tökéletes együttjárást, sőt még a magas korrelációt sem tekintjük jó eredménynek (Nagybányai Nagy 2006, 122. o.). Mivel a konvergens validálás önmagában nem ad elégséges bizonyítékot az adott mérőeszköz érvényességét illetően (Nagybányai Nagy, 2006), más validátsmutatókat is alkalmaztunk a továbbiakban.

3) Pszichometriai, szerkezeti validálás

A faktoranalízis feltételeinek teljesülése

Az általunk elvégzett feltáró és ellenőrző faktoranalízis (CFA) feltételei az alábbi módon teljesültek: A faktorelemzés fontos feltétele metrikus változók használata. Esetünkben mindegyik indikátort 5 fokozatú Likert-skálán mértük, így a nem normális eloszlás ellenére is megfeleltünk ennek a feltételnek (Malhotra és Simon, 2008). Ellenőriztük, hogy az itemek

egyike sem szélsőségesen ferde, nincs olyan item, ahol a kitöltők több mint 90%-a ugyanazt a választ adta volna. A tételek a Bartlett-teszt ($p < 0,001$) és a KMO-érték(0,89) alapján szintén alkalmasnak bizonyultak a faktorelemzésre: elemszámunk megfelelő és a tervezett analízis eredményei értelmezhetőek (15. táblázat).

15. táblázat. A Bartlett teszt és a KMO érték

Kaiser-Meyer-Olkin Mérőszám		,89
Bartlett teszt	Chi-Négyzet	11797,11
	df	1225
	Szignifikancia	,000

A szükséges minta elemszám a szakirodalmi ajánlásoknak is megfelelt, hiszen meghaladta a faktoranalízis során Bentler és Chou (1987) által javasolt „ $n / q > 5$ ” szabályt, ahol „n” az elemszámot, „q” a modellben becsült paraméterek számát jelenti. Paramétereink száma 50, mintánk elemszáma 578 volt. Az ötszáz főnél nagyobb minta azért is célszerű, mert e fölött akkor is értelmezhetőek a faktorok, ha esetleg a változók között a kommunalitás 0,5 alatt van (Soltész-Várhelyi é.n.).

A feltáró faktoranalízis eredményei

A Varimax rotációs módszerrel végzett megerősítette az eredeti faktorstruktúrát. A 16. táblázat az eredeti 50 itemes Túlingerlékenység (Over-credibility-II.) Kérdőív kérdéseinek faktorsúlyait mutatja.

16. táblázat. A Túlingerlékenység Kérdőív itemeinek faktorsúlyai

Itemek	Faktorok				
	1. Intellektuális	2. Pszichomotoros	3. Érzéki	4. Képzéleti	5. Érzelmi
O23	,714				
O36	,653				
O30	,644				
O25	,641				
O40	,610				

Itemek	Faktorok				
O19	,593				
O43	,584				
O12	,578				
O16	,551				
O5	,393				
O47	,370				
O2	,307				
O10		,788			
O50		,755			
O15		,715			
O18		,646			
O7		,634			
O42		,630			
O29		,604			
O39		,581			
O21		,375			
O45			,856		
O32			,753		
O8			,721		
O13			,717		
O3			,674		
O38f			-,568		
O46			,470		
O37			,450		
O48			,427		
O22				,777	
O24				,773	
O4				,667	
O14				,590	
O20				,565	
O28				,510	
O1				,493	

Itemek	Faktorok				
O33				,430	
O34				,419	
O35					,719
O26					,703
O49					,632
O17					,612
O31					,594
O6					,560
O44f					-,557
O9					,499
O11					,456
O41					,381
O27					,259

Mint az látható, a faktorokba egyes kérdések jól illeszkednek, de van néhány olyan (szürkével jelölve), amelyek nem töltenek megfelelő faktorsúllyal. A 0,4 alatti értékekkel rendelkező itemeket a validálás következő lépésben kivettük, tehát maradt 44 itemünk. (A 0,4 határérték onnan ered, hogy azok a skálák megbízhatóak százötven fő felett, melyekre legalább tíz változó tölt legalább 0,4-es faktorsúllyal (Soltész-Várhelyi, é. n.)

A konfirmatív faktoranalízis során alkalmazott mutatók

A belső megbízhatóság kapcsán három mutatót, a Cronbach-féle alfát, a composit reliabilityt (CR – az indikátorhoz tartozó fogalmi megbízhatósági mutató) és az átlagos magyarázott variancia (AVE) értéket használtuk fel. Az elvárt küszöbérték az első két mutató esetében 0,70, míg az utóbbi esetében 0,50 (Bagozzi és Yi, 1988; Hair, és mtsai 2014). A modell illeszkedésvizsgálata során Chi-négyzet próbát, valamint annak standardizált változatát, a CMIN/df ($\chi^2/\text{degree of freedom}$) abszolút illeszkedési mutatót használtuk, továbbá a CFI, TLI, RMSEA és SRMR indexeket.

A konfirmatív faktoranalízis eredményei

A skála validálásához ellenőrző faktoranalízist végeztünk az R-studio

Lavaan teszt csomagjának „(robust) maximum likelihood estimation” módszerével (Rosseel, 2012), első lépésként ugyanazt a faktorszerkezetet teszteltük, amelyet Falk és munkatársai (2016) leírtak. A modell illeszkedési mutatói a következőképpen alakultak: CMIN/df = 2,36; CFI = 0,77, TLI = 0,75, RMSEA = 0,062, SRMR = 0,072. Az így kapott faktorszerkezetben az egyes faktorok Cronbach-alfa mutatói (17. táblázat) a következőképpen alakultak:

17. táblázat. A Túlingerlékenység Kérdőív Cronbach-alfa mutatói

Pszichomotoros túlingerlékenység	0,85
Képzleti túlingerlékenység	0,83
Érzéki túlingerlékenység	0,85
Intellektuális túlingerlékenység	0,85
Érzelmi túlingerlékenység	0,82

Az illeszkedési mutatók elmaradtak az elvárttól (lásd Bentler, 1990; Hu és Bentler, 1999; Marsh és mtsai, 2009), ezért megvizsgáltuk az egyes itemek faktorsúlyait. A feltáró faktorelemzés által kapott faktorszerkezetet vizsgálva eltávolítottuk azokat itemeket, amelyek több faktorban is magasabb súllyal szerepeltek, illetve azokat, amelyeknek alacsony volt a faktorsúlya (lásd fentebb). Az eljárás során végül egy 41 itemes megoldás mellett döntöttünk, amelynek az illeszkedés- és a megbízhatóság mutatói is megfelelőek lettek: CMIN/df = 1,918; CFI = 0,87, TLI = 0,85, RMSEA = 0,05, SRMR = 0,06. A Cronbach-alfa értékek a következők lettek (18. táblázat):

18. táblázat. A 41 itemes Túlingerlékenység Kérdőív verzió Cronbach-alfa értékei

Pszichomotoros túlingerlékenység	0,86
Képzleti túlingerlékenység	0,81
Érzéki túlingerlékenység	0,85
Intellektuális túlingerlékenység	0,85
Érzelmi túlingerlékenység	0,82

A konfirmatív faktoranalízis részletes eredményeit a 8. melléklet tartalmazza csatoltan. Az immár negyvenegy ítemes kérdőív a 22. táblázatban olvasható jelen gondolati egység végén (az eredeti ítem számozással), az eredeti ötven ítemes változat pedig az 5. mellékletként tekinthető meg.

Teszt-reteszt reliabilitás

A teszt-reteszt reliabilitást egy ötven fős egyetemi mintán vizsgáltuk. A vizsgálati személyek az Overexcitability-II. kérdőív kitöltését követően három héttel ismételten kitöltötték a kérdőívet. A Spearman-féle korrelációs együttható a következő szignifikáns értékeket a (19. táblázat) mutatja ($p < 0,01$): A kapott értékek alapján a skálák időbeli konzisztenciája megfelelőnek mondható.

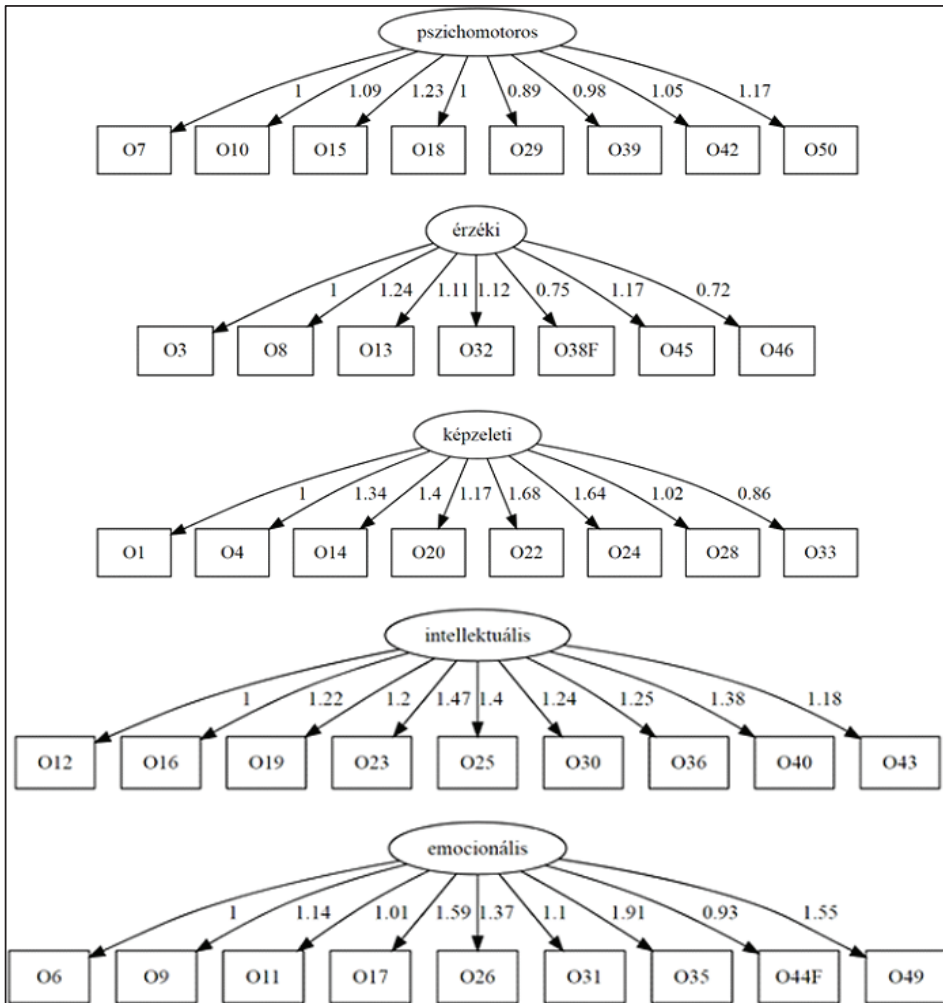
19. táblázat. A 41 ítemes Túlingerlékenység Kérdőív teszt-reteszt reliabilitás értékei

Pszichomotoros túlingerlékenység	0,84
Képzelt túlingerlékenység	0,8
Érzéki túlingerlékenység	0,85
Intellektuális túlingerlékenység	0,81
Érzelmi túlingerlékenység	0,82

Összegzés

Elvégeztük a kérdőív nyelvi validálását, majd pedig megvizsgáltuk pszichometriai jellemzőit. A skálák belső megbízhatósági értékei jónak mondhatók, mivel a javasolt 0,7-es határérték felett vannak. A kérdőív időbeli konzisztenciájának vizsgálata is a kritériumoknak megfelelő eredményeket hozott. A konvergens validálás során egy már validált magyar nyelvű BigFive alapú kérdőív bizonyos skáláival való korrelációját vizsgáltuk. Ezen konvergáló skálák szakirodalmi alátámasztottságát bemutattuk. Végül feltáró és megerősítő faktoranalízist végeztünk, melynek során megerősítettük az eredeti faktorstruktúrát, de egyes itemeket alacsony faktorsúlyuk illetve más faktorokban is nagyobb faktorsúllyal való sze-

replésük miatt kiszelektáltunk (19. ábra). Az így kialakított negyvenegy ítemes rövidebb magyar verzió (20. táblázat) prediktív validálását a szakirodalommal illetve a nemzetközi kutatási eredményekkel összhangot mutató vizsgálati eredményeink jelentik, melyek ismertetésére a későbbi gondolati egységekben kerül sor. Megjegyzés: A rövidített verziót bemutató táblázatunkban az ítemek mellett az eredeti kérdőívben szereplő sorsszámot tüntettük fel, annak érdekében, hogy össze lehessen vetni a mellékletben feltüntetett eredeti változattal.

19. ábra. A Túlingerlékenység Kérdőív magyar változatának faktor ábrája

*20. táblázat. A 41 itemes validált, rövidített verziójú
Túlingerlékenység Kérdőív*

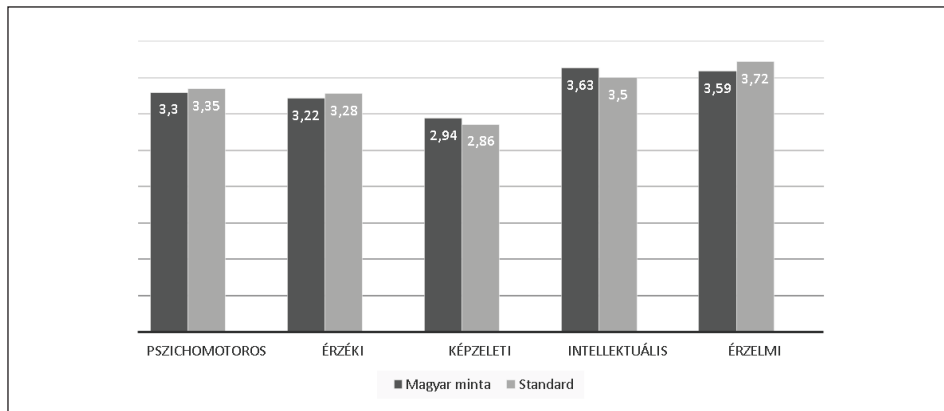
1.	Szeretek álmodozni.	1 2 3 4 5
3.	A hangok és színek változatossága magával ragad.	1 2 3 4 5
4.	Képzetelem világa nagyon valóságosnak tűnik számomra.	1 2 3 4 5
6.	Átérezem más emberek érzéseit.	1 2 3 4 5
7.	Megelégedéssel tölt el, ha egy tevékenység fizikailag megterhelő.	1 2 3 4 5
8.	Teljesen bele tudok merülni a művészi alkotások látványába.	1 2 3 4 5
9.	Sokat aggodalmaskodom.	1 2 3 4 5
10.	Szeretek mozgásban lenni.	1 2 3 4 5
11.	Szomorúvá tesz, ha egy csoportban magányos személyt látok.	1 2 3 4 5
12.	Megértem a bonyolult elképzeléseket, és át tudom alakítani őket valami érthetőbbé.	1 2 3 4 5
13.	Örömöm lelem mások műalkotásaiban.	1 2 3 4 5
14.	Amikor unatkozom, álmodozni kezdek.	1 2 3 4 5
15.	Amikor sok az energiám, valami komoly fizikai tevékenységre vágyom.	1 2 3 4 5
16.	Mindent megkérdőjelezek – hogyan működnek és mit jelentenek a dolgok, miért van valami úgy, ahogy van.	1 2 3 4 5
17.	Annyira boldog tudok lenni, hogy olyankor egyszerre akarok sírni és nevetni.	1 2 3 4 5
18.	Energikusabb vagyok, mint a legtöbb ember az én koromban.	1 2 3 4 5
19.	Számos különböző dolog összeillesztésével új elképzeléseket tudok kialakítani.	1 2 3 4 5
20.	Néha úgy teszek, mintha valaki más lennék.	1 2 3 4 5
22.	Az elmémben megjelenő képek olyan élénkek, hogy valóságosnak tűnnek.	1 2 3 4 5
23.	Mindent megfigyelek és elemzek.	1 2 3 4 5
24.	Azon kapom magam, hogy gondolataiban keveredik a valóság és a képzelet.	1 2 3 4 5
25.	Az elméletek megmozgatják az elmém.	1 2 3 4 5
26.	Nagyon erősen átélem az örömet, a haragot, az izgatottságot, és a kétségbeesést.	1 2 3 4 5
28.	Szeretem eltúlozni a valóságot.	1 2 3 4 5
29.	Úgy érzem, mintha a testem folyamatosan mozgásban lenne.	1 2 3 4 5
30.	Szeretek problémákat megoldani, új elképzeléseket kidolgozni.	1 2 3 4 5
31.	Komolyan aggódok másokért.	1 2 3 4 5
32.	Más embereknél jobban örömöm lelem a színekben, formákban, anyagokban.	1 2 3 4 5
33.	Hiszem, hogy a babák, plüss állatok, a könyvek szereplői élnek, és vannak érzéseik.	1 2 3 4 5

35.	Erős érzelmeimtől könnyekre fakadok.	1 2 3 4 5
36.	Szeretek a dolgok mélyére ásni.	1 2 3 4 5
38.	A színekre, formákra, különböző anyagokra nem vagyok olyan érzékeny, mint néhány ember.	1 2 3 4 5
39.	Amikor ideges vagyok, szükségem van valamilyen fizikai tevékenység végzésére.	1 2 3 4 5
40.	Gondolataimat és cselekedeteimet próbálom elemezni.	1 2 3 4 5
42.	Olyan típusú ember vagyok, akinek aktívnak kell lennie – sétálni, takarítani, szervezni, csinálni kell valamit.	1 2 3 4 5
43.	Szeretek eljátszani az ötletekkel, és próbálok gondolkodni azon, hogyan lehetne felhasználni őket.	1 2 3 4 5
44.	Érzelemmentes személy vagyok.	1 2 3 4 5
45.	Élvezem a színek, formák, minták, anyagok érzékelését.	1 2 3 4 5
46.	Az aromák (íz és illatok) közti különbség érdekes.	1 2 3 4 5
49.	Mindent a szívemre veszek.	1 2 3 4 5
50.	Jól boldogulok az intenzív fizikai tevékenységekkel, pl. sport., ügyességi játékok.	1 2 3 4 5

1.2.4. A változók közti különbségekre vonatkozó hipotézisek eredményei

H1: Feltételeztük, hogy a Túlingerlékenység Kérdőív magyar mintán kapott eredményei összhangban állnak a nemzetközi standardokkal, és kutatási eredményekkel.

Az OE-II Kérdőív kézikönyvében feltüntetett standardokkal harmonizálnak a teljes mintán kapott eredményeink (20. ábra). Mivel a standardok átlagokról szólnak, mi is átlagokat tüntettünk fel az ábránkon. Az eredmények alapján az alhipotézisek vizsgálatát lefolytattuk.

20. ábra. A Túlingerlékenység Kérdőív skáláinak átlaga magyar mintán

H1/1: Várakozásaink szerint a tehetséges személyek szignifikánsan magasabb pontszámot érnek el a Túlingerlékenység kérdőív minden skáláján a nem tehetséges személyekkel összevetve.

Várakozásunk igazolására Mann–Whitney próbát végeztünk, melynek eredménye a 21/a és 21/b táblázatban látható.

21/a táblázat. A túlingerlékenység rangátlagai és mediánjai tehetségesek és nem tehetségesek esetén

	Tehetség	N	Rangátlagok	Medián
Pszichomotoros túlingerlékenység	Tehetséges	179	318,73	3,50
	Nem tehetséges	399	276,38	3,25
Érzéki túlingerlékenység	Tehetséges	179	354,07	3,63
	Nem tehetséges	399	260,53	3,00
Képzelti túlingerlékenység	Tehetséges	179	331,74	3,13
	Nem tehetséges	399	270,55	2,85
Intellektuális túlingerlékenység	Tehetséges	179	357,67	4,00
	Nem tehetséges	399	258,92	3,50
Érzelmi túlingerlékenység	Tehetséges	179	320,00	3,89
	Nem tehetséges	398	275,06	3,52

21/b táblázat. A H1/1 hipotézishez tartozó Mann–Whitney próba eredménye

	Pszichomotoros túlingerlékenység	Érzéki túlingerlékenység	Képzelti túlingerlékenység	Intellektuális túlingerlékenység	Érzelmi túlingerlékenység
Mann-Whitney U	30477,500	24152,500	28149,000	23508,000	30072,000
Wilcoxon W	110277,500	103952,500	107949,000	103308,000	109473,000
Z	-2,822	-6,232	-4,078	-6,581	-2,999
Szignifikancia	,005	,000	,000	,000	,003

Összefoglalás: A fentiek alapján minden területen szignifikánsan magasabb értékeket érnek el a tehetséges személyek, tehát hipotézisünk teljes mértékben igazolódott.

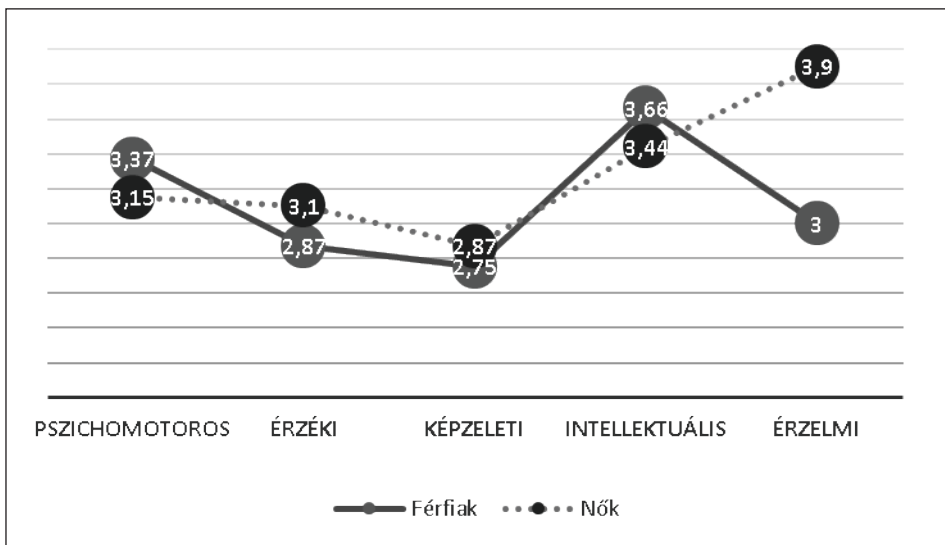
H1/2. Feltételezésünk szerint mind a tehetséges, mind a nem tehetséges személyek esetén igazolhatók nemi különbségek a túlingerlékenység terén.

Feltételezéseink megvizsgálására ismét Mann–Whitney próbákat alkalmaztunk (9. melléklet). Ezek eredményeképpen a következő szignifikáns különbségeket ($p < 0,05$) igazoltuk:

- A teljes mintán nézve a nemi különbségeket megállapítható volt két terület szignifikáns eltérése. Rangátlagaik alapján érzéki és érzelmi területeken értek el a nők magasabb pontszámokat. Érzéki túlingerlékenység: nők: 99,26; férfiak: 74,88; $U = 2746,00$; érzelmi túlingerlékenység: nők: 107,55; férfiak: 61,35; $U = 1825,50$. Mediánokkal kifejezve az értékeket: Érzéki túlingerlékenység: nők: 3,25; férfiak: 3,00; érzelmi túlingerlékenység: nők: 3,7; férfiak: 3,11. Mint az látható a teljes mintán nézve a férfiak és nők közti legmarkánsabb differencia az érzelmi túlingerlékenység területén igazolható.
- A tehetséges csoporton belül megismételve a számításokat, gyakorlatilag ugyanazon mintázat rajzolódik ki. A tehetséges nők a tehetséges férfiakhoz képest ismét szignifikánsan magasabb pontszámot értek el az érzéki és érzelmi túlingerlékenység területén Rangátlagok: 99,26 és 74,88, $U=2746,00$; illetve 107,55 és 61,35, $U = 1825,80$. Egyéb területeken szignifikáns különbségek nem igazolhatók. Mediánokkal kifejezve: Érzéki túlingerlékenység: tehetséges nők: 3,75, tehetséges férfiak: 3,37; érzelmi túlingerlékenység: tehetséges nők: 4,00.

- A nem tehetséges nők és nem tehetséges férfiak csoportjait összevetve megállapítható, hogy a nők és a férfiak között a képzeleti túlingerlékenység területét kivéve minden más területen szignifikáns különbségeket mutatkoznak. Rangátlagok: pszichomotoros túlingerlékenység: férfi: 219,29; nő: 189,11 U = 15582,00; érzéki túlingerlékenység: férfi: 173,32, nő: 2015,07 U = 14517,50; intellektuális túlingerlékenység: férfi: 220,92, nő: 188,19, U = 1534,50; érzelmi túlingerlékenység: férfi: 129,22; nő: 239,34, U = 8167,50). A nem tehetséges személyek esetén a nők nagyobb érzelmi és érzéki túlingerlékenysége, illetve a férfiak nagyobb pszichomotoros és intellektuális túlingerlékenysége állapítható meg. Mediánokkal kifejezve mindez a 21. ábrán látható.

Összefoglalás: A H1/2 hipotézist igazoltnak tekinthetjük.

21. ábra. A nem tehetséges nők és férfiak túlingerlékenység mintázatainak mediánjai

H1/3: Feltételeztük, hogy a tehetségesség függvényében a nők illetve a férfiak csoportján belül is lesznek kimutatható különbségek a túlingerlékenység különböző területein.

Hipotézisünk igazolására összevettük egymással a tehetséges nők és nem tehetséges nők, illetve tehetséges férfiak és nem tehetséges férfiak eredményeit. Az elvégzett Mann–Whitney próba alapján a következő eredmények születtek:

- A nők esetén minden túlingerlékenységi területen szignifikáns ($p < 0,05$) különbség mutatkozott a tehetséges személyek javára. Rangátlagok: pszichomotoros túlingerlékenység: tehetséges: 206,55; nem tehetséges: 173,47, $U = 11594,00$; érzéki túlingerlékenység: (tehetséges: 229,54; nem tehetséges: 163,46, $U = 9042,50$ intellektuális túlingerlékenység: tehetséges: 224,74; nem tehetséges: 165,55 $U = 9575,00$) érzelmi túlingerlékenység (tehetséges: 200,07; nem tehetséges: 175,54) képzeleti túlingerlékenység: tehetséges: 212,22; nem tehetséges: 171,00, $U = 10965,00$.
- A férfiak esetén egyedül a pszichomotoros túlingerlékenységben nem mutatható ki szignifikáns különbség. Minden más túlingerlékenység területén a tehetséges férfiak érnek el magasabb értékeket. Rangátlagok: érzéki túlingerlékenység: tehetséges: 126,88; nem tehetséges: 96,88, $U = 3510,00$; intellektuális túlingerlékenység: tehetséges: 132,34 nem tehetséges: 94,3, $U = 3139,00$; érzelmi túlingerlékenység: tehetséges: 124,99; nem tehetséges: 97,77, $U = 3639,00$; képzeleti túlingerlékenység: tehetséges: 120,96; nem tehetséges: 99,67, $U = 3913,00$.

Összefoglalás: A $H_{1/3}$ hipotézist igazoltnak tekinthetjük.

H₂: Feltételeztük, hogy a különböző tehetségterületeken a túlingerlékenység különböző mintázatai igazolhatók.

Feltételezésünk vizsgálatára továbbra is nonparaméteres eljárásokat alkalmaztunk, jelen esetben Kruskal–Wallis próbát, melynek Post hoc adatai alapján meg tudtuk állapítani, hogy pontosan mely tehetségterületek között vannak szignifikáns különbségek a túlingerlékenység különböző területein. Mivel összesen 179 fő adataival rendelkezünk, a gardneri tehetségterületek szerinti vizsgálódás óhatatlanul oda vezetett, hogy a kis elemszám és azok egyenetlen megoszlása miatt eredményeink semmiképpen sem tekinthetők reprezentatívnak. Ennek ellenére

a kapott adataink rámutatnak arra, hogy feltételezésünknek van létjogosultsága, érdemes a mintázatok szintjén (is) tanulmányozni a kérdéskört. Ennek megfelelően a következőkben részletesen bemutatjuk, hogy a rangátlagok között mely tehetségterületeken mutatkozott szignifikáns különbség a túlínglerlékenység egyes területein. Az első lépésben elvégzett Kruskal–Wallis próba eredményét a 113–114. oldalon olvasható 22/a és 22/b táblázat foglalja össze. Ebben látható, hogy minden túlínglerlékenység területen vannak szignifikáns különbségek a tehetségterületek vonatkozásában. A Post Hoc elemzést elvégezve az adatok alapján az alábbiakat állapítottuk meg:

- ***Pszichomotoros túlínglerlékenység***

A térbeli-vizuális tehetségterület rangátlagának értéke (221,52) szignifikánsan különbözik ($p = 0,024$) a testi-mozgásos területtől (407,30), a személyközi tehetségterülettől (424,55; $p < 0,001$), és a zenei tehetségterülettől (306,22; $p = 0,029$). A Logikai-matematikai tehetségterület rangátlaga (308,25) szignifikánsan különbözik a testi-mozgásostól (407,3; $p = 0,031$), illetve a személyközi tehetségterülettől (424,55; $p = 0,020$). A testi-mozgásos tehetségterület különbözik még a természettudományos (255,85; $p = 0,025$) és zenei tehetségterületek (306,22; $p = 0,036$) értékeitől is. A nyelvi tehetségterület (303,21) a matematikaival megegyező módon szignifikánsan különbözik ($p = 0,015$) a személyközi terület rangátlagától (424,55). A személyközi tehetségterület az előzőekben leírtakon túl szignifikáns különbséget mutat a zenei (306,22; $p < 0,001$) és természettudományos (255,85; $p = 0,05$) tehetségterületek értékeitől is.

- ***Érzéki túlínglerlékenység***

Az érzéki túlínglerlékenység esetén a térbeli-vizuális tehetségterület (443,31) mint a legmagasabb és a logikai-matematikai tehetségterület (198,65) mint legalacsonyabb rangátlaggal bíró tehetségterületek esetén igazolható a legtöbb szignifikáns különbség. A térbeli-vizuális terület a logikai-matematikai tehetségterülettől mutatott eltérésén túl ($p < 0,001$) szignifikánsan magasabb rangátlaggal rendelkezik a természettudományos (256,85; $p = 0,002$), a nyelvi (321,91; $p = 0,019$), és testi-mozgásos (292,37; $p = 0,005$)

területekhez képest. A logikai-matematikai tehetségterület szignifikánsan alacsonyabb rangátlaggal rendelkezik a nyelvi (321,91; $p = 0,031$), személyközi (397,00; $p < 0,001$), és zenei (379,25; $p < 0,001$) tehetségterületek értékeihez képest. A személyközi tehetségterület az előzőeken túl, még természettudományos (256,85; $p = 0,019$) és zenei (379,25 $p = 0,031$) területekhez képest mutat szignifikáns eltérést. A rangátlag értéke hozzájuk képest magasabb.

- ***Képzelt túlingerlékenység***

A képzelt túlingerlékenység esetén a logikai-matematikai terület rangátlaga ismét a legalacsonyabb (199,78) de statisztikailag nem különbözi tőle a természettudományos tehetségterület (244,25, $p = 0,504$). Ismét a személyközi területé a legmagasabb rangátlag (466,02), olyannyira, hogy minden más területtől szignifikánsan eltér (a p értékei a $p < 0,05$ és $p < 0,001$ tartomány között mozognak). Ezt a kiugró értéket a 22. ábra grafikonja is jól mutatja. Mintegy ellenpólusként a logikai-matematikai terület rangátlag értéke (199,78) szignifikánsan alacsonyabb a zeneinél (302,22, $p = 0,026$), a testi-mozgásosnál (317,40; $p = 0,047$) a térbeli-vizuálisnál (360,06; 0,002) és a nyelvinél 345,05; $p = 0,011$).

- ***Intellektuális túlingerlékenység***

Ezen a területen a legalacsonyabb rangátlag értéket a testi-mozgásos tehetségterület (292,10) és a tőle statisztikailag nem különböző térbeli-vizuális tehetségterület (297,39; $p = 0,922$) mutatja. A legmagasabbat a személyközi terület (430,29), és a tőle statisztikailag nem különböző nyelvi (402,79; $p = 0,582$) illetve a logikai-matematikai (415,71; $p = 0,771$) jelenti. A nyelvi és logikai-matematikai területek között sincs szignifikáns különbség ($p = 0,821$) A testi-mozgásos tehetségterület (292,10) szignifikánsan alacsonyabb értékkel rendelkezik, mint hozzá képest a logikai-matematikai (415,71, $p = 0,036$), nyelvi (402,79; $p = 0,041$ és a személyközi (430,29; $p = 0,008$).

- ***Érzelmi túlingerlékenység***

Az érzelmi túlingerlékenység tekintetében az egymástól statisztikailag nem különböző ($p = 0,559$) természettudományos tehetség-

terület (208,45) és logikai-matematikai tehetségterület (247,24) mutatja a legalacsonyabb rangátlagokat. Mindkét terület szignifikánsan alacsonyabb rangátlagokkal rendelkezik a testi-mozgásos (358,10; $p = 0,028$ és $p = 0,05$) és személyközi tehetségterületekhez (398,53; $p = 0,002$) képest. A természettudományos tehetségterület (208,45) a térbeli-vizuális tehetségterület rangátlagától (331,85; $p = 0,045$) is szignifikánsan különbözik.

22/a táblázat. A tehetségterületek rangátlagainak összesítése

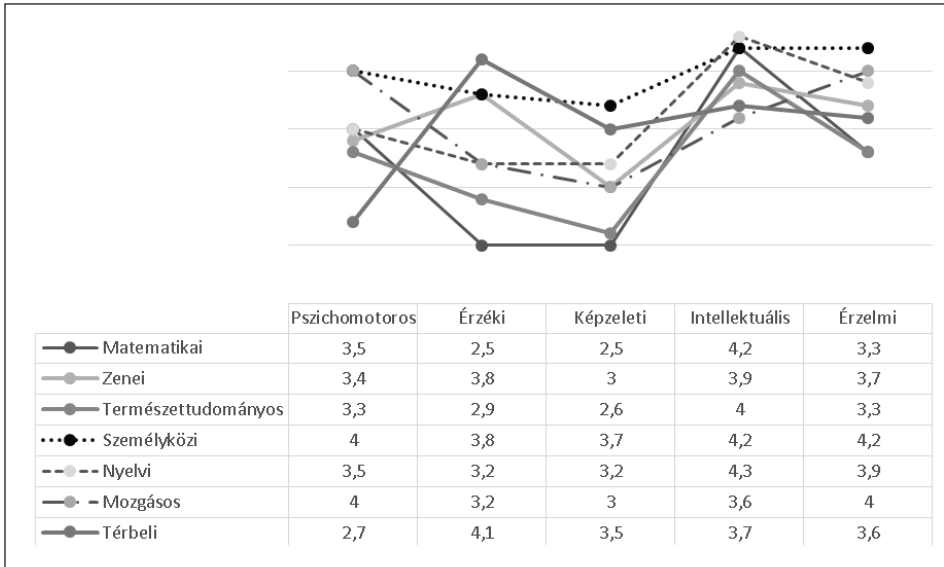
	Tehetségterület	Elemszám	Rangátlagok
Pszichomotoros túlingerlékenység	Logikai-matematikai	17	86,18
	Nyelvi	17	86,79
	Testi-mogásos	15	115,37
	Természettudományos	10	71,85
	Térbeli-vizuális	27	61,63
	Zenei	58	85,07
	Személyközi	33	123,03
Érzéki túlingerlékenység	Logikai-matematikai	17	42,26
	Nyelvi	17	74,29
	Testi-mogásos	15	67,73
	Természettudományos	10	58,45
	Térbeli-vizuális	27	119,87
	Zenei	58	98,69
	Személyközi	33	105,11
Képzleti túlingerlékenység	Logikai-matematikai	17	50,09
	Nyelvi	17	94,41
	Testi-mogásos	15	85,37
	Természettudományos	10	63,25
	Térbeli-vizuális	27	97,70
	Zenei	58	81,10
	Személyközi	33	125,41

Intellektuális túlingerlékenység	Logikai-matematikai	17	109,00
	Nyelvi	17	106,24
	Testi-mogásos	15	66,13
	Természettudományos	10	87,95
	Térbeli-vizuális	27	70,93
	Zenei	58	84,69
	Személyközi	33	113,58
Érzelmi túlingerlékenység	Logikai-matematikai	17	66,06
	Nyelvi	17	88,12
	Testi-mogásos	15	102,67
	Természettudományos	10	54,85
	Térbeli-vizuális	27	93,67
	Zenei	58	83,89
	Személyközi	33	115,98

22/b táblázat. A Kruskal-Wallis próba eredménye

	Pszichomotoros túlingerlékenység	Érzéki túlingerlékenység	Képzelti túlingerlékenység	Intellektuális túlingerlékenység	Érzelmi túlingerlékenység
Khi-négyzet	29,652	37,183	31,970	24,057	18,448
df	7	7	7	7	7
Szignifikancia	,000	,000	,000	,001	,010

A fenti igen részletes leírason túl, áttekintésre törekedve egy összegző ábrán (22. ábra) szeretnénk érzékeltetni a tehetségterületek eltérő profiljait. Ezt a mediánok segítségével kívánjuk érzékeltetni, melyek szemléletesen illusztrálják a túlingerlékenységi területeken megmutatkozó tehetségterületikarakterisztikumokat.

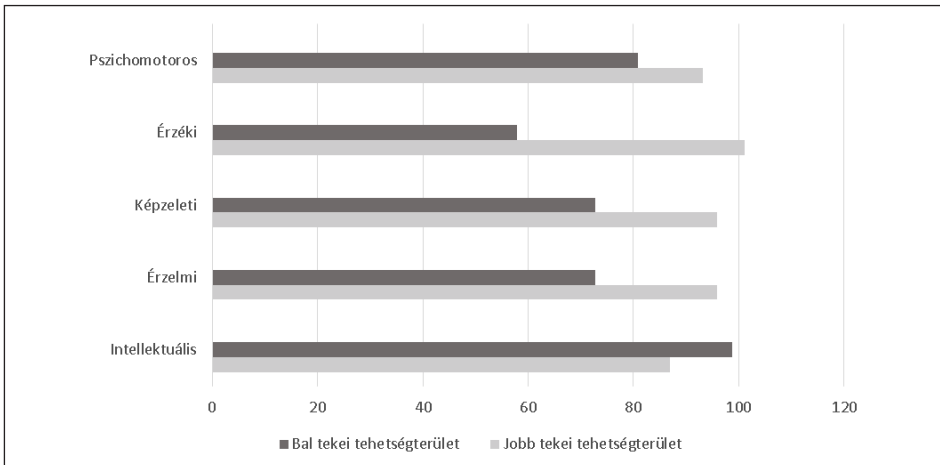
22. ábra. A Túlingerlékenység Kérdőív skáláinak mediánjai tehetségterületi bontásban

Összefoglalás: Amint az látható, a logikai-matematikai, a természet-tudományos, a személyközi valamint a nyelvi tehetségterületek mediánjai négy, vagy afölötti értékeket mutatnak az intellektuális túlingerlékenység területén. Ugyanezt a négy fölötti értéket a pszichomotoros túlingerlékenység esetén a testi-mozgásos tehetségterületnél (sportolók és táncosok) kaptuk, míg a térbeli-vizuális tehetségterület (grafikus, festő) esetén az érzéki túlingerlékenységnél láthatjuk. Az érzelmi túlingerlékenység magas értékeit, azaz a négy fölötti értékeket (Falk és mtsai, 2016) a személyközi terület (dráma, színművészet) és a testi-mozgásos terület (sport, tánc) esetén kaptuk. A logikai-matematikai és természet-tudományos tehetség értékei az érzéki és képzeleti túlingerlékenység területén együtt mozognak (lásd korábban) és nem érik el mediánjaik a hármát. Mindezt figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a Túlingerlékenység Kérdőív skáláival lefolytatott vizsgálatok igazolták a finomabb elemzések létjogosultságát, így H2 hipotézisünk alhipotéziseinek vizsgálatát lefolytattuk.

H2/1: A jobb és bal tekei lokalizációt mutató tehetségterülettel rendelkező személyek túlingerlékenység mintázatában eltérések igazolhatók.

Mivel a gardneri tehetségterületeket képviselő alminták elemszáma egyes esetekben nem éri el a minimálisan ajánlott harminc főt (Falus és Ollé, 2008) a továbbiakban a tehetségterületeket tekei lokalizációi alapján (Hámori 1988, Gyarmathy 2011) két klaszterbe soroltuk. Az elsőbe azok a tehetségterületek kerültek, melyeket a bal agyféltekéhez köthetünk: a logikai-matematikai, természettudományos és nyelvi tehetség került ide. A második csoportba pedig a térbeli-vizuális, testi-mozgásos, interperszonális, és zenei tehetség került. Mivel elemszámát tekintve továbbra is kiegyensúlyozatlanok az almintáink, így az alábbiakban elvégzett számításoknál súlyozott értékekkel számoltunk. Szerettük volna megnézni, hogy az egyes tehetségterületek esetén a tekei lokalizációt alapul véve hogyan alakulnak a különbségek (10. melléklet).

Szignifikáns különbségeket találtunk az érzéki ($U = 3168,00$ $p < 0,01$,) érzelmi ($U = 4534,00$ $p = 0,005$) és képzeleti túlingerlékenység ($U = 4536,00$ $p = 0,005$) területein (23. ábra).

23. ábra. Rangátlagok a tekei lokalizáció alapján

A szignifikáns különbséget mutató esetekben a jobb féletekei lokalizációt mutató tehetségterületek értéke lett magasabb. Ez az eredmény a háromból két esetben megegyezik a szakirodalom adataival, hiszen a képzelet, érzelmek jobb tekei lokalizációt mutatnak (Gyarmathy, 2011). (Az érzékelésben megmutatkozó szenzitivitásnak nincs ilyen direkt lokalizációja megnevezve a szakirodalomban.)

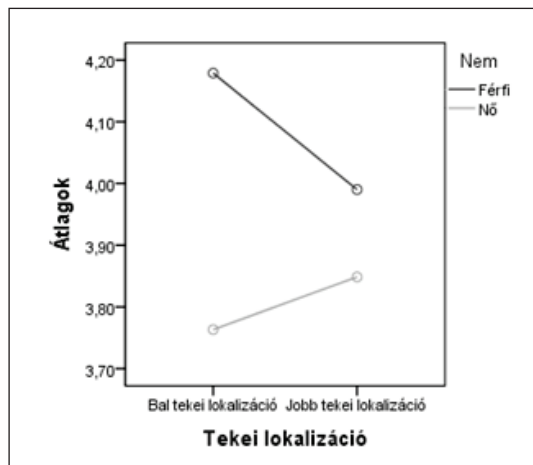
Mediánokkal kifejezve a szignifikáns különbségeket: az érzéki túlingerlékenység esetén a jobb tekei tehetségterület mediánja 3,75; a bal tekei lokalizációt mutatóé pedig 3,06. Az érzelmi túlingerlékenység esetén: a jobb tekei tehetségterület mediánja 3,89; a bal tekei lokalizációt mutatóé pedig 3,50. Végül a képzeleti túlingerlékenység adatai: a jobb tekei tehetségterület mediánja 3,25, a bal tekei lokalizációt mutatóé pedig 2,75.

Összefoglalás: H2/1 Hipotézisünket igazoltnak tekintjük.

H2/2: A nemnek és a tekei lokalizációnak van igazolható hatása a túlingerlékenységre.

A továbbiakban arra kerestük a választ, hogy a túlingerlékenység különböző területein a nemnek, illetve a tekei lokalizációnak együttesen van-e valamilyen hatása, azaz e két változó között kimutatható-e interakció. Ennek vizsgálatára többszemponatos varianciaanalízist végeztünk, mely kellően robusztus eljárás, így a változók nem normális eloszlása ellenére is használható. (Részletesen: 11. melléklet)

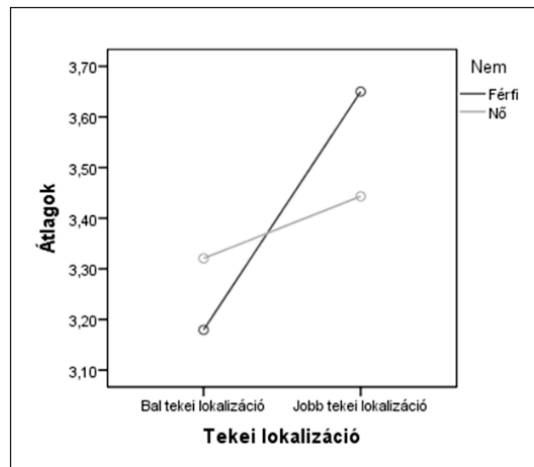
A kapott eredmények alapján az intellektuális túlingerlékenység esetén a nem hatása szignifikáns ($p = 0,037$) de a tekei lokalizáció hatása nem ($p = 0,741$), így interakció sem igazolható a két változó között (24. ábra).

24. ábra. Az intellektuális túlingerlékenység átlagai a nem és a tekei lokalizáció alapján

A férfiaknál a bal tekén lokalizálható tehetségterületbe tartozók átlag pontszámai szignifikánsan nem magasabbak, mint a jobb tekén lokalizálható tehetségterületbe tartozó tehetséges férfiak átlaga. Ugyanez a megállapítás érvényes a nőkre is. A nemek között sem igazolható statisztikai különbség.

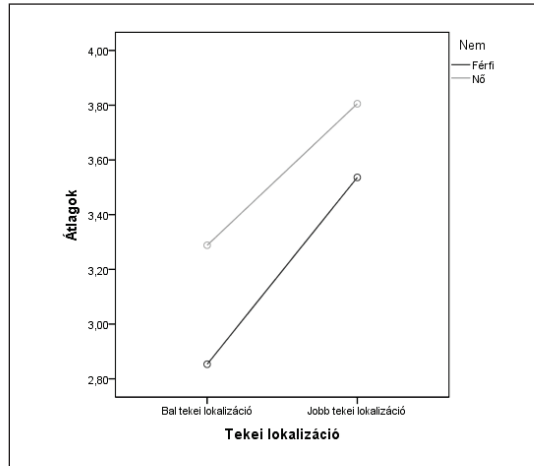
A pszichomotoros túlingerlékenységet vizsgálva (25. ábra) az eredmények az mutatják, hogy sem a nem hatása ($p = 0,598$) sem a tehetségterület agyi lokalizációja nem szignifikáns hatású ($p = 0,072$), így a két változó közötti interakció sem vizsgálható. A férfiaknál a jobb tekén lokalizálható tehetségterületbe tartozók átlag pontszámai ($M = 3,65$) szignifikánsan magasabbak ($p = 0,022$), mint a bal tekén lokalizálható tehetségterületbe tartozó tehetséges férfiak átlaga ($M = 3,17$). Ugyanez a megállapítás a nők esetében nem igazolható, nincs köztük szignifikáns eltérés ($p = 0,586$; az átlag 3,32 illetve 3,44). A jobb illetve bal tekén lokalizálható tehetségterületeken belül nincs a nemek között szignifikáns különbség.

25. ábra. A pszichomotoros túlingerlékenység átlagai a nem és a tekei lokalizáció alapján

Az érzéki túlingerlékenység vonatkozásában (26. ábra) az alábbi eredmények születtek: A vizsgált változók közül a nem hatása szignifikáns ($p = 0,001$) a tekei lokalizáció hatása szignifikáns ($p < 0,001$) de köztük továbbra sincs igazolható interakció ($p = 0,522$). A férfiaknál a jobb tekén lokalizálható tehetségterületbe tartozók átlag pontszámai ($M = 3,53$) szignifikánsan magasabbak ($p = 0,001$), mint a bal tekén lokalizálható tehet-

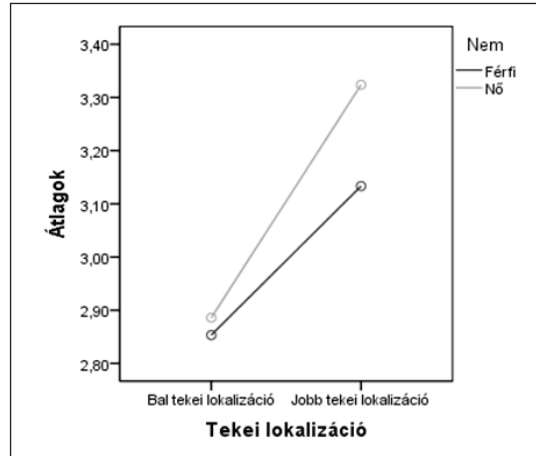
ségterületbe tartozó tehetséges férfiak átlaga ($M = 2,85$). A nők esetén is ugyanezt a mintázatot láthatjuk: A nőknél a jobb teken lokalizálható tehetségterületbe tartozók átlag pontszámai ($M = 3,80$) szignifikánsan magasabbak ($p = 0,003$), mint a bal teken lokalizálható tehetségterületbe tartozó tehetséges nők átlaga ($M = 3,28$). Az érzéki túlingerlékenység terén a nők mind a bal mind a jobb tekei lokalizáció esetén szignifikánsabb magasabb átlagokat produkálnak, mint a férfiak.

26. ábra. Az érzéki túlingerlékenység átlagai a nem és a tekei lokalizáció alapján

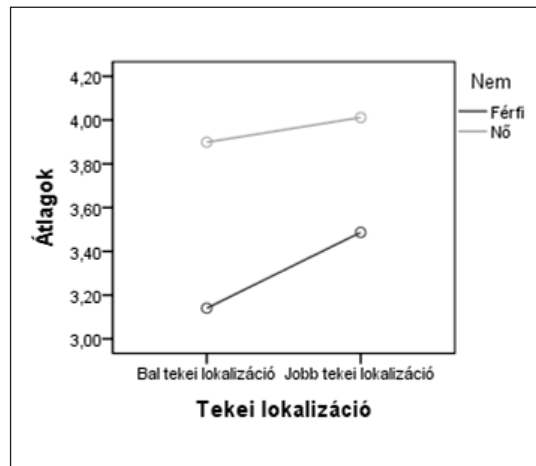
A képzeleti túlingerlékenység esetén (27. ábra) a nem hatása szignifikáns ($p = 0,033$) a tekei lokalizáció hatása szignifikáns ($p = 0,001$). A változók közti különbségvizsgálatok nem igazoltak különbségeket a férfiaknál, nőknél viszont a jobb tekei lokalizációs tehetségterülettel bírók átlaga ($M = 3,32$) szignifikánsan ($p = 0,004$) magasabb, mint a bal tekei tehetségterülettel rendelkező nőké ($M = 2,88$).

Végül az érzelmi túlingerlékenység változóit megvizsgálva: a nem hatása szignifikáns ($p < 0,001$) és a tekei lokalizáció hatása is szignifikáns ($p = 0,003$) de az érzelmi túlingerlékenység esetén sem igazolódott interakció a változók között (28. ábra). Az érzelmi túlingerlékenység terén a nők tehetségterületük tekei lokalizációjától függetlenül szignifikánsan magasabb ($p < 0,001$) értékeket mutatnak a férfiakhoz képest. A tehetséges női almintán belül a nők között tekei lokalizációtól függetlenül nincs különbség. A férfiaknál elmondható, hogy a jobb tekei

27. ábra. A képzeleti túlingerlékenység átlagai a nem és a tekei lokalizáció alapján

területen lévő tehetségterület esetén szignifikánsan magasabb ($p = 0,05$) az érzelmi túlingerlékenység pontszáma.

28. ábra. Az érzelmi túlingerlékenység átlagai a nem és a tekei lokalizáció alapján

Az előző, túlingerlékenység területenként történő egyenkénti leírásokon túl, a következőkben összefoglalóan is bemutatjuk a tapasztalt differenciákat. A tehetségterületek agyi lokalizációja alapján igazolt szignifikáns különbségeket a 23. táblázat mutatja be. Ebben látható, hogy a bal és jobb tekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén ugyanaz a mintázat

igazolódott: a nők az érzéki és érzelmi túlingerlékenység terén magasabb pontszámot érnek el, mint a férfiak.

23. táblázat. Nemek közti túlingerlékenység különbségek a tehetségterület tekei lokalizációja alapján

Tekei lokalizáció		Nem	Elemszám	Átlag	Szórás
Bal tekei lokalizáció	Pszichomotoros túlingerlékenység	Férfi	23	3,17	,971
		Nő	23	3,32	1,09
	Érzéki túlingerlékenység	Férfi	23	2,85	,740
		Nő	23	3,28	,619
	Képzleti túlingerlékenység	Férfi	23	2,85	,706
		Nő	23	2,88	,963
	Intellektuális túlingerlékenység	Férfi	23	4,17	,561
		Nő	23	3,76	1,00
	Érzelmi túlingerlékenység**	Férfi	23	3,14	,723
		Nő	23	3,89	,483
Jobb tekei lokalizáció	Pszichomotoros túlingerlékenység	Férfi	45	3,65	,671
		Nő	88	3,44	,919
	Érzéki túlingerlékenység*	Férfi	45	3,53	,792
		Nő	88	3,80	,745
	Képzleti túlingerlékenység	Férfi	45	3,13	,738
		Nő	88	3,32	,880
	Intellektuális túlingerlékenység	Férfi	45	3,99	,551
		Nő	88	3,84	,679
	Érzelmi túlingerlékenység**	Férfi	45	3,48	,654
		Nő	88	4,01	,578

* $p < 0,05$, ** $p < 0,001$

Az adott nemen belül a jobb és bal tekei lokalizációt mutató tehetségterületek különbségeit az adott túlingerlékenység vonatkozásában a 24. táblázat összesíti. A férfiak esetén a pszichomotoros, az érzéki illetve az érzelmi túlingerlékenység esetén találunk szignifikáns különbségeket. Valamennyi szignifikáns különbséget mutató esetben a jobb féltekéhez köthető tehetségterületek esetén magasabb a pontszám. A nők esetén

az érzéki és képzeleti túlingerlékenység esetén igazolható szignifikáns különbség a jobb illetve bal tekei tehetségterülettel rendelkezők között. Itt is a jobb féltekei tehetségterülettel rendelkezők érnek el magasabb pontszámokat a szignifikáns különbsége esetén. Úgy tűnik, ha szignifikáns különbséget tudunk kimutatni, akkor annak stabil jellemzője az, hogy a jobb agyféltekei lokalizáció esetén kapunk magasabb értékeket.

24. táblázat. Tehetségterületek tekei lokalizációján alapuló túlingerlékenység különbségek nemenként

Nem		Tekei lokalizáció	Elemszám	Átlag	Szórás
Férfi	Pszichomotoros túlingerlékenység*	Bal tekei lokalizáció	23	3,17	,971
		Jobb tekei lokalizáció	45	3,65	,671
	Érzéki túlingerlékenység**	Bal tekei lokalizáció	23	2,85	,740
		Jobb tekei lokalizáció	45	3,53	,792
	Képzeleti túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	2,85	,706
		Jobb tekei lokalizáció	45	3,13	,737
	Intellektuális túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	4,17	,561
		Jobb tekei lokalizáció	45	3,99	,551
	Érzelmi túlingerlékenység*	Bal tekei lokalizáció	23	3,14	,723
		Jobb tekei lokalizáció	45	3,48	,654
Nő	Pszichomotoros túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	3,32	1,09
		Jobb tekei lokalizáció	88	3,44	,919
	Érzéki túlingerlékenység*	Bal tekei lokalizáció	23	3,28	,619
		Jobb tekei lokalizáció	88	3,80	,745
	Képzeleti túlingerlékenység*	Bal tekei lokalizáció	23	2,88	,963
		Jobb tekei lokalizáció	88	3,32	,880
	Intellektuális túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	3,76	1,00
		Jobb tekei lokalizáció	88	3,84	,679
	Érzelmi túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	3,89	,483
		Jobb tekei lokalizáció	88	4,01	,578

* $p < 0,05$, ** $p < 0,001$

Összefoglalás: Az alábbi 25. táblázatban összefoglalóan bemutatjuk a nem és a tekei lokalizáció hatását a túlingerlékenység egyes területeire. A pszichomotoros túlingerlékenységet kivéve, a nem hatását kimutattuk a túlingerlékenység egyes típusaira, a tekei lokalizációt pedig három esetben mutattuk ki. A hatások egymástól függetlenek, mivel interakció nincs a változók között.

25. táblázat. A nem és a tekei lokalizáció hatása a túlingerlékenységre

Túlingerlékenység terület	A nem hatása	A tekei lokalizáció hatása	A változók interakciója
Intellektuális	szignifikáns	nem szignifikáns	nincs
Pszichomotoros	nem szignifikáns	nem szignifikáns	nincs
Érzéki	szignifikáns	szignifikáns	nincs
Képzelteti	szignifikáns	szignifikáns	nincs
Érzelmi	szignifikáns	szignifikáns	nincs

H3: Várakozásunk szerint a NEO-PI-R skálák eredményei összhangban állnak a Túlingerlékenység Kérdőív skálák különbözőségvizsgálatainak eredményeivel a tehetségesség és a nemek tekintetében.

H3/1: Várakozásaink szerint a tehetséges személyek szignifikánsan magasabb pontszámot érnek el a Túlingerlékenység Kérdőív minden skáláján a nem tehetséges személyekkel összevetve.

Feltételezésünk igazolására Mann–Whitney próbákat végeztünk. Az eredmények minden esetben szignifikáns különbséget igazoltak a tehetséges és nem tehetséges csoportjaink között. Az erre vonatkozó részletes információkat a 26/a és 26/b táblázat tartalmazza.

26/a táblázat. A NEO-PI-R Kérdőív skáláinak rangátlagai tehetségesek és nem tehetségesek esetén

	Tehetség	Elemzszám	Rangátlagok	A rangok összege
NEO-PI-R Fantázia	Tehetséges	179	327,85	58685,00
	Nem tehetséges	399	272,30	108646,00
NEO-PI-R Esztétikai érzék	Tehetséges	179	339,87	60836,50
	Nem tehetséges	399	266,90	106494,50
NEO-PI-R Érzelemgazdagság	Tehetséges	179	331,06	59260,50
	Nem tehetséges	399	270,85	108070,50
NEO-PI-R Aktivitás, energikusság	Tehetséges	179	338,58	60606,50
	Nem tehetséges	399	267,48	106724,50
NEO-PI-R Ötletgazdagság, gondolatok	Tehetséges	179	354,54	63462,50
	Nem tehetséges	399	260,32	103868,50

26/b táblázat. A NEO-PI-R Kérdőív Mann–Whitney próbája

	NEO-PI-R Fantázia	NEO-PI-R Esztétikai érzék	NEO-PI-R Érzelemgazdagság	NEO-PI-R Aktivitás, energikusság	NEO-PI-R Ötletgazdagság, gondolatok
Mann-Whitney U	28846,000	26694,500	28270,500	26924,500	24068,500
Wilcoxon W	108646,000	106494,500	108070,500	106724,500	103868,500
Z	-3,707	-4,872	-4,014	-4,742	-6,286
Szignifikancia	,000	,000	,000	,000	,000

Összefoglalás: A fentiek alapján megállapítható, hogy valamennyi skálán magasabb a rangátlagok értéke a tehetséges csoport esetén. Ez teljes mértékben megegyezik a Túlingerlékenység kérdőívvel kapott eredményünkkel, így H3/1feltételezésünket igazoltnak tekintjük.

H3/2. Feltételezésünk szerint a teljes mintában, és a tehetséges, mind a nem tehetséges személyek összevetése esetén is igazolhatók nemi különbségek a NEO-PI-R skálákkal végzett vizsgálatok alapján.

Feltételezéseink megvizsgálására ismét Mann–Whitney próbákat alkalmaztunk (12. melléklet). Ezek eredményeképpen a következő szignifikáns különbségeket ($p < 0,05$) igazoltuk:

- A teljes mintán nézve összevetve megállapítható, hogy csak egyetlen területen nem igazolódott szignifikáns különbség a nemek között. Az Aktivitás, energikusság skálán a férfiak és nők rangátlagai nem mutatnak statisztikailag igazolható eltérést. A többi NEO-PI-R skála esetén viszont igen. A Fantázia skálán a nők rangátlaga 305,22, a férfiaké: 232,65, $U = 44551,00$. Az Esztétikai érzék skálán a nők rangátlaga: 309,85, a férfiaké: 254,88, $U = 46135,00$. Az Érzelemgazdagság skála esetén ismét a nők rangátlagai a magasabbak: 338,58, míg a férfiak rangátlaga: 204,76 $U = 56761$. Végül az Ötletgazdagság, gondolatok skála eredményei következnek. A nők esetén a rangátlag 277,27, a férfiak esetén a rangátlag értéke 310,61, $U = 34320$. megállapíthatjuk tehát, hogy a nők a fantázia, esztétikai érzék és érzelemgazdagság terén magasabb értékeket produkáltak a férfiakhoz képest, ugyanakkor az ötletgazdagság, gondolatok terén alacsonyabb értékeket mutattak a férfiakkal összevetve. Ha a NEO-PI-R skálákon tapasztalt nemi különbségeket a Túlingerlékenység kérdőív konvergens skáláival összevetjük, akkor azt láthatjuk, hogy a NEO-PI-R Kérdőívhez képest több területen igazoltunk különbségeket, ugyanakkor az igazolt különbségeinek harmonizálnak a két kérdőív esetén.
- A tehetséges csoporton belül megismételve a számításokat: az Esztétikai érzék skálán a nők rangátlaga 97,50, míg a férfiaké 77,75, $U = 4607,00$. Az érzelemgazdagság tekintetében a nők rangátlaga 106,77 a férfiaké 62,63, $U = 5635,00$. A többi skálán nincs igazolható szignifikáns különbség. A tehetséges csoporton belüli nemi különbségek vizsgálata tehát azt az eredményt hozta, hogy a tehetséges nők az érzelemgazdagság és esztétikai érzék tekintetében maga-

sabb pontszámokat értek el a tehetséges férfiakhoz képest. Ha ezt összevetjük a Túlingerlékenység kérdőív konvergáló skáláin kapott eredményekkel, akkor azt láthatjuk, hogy a tehetségesek esetén az érzéki és érzelmi túlingerlékenység esetén igazolódott szignifikáns különbség a nemek között. Jelen esetben az Érzéki túlingerlékenység skála konvergáló skálája az Esztétikai érzék skála az Érzelmi Túlingerlékenységé pedig az Érzelemgazdagság skála –így elmondható, hogy a két kérdőívvel kapott eredményeink teljesen megegyeznek egymással.

- A nem tehetséges nők és nem tehetséges férfiak csoportjait is egybevetettük egymással. Azt találtuk, hogy három skálán igazolódott szignifikáns különbség. A nők a Fantázia, Esztétikai érzék, Érzelemgazdagság NEO-PI-R skálákat tekintve értek el szignifikánsan magasabb rangátlagokat. Fantázia skála: nők rangátlagja 210,82, a férfiak rangátlagja 180,85, $U = 21118,00$. Az esztétikai érzék skála eredményei: a nők rangátlagja 214,13, a férfiak rangátlagja: 174,99, $U = 21962,00$. Végül az Érzelemgazdagság skála adatai: a nők rangátlagja 233,52, a férfiak rangátlagja 140,64, $U = 26907,50$. Ha a Túlingerlékenység kérdőív vonatkozó eredményeivel összevetjük a jelen eredményeket, akkor azt mondhatjuk, hogy a két kérdőív különbözőségvizsgálatai itt mutatják a legnagyobb eltéréseket. A Túlingerlékenység kérdőív esetén ugyanis a nem tehetséges nők és nem tehetséges férfiak között a képzeleti túlingerlékenységtől eltekintve minden más túlingerlékenység területen szignifikáns különbségek igazolhatók a nemek vonatkozásában. A NEO-PI-R kérdőív skáláival kevesebb szignifikáns különbséget igazoltunk, de ahol a statisztikailag igazolható eltérés fennáll, az nem mond ellent a Túlingerlékenység kérdőív nem tehetségesek csoportján kapott eredményeknek.

Összefoglalás: A fenti részletes eredmények alapján elmondhatjuk, hogy a két kérdőív konvergáló skáláin kapott eredményeink nem mondanak ellent egymásnak. Az igazolt szignifikáns különbségek egyes esetekben teljesen megegyeznek (pl. a tehetségesek mintáján belüli nemi különbségek terén). Más esetekben pedig úgy tűnik, a két kérdőív érzé-

kenysége eltér, így a szignifikáns különbséget jelző skálák száma eltérő. Azt az elvárásunkat, mi szerint a NEO-PI-R skálákkal is igazolható nemi különbségeink lesznek a teljes mintában és tehetséges és nem tehetséges öszevetésben igazoltnak tekintjük.

H3/3: Feltételeztük, hogy a tehetségesség függvényében a nők illetve a férfiak csoportján belül is lesznek kimutatható különbségek a NEO-PI-R skálák tekintetében.

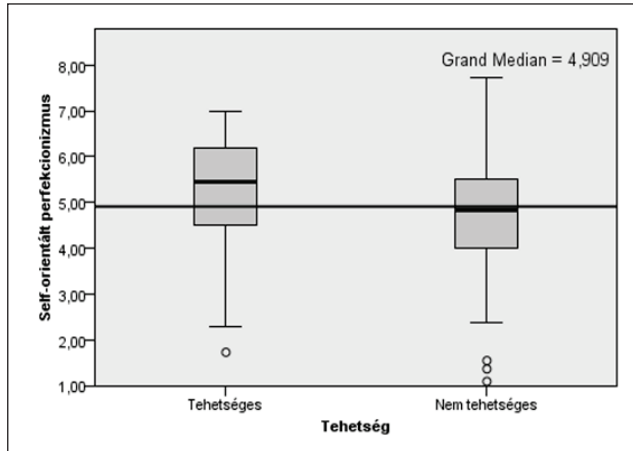
Az elvégzett vizsgálatok kapcsán nagyon markáns eredmények születtek, ugyanis a tehetséges nőket összevetve a nem tehetséges nőekkel, illetve a tehetséges férfiakat összevetve a nem tehetséges férfiakkal minden NEO-PI-R skála esetén szignifikáns különbséget igazoltunk a tehetségesek javára (részletesen: 13. melléklet). Ezek az adatok gyakorlatilag teljesen egybevágóak a Túlingerlékenység kérdőív korábban ismertetett eredményeivel.

Összefoglalás: A H3/3 hipotézis teljesült.

H4: Várakozásaink szerint almintáink között szignifikáns különbségek igazolhatók a perfekcionizmus terén.

H4/1 Feltételeztük, hogy a tehetségesek A Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív skáláin magasabb pontszámot érnek el, mint a nem tehetségesek.

Az elvégzett Mann–Whitney próba alapján a tehetségesek a Self-orientált Perfekcionizmus Skálán szignifikánsan magasabb ($p < 0,001$) magasabb rangátlagokkal rendelkeznek (344,54) a nem tehetségesekhez képest (264,81; $U = 25857,50$). Mediánokkal kifejezve a különbséget a következő 29. ábra mutatja.

29. ábra. A Self-orientált Perfekcionizmus Skála mediánjaiban mutatkozó különbségek

A Társas elvárásként megélt Perfekcionizmus Skálán viszont nem találunk szignifikáns különbséget a tehetségesek és a nem tehetségesek csoportja között. Rangátlagok: tehetséges 274,36, nem tehetséges 295,53, $U = 38116,50$. A Másokra irányuló Perfekcionizmus Skála esetében szintén szignifikáns különbségek igazolódtak. A tehetségesek esetén a rangátlag: 324,39; a nem tehetségesek esetén a rangátlag: 273,85; $U = 29466,00$, $p = 0,01$.

Összefoglalás: H4/1 hipotézisünket részben elfogadottnak tekintjük.

H4/2: Feltételeztük, hogy a három alminta (tehetséges középiskolás, nem tehetséges középiskolás, és egyetemista) között további különbségek igazolhatók a perfekcionizmus terén.

A Self-orientált Perfekcionizmus Skálát megvizsgálva a lefuttatott Kruskal–Wallis próba (khi-négyzet: 22,052; $p < 0,001$, $df : 2$) Post Hoc adatai alapján a következő szignifikáns különbségek mutathatók ki az alminták esetén: A Tehetséges középiskolások rangátlaga magasabb (354,44) mint mind a nem tehetséges középiskolások (236,27 $p < 0,001$) és egyetemisták (293,77 $p < 0,001$) rangátlaga. A nem tehetséges középiskolások és egyetemisták értékei is szignifikánsan különböznek egymástól ($p = 0,001$).

Tehát a self-orientált perfekcionizmus pontszáma a tehetségesek esetén a legmagasabb, és a nem tehetséges középiskolások esetén a legalacsonyabb. Az egyetemisták köztes helyzetet foglalnak el, de mindkét csoporttól szignifikánsan különbözik az ő értékük is. Az elvégzett khi-négyzet próba alapján mediánokkal kifejezve: A tehetséges középiskolások self-orientált perfekcionizmus értéke: 5,45; a nem tehetséges középiskolásoknál ez az érték: 4,55; az egyetemistáknál pedig 4,91 a medián. A Társas előírásként megélt perfekcionizmus skála esetén hasonlóképp jártunk el. Az eredmények azt mutatják, hogy ez esetben sem igazolhatunk különbséget a vizsgált csoportok között. Végül a Másokra irányuló perfekcionizmus Skálát is lefuttattuk a Kuskal-Wallis próbát (khi-négyzet: 17,334; $p < 0,001$, $df:2$), melynek Post Hoc eredményei a következők. A tehetséges és nem tehetséges középiskolások között ($p < 0,001$) valamint a nem tehetséges középiskolások és egyetemisták között szignifikáns különbségek vannak ($p = 0,043$). A tehetséges középiskolások és az egyetemisták viszont egymástól nem különböznek statisztikai értelemben ($p = 0,082$). Rangátlagokkal kifejezve mindez: tehetséges középiskolás (324,39), nem tehetséges középiskolás (253,55) egyetemista (294,45). Mediánokkal kifejezve az elvégzett khi-négyzet próba alapján: tehetséges középiskolás: 4,29, egyetemista: 4,00, nem tehetséges középiskolás (3,86).

Összefoglalás: H4/2hipotézisünket részben elfogadottnak tekintjük.

H5: Várakozásaink szerint almintáink között szignifikáns különbségek igazolhatók az életstílus elégedettség terén.

H5/1: Várakozásunk szerint a tehetségesek és nem tehetségesek között különbség mutatható ki az Életstílus Elégedettség Kérdőív mintázatában.

Az elvégzett Mann–Whitney próbák részletes statisztikája a következő oldalon a 27/a és 27/b táblázatban látható. Kékkel kerültek kiemelésre azok a jellemzők, amelyek mentén szignifikáns különbség mutatható ki a tehetséges és nem tehetséges személyek között. A táblázat alapján elmondható, hogy a tehetséges személyek életüket érdekesebbnek, értékesebbnek, sikeresebbnek, reménytelibbnek, lehetőségekkel telibbnek, ugyanakkor nehezebbnek és kötöttebbnek élik meg. Ha mindezt a tulaj-

donságpárokhoz tartozó medián értékekkel szeretnénk érzékeltetni (30. ábra): érdekes: tehetséges 5,46, nem tehetséges 5,18; boldog: tehetséges 5,4, nem tehetséges 5,3; könnyű: tehetséges 3,2, nem tehetséges 3,7; értékes: tehetséges 5,5, nem tehetséges 5,1; társas: tehetséges 4,9, nem tehetséges 5,0; teljes: tehetséges 5,3, nem tehetséges 5,1; reményteli: tehetséges 5,7, nem tehetséges 5,3; szabad: tehetséges 4,4, nem tehetséges 5,0; sikeres: tehetséges 5,3, nem tehetséges 5,0, lehetőségekkel teli: tehetséges 6,0, nem tehetséges 5,7 a medián értéke.

Összefoglalás: A H5/1 hipotézist elfogadottnak tekintjük.

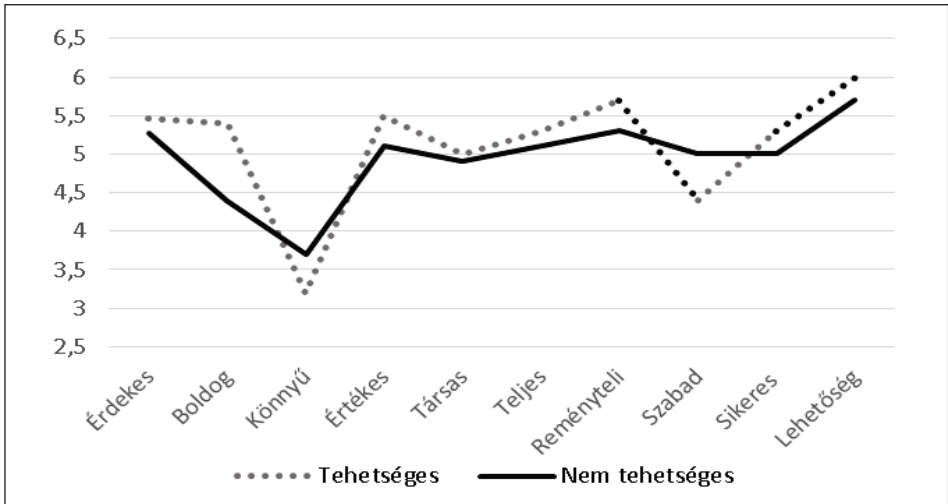
27/a táblázat. A tehetséges és nem tehetséges csoport életstílus elégedettségre vonatkozó rangátlagai

Ellentétpár		Elemzszám	Rangátlagok
Érdekes – Unalmas*	Tehetséges	179	317,04
	Nem tehetséges	399	277,14
Boldog – Boldogtalan	Tehetséges	179	285,15
	Nem tehetséges	399	291,45
Könnyű – Nehéz	Tehetséges	179	249,05
	Nem tehetséges	399	307,65
Értékes – Unalmas	Tehetséges	179	321,34
	Nem tehetséges	399	275,22
Társas – Magányos	Tehetséges	179	278,28
	Nem tehetséges	399	294,53
Teljes – Üres	Tehetséges	179	300,78
	Nem tehetséges	399	284,44
Reményteli – Örömtelen	Tehetséges	179	322,18
	Nem tehetséges	399	274,84
Szabad – Kötött	Tehetséges	179	244,61
	Nem tehetséges	399	309,64
Sikeres – Kudarcos	Tehetséges	179	315,52
	Nem tehetséges	399	277,83
Lehetőségekkel teli – Lehetőségek nélküli	Tehetséges	179	317,46
	Nem tehetséges	399	276,95

*szürkével jelölve a szignifikáns különbséget mutató ellentétpár

27/b táblázat. Az Életstílus Elégedettség Skála Mann–Whitney próbája

	Érdekes	Boldog	Könnyű	Értékes	Társas	Teljes	Reményteli	Szabad	Sikeres	Lehetőségek
Mann-Whitney U	30780,000	34931,500	28470,000	30012,000	33702,500	33691,500	29861,000	27674,500	31053,500	30705,000
Wilcoxon W	110580,000	51041,500	44580,000	109812,000	49812,500	113491,500	109661,000	43784,500	110853,500	110505,000
Z	-2,749	-,435	-4,017	-3,158	-1,102	-1,122	-3,261	-4,413	-2,604	-2,822
Szignifikancia	,006	,664	,000	,002	,271	,262	,001	,000	,009	,005

30. ábra. Az életstílus elégedettség alakulása tehetséges és nem tehetséges tanulók esetén

H5/2: Feltételeztük, hogy a három almintá (tehetséges középiskolás, nem tehetséges középiskolás, és egyetemi hallgató) között további különbségeket tudunk igazolni az életstílussal való elégedettség terén.

- Könnyű – Nehéz ellentétpár

Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet:19,68, $p < 0,001$, $df:2$) alapján kimutatható szignifikáns különbség az alminták között (28/a és 28/b táblázat). A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: A tehetséges középiskolások rangátlagos szignifikánsan alacsonyabb (249,05; $p < 0,001$) mint a nem tehetséges középiskolásoké (322,84), és szintén alacsonyabb, mint a nem tehetséges egyetemistáké (292,24; $p = 0,01$). A nem tehetséges középiskolásokhoz képest a nem tehetséges egyetemisták eredményei nem mutatnak szignifikáns különbséget ($p = 0,06$).

- **Értékes – Haszontalan ellentétpár**
Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet:10,27; $p < 0,006$, $df:2$) alapján kimutatható szignifikáns különbség az alminták között. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: a tehetséges középiskolások rangátlagja szignifikánsan magasabb (321,34; $p = 0,012$) mint a nem tehetséges középiskolásoké (279,61), és szintén szignifikánsan magasabb, mint a nem tehetséges egyetemistáké (270,76; $p = 0,037$). A nem tehetséges csoportok között nem mutatható ki szignifikáns különbség ($p = 0,586$).
- **Reményteli – Örömtelen ellentétpár**
Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 10,653, $p = 0,005$, $df:2$) alapján az alminták között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: A nem tehetséges középiskolások rangátlagai (273,65) nem különböznek szignifikánsan a nem tehetséges egyetemistákétól (276,05, $p = 0,882$). A tehetséges középiskolások viszont eme két csoporttól szignifikánsan különböznek, rangátlaguk (322,18) a nem tehetséges csoportokhoz képest szignifikánsan magasabb ($p = 0,003$ illetve $p = 0,006$).
- **Sikeres – Kudarcos ellentétpár**
Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 6,876, $p = 0,032$, $df:2$) alapján az alminták között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: ezen a területen is a tehetségesek csoportja különül el a legmarkánsabban. A tehetséges középiskolások rangátlagja (315,52) a legmagasabb, s szignifikánsan különbözik a nem tehetséges középiskolások rangátlagától (280,31 $p = 0,033$), és a nem tehetséges egyetemisták rangátlagától (275,31 $p = 0,015$). A két nem tehetséges csoport között ismét nem lehet kimutatni statisztikai különbséget ($p = 0,756$). Elmondható tehát, hogy a tehetséges középiskolások a másik két nem tehetséges csoporthoz képest sikeresebbnek érzik az életüket.

- Szabad –Kötött ellentétpár

Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 26,289, $p < 0,001$, $df:2$) alapján az alminták között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: a tehetséges középiskolások rangátlagai a legalacsonyabbak (244,61) és szignifikánsan különböznek a nem tehetséges középiskolások értékeitől (330,88 $p < 0,001$) és a nem tehetséges egyetemista csoporttól (288,08, $p = 0,01$). A nem tehetséges középiskolások és a nem tehetséges egyetemisták értékei szintén szignifikánsan ($p = 0,009$), különböznek. Ebben az esetben mindhárom almintánk különbözi egymástól: életüket leginkább kötöttnek – azaz legkevésbé szabadnak – érzik, s a nem tehetséges középiskolások érzik az életüket leginkább szabadnak. Az egyetemisták hozzájuk képest köztes helyzetet foglalnak el.

- Lehetőségekkel teli – Lehetőségek nélküli ellentétpár

Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 8,585, $p = 0,014$, $df:2$) alapján az alminták között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: a három csoport tekintetében a tehetséges középiskolások rangátlagai a legmagasabbak (317,46) és ez az eredmény szignifikánsan eltér a nem tehetséges középiskolások (270,69, $p = 0,004$) rangátlagától és a nem tehetséges egyetemisták rangátlagától (283,31, $p = 0,038$). A két nem tehetséges csoport ismét nem tér el egymástól ($p = 0,430$). A tehetségesek tehát mind az egyetemistákhoz, mind a nem tehetséges középiskolásokhoz mérten úgy érzik, több lehetőséggel bírnak az életben.

- Érdekes – Unalmas ellentétpár

Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 11,532, $p = 0,003$, $df:2$) alapján az alminták között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: A tehetséges középiskolások rangátlaga (317,04) szignifikánsan magasabb ($p < 0,05$) a nem tehetséges középiskolásokénál (261,15) de statisztikailag nem különbözik az egyetemista almintától (293,38). Az egyetemista almintá (293,38) és a nem tehetséges

középiskolások között is szignifikáns ($p < 0,05$). A három alminta között a nem tehetséges középiskolások tartják a legunalmasabbnak az életüket.

28/a táblázat. Az alminták rangátlagai

Ellentétpár	Alminta	Elemszám	Rangátlagok
Boldog – Boldogtalan	Tehetséges középiskolás	179	285,15
	Nem tehetséges középiskolás	200	295,78
	Nem tehetséges egyetemista	198	287,06
Könnyű – Nehéz*	Tehetséges középiskolás	179	249,05
	Nem tehetséges középiskolás	200	322,82
	Nem tehetséges egyetemista	198	292,24
Értékes – Haszontalan	Tehetséges középiskolás	179	321,34
	Nem tehetséges középiskolás	200	279,61
	Nem tehetséges egyetemista	198	270,76
Társas – Magányos	Tehetséges középiskolás	179	278,28
	Nem tehetséges középiskolás	200	289,78
	Nem tehetséges egyetemista	198	299,36
Teljes – Üres	Tehetséges középiskolás	179	300,78
	Nem tehetséges középiskolás	200	285,17
	Nem tehetséges egyetemista	198	283,70
Reményteli – Örömtelen	Tehetséges középiskolás	179	322,18
	Nem tehetséges középiskolás	200	273,65
	Nem tehetséges egyetemista	198	276,05
Szabad – Kötött	Tehetséges középiskolás	179	244,61
	Nem tehetséges középiskolás	200	330,88
	Nem tehetséges egyetemista	198	288,08
Sikeres – Kudarcos	Tehetséges középiskolás	179	315,52
	Nem tehetséges középiskolás	200	280,31
	Nem tehetséges egyetemista	198	275,31

Ellentétpár	Alminta	Elemszám	Rangátlagok
Lehetőségekkel teli – Lehetőségek nélküli	Tehetséges középiskolás	179	317,46
	Nem tehetséges középiskolás	200	270,69
	Nem tehetséges egyetemista	198	283,31
Érdekes – Unalmas	Tehetséges középiskolás	179	317,04
	Nem tehetséges középiskolás	200	261,15
	Nem tehetséges egyetemista	198	293,38

*szűrkével jelölve a szignifikáns különbségeket mutató ellentétpárok

28/b táblázat. Az almintákra vonatkozó Kruskal–Wallis próba eredményei

	Boldog	Könnyű	Értékes	Társas	Teljes	Reményteli	Szabad	Sikeres	Lehetőségek	Érdekes
Khi-négyzet	,481	19,687	10,270	1,554	1,267	10,653	26,289	6,876	8,585	11,532
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Szignifikancia	,786	,000	,006	,460	,531	,005	,000	,032	,014	,003

Összefoglalás: Eredményeink alapján a H5/2 hipotézist teljesültnek tekintjük.

H5/3: Feltételeztük, hogy a tehetségterületek tekei lokalizációja alapján kialakított klasztereink között igazolható különbségek állnak fenn az életstílussal való elégedettség terén.

Számos szignifikáns különbséget sikerült igazolni a tíz tulajdonságpár vonatkozásában, ezért további elemzési szempontként a tehetségterületek agyi lokalizációja szerint kialakított tehetségcsoportjainkkal is elvégeztük a mediánok különbségére vonatkozó statisztikai próbákat. Ezt a hipotézist végül csak két ellentétpár esetén tudtuk igazolni, a bal tekei lokalizációt mutató tehetségterülethez tartozók életüket nehezebbnek és magányosabbnak élik meg, mint a jobb tekei lokalizációt mutató tehetségterülettel rendelkező személyek (29/a, 29/b táblázat). (Az elvégzett Mann–Whitney próba súlyozott értékekkel lefuttatva sem mutatott más végeredményt.)

29/a táblázat. Az életstílussal való elégedettség rangátlagai tekei lokalizáció szerint

Ellentétpár	Tekei lokalizáció	Elemszám	Rangátlagok
Érdekes – Unalmas	Bal tekei lokalizáció	46	81,42
	Jobb tekei lokalizáció	133	92,97
Boldog – Boldogtalan	Bal tekei lokalizáció	46	82,53
	Jobb tekei lokalizáció	133	92,58
Könnyű – Nehéz*	Bal tekei lokalizáció	46	102,86
	Jobb tekei lokalizáció	133	85,55
Értékes – Unalmas	Bal tekei lokalizáció	46	83,23
	Jobb tekei lokalizáció	133	92,34
Társas – Magányos*	Bal tekei lokalizáció	46	70,20
	Jobb tekei lokalizáció	133	96,85
Teljes – Üres	Bal tekei lokalizáció	46	88,16
	Jobb tekei lokalizáció	133	90,64
Reménytelen – Örömtelen	Bal tekei lokalizáció	46	87,82
	Jobb tekei lokalizáció	133	90,76
Szabad – Kötött	Bal tekei lokalizáció	46	86,37
	Jobb tekei lokalizáció	133	91,26
Sikerés – Sikertelen	Bal tekei lokalizáció	46	98,72
	Jobb tekei lokalizáció	133	86,98
Lehetőségekkel teli – Lehetőségek nélküli	Bal tekei lokalizáció	46	84,51
	Jobb tekei lokalizáció	133	91,90

*szürkével jelölve a szignifikáns különbségeket mutató ellentétpárok

29/b táblázat. A H5/3 hipotézishez tartozó Mann–Whitney próba eredménye

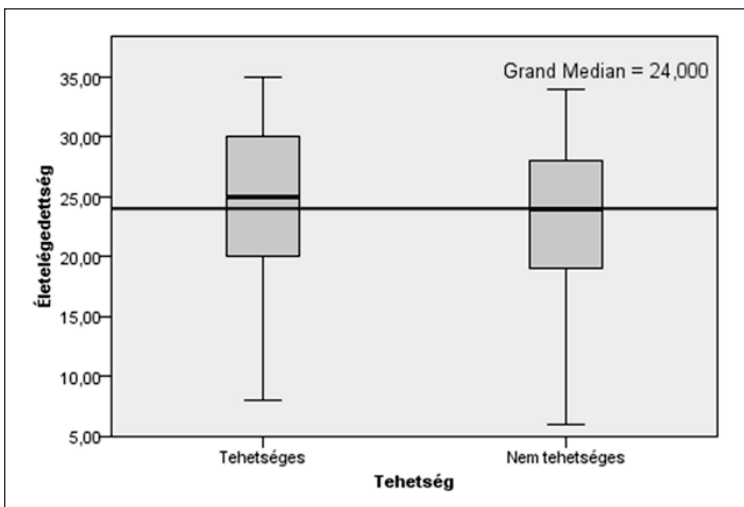
	Érdekes	Boldog	Könnyű	Értékes	Társas	Teljes	Reménytelen	Szabad	Sikerés	Lehetőségek
Mann-Whitney U	2664,500	2715,500	2467,500	2747,500	2148,000	2974,500	2958,500	2892,000	2658,000	2806,500
Wilcoxon W	3745,500	3796,500	11378,500	3828,500	3229,000	4055,500	4039,500	3973,000	11569,000	3887,500
Z	-1,355	-1,175	-1,999	-1,063	-3,061	-,291	-,346	-,561	-1,381	-,887
Szignifikancia	,175	,240	,046	,288	,002	,771	,729	,575	,167	,375

Összefoglalás: A H5/3 hipotézist részben igazoltnak tekintjük, kevés az igazolt különbség.

H6: Feltételezésünk szerint almintáink között szignifikáns különbségek mutathatók ki az életelégedettség terén.

H6/1: Feltételeztük, hogy a tehetséges középiskolások globális életelégedettsége nagyobb mértékű, mint a nem tehetséges személyeké.

Feltevésünk igazolására Mann–Whitney próbát végeztünk. Ennek eredménye rangátlagokban kifejezve: tehetséges középiskolások: 312,16, nem tehetségesek csoportja: 279,33 ($U = 31654,50$; $p = 0,029$). Mediánokban kifejezve (31. ábra): tehetséges középiskolások mediánja: 25,00 nem tehetségesek csoportjának mediánja: 24,00.

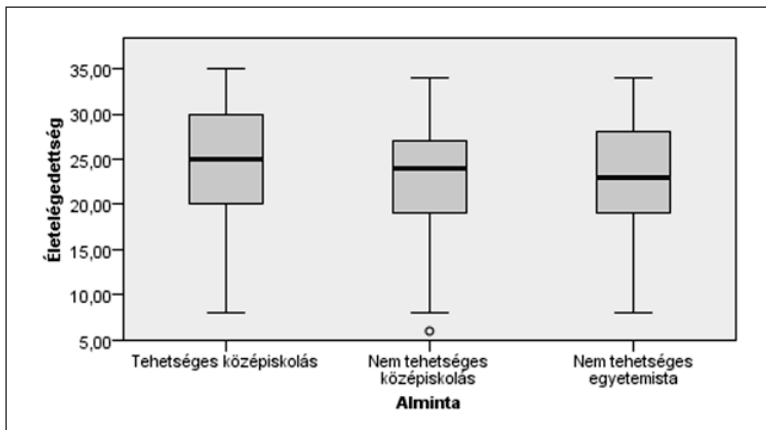

31. ábra. Az Életelégedettség Skála mediánjai tehetségesek és nem tehetségesek esetén

Összefoglalás: A nonparaméteres különbségvizsgálat eredménye alapján szignifikáns különbség áll fenn a tehetséges középiskolások és a nem tehetséges személyek vizsgálati csoportja között a globális életelégedettség tekintetében, a tehetségesek javára.

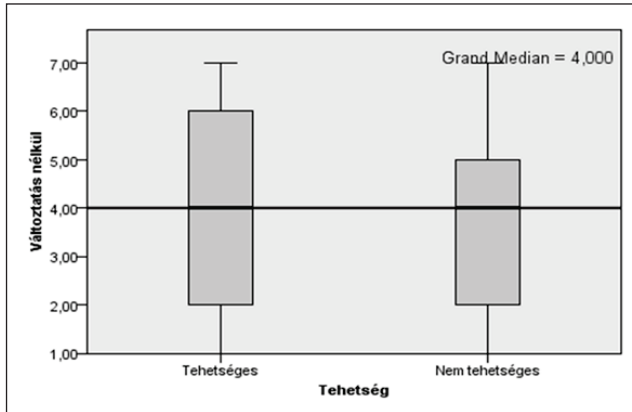
H6/2: Feltételeztük, hogy a három alminta (tehetséges középiskolás, nem tehetséges középiskolás, és egyetemista) között további különbségeket tudunk igazolni az életelégedettség terén.

Ennek a feltételezésnek a vizsgálatára a három alminta mediánjait összehasonlítottuk, illetve Kruskal–Wallis próbát végeztünk. Ezt a feltételezést a kapott adatok nem támasztották alá, a három alminta közötti szignifikáns különbségek tekintetében nem igazolódott a várakozásunk (khi-négyzet: 4,79; $p = 0,91$, $df:2$). A Kruskal–Wallis teszt eredményének mediánokkal kifejezett grafikus megjelenítése a 32. ábrán látható.

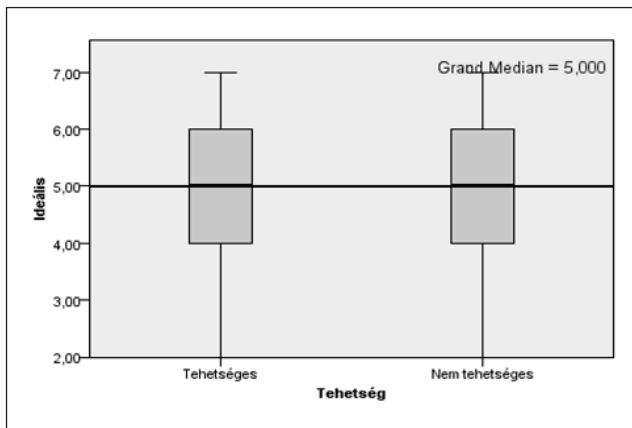
32. ábra. Az Életelégedettség Skála mediánjai almintánként

Tovább vizsgáltunk, mivel részletesebben is – azaz az itemek szintjén is – szeretnénk tudni, hogy az életelégedettség globális mérőszámában igazolt szignifikáns különbség miből eredhet. Ennek érdekében Független mintás medián teszttel megvizsgáltuk az egyes állításokhoz tartozó mediánok közti különbségeket. Három item esetén találtunk a tehetséges tanulók és a nem tehetséges személyek válaszai között különbségeket (33., 34., 35. ábra). Az első item (33. ábra) „Ha újra élhetném az életemet, nem változtatnék semmit.” esetén (khi-négyzet: 4,940; $p = 0,021$, $df:2$).

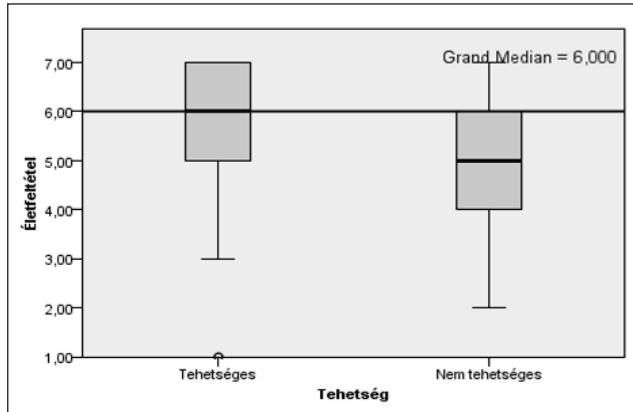
33. ábra. Az első item mediánjai tehetséges és nem tehetséges személyek esetén

A második item „A legtöbb szempontból nézve az életem közel áll az ideálshoz.” esetén (khi-négyzet: 5,559; $p = 0,014$, $df:2$).

34. ábra. A második item mediánjai tehetséges és nem tehetséges személyek esetén

A harmadik item „Az életfeltételeim kitűnőek.” esetén (khi-négyzet: 13,332; $p < 0,001$, $df:2$).

35. ábra. A harmadik item mediánjai tehetséges és nem tehetséges személyek esetén

Az itemekre lefuttatott Mann–Whitney próba alapján azonban csak a fenti állítás esetén igazolható szignifikáns különbség (* $p < 0,05$). (30/a és 30/b. táblázat).

30/a táblázat. Az Életelégedettség Skála itemjeinek rangátlagai

	Tehetség	Elemzszám	Rangátlagok	A rangok összege
Ideális	Tehetséges	179	308,63	55244,00
	Nem tehetséges	399	280,92	112087,00
Életfeltétel*	Tehetséges	179	322,08	57652,50
	Nem tehetséges	399	274,88	109678,50
Elégedettség	Tehetséges	179	299,32	53579,00
	Nem tehetséges	399	285,09	113752,00
Célok elérése	Tehetséges	179	305,37	54661,50
	Nem tehetséges	399	282,38	112669,50
Változtatás nélkül	Tehetséges	179	304,27	54464,00
	Nem tehetséges	399	282,87	112867,00

30/b táblázat. A H6/2 hipotézishez tartozó Mann–Whitney próba eredménye

	Ideális	Életfeltétel	Elégedettség	Célok elérése	Változtatás nélkül
Mann-Whitney U	32287,000	29878,500	33952,000	32869,500	33067,000
Wilcoxon W	112087,000	109678,500	113752,000	112669,500	112867,000
Z	-1,889	-3,226	-,967	-1,558	-1,440
Szignifikancia	,059	,001	,334	,119	,150

H6/3: Feltételeztük, hogy a tehetségterületek tekei lokalizációja alapján kialakított klaszterek között igazolható különbségek állnak fenn az életelégedettség terén.

Az elvégzett nonparaméteres vizsgálatok alapján egyetlen itemet kivéve nem találtunk szignifikáns különbséget. A szignifikáns különbséget mutató item: „Eddig még mindent elértem az életben, amit csak akartam.” A bal tekei tehetségterületi lokalizációt mutató tehetségeseink inkább érzik úgy, hogy a célkitűzéseik elérésében eredményesek, mint a jobb tekei tehetségterülettel rendelkezők. Úgy tűnik, hogy a tekei lokalizáció szerinti csoportbontás ebben az esetben – súlyozott és nem súlyozott értékekkel számolt verziók esetén sem – adott igazán sok plusz információt, ezért hipotézisünket csak részben teljesültnek tekintjük ebben az esetben. Eredményeinket a 31/a és 31/b táblázat foglalja össze.

31/a táblázat. Az életelégedettség rangátlagai a tehetségterület lokalizációja alapján

Itemek	Tekei lokalizáció	Elemszám	Rangátlagok
A legtöbb szempontból nézve az életem közel áll az ideálshoz.	Bal tekei lokalizáció	46	94,79
	Jobb tekei lokalizáció	133	88,34
Az életfeltételeim kitűnőek.	Bal tekei lokalizáció	46	92,55
	Jobb tekei lokalizáció	133	89,12

Meg vagyok elégedve az életemmel.	Bal tekei lokalizáció	46	87,52
	Jobb tekei lokalizáció	133	90,86
Eddig még mindent elértem az életben, amit csak akartam.*	Bal tekei lokalizáció	46	101,49
	Jobb tekei lokalizáció	133	86,03
Ha újra élhetném az életem, nem változtatnék szinte semmit.	Bal tekei lokalizáció	46	93,93
	Jobb tekei lokalizáció	133	88,64

*szürkévell jelölve a szignifikáns különbséget mutató item.

31/b táblázat. A H6/3 hipotézishez tartozó Mann–Whitney próba eredménye

	Ideális	Életfeltétel	Elégedettség	Célok elérése	Változtatás nélkül
Mann–Whitney U	2838,500	2941,500	2945,000	2530,500	2878,000
Wilcoxon W	11749,500	11852,500	4026,000	11441,500	11789,000
Z	-,746	-,402	-,384	-1,782	-,605
Szignifikancia	,456	,687	,701	,052	,545

Összefoglalás: Az életelégedettség tekintetében a tehetséges – nem tehetséges bontásban végzett különbözőségvizsgálat alapján a tehetségesek globális életelégedettségi pontszáma magasabb, mint a nem tehetségeseké. Ugyanakkor az eredmények értelmezésekor figyelembe kell venni, hogy a gyakorlatban ez összesen egy pontnyi különbséget jelent a két csoport között. Alminták szerinti bontásban nem igazolódtott szignifikáns különbség a globális életelégedettség tekintetében. Itemek szintjén nézve a kérdéskört árnyaltabb képet kapunk, a mediánok tekintetében három olyan állítást találtunk, ahol különbségek igazolódtak, de ezek közül csak az életfeltételekre vonatkozó állítás volt olyan, melyet a Kruskal–Wallis próba is alátámasztott. A tekei lokalizáció alapján végzett számítások egy állítás kapcsán igazoltak eltérést. Mindez alapján elmondható, hogy az életelégedettség tekintetében végzett összehasonlító vizsgálatok eredményei alapján a H6/1/2/3 hipotézisek csak részben teljesültek.

1.2.5. A változók együttjárására vonatkozó hipotézisek eredményei

H7: A vizsgálatunkban alkalmazott multidimenzionális kérdőívek skálái a szakirodalmi adatoknak megfelelő korrelációs értékeket mutatnak a magyar mintán is.

H7/1: Feltételeztük, hogy a szakirodalmi adatoknak megfelelően kis és közepes korrelációkat tudunk igazolni a Túlingerlékenység Kérdőív egyes alszkálái között.

Az elvégzett nonparaméteres korreláció számítás alapján kapott Spearman féle rho értékeket és a hozzájuk tartozó szignifikancia szinteket az alábbi 32. táblázat illusztrálja.

32. táblázat. A Túlingerlékenység Kérdőív skáláinak korrelációs értékei

Korrelációk		1	2	3	4
Pszichomotoros túlingerlékenység	Korrelációs együttható	-			
Érzéki túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,096			
	Szignifikancia	,020			
Képzleti túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,067	,393		
	Szignifikancia	,108	,000		
Intellektuális túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,290	,452	,311	
	Szignifikancia	,000	,000	,000	
Érzelmi túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,116	,306	,277	,117
	Szignifikancia	,005	,000	,000	,005

Amint az fentebb látható, a Képzleti Túlingerlékenység és a Pszichomotoros Túlingerlékenység skálák közti korrelációtól eltekintve szignifikáns kis és közepes mértékű együttjárásokat igazoltunk várakozásainknak megfelelően. Összefoglalás: mivel egy esetben nem teljesült a feltételezésünk, ezért a H7/1 hipotézist csak részben igazoltnak tekintjük.

H7/2: A szakirodalmi adatoknak megfelelően feltételeztük, hogy a Hewitt-Flett-féle Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív skálái kis mértékben korrelálnak egymással.

A feltételezésünk részben igazolódott, melyet az alábbi 33. táblázat támaszt alá. A Self-orientált Perfeccionizmus Skála és a Társas elvárásként megélt perfekcionizmus Skála esetén $r = 0,201$, illetve a Self orientált perfekcionizmus Skála és a társas elvárásként megélt perfekcionizmus.

33. táblázat. A Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfeccionizmus Kérdőív skáláinak korrelációja

Korrelációk			
		Self-orientált perfekcionizmus	Másokra irányuló perfekcionizmus
Másokra irányuló perfekcionizmus	Korrelációs együttható	,258	
	Szignifikancia	,000	
Társas elvárásként megélt perfekcionizmus	Korrelációs együttható	,201	-,094
	Szignifikancia	,000	,024

skála $r = 0,258$ -as korrelációs értéket mutat. A Másokra irányuló perfekcionizmus skála és a Társas elvárásként megélt perfekcionizmus skála között szintén szignifikáns, de igen minimális mértékű negatív együttjárást találtunk ($r = -0,094$). Ez azt jelenti, hogy vizsgálati mintánkban e két változó gyakorlatilag független egymástól, így hipotézisünk csak részben igazolódott.

H8: A vizsgálatunkban alkalmazott multidimenzionális kérdőívek skáláin a tehetséges és nem tehetséges csoportok esetén eltérnek a korrelációs együtthatók.

H8/1: A tehetséges középiskolások esetén a Túlingerlékenység Kérdőív egyes skálái között erősebb az együttjárás, mint a nem tehetségesek csoportjában.

Az elvégzett korreláció számítások alapján (34. táblázat) a következők állapíthatók meg:

A tehetséges almintában a képzeleti túlingerlékenység kis mértékben korrelál ($r = 0,145$, $p = 0,052$) a pszichomotoros túlingerlékenységgel, és közepes együttjárást mutat ($r = 0,346$, $p < 0,001$) az érzéki túlingerlékenységgel. Ugyanezt a két változót nézve a nem tehetséges almintában azt

láthatjuk, hogy a képzeleti túlingerlékenység nem korrelál a pszichomotoros túlingerlékenységgel, az érzéki túlingerlékenységgel viszont pontosan ugyanazt a korrelációs értéket mutatja, mit a tehetséges almintá.

34. táblázat. A tehetséges és nem tehetséges almintá túlingerlékenység korrelációs értékei

		Korrelációk				
Tehetség		1	2	3	4	5
Tehetséges	Pszichomotoros túlingerlékenység	Korrelációs együttható				
		Szignifikancia				
	Érzéki túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,112			
		Szignifikancia	,136			
	Képzeleti túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,145	,346		
		Szignifikancia	,052	,000		
	Intellektuális túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,327	,360	,233	
		Szignifikancia	,000	,000	,002	
	Érzelmi túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,281	,244	,322	,104
		Szignifikancia	,000	,001	,000	,166
Nem tehetséges	Érzéki túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,057			
		Szignifikancia	,259			
	Képzeleti túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,003	,346		
		Szignifikancia	,944	,000		
	Intellektuális túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,244	,429	,291	
		Szignifikancia	,000	,000	,000	
	Érzelmi túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,032	,285	,232	,089
		Szignifikancia	,522	,000	,000	,075

A tehetséges almintában az intellektuális túlingerlékenység közepes együttjárást mutat a pszichomotoros ($r = 0,327$, $p < 0,001$) és érzéki túlingerlékenységgel ($r = 0,36$, $p < 0,001$), valamint kis mértékben korrelál a képzeleti túlingerlékenységgel ($r = 0,233$, $p = 0,002$). A nem tehetségesek esetén a pszichomotoros túlingerlékenységgel csak kis mértékben korrelál ($r = 0,244$, $p < 0,001$) az intellektuális túlingerlékenység, ám ugyanakkor az érzéki túlingerlékenység esetén a korrelációs együttható értéke nagyobb, mint a tehetségesek esetén: $0,429$, $p < 0,001$. A képzeleti túlingerlékenység esetén a korreláció mértéke: $0,291$, $p < 0,001$). Az érzelmi túlingerlékenységre vonatkozóan a következő adatokat kaptuk: a tehetségesek csoportjában kis mértékben korrelál a pszichomotoros ($r = 0,281$, $p < 0,001$) és érzéki túlingerlékenységgel ($r = 0,244$, $p = 0,001$) és közepes mértékben a képzeleti túlingerlékenységgel ($r = 0,322$, $p < 0,001$). A nem tehetséges almintá esetén az érzelmi túlingerlékeny-

ség két esetben mutat gyenge korrelációt: az érzéki túlingerlékenységgel ($r = 0,285$, $p < 0,001$) illetve a képzeleti túlingerlékenységgel ($r = 0,232$, $p < 0,001$). Kiemelendő, hogy az intellektuális túlingerlékenység egyik esetben sem mutat együttjárást az érzelmi túlingerlékenységgel.

A korrelációs mátrixok egyezőségének vizsgálatára az R statisztikai program Lavaan tesztcsomagjának modellilleszkedés khi-négyzet próbáját alkalmaztuk. Ennek adatai a következők: khi-négyzet: 1,0528, df: 10, $p = 0,396$. Az elvégzett próba alapján statisztikailag igazolható különbség a korrelációs mátrixok korrelációs együtthatók értékei között nem mutatható ki.

Összefoglalás: a két csoport kapcsán az állapíthatjuk meg, hogy a nem tehetségesek esetében kevesebb a kimutatott együttjárás, de jelentős különbségek a korrelációk mértékében nem igazolhatók, így H8/1 hipotézisünket elvetjük. Az érzelmi és az intellektuális szférához tartozó túlingerlékenység területek egymástól való független működésére utal a köztük lévő korreláció hiánya.

H8/2: A tehetségterületek tekei lokalizációja alapján képzett tehetség csoportok között a túlingerlékenység területek együttjárásának mintázata eltérő.

Az előző hipotézis eredményei alapján, illetve a tehetségterületek tekei lokalizáció szerinti különbözőségei alapján úgy véltük, érdemes a korrelációs mintázatok szintjén is feltárni a lehetséges finom differenciákat, mert azok hozzájárulhatnak a tehetségesek sajátos személyiségdinamikájának megértéséhez. Ennek érdekében a tehetségesek almintáját ismét a tehetségterületek agyi lokalizációja szerint bontottuk, s megnéztük, milyen szignifikáns együttjárások igazolható ilyen módon. Elgondolásunk szerint a jobb agyféltekéhez köthető tehetségterületek (zene, sport, tánc, dráma, képzőművészet, ezen belül is festészet és grafika) inkább cselekvésbe, alkotásba ágyazottan jelennek meg és inkább az érzékelés kifinomultságához kötődnek – míg a matematika-logika, természettudományok, és nyelvi tehetségterület a vizsgált életkori csoportban kevésbé a tapasztalatokba ágyazottan jelennek meg, inkább elméleti jellegűek. Ennek megfelelően azt vélelmeztük, hogy a jobb agyféltekei lokalizá-

ciót mutató tehetségterületek esetén a túlingerlékenység egyes területei (pszichomotoros, érzéki, képzeleti szorosabban együtt) mozognak, míg a bal agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén – különösen az intellektuális túlingerlékenység vonatkozásában – ilyen komplex együttmozgások nem igazolódnak. Mindezen feltételezés eredményét az alábbi két táblázat (35. és 36. táblázat) mutatja.

35. táblázat. Jobb tekei lokalizációt mutató tehetségterületekkel járó korrelációk

		Korrelációk				
		1	2	3	4	5
Érzéki túlingerlékenység	Korrelációs együttható					
	Szignifikancia					
Képzeleti túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,218				
	Szignifikancia	,012				
Pszichomotoros túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,079	,216			
	Szignifikancia	,369	,013			
Intellektuális túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,470	,357	,388		
	Szignifikancia	,000	,000	,000		
Érzelmi túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,106	,299	,292	,140	
	Szignifikancia	,225	,000	,001	,109	

36. táblázat. Bal tekei lokalizációt mutató tehetségterületekkel járó korrelációk

		Korrelációk				
		1	2	3	4	5
Érzéki túlingerlékenység	Korrelációs együttható					
	Szignifikancia					
Képzeleti túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,427				
	Szignifikancia	,003				
Pszichomotoros túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,013	-,100			
	Szignifikancia	,929	,508			
Intellektuális túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,241	-,015	,257		
	Szignifikancia	,107	,922	,084		
Érzelmi túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,422	,272	,190	,111	
	Szignifikancia	,003	,067	,205	,465	

A táblázatok adatait tanulmányozva a legérdekesebb eredmény az intellektuális túlingerlékenység esetén mutatkozik. A bal agyféltekei lokalizációt mutató tehetségcsoport esetén ugyanis azt az eredményt kaptuk,

hogy nem mutat szignifikáns együttjárást egyetlen más túlingerlékenység területtel sem. A jobb agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterülettel rendelkező tehetséges személyek esetén viszont azt láthatjuk, hogy az intellektuális túlingerlékenység az ő esetükben szignifikáns mértékben ($p < 0,001$) együtt „mozdul” az érzéki ($r = 0,47$) a képzeleti ($r = 0,357$) és pszichomotoros ($r = 0,388$) túlingerlékenység területekkel.

A bal agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén igazolható szignifikáns együttjárások száma csekély: érzéki túlingerlékenység – képzeleti túlingerlékenység: $r = 0,427$, $p = 0,003$, és érzéki túlingerlékenység – érzelmi túlingerlékenység: $r = 0,422$, $r = 0,003$. Jobb agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén a fentebb említett korrelációkon kívül még számos szignifikáns együttjárást lehet találni: pl.: pszichomotoros túlingerlékenység – érzelmi túlingerlékenység: $r = 0,292$, pszichomotoros túlingerlékenység – képzeleti túlingerlékenység: $r = 0,216$, képzeleti túlingerlékenység – érzéki túlingerlékenység: $r = 0,218$.

A korrelációs mátrixok egyezőségének vizsgálatára az R statisztikai program Lavaan tesztcsomagjának modellilleszkedés khi-négyzet próbáját alkalmaztuk (14. melléklet). Ennek adatai a következők: khi-négyzet: 54,176, df: 10, $p < 0,01$. Az elvégzett próba alapján statisztikailag igazolható különbség igazolható a korrelációs mátrixok korrelációs együtthatók értékei között.

Összefoglalás: H8/2 hipotézisünk teljesült, elérő mintázatok igazolódtak. A jobb tekei lokalizációt mutató tehetségcsoportnál a túlingerlékenység dimenziói kevésbé függetlenek egymástól, mint a bal agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén.

H8/3: A tehetséges középiskolások esetén a Hewitt–Flett Multidimenziólis Perfekcionizmus Kérdőív Self-orientált Perfekcionizmus és Társas elvárás-ként megélt Perfekcionizmus Skálái között erősebb az együttjárás, mint a nem tehetségesek csoportjában.

Az elvégzett korreláció számítások alapján e feltevésünk nem igazolódtott (37. táblázat), hiszen a két változó együttjárásának erőssége között $r = 0,262$, illetve $r = 0,20$, még egy tizednyi különbség sincs.

37. táblázat. A Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfeccionizmus Kérdőív skáláinak korrelációs értékei tehetségesek és nem tehetségesek csoportjában

Korrelációk				
Tehetség			1	2
Tehetséges	Self-orientált perfeccionizmus	Korrelációs együttható		
		Szignifikancia		
	Másokra irányuló perfeccionizmus	Korrelációs együttható	,202	
		Szignifikancia	,007	
Társas elvárásként megélt perfeccionizmus	Korrelációs együttható	,262	-,128	
	Szignifikancia	,000	,089	
Nem tehetséges	Másokra irányuló perfeccionizmus	Korrelációs együttható	,249	
		Szignifikancia	,000	
	Társas elvárásként megélt perfeccionizmus	Korrelációs együttható	,200	-,066
		Szignifikancia	,000	,188

A korrelációs mátrixok egyezőségének vizsgálatára az R statisztikai program Lavaan tesztcsomagjának modellilleszkedés khi-négyzet próbáját alkalmaztuk. Ennek adatai a következők: khi-négyzet: 1,317, df: 3, $p = 0,725$. Az elvégzett próba alapján sincs statisztikailag igazolható különbség igazolható a korrelációs mátrixok korrelációs együtthatók értékei között (14. melléklet).

H8/4: A jobb és bal tekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén a Túlingerkenység Kérdőív skáláinak a Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfeccionizmus Kérdőív Self-orientált Perfeccionizmus Skálájával járó korrelációs mintázata különbözik egymástól.

Az elvégzett korreláció számítások és a korrelációk erősségének különbségeire irányuló statisztikai próbák eredményeit a 38. táblázat összegzi.

38. táblázat. A túlingerlékenység skálák és a self-orientált perfekcionizmus együttjárása tehetségterületi lokalizáció alapján

Túlingerlékenység	Bal agyféltekei lokalizáció		Jobb agyféltekei lokalizáció	
	Korreláció	Szignifikancia	Korreláció	Szignifikancia
Intellektuális	0,316	p = 0,014	0,302	p < 0,001
Pszichomotoros	0,292	p = 0,049	0,351	p < 0,001
Érzelmi	0,155	p = 0,303	0,301	p < 0,001
Érzéki	0,266	p = 0,74	0,115	p = 0,187
Képzleti	-0,075	p = 0,620	0,212	p = 0,015

A táblázatot áttekintve elmondható, hogy a bal agyféltekei lokalizációt mutató tehetségesek csoportjában az intellektuális túlingerlékenység és a pszichomotoros túlingerlékenység korrellál szignifikánsan a self-orientált perfekcionizmussal, ($r = 0,316$ illetve $r = 0,29$). A jobb agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén több változó (az ötből négy) mutat pozitív együttjárást a self-orientált perfekcionizmussal. Az érzéki túlingerlékenység esetén nem szignifikáns a Spearman-féle rho értéke.

A mindkét tekei lokalizáció szerint szignifikánsan korreláló két túlingerlékenység terület korrelációi között megvizsgáltuk, van-e statisztikailag igazolható eltérés az erősségükben. Mivel ebben az esetben nem teljes korrelációs mátrixokat vetettünk egybe, az R program Psych tesztcsomag Williams tesztjének segítségével néztük meg, hogy két-két korrelációs érték statisztikailag különbözik-e egymástól (14. melléklet). A bal és jobb tekei lokalizáció esetén igazolt intellektuális túlingerlékenység és self-orientált perfekcionizmus között kimutatott $r_1 = 0,316$ és $r_2 = 0,302$ között, illetve a pszichomotoros túlingerlékenység és self-orientált perfekcionizmus között kimutatott $r_1 = 0,292$ és $r_2 = 0,351$ spearman-féle rho érték között az elvégzett számítások alapján nincs statisztikai különbség. Az első korreláció-pár esetén: $z = 0,09$ $p = 0,93$, a második korreláció-pár esetén: $z = 0,37$, $p = 0,71$.

Összefoglalás: A H 8/4 hipotézist a fentiek alapján részben igazoltnak tekintjük.

H9: A Fejlődési Potenciál elemei között együttjárások igazolhatók.

H9/1a: Feltételeztük, hogy a Self-orientált Perfekcionizmus Skála (mint perfekcionizmus adaptív komponense) fogja a legerősebb korrelációt mutatnia túlingerlékenység egyes területeivel.

H9/1b: Feltételeztük, hogy a leggyengébb együttjárást pedig a Társas elvárás-ként megélt Perfekcionizmus Skála (maladaptív komponens) mutatja a túlingerlékenység egyes területeivel.

A self-orientált perfekcionizmus esetén valamennyi túlingerlékenység skálával szignifikáns ($p < 0,001$) kis illetve közepes korrelációk igazolódtak. A legerősebb együttjárás a self-orientált perfekcionizmus és az intellektuális túlingerlékenység között mutatkozott ($r = 0,388$), a legkisebb pedig a self-orientált perfekcionizmus és a képzeleti túlingerlékenység között ($r = 0,178$).

A társas előírásként megélt perfekcionizmus esetén látható, hogy csak két túlingerlékenység területen – a képzeleti és érzelmi túlingerlékenység esetén – szignifikáns a korrelációs együttható értéke. A részletes korrelációs mátrixot a 39. táblázat tartalmazza.

39. táblázat. A perfekcionizmus skálák és a túlingerlékenység skálák korrelációi

		Korrelációk						
		1	2	3	4	5	6	7
Pszichomotoros túlingerlékenység	Korrelációs együttható							
	Szignifikancia							
Érzéki túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,096						
	Szignifikancia	,020						
Képzeleti túlingerlékenység	Korrelációs együttható		,393					
	Szignifikancia		,000					
Intellektuális túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,290	,452	,311				
	Szignifikancia	,000	,000	,000				
Érzelmi túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,116	,306	,277	,117			
	Szignifikancia	,005	,000	,000	,005			
Self-orientált perfekcionizmus	Korrelációs együttható	,296	,237	,178	,388	,223		
	Szignifikancia	,000	,000	,000	,000	,000		
Másokra irányuló perfekcionizmus	Korrelációs együttható	,119	,126	,058	,195	-,003	,258	
	Szignifikancia	,004	,002	,166	,000	,943	,000	
Társas elvárás-ként megélt perfekcionizmus	Korrelációs együttható	-,051	,000	,175	-,001	,097	,201	-,094
	Szignifikancia	,224	,997	,000	,975	,020	,000	,024

Hipotézisünk igazolására ismét az R program Psych tesztcsomag Williams tesztjének segítségével néztük meg, hogy két-két korrelációs érték statisztikailag különbözik-e egymástól. A kapott eredmények a következők: a Self-orintált Perfeccionizmus Skála korrelációs értékei a képzeleti túlingerlékenységet leszámítva valamennyi túlingerlékenység skálával szignifikánsan magasabbak, mint a Társas elvárás-ként megélt Perfeccionizmus Skáláké, és minden esetben magasabb, mint a Másokra irányuló Perfeccionizmus Skáláké (részletesen: 14. melléklet). A Társas elvárás-ként megélt Perfeccionizmus Skála a Másokra irányuló Perfeccionizmus Skálával összevetve a képzeleti és az érzelmi túlingerlékenység esetén statisztikai értelemben magasabb korrelációs értékeket mutat. Ugyanakkor az értelmezésnél mindenképpen figyelembe kell venni, hogy ez a kimutatott „magasabb érték” is kis mértékű együttjárásnak tekinthető.

Összefoglalás: a H9/1a hipotézis egészében a H9/1b hipotézis részben igazolódott.

H9/2: Várakozásaink szerint a Túlingerlékenység kérdőív és az Életstílussal Elégedettség Skála között korrelációs összefüggések állnak fenn.

Az elvégzett összefüggés vizsgálatok alapján kimondható, hogy valamennyi túlingerlékenység terület esetén találunk olyan életstílus elemeket (40. táblázat), amelyekkel stabil, ám gyenge korreláció igazolható.

40. táblázat. A túlingerlékenység egyes területeinek korrelációja az életstílus elégedettséggel

		1	2	3	4	5
Pszichomotoros túlingerlékenység	Korrelációs együttható	1,000				
	Szignifikancia					
Érzéki túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,096				
	Szignifikancia	,020				
Képzleteti túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,067	,393			
	Szignifikancia	,108	,000			
Intellektuális túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,290	,452	,311		
	Szignifikancia	,000	,000	,000		
Érzelmi túlingerlékenység	Korrelációs együttható	,116	,306	,277	,117	
	Szignifikancia	,005	,000	,000	,005	
Érdekes	Korrelációs együttható	,278	,130	,035	,216	,074
	Szignifikancia	,000	,002	,405	,000	,075
Boldog	Korrelációs együttható	,175	,013	-,053	,008	,061
	Szignifikancia	,000	,755	,201	,852	,141
Könnyű	Korrelációs együttható	-,027	-,106	-,133	-,114	-,096
	Szignifikancia	,514	,011	,001	,006	,020
Értékes	Korrelációs együttható	,231	,098	,021	,166	,117
	Szignifikancia	,000	,018	,622	,000	,005
Társas	Korrelációs együttható	,209	-,030	-,087	-,097	,100
	Szignifikancia	,000	,470	,037	,020	,016
Teljes	Korrelációs együttható	,218	,047	-,051	,048	,091
	Szignifikancia	,000	,264	,222	,252	,029
Reményteli	Korrelációs együttható	,221	,120	,027	,127	,135
	Szignifikancia	,000	,004	,515	,002	,001
Szabad	Korrelációs együttható	,066	-,124	-,060	-,077	-,076
	Szignifikancia	,110	,003	,151	,066	,067
Sikeres	Korrelációs együttható	,203	,13	-,07	,13	-,06
	Szignifikancia	,000	,749	,088	,002	,135
Lehetőségek	Korrelációs együttható	,172	,057	,073	,169	-,033
	Szignifikancia	,000	,171	,079	,000	,432

- A pszichomotoros túlingerlékenység esetén például a könnyű-nehéz és a szabad-kötött dimenziót kivéve – azaz a tíz dimenzióból nyolc esetén – igazolódtak együttjárások ($p < 0,001$).
- Az érzéki túlingerlékenység esetén az érdekes – unalmas, értékes – értéktelen, reményteli –reménytelen dimenziókkal gyenge pozitív, míg a könnyű-nehéz, szabad-kötött dimenziókkal szintén gyenge, de negatív együttjárást igazoltunk ($p < 0,05$).

- A képzeleti túlingerlékenység kapcsán az alábbi megállapításokat tehetjük: egyetlen szignifikáns eredményű gyenge negatív korreláció igazolható. Minél jellemzőbb az egyénre a képzeleti túlingerlékenység, annál nehezebbnek ítéli az életét.
- Az intellektuális túlingerlékenység növekedésével az egyén érdekeesebbnek, reménytelibbnek, lehetőségekkel telibbnek, továbbá sikeresebbnek, de ugyanakkor nehezebbnek is ítéli meg az életét.
- Végül az érzelmi túlingerlékenységgel kimutatott kapcsolatot: növekedésével párhuzamosan értékesebbnek, reménytelibbnek és teljesebbnek érzi az életét az adott személy.

Összefoglalás: A H9/2 hipotézis igazolódott, a túlingerlékenység egyes területei és az életstílus elégedettség között valóban van együttjárás. Az értelmezéskor fontos figyelembe veendő szempont, hogy ugyan stabil, ám kismértékű korrelációkat mutattunk ki.

H9/3: Várakozásaink szerint a Túlingerlékenység Kérdőív skálái és az Életelegedettség Skála itemei között korrelációs összefüggések állnak fenn.

A globális életelegedettség mutató tekintetében ismét stabil, de gyenge korrelációk igazolódtak a következő túlingerlékenység területekkel (15. melléklet): pszichomotoros túlingerlékenység: $r = 0,166$, $p < 0,001$; képzeleti túlingerlékenység: $r = -0,108$, $p = 0,010$. Itemek szintjén megvizsgálva a lehetséges korrelációkat az alábbi szignifikáns együttjárásokat találtuk:

- „A legtöbb szempontból nézve az életem közel áll az ideálshoz.”: pszichomotoros túlingerlékenység $r = 0,123$, $p = 0,030$.
- „Az életfeltételeim kitűnőek.”: intellektuális túlingerlékenység $r = 0,112$, $p = 0,007$.
- „Meg vagyok elégedve az életemmel.”: pszichomotoros túlingerlékenység $r = 0,130$, $p = 0,002$; képzeleti túlingerlékenység: $r = -0,121$, $p = 0,004$.
- „Eddig még mindent elértem az életben, amit csak akartam.”: pszichomotoros túlingerlékenység: $r = 0,147$, $p < 0,001$; intellektuális túlingerlékenység $r = 0,132$, $p = 0,016$.

- „Ha újraélhetném az életem, nem változtatnék szinte semmit.”: pszichomotoros túlingerlékenység $r = 0,142$, $p = 0,001$.

Összefoglalás: Statisztikai szempontból H9/3 hipotézisünket teljesültnek tekinthetjük, ám ismét stabil, de kis mértékű együttjárásokat igazoltunk, melyek az értelmezéskor óvatosan kezelendők.

1.2.6. A perfekcionizmus klaszterek szerint képzett csoportjaira vonatkozó hipotézisek eredményei

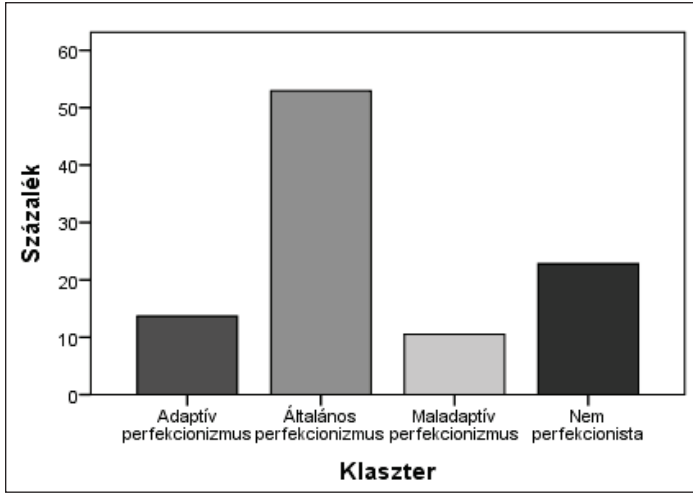
A perfekcionizmus klasztereinek kialakítása a korábban ismertetett úgynevezett 2X2 modell (Gaudreau és Thompson, 2010) alapján történt. Ennek értelmében az adaptív perfekcionista csoportjába az a személy kerül, akinek magas a self-orientált perfekcionizmusa, de ez alacsony társas elvárásként megélt perfekcionizmussal társul. Maladaptív perfekcionista az az egyén, akinek magas a társas elvárásként megélt perfekcionizmus szintje, miközben a self-orientált perfekcionizmus pontszáma alacsony. Nonperfekcionista az az illető, akinél a fenti két skálán alacsony értékek mutathatók ki. Végül, általános perfekcionizmus jellemzi azt az embert, akinél mindkét skála magas értékeket jelez. Mivel a témára vonatkozó szakirodalomból nem derült ki, hogy a kutatók milyen kritériumok mentén generálták a klasztereket, kutatásunkban a kvartiliseket vettük figyelembe (41. táblázat). Alacsony értéknek azt tekintettük, ha valakinek a pontszáma nem éri el az alsó kvartilis (25%) értékét, s magasnak tekintettük a skála pontszámokat, ha valaki a harmadik kvartilis (75)% fölötti értéket produkált az adott skálán.

41. táblázat. A perfekcionizmus klaszterek kialakításának kritérium értékei

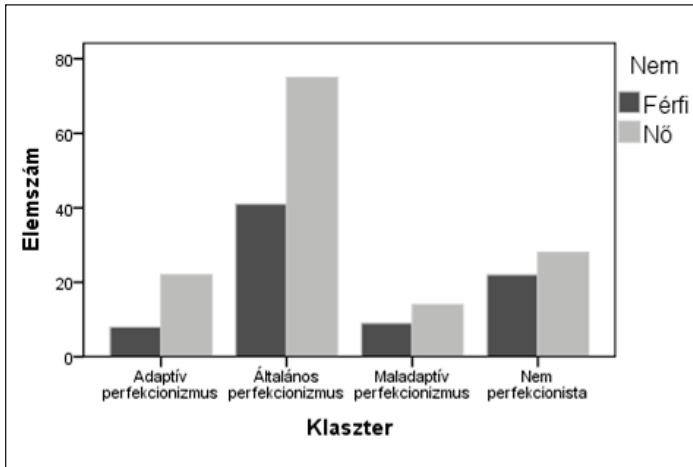
		Self-orientált perfekcionizmus	Társas elvárásként megélt perfekcionizmus
Elemzés	Valid	578	577
	Hiányzó	0	1
Átlag		4,91	3,36
Medián		4,90	3,33
Szórás		1,12	1,19
	Minimum	1,09	1,0
	Maximum	7,73	7,00
Percentilisek	25	4,18	2,5
	50	4,90	3,33
	75	5,81	4,16

- **Adaptív perfekcionista:** Self-orientált perfekcionizmus > 5,81; társas elvárásként megélt perfekcionizmus < 2,50.
- **Maladaptív perfekcionista:** Self-orientált perfekcionizmus < 4,18; társas elvárásként megélt perfekcionizmus > 4,16.
- **Általános perfekcionista:** Self-orientált perfekcionizmus: > 5,81; társas elvárásként megélt perfekcionizmus > 4,16.
- **Nonperfekcionista:** Self-orientált perfekcionizmus < 4,18, társas elvárásként megélt perfekcionizmus < 2,50.

A klaszterekbe összesen 219 fő került be, a többiek kevert profilt mutatnak, őket a továbbiakban nem vettük figyelembe. A klaszterek elemszáma kiegyenlítetlen (36. ábra). A legtöbben az általános perfekcionista csoportjába tartoznak, mintegy 116 fő (53%). A maladaptív perfekcionista száma 23 (10,5%), míg az adaptív perfekcionista 30 személyre (13,7%) jellemző. A nonperfekcionista száma 50 fő (22,8%).

36. ábra. A perfekcionista klaszterek százalékos aránya

37. ábra. A nemek gyakorisági megoszlása perfekcionizmus klaszterenként

A klaszterek összetételének vizsgálatát nemek, tehetség csoportba tartozás illetve alminta szerint is elvégeztük. Mivel a két előbbi esetén a minták elemszáma igen kiegyensúlyozatlan, figyelembe vettük a várt és tényleges értékeket. A kontingencia táblák khi-négyzet próbáira (16. melléklet) az előzetes várakozásaink szerint az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg:

H10: Az általános perfekcionista és a maladaptív perfekcionista között nagyobb arányban találunk nőket, mint férfiakat.

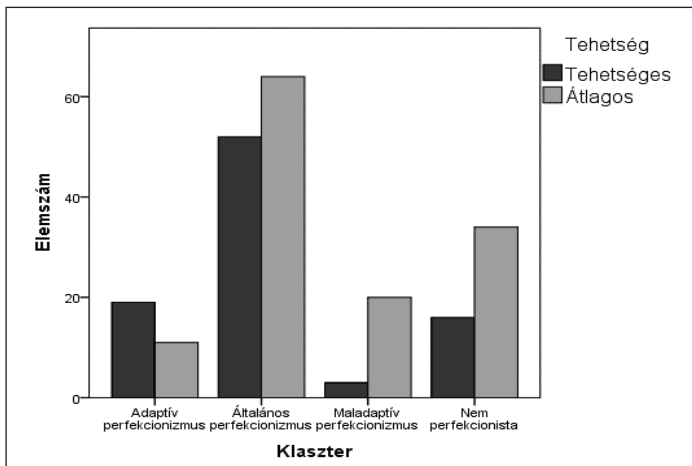
Az elvégzett khi-négyzet próba eredménye alapján (37. ábra, 42. táblázat) elmondhatjuk, hogy szignifikáns különbséget a nemek perfekcionizmus klaszterek szerinti megoszlásában nem sikerült igazolnunk, mivel a khi-négyzet próba eredménye nem szignifikáns.

42. táblázat. A nemek perfekcionizmus klaszterek szerinti megoszlása

			Klaszter				Összes
			Adaptív perfekcionizmus	Általános perfekcionizmus	Maladaptív perfekcionizmus	Nem perfekcionista	
Nem	Férfi	Megfigyelt elemszám	8	41	9	22	80
		Várt elemszám	11,0	42,4	8,4	18,3	80,0
Nem	Nő	Megfigyelt elemszám	22	75	14	28	139
		Várt elemszám	19,0	73,6	14,6	31,7	139,0
Összes		Megfigyelt elemszám	30	116	23	50	219
		Várt elemszám	30,0	116,0	23,0	50,0	219,0

*khi-négyzet = 2,600 df = 3 p = 0,458

H11: Az adaptív perfekcionizmus és az általános perfekcionizmus a tehetségesek nagyobb arányára jellemzőbb, mint a nem tehetségesekre.

38. ábra. A tehetségesek gyakorisága perfekcionizmus klaszterenként

43. táblázat. A tehetségesek klaszterek szerinti megoszlása

			Klaszter				Összes
			Adaptív perfekcionizmus	Általános perfekcionizmus	Maladaptív perfekcionizmus	Nem perfekcionista	
Tehetség	Tehetséges	Megfigyelt elemszám	19	52	3	16	90
		Várt elemszám	12,3	47,7	9,5	20,5	90,0
Átlagos		Megfigyelt elemszám	11	64	20	34	129
		Várt elemszám	17,7	68,3	13,5	29,5	129,0
Összes		Megfigyelt elemszám	30	116	23	50	219
		Várt elemszám	30,0	116,0	23,0	50,0	219,0

**khi-négyzet* = 15,982 *df* = 3 *p* = 0,001, *Cramer's V* = 0,27, *p* = 0,001

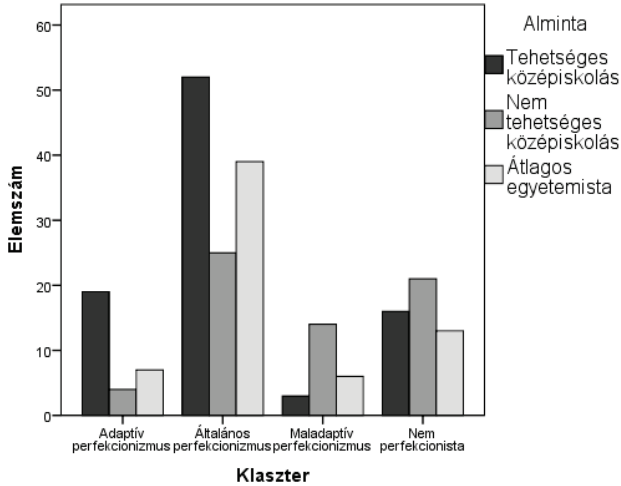
Az elvégzett khi-négyzet próba várt és megfigyelt értékeinek alapján elmondhatjuk, hogy az adaptív klaszterben valóban jelentősen nagyobb a tehetségesek aránya a nem tehetségesekhez viszonyítva (43. táblázat). Az általános perfekcionizmusra vonatkozó összevetés kapcsán is azt láthatjuk, hogy ezen klaszteren belül a várt értékhez képest magasabb a számuk. A maladaptív perfekcionizmus terén a várt értékhez képest a megfigyelt érték a harmada: tehát a tehetségesekre kisebb mértékben jellemző, mint a nem tehetségesekre. Nem fogalmaztunk meg hipotézist a nonperfekcionista kapcsán, de a kapott eredmények egybe esnek a szakirodalom megállapításaival a tehetségesek perfekcionistaibb voltát illetően (38. ábra).

Összefoglalás: A H11 hipotézist igazoltnak tekintjük.

H12: Az alminták között a nem tehetséges középiskolásoknál a leggyakrabban a maladaptív perfekcionizmus, illetve a nonperfekcionizmus.

Az elvégzett számítások alapján azt láthatjuk (44. táblázat), hogy feltételezésünknek megfelelően a nem tehetséges középiskolások a maladaptív perfekcionizmus klaszterben, illetve a nonperfekcionista klaszterben valóban jelentősen a várt értékek feletti értékeket produkálnak. Érdekes figyelmet szentelni annak a ténynek is, hogy ugyanakkor a maladaptív perfekcionizmus terén a várt értékhez képest dupla annyian vannak. Az almintánkénti összevetés szintjén teljesül az a feltételezésünk, miszerint az általános perfekcionizmus terén a tehetségesek aránya a legmagasabb. Szintén érdekes, hogy a nonperfekcionista között az egyetemista

alcsoport aránya a legkisebb, ezt követik a tehetségesek. A nem perfekcionistaik között a legnagyobb arányt a nem tehetséges középiskolások jelentik (39. ábra).

39. ábra. A perfekcionizmus klaszterek összetétele alminták szerint

44. táblázat. Az alminták perfekcionizmus klaszterek szerinti megoszlása

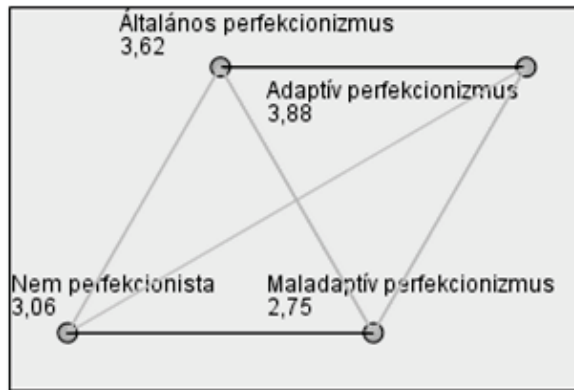
			Klaszter				Összes
			Adaptív perfekcionizmus	Általános perfekcionizmus	Maladaptív perfekcionizmus	Nem perfekcionista	
Alminta	Tehetséges középiskolás	Megfigyelt elemszám	19	52	3	16	90
		Várt elemszám	12,3	47,7	9,5	20,5	90,0
	Átlagos középiskolás	Megfigyelt elemszám	4	25	14	21	64
		Várt elemszám	8,8	33,9	6,7	14,6	64,0
	Átlagos egyetemista	Megfigyelt elemszám	7	39	6	13	65
		Várt elemszám	8,9	34,4	6,8	14,8	65,0
Összes		Megfigyelt elemszám	30	116	23	50	219
		Várt elemszám	30,0	116,0	23,0	50,0	219,0

**khi-négyzet* = 26,359 *df* = 6 *p* < 0,001; *Cramer's V* = 0,347, *p* < 0,001

Összefoglalás: A H12 hipotézist igazoltnak tekintjük.

H13: A túlingerlékenység különböző területein lesznek kimutatható különbségek az adaptív és maladaptív perfekcionistaik között.

Feltevésünk igazolására Kruskal-Wallis próbákat végeztünk, mely próbák páros összehasonlításainak eredményeit az alábbiakban a mediánok érzékeltetésével mutatjuk be. Az illusztrációként látható ábrák (40., 41., 42., 43. ábra), világos szürke vonalai jelzik az adott klaszterek közti szignifikáns különbséget ($p < 0,005$) a fekete vonalak pedig azt jelentik, hogy az általuk összekötött két klaszter között a mediánokat tekintve nincs szignifikáns különbség. A 17. melléklet tartalmazza a Kruskal-Wallis próbák részletes adatait.

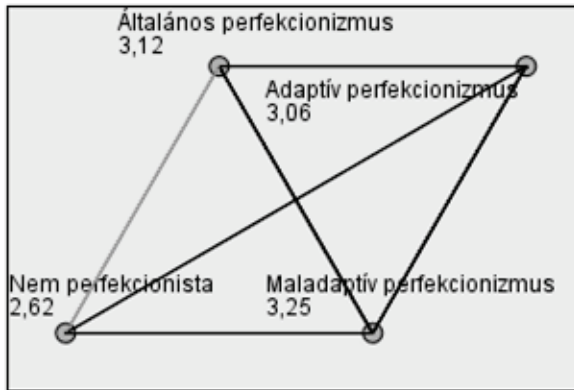

40. ábra. A pszichomotoros túlingerlékenység mediánjai perfekcionizmus klaszterenként

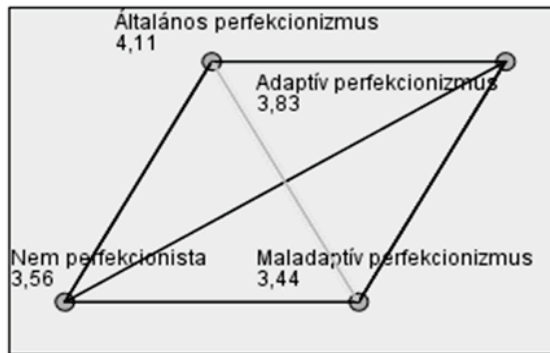
A pszichomotoros túlingerlékenység esetén a nonperfekcionista és a maladaptív perfekcionista mediánjai egymástól nem különböznek ($p = 0,238$), az általános perfekcionista és az adaptív perfekcionista medián értékei szintén nem különböznek egymástól ($p = 0,507$). A két klaszter-pár viszont minden relációban szignifikánsan különbözik egymástól. Az általános és adaptív perfekcionista pszichomotoros túlingerlékenysége szignifikánsan magasabb, mint a nonperfekcionista és maladaptív perfekcionista túlingerlékenység értékei.

A képzeleti túlingerlékenység esetén összesen egy szignifikáns különbség igazolódott ($p = 0,002$). Ez azt jelenti, hogy az általános perfekcionista képzeleti túlingerlékenység medián értéke magasabb (3,12), mint a nonperfekcionistaé (2,96). Az érdekes eredmény, hogy, miközben maladaptív perfekcionizmus mediánja (3,25) magasabb, mint az általános perfekcionizmusé (3,12), ezt a különbséget az SPSS program nem

jelöli szignifikánsként. Ellenőrzésként a rangátlag értékeit ismét megnézve az látszik, hogy a maladaptív perfekcionizmus rangátlaga 117,98, míg az általános perfekcionizmusé 120,34, azaz magasabb, így lehetséges az ábrán látható összefüggés.

41. ábra. A képzeleti túlingerlékenység mediánjai perfekcionizmus klaszterenként

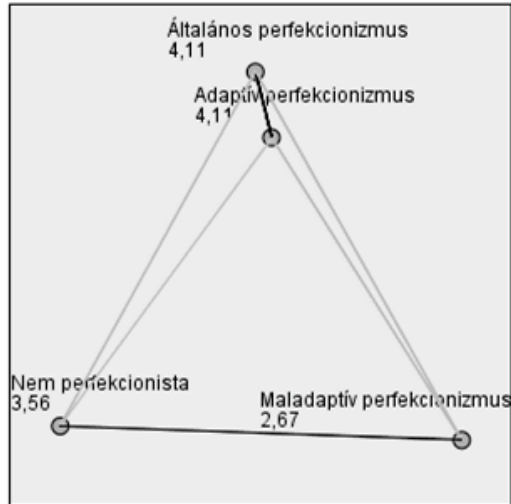

42. ábra. Az érzelmi túlingerlékenység mediánjai perfekcionizmus klaszterenként

Az érzelmi túlingerlékenység esetén szintén egy szignifikáns különbség igazolódott a Kruskal–Wallis próba páros összehasonlításai során. A maladaptív perfekcionizmus és az általános perfekcionizmus rangátlagai és mediánjai különböznek egymástól: az érzelmi túlingerlékenység az általános perfekcionizmus esetén magasabb, mint a maladaptív perfekcionizmus esetén.

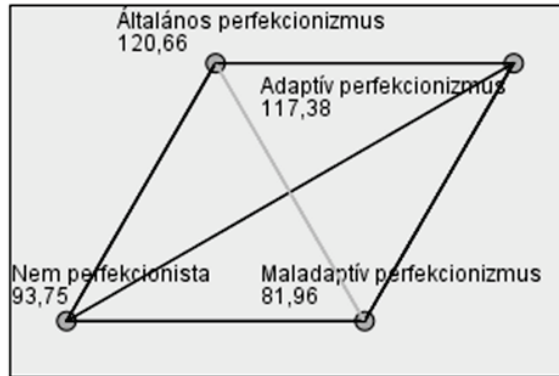
Az intellektuális túlingerlékenység kapcsán azt mondhatjuk, hogy megismétlődik a pszichomotoros túlingerlékenység esetén feltárt mintá-

zat. Az általános és adaptív perfekcionizmus mediánjai nem különböznek egymástól, de szignifikánsan magasabbak, mint a maladaptív és nonperfekcionista klaszterek mediánjai. Ez utóbbiak szintén nem különböznek egymástól.

43. ábra. Az intellektuális túlingerlékenység mediánjai perfekcionizmus klaszterenként

Megjegyzés: Az érzéki túlingerlékenységnél nem igazolható egyetlen szignifikáns különbség sem a mediánok között, így nem tudtuk grafikusán megjeleníteni azokat. A Kruskal–Wallis próba viszont a rangátlagok szintjén az általános perfekcionizmus és a maladaptív perfekcionizmus rangátlagai között (120,66 illetve 81,969) jelez szignifikáns különbséget ($p = 0,044$) (44. ábra).

44. ábra. Az érzelmi túlingerlékenység szignifikáns különbségei rangátlagokban kifejezve

Megjegyzésként érdemes kitérni arra, hogy az adaptív perfekcionizmus rangátlaga (117,38) mindössze 3 ponttal marad el az általános perfekcionizmusétól (így a kettő között nincs szignifikáns különbség, $p = 0,801$) ám a Kruskal–Wallis próba mégsem jelez szignifikáns különbséget az adaptív perfekcionizmus klasztere és a maladaptív perfekcionizmus klasztere között. Úgy gondoljuk, hogy ez az eredmény a klaszterek alacsony elemszámából adódik, nagyobb mintán szignifikáns lenne a differencia.

A perfekcionizmus klaszterek medián mintázatai

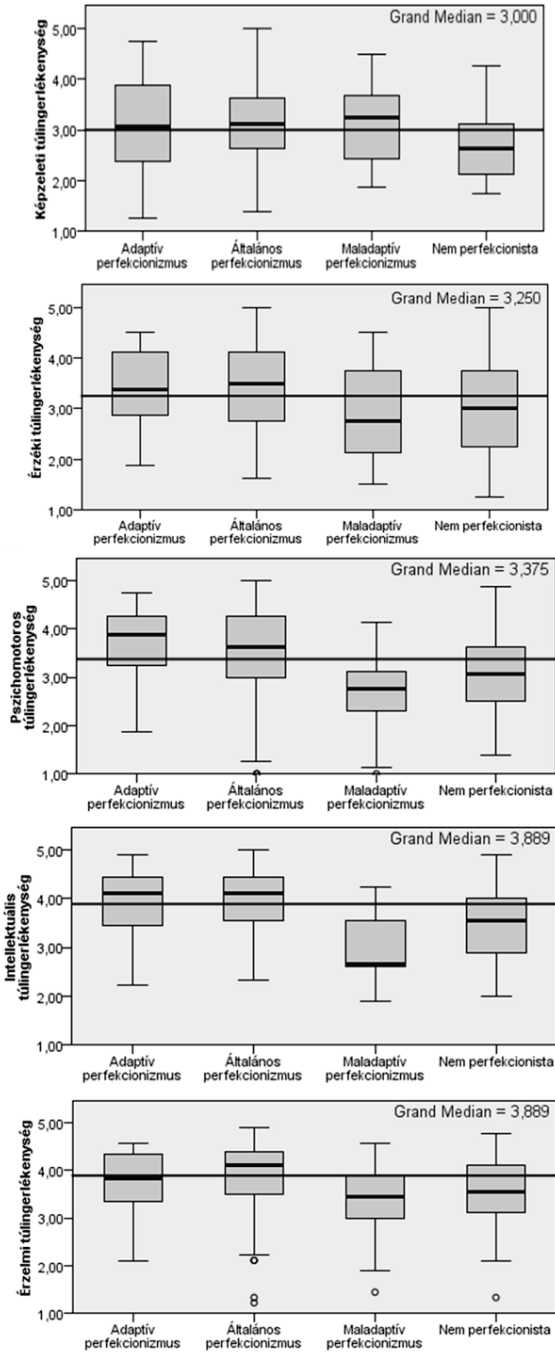
Úgy véljük, érdemes a túlingerlékenység területekhez tartozó perfekcionizmus klaszterek medián mintázatát vizuálisan is összevetni, ugyanis a statisztikai próbák szignifikanciájától függetlenül is jól látható trendek rajzolódhatnak ki, melyet a következő oldalon illusztrálunk (45. ábra). Az ábrát tanulmányozva a képzeleti túlingerlékenységet kivéve azt láthatjuk, hogy az általános perfekcionizmus mediánjai a legmagasabbak, ezt követik az adaptív perfekcionizmus mediánjai. A maladaptív perfekcionizmus medián értékei rendre a legalacsonyabbak, míg a nonperfekcionista köztes helyzetűek. Klasztereik mediánjai magasabb értéket mutatnak, mint a maladaptív klaszteré, de alacsonyabbat, mint az adaptív vagy általános perfekcionistaé. Az a tény, hogy a képzeleti túlingerlékenység mediánjainak klaszter mintázata mintegy „kilóg” a sorból egybevág vizsgálatunk korábbi eredményeivel. Az együttjárások vizsgálatánál ugyanis az életstílussal illetve az életelégedettséggel kapcsolatban is fordítva

működött: kevés esetben igazoltunk vele kapcsolatos korrelációkat, ám ha igen, akkor – az összes többi túlingerlékenység dimenziótól eltérően – azok gyenge, de negatív irányú kapcsolatot mutattak. Például a képzeleti túlingerlékenység növekedésével az egyén nehezebbnek ítéli meg az életét, vagy kevésbé elégedett azzal.

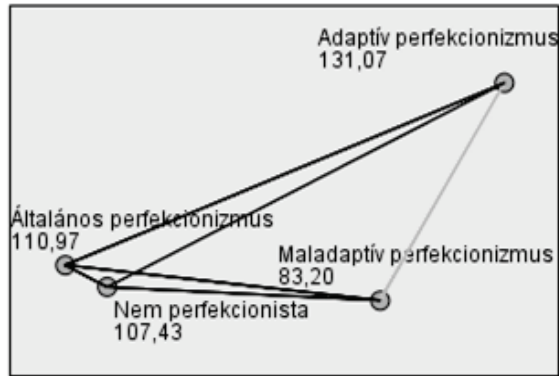
Összefoglalás: A H13 hipotézist igazoltnak tekintjük.

H14: Várakozásunk szerint az adaptív perfekcionistaák életelégedettsége nagyobb, mint a maladaptív perfekcionistaáké.

Feltételezésünk igazolására Kruskal–Wallis próbákat végeztünk, majd a páros összehasonlításokkal ellenőriztük a perfekcionizmus klaszterek közti különbség meglétét. Mivel a rangátlagok bemutatása érzékenyebb megközelítésnek bizonyult az előző hipotézis kapcsán, így jelen esetben ezek grafikus ábrázolásával mutatjuk be a kapott adatainkat. Az illusztrációként látható ábrák (46., 47., 48., 49. ábra) világos szürke vonalai jelzik az adott klaszterek közti szignifikáns különbséget ($p < 0,05$), a fekete vonalak pedig azt jelentik, hogy az általuk összekötött két klaszter között rangátlagokat tekintve nincs szignifikáns különbség. A 17. melléklet tartalmazza a Kruskal–Wallis próbák részletes adatait.

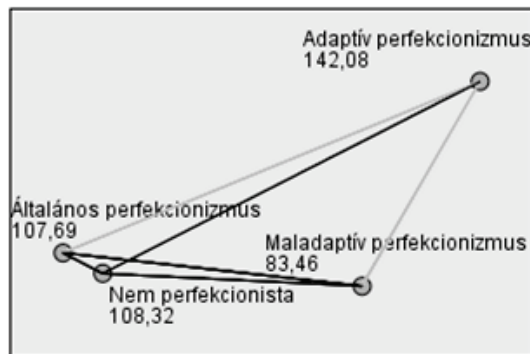
45. ábra. A túlingerlékenység területekhez tartozó perfekcionizmus klaszterek medián mintázata

46. ábra. Az életfeltételek megítélése perfekcionizmus klaszterenként

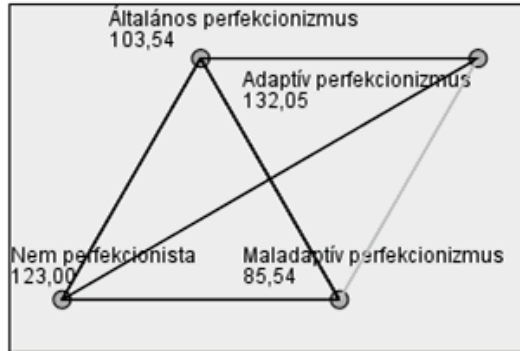
Amint a fenti ábra is mutatja, a maladaptív és adaptív perfekcionista klaszterbe tartozó személyek nem egyformán látják életfeltételeiket. Az adaptív perfekcionista pozitívabban ítélik meg azt, úgy vélekednek, hogy életfeltételeik jobbak.

A célok elérésének megítélésekor is az adaptív perfekcionista látják kedvezőbben a helyzetet (47. ábra), a maladaptív perfekcionistaéhoz képest, de az általános perfekcionistaéhoz képest is. Ők érzik úgy, hogy eddig kitűzött céljaikat leginkább elérték. Megint a statisztika érdekessége, hogy –bár a nonperfekcionista és az általános perfekcionista klaszter szignifikánsan egymástól nem különbözik – mégis csak egyikőjük tekintetében igazol szignifikáns különbséget a Kruskal –Wallis próba az adaptív perfekcionizmus klaszterével kapcsolatban. Ugyanez érvényes a maladaptív perfekcionizmus klaszterének esetében is.

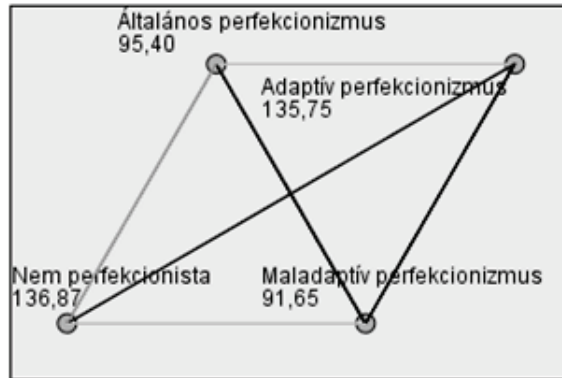
47. ábra. A célok elérésének megítélése perfekcionizmus klaszterenként

A változtatás lehetőségével, illetve az eddigi életesemények elfogadásával kapcsolatban ismét az adaptív perfekcionista rangátlagai a legmagasabbak (48. ábra), de szignifikáns különbség csak a maladaptív perfekcionizmus klaszteréhez viszonyítva mutatható ki. Ez utóbbi csoport tagjai inkább változtatnának eddigi életükön, mint a többiek.

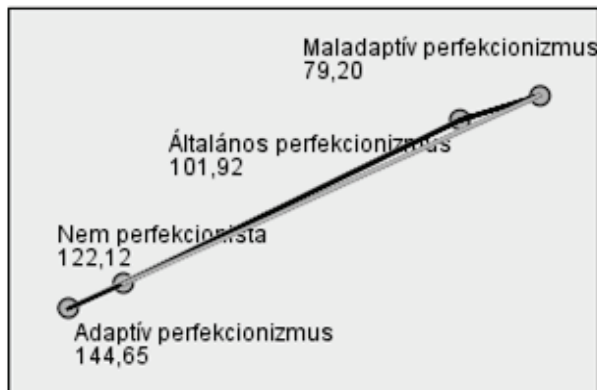
48. ábra. A változtatás lehetőségének megítélése perfekcionizmus klaszterenként

Az elégedettséget vizsgálva a kapott eredmények ismét a minta nagyságok problémájához vezetnek. Az a különös eredmény született ugyanis (49. ábra), hogy az adaptív perfekcionizmus klaszter (135,75) szignifikánsan különbözik az általános perfekcionizmustól (95,40), de nem különbözik az általános perfekcionizmusnál egyébként kisebb (91,65) rangátlaggal rendelkező maladaptív perfekcionizmustól. Továbbá miközben a nonperfekcionista csoport és az adaptív perfekcionista csoport egymástól mindössze egy pontnyi különbséget mutat (136,87 illetve 135,75) és ebből adódóan egymástól szignifikánsan nem különbözik ($p = 0,938$), a nem perfekcionista mégis szignifikáns különbséget mutatnak a maladaptív perfekcionizmushoz képest ($p = 0,004$), míg az adaptív perfekcionista nem. Véleményünk szerint erre az a magyarázat, hogy két alacsony elemszámú klaszterről van szó az adaptív (30 fő) és maladaptív klaszter (23 fő) esetében, így ez torzító hatású a különbözőségvizsgálatánál. Nagyobb elemszám esetén várakozásunk szerint a maladaptív és adaptív klaszterek között kimutathatóvá válik a szignifikáns különbség megléte.

49. ábra. Az elégedettség megítélése perfekcionizmus klaszterenként

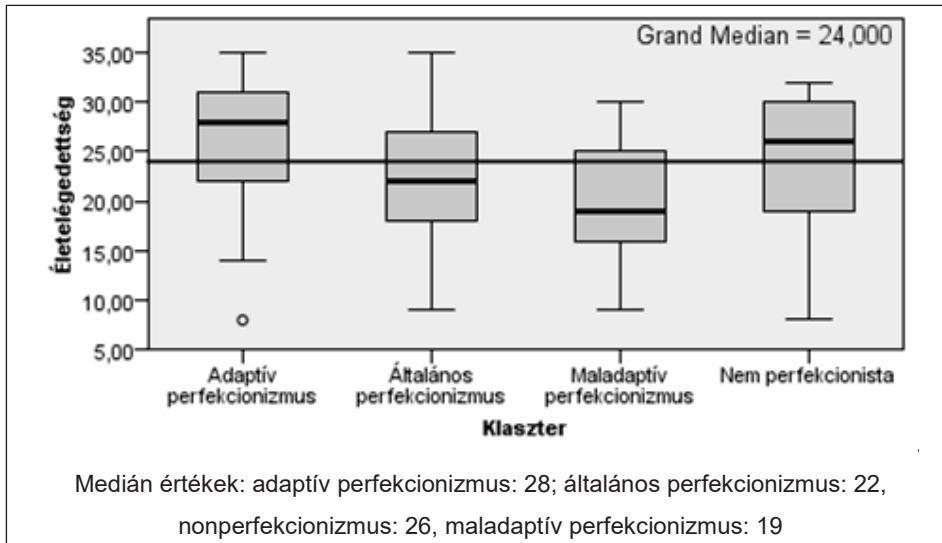
Végül az életelegedettség skála összpontszámát tekintve is megvizsgáltuk a feltételezett különbségek meglétét. Várakozásunk ismét igazolódott (50. ábra).

50. ábra. Az életelegedettség összpontszám rangátlag különbségei perfekcionizmus klaszterenként

A legnagyobb globális életelegedettséget az adaptív perfekcionizmus esetén kaptuk (rangátlag: 144,65), a legkisebbet pedig a maladaptív perfekcionizmus esetén (rangátlag: 79,20), a két érték között szignifikáns a különbség. A maladaptív perfekcionizmus klaszterbe tartozók szignifikánsan alacsonyabb rangátlaggal rendelkeznek, a másik két perfekcionizmus klaszterhez képest is a nonperfekcionista és az adaptív perfekcionista statisztikailag nem különböznek egymástól ($p = 0,123$).

A nem perfekcionista szintén pozitívabban értékeli az életüket, mint a maladaptív perfekcionizmussal jellemezhető személyek. Az általános perfekcionizmussal rendelkezők és a maladaptív perfekcionizmussal rendelkezők egymástól szintén nem különböznek egymástól a globális életelegedtség tekintetében ($p = 0,59$). Az alábbi 51. ábra a mediánok bemutatásával érzékelteti mindezt az alábbiakban.

51. ábra. Az Életelegedtség Skála összpontszámának mediánjai perfekcionizmus klaszterenként

Összefoglalás: A H14 hipotézis teljesültnek tekinthető.

H15: Feltételezésünk szerint az adaptív perfekcionizmussal jellemezhető személyek pozitívabban ítélik meg életstílusukat, mint a maladaptív perfekcionizmussal jellemezhető személyek.

- Boldog – Boldogtalan ellentétpár
Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 14,185, df: 3, $p = 0,003$) alapján a perfekcionizmus klaszterek között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: az adaptív perfekcionista és a maladaptív perfekcionista között szignifikáns különbség áll fenn (rangát-

lag(1):130,40; rangátlag(2): 90,70; $p = 0,017$). Az adaptív perfekcionista boldogabbnak ítélik életüket, mint a maladaptív perfekcionizmussal jellemezhető személyek.

- **Értékes – Értéktelen ellentétpár**

Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 13,251, df: 3, $p = 0,004$) alapján a perfekcionizmus klaszterek között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: az adaptív perfekcionista és a maladaptív perfekcionista között szignifikáns különbség áll fenn (rangátlag(1):140,97; rangátlag(2):82,43; $p = 0,010$). Az adaptív perfekcionista értékesebbnek ítélik életüket, mint a maladaptív perfekcionizmussal jellemezhető személyek.

- **Teljes – Üres ellentétpár**

Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 10,183, df: 3, $p = 0,017$) alapján a perfekcionizmus klaszterek között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: az adaptív perfekcionista és a maladaptív perfekcionista között szignifikáns különbség áll fenn (rangátlag(1):133,33; rangátlag(2):81,02; $p = 0,002$). Az adaptív perfekcionista teljesebbnek ítélik életüket, mint a maladaptív perfekcionizmussal jellemezhető személyek.

- **Reményteli – Reménytelen ellentétpár**

Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 11,199, df: 3, $p < 0,011$) alapján a perfekcionizmus klaszterek között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg az adaptív perfekcionista és a maladaptív perfekcionista között szignifikáns különbség áll fenn (rangátlag(1):140,42; rangátlag(2):92,41; $p = 0,005$). Az adaptív perfekcionista reménytelibbnek ítélik életüket, mint a maladaptív perfekcionizmussal jellemezhető személyek.

- **Szabad – Kötött ellentétpár**

Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 19,253

df: 3, $p < 0,001$) alapján a perfekcionizmus klaszterek között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: bár a legmagasabb rangátlag érték az adaptív perfekcionistaánál mutatható ki, szignifikáns eltérést az általános perfekcionistaákkal összevetve tudunk igazolni (rangátlag(1):137,50; rangátlag(2):93,47, $p = 0,001$). Az adaptív perfekcionistaához képest a maladaptív perfekcionista nem érzi kevésbé szabadnak az életét (rangátlag: 113,87, $p = 0,172$).

- Könnyű – Nehéz ellentétpár
Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 19,253 df: 3, $p < 0,001$) alapján a perfekcionizmus klaszterek között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: bár a legmagasabb rangátlag érték az adaptív perfekcionistaánál mutatható ki, szignifikáns eltérést az általános perfekcionistaákkal összevetve tudunk igazolni (rangátlag(1):137,02; rangátlag(2):92,35 $p < 0,001$). Az adaptív perfekcionistaához képest a maladaptív perfekcionista nem érzi nehezebbnek az életét (rangátlag: 1113,20, $p = 0,162$).
- Sikeres – Sikertelen ellentétpár
Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 30,818, df: 3, $p < 0,001$) alapján a perfekcionizmus klaszterek között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapítható meg: az adaptív perfekcionista és a maladaptív perfekcionista között szignifikáns különbség áll fenn (rangátlag(1):156,80; rangátlag(2):65,04; $p < 0,001$). Az adaptív perfekcionista sikeresebbnek ítélik életüket, mint a maladaptív perfekcionistaal jellemezhető személyek.
- Lehetőségekkel teli – Lehetőségek nélküli ellentétpár
Az elvégzett Kruskal–Wallis próba eredménye (khi-négyzet: 13,711, df: 3, $p = 0,003$) alapján a perfekcionizmus klaszterek között szignifikáns különbségek vannak. A Post Hoc adatok alapján a következők állapíthatók meg: az adaptív perfekcionista és a maladaptív perfekcionista között szignifikáns különbség áll fenn (rangát-

lag(1):133,38; rangátlag(2):72,83; $p < 0,001$). Az adaptív perfekcionista lehetőségekkel telibbnek látják az életüket, mint a maladaptív perfekcionizmussal jellemezhető személyek.

A fenti részletes leírások összesítő táblázata (45. táblázat) a következő oldalon tekinthető meg.

45. táblázat. Szignifikáns különbséget mutató életstílus kategóriák perfekcionizmus klaszterenként a Kruskal–Wallis próba alapján*

	Klaszter	Elem- szám	Rangátlagok
Boldog – Boldogtalan	Adaptív perfekcionizmus	30	131,40
	Általános perfekcionizmus	116	99,76
	Maladaptív perfekcionizmus	23	90,70
	Nem perfekcionista	50	129,79
Könnyű- Nehéz	Adaptív perfekcionizmus	30	137,02
	Általános perfekcionizmus	116	92,35
	Maladaptív perfekcionizmus	23	113,20
	Nem perfekcionista	50	133,26
Értékes – Haszontalan	Adaptív perfekcionizmus	30	140,97
	Általános perfekcionizmus	116	111,22
	Maladaptív perfekcionizmus	23	82,43
	Nem perfekcionista	50	101,26
Teljes – Üres	Adaptív perfekcionizmus	30	133,33
	Általános perfekcionizmus	116	107,12
	Maladaptív perfekcionizmus	23	81,02
	Nem perfekcionista	50	116,01
Reménytelen – Örömtelen	Adaptív perfekcionizmus	30	140,42
	Általános perfekcionizmus	116	103,19
	Maladaptív perfekcionizmus	23	92,41
	Nem perfekcionista	50	115,65

Szabad – Kötött	Adaptív perfekcionizmus	30	137,50
	Általános perfekcionizmus	116	93,47
	Maladaptív perfekcionizmus	23	113,87
	Nem perfekcionista	50	130,08
Sikeres – Sikertelen	Adaptív perfekcionizmus	30	156,80
	Általános perfekcionizmus	116	104,71
	Maladaptív perfekcionizmus	23	65,04
	Nem perfekcionista	50	114,88
Lehetőségekkel teli- Lehetőségek nélküli	Adaptív perfekcionizmus	30	133,38
	Általános perfekcionizmus	116	109,17
	Maladaptív perfekcionizmus	23	72,83
	Nem perfekcionista	50	114,99

*szürkével jelölve az egymáshoz képest szignifikáns különbséget mutató adaptív és maladaptív klaszter

Összefoglalás: A fenti eredmények alapján elmondható, hogy H15 hipotézisünk igazolódott, mivel az adaptív perfekcionisták sikeresebbek, lehetőséggel telibbnek, reménytelibbnek, teljesebbnek, értékesebbek és boldogabbnak látják az életüket, mint a maladaptív perfekcionisták.

1.2.7. A túlingerlékenység klaszterek szerint képzett csoportjaira vonatkozó hipotézisek eredményei

Az elemzéseket a Túlingerlékenység Kérdőív skáláin magas és alacsony értékeket elérők csoportjainak kialakításával folytattuk. A perfekcionizmus klasztereinek létrehozásakor használt szempontot – azaz a kvartiliseket, mint határértéket alkalmaztuk ismét. A Túlingerlékenység Kézikönyvben egyébként a standardok mellett található értelmezési támpontként a szerzők által javasolt minősítési kategóriák. Ezeket tanulmányozva azt láttuk, hogy a „magas” és „alacsony” kategória szerzői határértékei olyan minimálisan különböznek a mi határértékeinktől, hogy ez utóbbiakat a saját mintánkra alkalmazhatónak ítéltük. Ennek alapján a következő klasztereket hoztuk létre:

- Érzelmi túlingerlékenység: alacsony szintű, ha valakinek a pontszám értéke kisebb, mint az alsó kvartilisé ($< 3,11$); és magas, ha pontszám értéke magasabb, mint a harmadik kvartilisé ($> 4,22$).
- Pszichomotoros túlingerlékenység: alacsony szintű, ha valakinek a pontszám értéke kisebb, mint az alsó kvartilisé ($< 2,75$); és magas, ha pontszám értéke magasabb, mint a harmadik kvartilisé ($> 4,00$).
- Érzéki túlingerlékenység: alacsony szintű, ha valakinek a pontszám értéke kisebb, mint az alsó kvartilisé ($< 2,62$); és magas, ha pontszám értéke magasabb, mint a harmadik kvartilisé ($> 3,87$).
- Képzleti túlingerlékenység: alacsony szintű ha: valakinek a pontszám értéke kisebb, mint az alsó kvartilisé ($< 2,37$); és magas, ha pontszám értéke magasabb, mint a harmadik kvartilisé ($> 3,50$).
- Intellektuális túlingerlékenység: alacsony szintű, ha valakinek a pontszám értéke kisebb, mint az alsó kvartilisé ($< 3,22$); és magas, ha pontszám értéke magasabb, mint a harmadik kvartilisé ($> 4,22$).

H16: Az alacsony és magas túlingerlékenységgel jellemezhető személyek között kimutatható különbség lesz az életstílus elégedettség terén.

Ennek a hipotézisnek az igazolására Mann–Whitney próbákat alkalmaztunk az egyes túlingerlékenység területeken. A következő gondolati egységben szisztematikusan ismertetjük az eltérések jellegét.

- Érzelmi túlingerlékenység
Az érzelmi túlingerlékenység esetén az alacsony értéket elérők ($N = 141$) és a magas szintet ($N = 158$) elérők között négy életstílus kategóriában találtunk szignifikáns különbségeket. Az első a szabad–kötött ellentétpár volt, mely kapcsán az alacsony érzelmi túlingerlékenységet mutatók rangátlagá 161,09, míg a magas értéket mutatóké 140,10 ($U = 9575$, $p = 0,033$). A reménytelen–reménytelen ellentétpár kapcsán az az eredményt kaptuk, hogy a magas érzelmi túlingerlékenységű személyek reménytelibbnek (rangátlag: 164,31) és értékesebbnek (rangátlag 161,82) ítélték meg az életüket, mint az alacsony érzelmi túlingerlékenységű egyének (rangátlag: 133,97 $U = 13,399,50$, $p = 0,002$; illetve rangátlag: 136,76, $U = 13006,00$, $p = 0,010$. Végül a könnyű–nehéz vonatkozásbeli

különbséget ismertetjük: ebben az esetben az alacsony érzelmi túlingerlékenységet mutatók könnyebbnek érezték az életüket (rangátlag: 160,87) mint a magas klaszterbe tartozók (rangátlag: 140,30, $U = 9606$, $50 p = 0,034$).

- Pszichomotoros túlingerlékenység

A pszichomotoros túlingerlékenység területén igen sok szignifikáns különbséget tudtunk igazolni az alacsony ($N = 159$) illetve magas ($N = 151$) pszichomotoros túlingerlékenységű személyek között. A tíz életstílus jellemző közül nyolc esetben mutatkozik statisztikailag igazolt eltérés. A könnyebb átláthatóság érdekében táblázatban foglaltuk össze az adatokat (46. táblázat).

46. táblázat. A magas és alacsony pszichomotoros túlingerlékenység klaszterek rangátlagai

	U	p	Alacsony klaszter rangátlagok	Magas klaszter rangátlagok
Érdekes – unalmas	16849,50	$p < 0,001$	128,03	186,91
Boldog – boldogtalan	14985,00	$p < 0,001$	139,75	174,81
Értékes- értéktelen	16372,50	$p < 0,001$	131,03	183,81
Társas – magányos	15889,00	$p < 0,001$	134,07	180,68
Teljes – üres	16341,00	$p < 0,001$	131,23	183,61
Reményteli – reménytelen	16124,50	$p < 0,001$	132,59	182,20
Sikeres – sikertelen	16124,00	$p < 0,001$	132,59	182,20
Lehetőségekkel teli-lehetőségek nélküli	15634,00	$p < 0,001$	135,67	179,02

A táblázatból az olvasható ki, hogy a magas pszichomotoros túlingerlékenységgel bíró személyek pozitívabban értékelik az életüket számos területen: érdekesebbnek, boldogabbnak, értékebbnek, inkább társasnak, teljesebbnek, reménytelibbnek, sikeresebbnek és lehetőségekkel telibbnek ítélik meg az életüket. Azonban az is érdekes, amiben nem

térnek el az alacsony pszichomotoros túlingerlékenységű személyektől: életüket sem könnyebbnek sem és kevésbé kötöttnek nem érzik.

- **Érzéki túlingerlékenység**
Az érzéki túlingerlékenység esetén az elvégzett számítások alapján a boldog-boldogtalan dimenzióban a magas érzéki túlingerlékenységet mutatók (N = 153) rangátlagos szignifikánsan magasabb (144,70) mint az alacsony (N=125) érzéki túlingerlékenységet mutatóké (86,90, U = 4477,50, p <0,001). Az alacsony érzéki túlingerlékenységet mutatók ezzel szemben sikeresebbnek is érzik az életüket (rangátlag: 195,70) és könnyebbnek is (rangátlag: 195,30) a magas érzéki túlingerlékenységgel rendelkezőkhöz képest (rangátlagok: 136,45, U = 2931,00 p = 0,037; illetve 133,38, U = 1776,20, p < 0,001).
- **Képzleti túlingerlékenység**
A képzleti túlingerlékenység kapcsán csupán egy életstílus területen találtunk szignifikáns elérést. A magas képzleti túlingerlékenységgel rendelkezők kevésbé sikeresnek ítélik életüket (rangátlag: 97,2) mint az alacsony képzleti túlingerlékenységgel bíró személyek (rangátlag: 116,39, U = 4649,00, p = 0,022).
- **Intellektuális túlingerlékenység**
Az intellektuális túlingerlékenység területén viszont ismét sok szignifikáns különbséget tudtunk igazolni az alacsony (N = 138) illetve magas (N =149) túlingerlékenységű személyek között. A tíz életstílus jellemző közül hét esetben mutatkozik statisztikailag igazolt eltérés. A könnyebb átláthatóság érdekében táblázatban foglaltuk össze az adatokat (47. táblázat).

47. táblázat. A magas és alacsony intellektuális túlingerlékenység klaszterek rangátlagai

	U	Szignifikancia	Alacsony klaszter rangátlagok	Magas klaszter rangátlagok
Érdekes – unalmas	13090,50	$p < 0,001$	123,64	162,86
Könnyű – nehéz	8474,00	$p = 0,008$	157,09	131,87
Értékes- értéktelen	12325,00	$p = 0,003$	129,18	157,72
Társas – magányos	8474,00	$p = 0,009$	157,09	131,87
Reményteli – reménytelen	12106,00	$p = 0,007$	130,77	156,25
Sikeres – sikertelen	12219,00	$p = 0,004$	129,96	157,01
Lehetőségekkel teli-lehetőségek nélküli	12455,50	$p = 0,001$	128,24	158,59

A táblázatból jól látható, hogy a magas intellektuális túlingerlékenységgel jellemezhető személyek minden szignifikáns különbséget mutató területen pozitívabban ítélik meg az életüket.

Összefoglalás: Az alacsony és magas túlingerlékenységet mutatók mentém végzett különbözőségvizsgálatok működő elemzési szempontnak tekinthetők. Az egyes túlingerlékenység területek eltérnek egymástól abban, hogy a vizsgált tíz életstílus kategóriából hány esetben igazolható különbség, de minden esetben találtunk szignifikáns eltéréseket. Az adatok alapján vizsgálati mintánkban a pszichomotoros és intellektuális túlingerlékenység mentén volt legtöbb (nyolc és hét) igazolható differencia az alacsony és magas túlingerlékenységet mutatók között. Az érzelmi túlingerlékenység esetén ez a szám négy. A H16 hipotézisünket igazoltnak tekintjük.

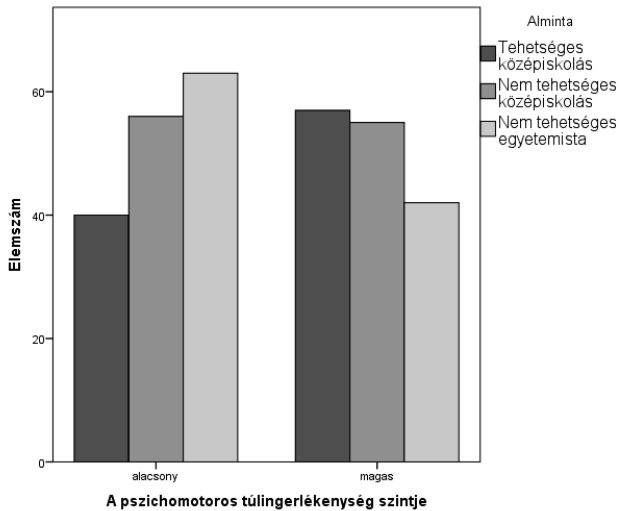
H17: A pszichomotoros, érzelmi, és intellektuális túlingerlékenység esetében a magas értéket mutatók csoportjában a tehetségesek aránya nagyobb, mint a nem tehetséges középiskolásoké és egyetemistáké, az alacsony túlingerlékenység klaszterekben viszont alacsonyabb.

A következőkben megvizsgáltuk azon klaszterek összetételét, melyekben a legtöbb eltérést tapasztaltuk az életstílus elégedettség tekintetében. Az alábbiakban ismertetjük a kontingencia táblákat és a hozzájuk tartozó khi-négyzet próbák eredményeit. Mindezt a 48., 49., 50. táblázatok és 52., 53., 54. ábrák illusztrálják.

48. táblázat. A pszichomotoros túlingerlékenység klaszterek almintánkénti összetétele

Tehetséges középiskolás		Alminta*			
		Nem tehetséges középiskolás	Nem tehetséges egyetemista	Összesen	
A pszichomotoros túlingerlékenység szintje	alacsony	40 fő 25,1%	56 fő 35,2%	63 fő 39,7%	159 fő 100%
	magas	57 fő 37,0%	55 fő 35,7%	42 27,3	154 fő 100%

*Khi-négyzet: 7,110, df:2 p = 0,029

52. ábra. A pszichomotoros túlingerlékenység klaszterek almintánkénti összetétele

A táblázat és a hozzá tartozó ábra adatai alapján elmondható, hogy a az alacsony pszichomotoros túlingerlékenység klaszterben a legalacsonyabb (25,1%), míg a magas pszichomotoros túlingerlékenység klaszterben

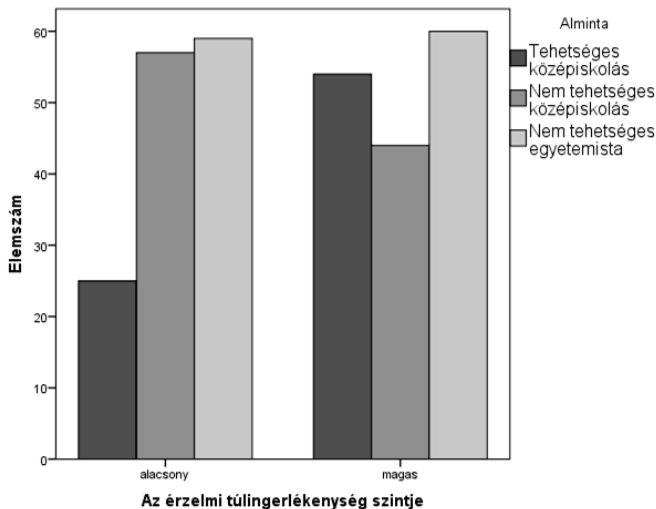
a legmagasabb a tehetségesek aránya (37%), ám ettől csak csekély mértékben marad el a nem tehetséges középiskolások aránya. Az egyetemista almintá az előző kettőhöz képest fordítva működik: a magas klaszterben a legalacsonyabb az arányuk, az alacsonyban pedig a legmagasabb.

49. táblázat. Az érzelmi túlingerlékenység klaszterek almintánkénti összetétele

Tehetséges középiskolás		Alminta*			
		Nem tehetséges középiskolás	Nem tehetséges egyetemista	Összesen	
Az érzelmi túlingerlékenység szintje	alacsony	25 fő 17,7%	57 fő 40,4%	59 fő 41,9%	141 fő 100%
	magas	54 fő 34,2%	44 fő 28,8%	60 fő 37,0%	158 fő 100%

**Khi-négyzet: 11,398, df:2, p = 0,003*

Amint a táblázat adataiból is látszik, az alacsony klaszterben valóban a tehetségesek aránya a legalacsonyabb (17,7%) ám a magas érzelmi túlingerlékenység klaszterben az egyetemisták aránya néhány százalékkal, de meghaladja a tehetségesekét (37,0%).

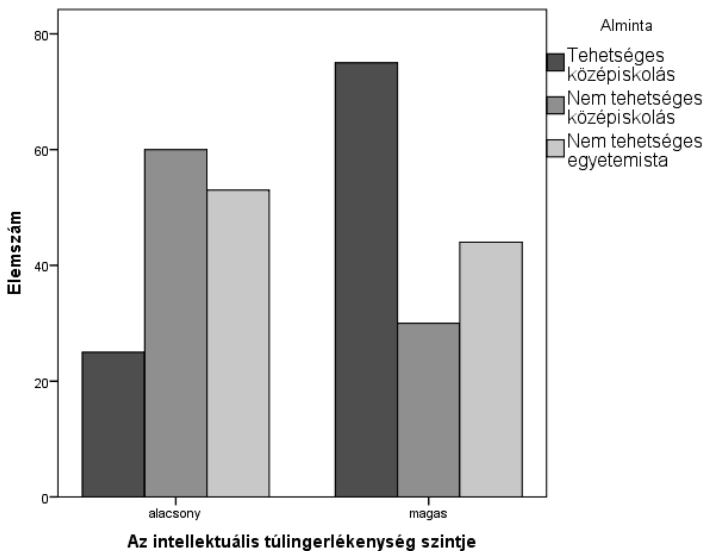
53. ábra. Az érzelmi túlingerlékenység klaszterek almintánkénti összetétele

50. táblázat. Az intellektuális túlingerlékenység klaszterek almintánkénti összetétele

Tehetséges középiskolás		Alminta*			
		Nem tehetséges középiskolás	Nem tehetséges egyetemista	Összesen	
Az intellektuális túlingerlékenység szintje	alacsony	25 fő 18,1%	60 fő 43,5%	53 fő 38,4	138 fő 100%
	magas	75 fő 50,3%	30 fő 20,2%	44 fő 29,5	149 fő 100%

* *Khi-négyzet*: 35, 466, *df*: 2, $p < 0,001$

A táblázat adatai alapján az intellektuális túlingerlékenység esetén a legmeghatározóbb a tehetségesek aránya a magas túlingerlékenységet mutatók között, mintegy ötven százalék (50,3%), ugyanakkor az alacsony intellektuális túlingerlékenységet mutatók között arányuk csak 18,1%. Az alacsony túlingerlékenységet mutatók klaszterében a nem tehetséges középiskolások dominálnak, százalékos arányuk negyven százalék feletti (43,5%).

54. ábra. Az intellektuális túlingerlékenység klaszterek almintánkénti összetétele

Összefoglalás: Az alacsony és magas túlingerlékenység szerint kialakított csoportok összetételének vizsgálata alapján elmondható, hogy a H17 hipotézist részben igazoltnak tekintjük. Az alacsony túlingerlékenység klaszterekben a tehetségesek aránya rendre a legalacsonyabb A magas klaszterekben az érzelmi túlingerlékenység esetén az egyetemisták aránya nem sokkal, de meghaladja a tehetségesekét, a többiben a tehetségesek aránya a legnagyobb.

H18: Az alacsony és magas túlingerlékenységgel jellemezhető személyek között kimutatható különbség lesz az életelégedettség terén.

Ennek a feltételezésnek az igazolására itemenként és a globális életelégedettség mutatót tekintve is megvizsgáltuk a különböző túlingerlékenység területek esetében a várakozásunkat. Az elvégzett nonparaméters különbözőségvizsgálat alapján a következő eredmények születtek:

- *Érzelmi túlingerlékenység*
Az érzelmi túlingerlékenység esetén sem itemenként, sem a globális életelégedettség értéket tekintve nem igazolódtott szignifikáns különbség az alacsony érzelmi túlingerlékenységet mutatók és a magas érzelmi túlingerlékenységet mutatók klaszterei között.
- *Intellektuális túlingerlékenység*
Az intellektuális túlingerlékenység esetén a magas és alacsony túlingerlékenységet mutatók között két item esetén van statisztikailag igazolható különbség. A magas intellektuális túlingerlékenységgel jellemezhető személyek inkább érzik úgy, hogy életfeltételeik ideálisak (rangátlag:155,86) és elérik kitűzött céljaikat (rangátlag: 154,28), mint az alacsony intellektuális túlingerlékenységi szintet mutató egyének (rangátlag: 101,43, $U = 16156,00$ $p < 0,001$; illetve rangátlag: 119,62, $U = 13646,00$, $p < 0,001$). A globális életelégedettség mértékében viszont nem találtunk igazolható különbségeket a klaszterek között.
- *Pszichomotoros túlingerlékenység*
A pszichomotoros túlingerlékenység vonatkozásában reménye-

inken felül (öt itemből négy esetében) tapasztalható különbség a magas pszichomotoros túlingerlékenységet mutatók klasztere javára. (Érdeemes megjegyezni, hogy az életstílus elégedettség esetén is a pszichomotoros túlingerlékenységnél mutatkozott a legtöbb területen különbség a klaszterek között.) A könnyebb áttekinthetőség érdekében ismét táblázatban (51. táblázat) foglaljuk össze a főbb mutatókat.

51. táblázat. A magas és alacsony pszichomotoros túlingerlékenység klaszterek rangátlagai

	U	Szignifikancia	Alacsony klaszter rangátlagok	Magas klaszter rangátlagok
Ideális élet	14152,50	p = 0,014	144,90	169,40
Elégedettség	14303,00	p = 0,009	144,04	170,38
Célok elérése	14706,00	p = 0,002	141,51	172,99
Változtatás nélküliség	14622,00	p = 0,003	142,40	172,45

A táblázat értékei alapján elmondható, hogy a magas pszichomotoros túlingerlékenységgel rendelkező személyek életfeltételeiket ideálisabbnak érzik, elégedettebbek vele.

Úgy érzik, céljaikat inkább elérik, mint az pszichomotoros alacsony túlingerlékenységet mutatóak. Fontos különbség még az is, hogy a magas pszichomotoros túlingerlékenység klaszterbe tartozók kevésbé változtatóknak életheik eddigi menetén, eseményein, mint az alacsony pszichomotoros túlingerlékenység klaszterbe tartozók. A globális életelegedettség mutató értékét tekintve szintén kimutatható eltérést igazoltunk: a magas pszichomotoros túlingerlékenység esetén magasabb az egyén globális életelegedettsége (rangátlag1: 175, 28, rangátlag2: 139,28, U = 15060,00, p < 0,001).

- *Képzleti túlingerlékenység*

A magas képzleti túlingerlékenységgel jellemezhető személyek úgy érzik: kevésbé érik el céljaikat, mint az alacsony képzleti túlingerlékenységgel rendelkezők (rangátlag1: 94,67, rangátlag2: 118,21

$U = 4418,00$, $p = 0,006$). Kevésbé elégedettek az életükkel (rangátlag1: 93,26, rangátlag2: 11,18, $U = 4295$, $p = 0,002$). Inkább változtatnának eddigi életükön, ha tehetnék (rangátlag1: 96,64, rangátlag2: 116,81, $U = 4596$, $p = 0,018$). Globális életelégedettség mutatójuk is alacsonyabb, mint az alacsony képzeleti túlingerlékenységet mutatóké: (rangátlag1: 93,11, rangátlag2: 132,59, $U = 4281,50$, $p = 0,002$). Ismét úgy tűnik, hogy a képzeleti túlingerlékenység magas szintje nem hat kedvezően az életelégedettségre, és ilyen módon való fordított működése egybevág a korábbi vizsgálati eredményeinkkel.

- *Érzéki túlingerlékenység*

Egy tekintetben igazolódott szignifikáns különbség az alacsony és magas érzéki túlingerlékenységgel rendelkezők között. A magas érzéki túlingerlékenységgel rendelkezők kevésbé változtatnának eddigi életükön, mint az alacsony érzéki túlingerlékenységet mutatók (rangátlag1: 153,0, rangátlag2: 138,0 $U = 2808$, $p = 0,047$). A magas érzéki túlingerlékenységgel bírók globális életelégedettsége is magasabb szintű (rangátlag1: 146,13, rangátlag2: 92,40 $U = 4840,0$, $p < 0,001$).

Összefoglalás: Az érzelmi túlingerlékenység esetén nem igazolódott várakozásunk, mivel sem itemek szintjén, sem a globális életelégedettség mutató szintjén nem igazolódott különbség az alacsony szintet és magas szintet mutatók között. Legérzékenyebb területnek a pszichomotoros túlingerlékenység bizonyult, mivel itt ötből négy item esetén találtunk különbségeket. A magas szintű pszichomotoros túlingerlékenységet mutatók pozitívabban látják életüket, míg a magas képzeleti túlingerlékenység inkább kedvezőtlenül hat a megítélésre. A fentiek alapján a H18 hipotézisünket részben elfogadottnak tekintjük.

H19: Az alacsony és magas túlíngertelkenységgel jellemezhető személyek között kimutatható különbség lesz a self-orientált perfekcionizmus terén.

- *Érzelmű túlíngertelkenység*
Az elvégzett Mann–Whitney próba alapján a magas szintű érzelmű túlíngertelkenységgel rendelkezők self-orientált perfekcionizmusa magasabb, mint az alacsony érzelmű túlíngertelkenységgel rendelkezőké (rangátlag1: 172,00, rangátlag2: 125,35, $U = 14614,50$, $p < 0,001$).
- *Intellektuális túlíngertelkenység*
A magas szintű intellektuális túlíngertelkenységgel rendelkezők self-orientált perfekcionizmusa magasabb, mint az alacsony intellektuális túlíngertelkenységgel rendelkezőké (rangátlag1: 183,43, rangátlag2: 101,43, $U = 16156,00$, $p < 0,001$). A másokra irányuló perfekcionizmusuk is magasabb (rangátlag1: 166,58, rangátlag2: 119,62, $U = 13646,00$, $p < 0,001$).
- *Képzeti túlíngertelkenység*
A magas szintű képzeti túlíngertelkenységgel rendelkezők self-orientált perfekcionizmusa magasabb, mint az alacsony szintű képzeti túlíngertelkenységet mutatóké (rangátlag1: 121,77, rangátlag2: 99,20, $U = 6832,00$, $p = 0,009$). A társas elvárásaként megélt perfekcionizmus szintjük is magasabb (rangátlag1: 126,77, rangátlag2: 95,70, $U = 7277,50$, $p < 0,001$).
- *Pszichomotoros túlíngertelkenység*
A magas szintű pszichomotoros túlíngertelkenységgel rendelkezők esetében szintén magasabb a self-orientált perfekcionizmus (rangátlag1: 192,10, rangátlag2: 123,01, $U = 17648,00$, $p < 0,001$). A másokra irányuló perfekcionizmusuk is magasabb (rangátlag1: 169,28, rangátlag2: 145,11, $U = 14133,50$, $p = 0,018$).
- *Érzeki túlíngertelkenység*
A magas szintű érzeki túlíngertelkenységgel rendelkezők az egyetlen csoport, melynek a self-orientált perfekcionizmusa nem maga-

sabb, mint az alacsony klaszterbe tartozóké. Ugyanakkor a másokra irányuló perfekcionizmus szintjük magasabb (rangátlag1: 146,42, rangátlag2: 69,44, $U = 4914,00$ $p < 0,001$) és a társas elvárásként megélt perfekcionizmus szintjük is magasabb (rangátlag1: 142,98, rangátlag2: 98,90, $U = 4152,00$ $p < 0,001$).

Összefoglalás: A túlingerlékenység területek magas szintű illetve alacsony szintű klaszterei között valóban eltérések mutathatók ki a perfekcionizmus terén. Az eredmények alapján vizsgálati mintánkban az öt túlingerlékenység területnél négy esetben a self-orientált perfekcionizmus magasabb szintje igazolható volt. Egyes esetekben a másokra irányuló és a társas elvárásként megélt perfekcionizmus szintjei között is találtunk eltéréseket. Mindezek alapján a H19 hipotézist teljesültnek tekintjük.

A vizsgálati részben ismertetett hipotéziseink teljesüléséről az utolsó, 52. táblázat ad képet.

52. táblázat. Összesítő táblázat a hipotézisek teljesüléséről

I. A változók közti különbségekre vonatkozó hipotézisek	
H1: Feltételeztük, hogy a Túlingerlékenység Kérdőív magyar mintán kapott eredményei összhangban állnak a nemzetközi standardokkal, és kutatási eredményekkel.	IGEN
H1/1: Várakozásaink szerint a tehetséges személyek szignifikánsan magasabb pontszámot érnek el a Túlingerlékenység Kérdőív minden skáláján a nem tehetséges almintákkal szemben.	IGEN
H1/2: Feltételezésünk szerint mind a tehetséges, mind a nem tehetséges személyek esetén igazolhatók nemi különbségek a túlingerlékenység terén.	IGEN
H1/3: Feltételeztük, hogy a tehetségesség függvényében a nők illetve a férfiak csoportján belül is lesznek kimutatható különbségek a túlingerlékenység különböző területein.	IGEN
H2: Feltételeztük, hogy a különböző tehetségterületeken a túlingerlékenység különböző mintázatai igazolhatók.	IGEN
H2/1: A jobb és bal tekei lokalizációt mutató tehetségterületek között szignifikáns eltérések igazolhatók a túlingerlékenység terén.	IGEN

H2/2: A nemnek és a tekei lokalizációnak van igazolható hatása a túlingerlékenységre.	RÉSZBEN
H3: Várakozásunk szerint a NEO-PI-R skálák eredményei összhangban állnak a Túlingerlékenység kérdőív skálák különbözőségvizsgálatainak eredményeivel a tehetségesség és a nemek tekintetében.	IGEN
H3/1: Várakozásaink szerint a tehetséges személyek szignifikánsan magasabb pontszámot érnek el a Túlingerlékenység kérdőív minden skáláján a nem tehetséges személyekkel összevetve.	IGEN
H3/2: Feltételezésünk szerint a teljes mintában, és a tehetséges, mind a nem tehetséges személyek összevetése esetén is igazolhatók nemi különbségek a NEO-PI-R skálákkal végzett vizsgálatok alapján.	IGEN
H3/3: Feltételeztük, hogy a tehetségesség függvényében a nők illetve a férfiak csoportján belül is lesznek kimutatható különbségek a NEO-PI-R skálák tekintetében.	IGEN
H4: Várakozásaink szerint almintáink között szignifikáns különbségek igazolhatók a perfekcionizmus terén.	RÉSZBEN
H4/1: Feltételeztük, hogy a tehetségesek A Hewitt–Flett Multidimenzióális Perfekcionizmus Kérdőív skáláin magasabb pontszámot érnek el, mint a nem tehetségesek.	RÉSZBEN
H4/2: Feltételeztük, hogy a három alminta (tehetséges középiskolás, nem tehetséges középiskolás, és egyetemista) között további különbségeket tudunk igazolni a perfekcionizmus terén.	RÉSZBEN
H5: Várakozásaink szerint almintáink között szignifikáns különbségek igazolhatók az életstílussal való elégedettség terén.	RÉSZBEN
H5/1: Várakozásunk szerint a tehetségesek és nem tehetségesek között különbség mutatható ki az Életstílus Elégedettség Skála mintázatában.	IGEN
H5/2: Feltételeztük, hogy a három alminta (tehetséges középiskolás, nem tehetséges középiskolás, és egyetemista) között további különbségeket tudunk igazolni az életstílussal való elégedettség terén.	IGEN
H5/3: Feltételeztük, hogy a tehetségterületek tekei lokalizációja alapján kialakított klasztereink között igazolható különbségek állnak fenn az életstílussal való elégedettség terén.	RÉSZBEN
H6: Feltételezésünk szerint almintáink között szignifikáns különbségek mutathatók ki az életelégedettség terén.	RÉSZBEN

H6/1: Feltételeztük, hogy a tehetséges középiskolások globális életelégedettsége nagyobb mértékű, mint a nem tehetséges személyeké.	IGEN
H6/2: Feltételeztük, hogy a három alminta (tehetséges középiskolás, nem tehetséges középiskolás, és egyetemista) között további különbségeket tudunk igazolni az életelégedettség terén.	RÉSZBEN
H6/3: Feltételeztük, hogy a tehetségterületek tekei lokalizációja alapján kialakított klaszterek között igazolható különbségek állnak fenn az életelégedettség terén.	RÉSZBEN
II. A változók együttjárására vonatkozó hipotézisek	
H7: A vizsgálatunkban alkalmazott multidimenzionális kérdőívek skálái a szakirodalmi adatoknak megfelelő korrelációs értékeket mutatnak a magyar mintán is.	RÉSZBEN
H7/1: Feltételeztük, hogy a szakirodalmi adatoknak megfelelően kis és közepes korrelációkat tudunk igazolni a Túlingerlékenység Kérdőív egyes alszállái között.	RÉSZBEN
H7/2: A szakirodalmi adatoknak megfelelően feltételeztük, hogy a Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív skálái kis mértékben korrelálnak egymással.	RÉSZBEN
H8: A vizsgálatunkban alkalmazott multidimenzionális kérdőívek skáláin a tehetséges és nem tehetséges csoportok esetén eltérnek a korrelációs együttjárások.	RÉSZBEN
H8/1: A tehetséges középiskolások esetén a Túlingerlékenység Kérdőív egyes skálái között erősebb az együttjárás, mint a nem tehetségesek csoportjában.	NEM
H8/2: A tehetségterületek tekei lokalizációja alapján képzett tehetség csoportok között a túlingerlékenység területek együttjárásának mintázata eltérő.	IGEN
H8/3: A tehetséges középiskolások esetén a Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív Self-orientált perfekcionizmus és Társas elvárásként megélt Perfekcionizmus Skálái között erősebb az együttjárás, mint a nem tehetségesek csoportjában.	NEM
H8/4: A jobb és bal tekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén a Túlingerlékenység Kérdőív skáláinak a Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív Self-orientált Perfekcionizmus Skálájával való korrelációs mintázata különbözik egymástól.	RÉSZBEN
H9: A Fejlődési Potenciál elemei között együttjárások igazolhatók.	IGEN

H9/1a: Feltételeztük, hogy a Self-orientált Perfekcionizmus (mint perfekcionizmus adaptív komponense) Skála fogja a legerősebb korrelációt mutatnia túlínglerlékenység egyes területeivel.	IGEN
H9/1b: Feltételeztük, hogy a leggyengébb együttjárást pedig a Társas elvárásként Megélt Perfekcionizmus (maladaptív komponens) mutatja a túlínglerlékenység egyes területeivel.	RÉSZBEN
H9/2: Várakozásaink szerint a Túlínglerlékenység Kérdőív és az Életstílus Elégedettség Skála között korrelációs összefüggések állnak fenn.	IGEN
H9/3: Várakozásaink szerint a Túlínglerlékenység Kérdőív skálái és az Életelégedettség Skála között korrelációs összefüggések állnak fenn.	IGEN
III. A perfekcionizmus klaszterek alapján végzett vizsgálatok hipotézisei	
H10: Az általános perfekcionista és a maladaptív perfekcionista között nagyobb arányban találunk nőket, mint férfiakat.	NEM
H11: Az adaptív perfekcionizmus és az általános perfekcionizmus a tehetségesek nagyobb arányára jellemzőbb, mint a nem tehetségesekre.	IGEN
H12: Az alacsony és magas túlínglerlékenységgel jellemezhető személyek között a nem tehetséges középiskolásoknál a leggyakoribb a maladaptív perfekcionizmus, illetve a non perfekcionizmus.	IGEN
H13: A túlínglerlékenység különböző területein lesznek kimutatható különbségek az adaptív és maladaptív perfekcionista között.	IGEN
H14: Várakozásunk szerint az adaptív perfekcionista életelégedettsége nagyobb, mint a maladaptív perfekcionistaé.	IGEN
H15: Feltételezésünk szerint az adaptív perfekcionizmussal jellemezhető személyek pozitívabban ítélik meg életstílusukat, mint a maladaptív perfekcionizmussal jellemezhető személyek.	IGEN
IV. A túlínglerlékenység klaszterek alapján végzett vizsgálatok hipotézisei	
H16: Az alacsony és magas túlínglerlékenységgel jellemezhető személyek között kimutatható különbség lesz az életstílus elégedettség terén.	IGEN
H17: A pszichomotoros, érzelmi, és intellektuális túlínglerlékenység esetében a magas értéket mutatók csoportjában a tehetségesek aránya nagyobb, mint a nem tehetséges középiskolásoké és egyetemistáké, az alacsony túlínglerlékenység klaszterekben viszont alacsonyabb.	RÉSZBEN

H18: Az alacsony és magas túlingerlékenységgel jellemezhető személyek között kimutatható különbség lesz az életelégedettség terén.	RÉSZBEN
H19: Az alacsony és magas túlingerlékenységgel jellemezhető személyek között kimutatható különbség lesz a perfekcionizmus terén.	IGEN

1.3. MEGBESZÉLÉS

Az eredmények bemutatását követő megbeszélés során hipotézisenként tekintjük át a kapott adatokat. Minden esetben kitérünk az adott hipotézis szakirodalmi (teoretikus, és/vagy kutatási) előzményekben fellelhető alátámasztottságára, illetve szakmai indokaira. Tekintettel arra, hogy sok hipotézis és alhipotézis került megfogalmazásra úgy gondoljuk, azok bemutatásakor nem lett volna szerencsés e kitételekkel az ismertetés során megtörni a gondolatvezetést, másrészt pedig a vizsgált változók relevanciáját, a tehetségpszichológiához illetve egymáshoz való kapcsolódási pontjait ismertettük a vizsgálati célok, témafelvetés kapcsán (77. oldal, 12. ábra). A megbeszélés során törekszünk az adott hipotézishez tartozó adatokat megerősítő vagy azoknak ellentmondó releváns kutatási eredményekre fókuszálni, hiszen az elméleti összefoglaló alapvetően teoretikus szempontból igyekezett körbejárni az általunk vizsgált jelenségkört.

❖ Első hipotézisünk első részében feltételeztük, hogy a Túlingerlékenység Kérdőív magyar mintán kapott eredményei összhangban állnak a nemzetközi standardokkal, és kutatási eredményekkel. Ezen belül is várakozásaink szerint a tehetséges személyek szignifikánsan magasabb pontszámot érnek el a Túlingerlékenység Kérdőív minden skáláján a nem tehetséges almintákkal szemben. A tehetségesek nem tehetségesekhez képest magasabb szintű túlingerlékenységét, így az azt megerősítő feltevésünket számos tehetségpszichológiai szakirodalom alátámasztja (például: Ackerman, 1997; Gross és mtsai, 2007; Imburgia, 2014; Limont és mtsai, 2014; Piechowski, 2014; Silverman, 2009; Silverman és Ellsworth, 1981, Thompson és Jaque, 2016). Az általunk elvégzett Mann–Whitney próbák alapján várakozásainknak megfelelő módon, minden túlingerlékenység skálán szignifikánsan magasabb értékeket kaptunk, a tehet-

ségesek javára. Eredményeinkkel egybevégezően sok vizsgálatban úgy találták, hogy valamennyi túlingerlékenység területen kimutatható a különbség (például: Gallagher 1985; Lewis és Kitano, 1992; Piechowski és Colangelo, 1984, Pyryt 2008; Silverman és Ellsworth, 1981). Ugyanakkor egyes kutatók nem minden skálán találtak szignifikáns különbségeket: például Bouchet és Falk (2001) az érzelmi, intellektuális és képzeleti területen talált különbséget tehetséges és nem tehetséges felsőoktatási hallgatók között; Yakmaci-Guzel és Akarsu (2006) középiskolás mintán kapott eredményei szerint a tehetséges tanulók az intellektuális és képzeleti túlingerlékenység területén érték el magasabb pontszámokat, mint a nem tehetségesek. Ackerman 1997-es vizsgálatában kanadai és amerikai középiskolásoknál kapott hasonló eredményt. Az eredmények variabilitását a vizsgálatok során alkalmazott eszközök változatossága, a metodológiai heterogenitás is adja, hiszen van olyan kutatás, melyben fókuszcsoportok tartalomlemezési adataival (Lewis és Kitano, 1992), tantermi megfigyelés iskolai dokumentumok és interjúk alapján (Tucker és Hafenstein, 1997) illetve a túlingerlékenység kérdőív különböző verzióival dolgoztak (OEQ-I illetve OEQ-II, illetve Elemen OE). Az OEQ-I nyitott végű mondatokból áll (46 ítemes eredeti verzió: Piechowski, 1979, illetve 21 ítemes átdolgozott verzió: Lysy és Piechowski (1983); míg az OEQ-II Likert-típusú kérdőív, melyet iskoláskorúakon és felnőtteken validáltak. Az Elemen OE (Bouchard, 2004) pedig olyan likert-skálát tartalmazó kérdőív melyet az általános iskolások számára fejlesztettek ki, de nem önkitöltős, hanem tanári értékelésen alapul, ilyen eszközt alkalmazott például Bouchard 2004-es vizsgálatában. Abban is nagy eltérés van, hogy milyen kritériumok alapján kerül valaki a „tehetséges” mintába. Lewis és Kitano (1992) esetében doktori programban való részvétel volt a feltétel, másoknál felsőoktatási és/vagy középiskolai tehetséggondozó programban való részvétel a kritérium (például: Tieso, 2007a), Limont és munkatársai (2014) versenyeredmények alapján válogattak, illetve az adott ország nemzeti standardja alapján is történt tehetségesnek nyilvánítás (például: Gross és mtsai, 2007).

Első hipotézisünk második és harmadik része a nemi különbségekre vonatkozott. Feltételezésünk szerint mind a tehetséges, mind a nem tehetséges személyek esetén igazolhatóak nemi különbségek a túlingerlékenység terén. A szakirodalom szerint iskoláskor előtt nem mutathatók ki

nemi különbségek a túlingerlékenységben, a serdülőkortól kezdve viszont igen. Feltevésünket a témakörben publikált kutatási eredményekre alapoztuk (Bouchet és Falk, 2001; Tieso, 2007a; Wirthwein és mtsai, 2011). A kérdést szisztematikusan igyekeztünk körbejárni, így minden lehetséges bontásban megvizsgáltuk a lehetséges eltéréseket

A nem tehetséges nők és nem tehetséges férfiak csoportjait összevetve megállapítható, hogy a nők és a férfiak között a képzeleti túlingerlékenység területét kivéve minden más területen szignifikáns különbségeket mutatkoznak. A nem tehetséges személyek esetén a nők nagyobb érzelmi és érzéki túlingerlékenysége, illetve a férfiak nagyobb pszichomotoros és intellektuális túlingerlékenysége állapítható meg. Ugyanezt a konzisztens eredményt kapták a témát áttekintő és vizsgáló kutatások (Bouchet és Falk, 2001; Thompson és Jaque, 2016), melyekkel kapcsolatban Bouchet és Falk kiemeli, a tradicionális szocializáció, ezen belül is a nemi szocializáció szerepét. Úgy vélik, a túlingerlékenység expresszióját jelentősen befolyásolják azok a normák, melyek a nők esetében az intellektuális illetve a pszichomotoros túlingerlékenység (energia, aktivitás) megjelenését gátolják, az érzéki túlingerlékenységét pedig serkentik. A férfiak esetében az érzéki túlingerlékenység kifejeződése (kifinomultság, esztétikai érzékenység, stb.) a szocializációs ágensek inkább gátolják, míg a pszichomotoros és intellektuális túlingerlékenység megjelenését támogatják.

A teljes mintán (tehetségesek és nem tehetségesek összevont adatai) nézve a nemi különbségeket két terület szignifikáns eltérése volt megállapítható. Rangátlagaik alapján érzéki és érzelmi területeken értek el a nők magasabb pontszámokat. A tehetséges csoporton belül megismételve a számításokat, gyakorlatilag ugyanazon mintázat rajzolódik ki. A tehetséges nők a tehetséges férfiakhoz képest ismét magasabb pontszámot értek el az érzéki és érzelmi túlingerlékenység területén, egyéb területeken pedig szignifikáns különbségek nem igazolhatók. A tehetséges nők esetén a pszichomotoros és intellektuális túlingerlékenység értéke nem különbözött a tehetséges férfiakétól. Tieso (2007a) szintén az érzéki és érzelmi túlingerlékenység terén talált különbséget középiskolás tehetséges és nem tehetséges csoportok között a férfiak és nők között. Ennek egyik magyarázatát két dolog is jelentheti: az egyik, hogy a tehetségesekre jellemző lelki androgynia jelensége náluk jobban érvényesül,

és/vagy a tehetségük okán kevésbé tradicionális szocializációban részesültek. Vélekedésünket altámasztja Silverman 1986-os megállapítása (idézi: Miller, Falk és Huang, 2009) mi szerint a tehetséges lányok férfiasabb érdeklődéssel rendelkeznek, mint a hozzájuk hasonló korú lányok. Szintén Miller, Falk és Huang által citált ide illő kutatási adat, hogy a tehetséges serülők között nemi-szerep orientációját tekintve több nő tartozik az andrgyn kategóriába, mint férfi – s ezzel egyidejűleg a tehetséges férfiak között többen tartoztak a Sandra Bem-féle differenciálatlan vagy maszkulin kategóriába, mint nők.

Végül tehetséges és nem tehetséges nők eredményeit vetettük össze egymással: ekkor minden túlingerlékenységi területen szignifikáns eltérést tapasztaltunk a tehetséges nők javára. A nők esetében egyébként a tehetség meglététől függetlenül a férfiakhoz képest nagyobb fokú érzelmi túlingerlékenységet mutatnak. Ez egybevághat Wirthwein és munkatársai (2011) kutatásaival, ők az érzéki túlingerlékenységgel kapcsolatban is erre az eredményre jutottak.

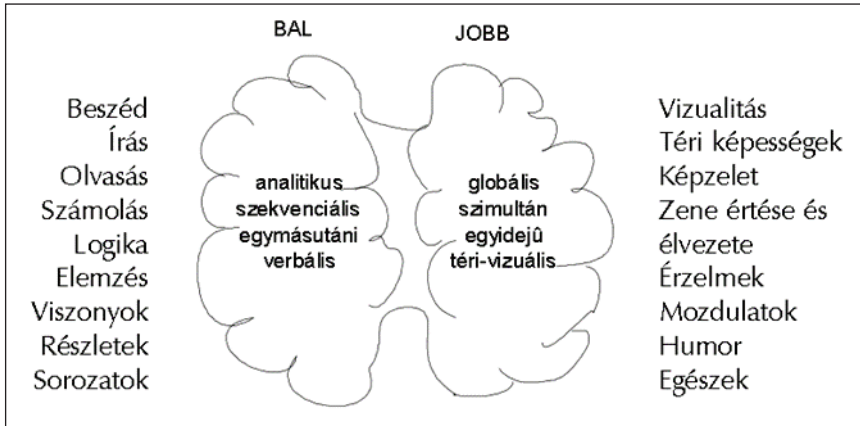
A tehetséges férfiak esetén a nem tehetséges férfiakhoz képest egyedül a pszichomotoros túlingerlékenységben nem mutatható ki szignifikáns különbség. Minden más túlingerlékenység területén a tehetséges férfiak érnek el magasabb értékeket. A témában született nemzetközi vizsgálati eredményekkel összevetve elmondható, hogy kapott adataink igen nagy mértékben illeszkednek azokhoz.

❖ Második hipotézisünkben feltételeztük, hogy a különböző tehetségterületeken a túlingerlékenység különböző mintázatai igazolhatók. E várakozás alapjául az szolgált, hogy a túlingerlékenység disztribúciója az azonos tehetségterületeken tehetséges személyek között ugyan nem egyforma, mégis azonosítható trendek, mintázatok léteznek, melyek elkülönítik a különböző tehetségterületeket (Thompson és Jaque 2016). A vizsgálati mintánkban szereplő 179 személy a gardneri tehetségterületek közül hetet reprezentált: zenei, természettudományos, nyelvi, térbeli-vizuális, testi-mozgásos, interperszonális, és matematikai-logikai területeket. Feltételezésünk vizsgálatára továbbra is nonparaméteres eljárásokat alkalmaztunk, jelen esetben Kruskal–Wallis próbát, melynek Post hoc adatai alapján meg tudtuk állapítani, hogy pontosan mely tehetségterületek között vannak szignifikáns különbségek a túlingerlé-

kenység különböző területein. Mivel összesen 179 fő adataival rendelkezünk, a gardneri tehetségterületek szerinti vizsgálódás óhatatlanul oda vezetett, hogy a kis elemszám és azok egyenetlen megoszlása miatt eredményeink semmiképpen sem tekinthetők reprezentatívnak. Ennek ellenére a kapott adataink rámutatnak arra, hogy feltételezésünknek van létjogosultsága, érdemes a mintázatok szintjén (is) tanulmányozni a kérdéskört. A logikai-matematikai, a természettudományos, a személyközi valamint a nyelvi tehetségterületek mediánjai négy, vagy a fölötti értékeket mutatnak az intellektuális túlingerlékenység területén. Ugyanezt a négy fölötti értéket a pszichomotoros túlingerlékenység esetén a testi-mozgásos tehetségterületnél (sportolók és táncosok) kaptuk, míg a térbeli-vizuális tehetségterület (grafikus, festő) esetén az érzéki túlingerlékenységnél láthatjuk. Az érzelmi túlingerlékenység magas értékeit, azaz a négy fölötti értékeket (Falk és mtsai, 2016) a személyközi terület (dráma, színművészet) és a testi-mozgásos terület (sport, tánc) esetén kaptuk. A logikai-matematikai és természettudományos tehetség értékei az érzéki és képzeleti túlingerlékenység területén együtt mozognak, és nem érik el mediánjaik a hármat. Mindezt figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a Túlingerlékenység Kérdőív skáláival lefolytatott vizsgálatok igazolták a finomabb elemzések létjogosultságát.

Mivel a gardneri tehetségterületeket képviselő alminták elemszáma egyes esetekben nem éri el a minimálisan ajánlott harminc főt (Falus és Ollé, 2008) a továbbiakban a tehetségterületeket tekei lokalizációi alapján, (Gyarmathy, 2011; Hámori 1988;) két klaszterbe soroltuk (55. ábra). Az elsőbe azok a tehetségterületek kerültek, melyeket a bal agyféltekéhez köthetünk: a logikai-matematikai, természettudományos és nyelvi tehetség került ide. A második csoportba pedig a térbeli-vizuális, testi-mozgásos, interperszonális, és zenei tehetség került. Mivel elemszámát tekintve továbbra is kiegyensúlyozatlanok az almintáink, így az alábbiakban elvégzett számításoknál súlyozott értékekkel számoltunk. Szerettük volna megnézni, hogy az egyes tehetségterületek esetén a tekei lokalizációt alapul véve hogyan alakulnak a különbségek. Szignifikáns különbségeket találtunk az érzéki, érzelmi és képzeleti túlingerlékenység területein. A szignifikáns különbséget mutató esetekben a jobb félfelkei lokalizációt mutató tehetségterületek értéke lett magasabb. Ez az eredmény a háromból két esetben megegyezik a szakirodalom adataival,

hiszen a képzelet, érzelmek jobb tekei lokalizációt mutatnak (Gyarmathy, 2011). Az érzékelésben megmutatkozó szenzitivitásnak nincs ilyen direkt lokalizációja megnevezve a szakirodalomban. Az intellektuális túlingerlékenység értéke pedig a bal agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén lettek magasabb, a pszichomotoros túlingerlékenység pedig a várakozásnak megfelelően szintén a jobb agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén magasabb.

55. ábra. A jobb és bal agyféltekéhez köthető funkciók és működésmódok
 Forrás: Gyarmathy, 2011, 83. o.

Piechowski, Silverman és Falk (1985) képzőművészeti és intellektuális tehetségek túlingerlékenység profilját egymással összehasonlítva az az eredményt kapta, hogy az intellektuális tehetségek az intellektuális túlingerlékenység területén, míg a képművész tehetségek a képzeleti és érzelmi túlingerlékenység területén mutatnak szignifikánsan magasabb értékeket. Nem tehetséges egyetemista mintához képest pedig minden területen magasabb túlingerlékenységet mutatnak Thompson és Jaque (2016) táncosokat és operaénekeseket vizsgált és atlétákat. Összehasonlításuk eredményeképp kimutatták, hogy az előbbi két tehetségcsoport az érzelmi és képzeleti túlingerlékenység terén mutat szignifikánsan magasabb értéket a sportolói mintához képest. A táncosok pszichomotoros túlingerlékenysége – ugyan nem szignifikáns módon – de szintén magasabb volt, mint a sportolóké, akik intellektuális és érzelmi túlingerlékenység átlag pontszámai pedig a legalacsonyabbak voltak

a három csoport között. Mivel a fenti szerzők is kis elemszámmal dolgoztak, az a tény, hogy nem szignifikáns különbségeket kaptak az utóbbi összevetésekben nagyobb minta esetén módosulhat. Piechowski és Cunningham (1985) az OEQ-I kérdőívvel (Piechowski, 1979) művészeket (énekesek, zenészek, költők, novellaírók, filmproducerek) és intellektuális tehetségeket összehasonlítva a legnagyobb különbséget a képzeleti túlingerlékenység terén mutatta ki, de a művészek az érzelmi túlingerlékenységben is szignifikánsan magasabb pontszámokat produkáltak. Az intellektuális túlingerlékenység pedig az intellektuális tehetségek (magas IQ pontszám) javára bizonyult magasabbnak. Az eredmények általánosíthatóságával kapcsolatban óvatosságra intő tény a minták alacsony elemszáma, mely tizenhárom és harmincegy főt tett ki. Imburghia (2014) mérnöktudományok, technológia és matematika terén tehetséges (STEM) és általánosan tehetséges hallgatók túlingerlékenység profilját vetették össze. Adataik alapján a STEM tehetségek nemtől függetlenül magasabb pontszámokat mutattak az intellektuális túlingerlékenység, és alacsonyabb pontszámot a képzeleti túlingerlékenység esetén, az általánosan tehetségesekhez képest. (Megjegyzés: a tanulmányból nem derül ki, mit ért a szerző általánosan tehetséges hallgatók alatt.) Nemi különbségeket is igazolt a vizsgálat: a STEM női tehetségek magasabb túlingerlékenységet mutatnak az érzelmi és érzéki területeken a STEM férfi tehetségekhez képest – ez szintén megerősíti korábban bemutatott eredményeinket. Összességében tehát elmondható, hogy a szakirodalomban fellelhető kisszámú, tehetségterületekre vonatkozó túlingerlékenység-profil vizsgálatok harmonizálnak az általunk kapott eredményekkel.

A továbbiakban arra kerestük a választ, hogy az általunk vizsgált mintában a nemnek, illetve a tehetségterület agyi lokalizációjának van-e kimutatható hatása a túlingerlékenységre. A kérdés felmerülése egyrészt az eddigi eredményeinkből is adódik, másrészt a túlingerlékenység nemi és életkori különbségeit firtató vizsgálatok egy részében is keresik a változók közti oksági összefüggéseket illetve lehetséges interakciókat (Bouchet és Falk, 2001; Piirto, Montgomery, és May, 2008; Tieso, 2007a).

A kapott eredmények alapján az intellektuális túlingerlékenység esetén a nem hatása szignifikáns, de a tekei lokalizáció hatása nem, így interakció sem igazolható a két változó között. Az érzéki, képzeleti, és érzelmi túlingerlékenységet vizsgálva az eredmények az mutatják, hogy

mind a nem hatása mind a tehetségterület agyi lokalizációja szignifikáns hatású, de a két változó között egyik esetben sincs interakció. Piirto, Montgomery és May (2008) igen hasonló eredményt kapott: az érzéki, érzelmi és képzeleti túlingerlékenység esetén igazolták a nem hatását. A nem és egyéb változók (földrajzi lokáció) változók közötti interakciókat csak részben tudtak igazolni: az érzelmi és érzéki túlingerlékenység esetén. Bouchet és Falk (2001) 562 egyetemi hallgatót vizsgált, s megállapította a nem szignifikáns hatását valamennyi túlingerlékenység területre, ugyanakkor a nem és más változó interakcióját (jelen esetben tehetséggondozó programban való részvétel) csak igen korlátozottan, mindössze az érzelmi túlingerlékenység kapcsán sikerült igazolniuk. Úgy tűnik tehát, hogy a nem hatása meggyőzően igazolható mind a tehetséges, mind nem tehetséges minták esetén, ugyanakkor más változókkal való interakciója kevésbé mutatható ki. Vizsgálatunkban a nemtől ugyan függetlenül, de a tekei lokalizáció hatása is meggyőzően érvényesül, így ez a tehetség tanácsadás során mindenképpen további figyelembe veendő szempontot jelent a jövőben.

❖ Harmadik hipotézisünk az OEQ-II. kérdőív validálásához használt NEO-PI-R kérdőív skálákra vonatkozott. Feltételeztük, hogy az ezekkel kapott eredmények összhangban fognak állni az OEQ-II. kérdőív eredményeivel. Ezt a várakozásunkat arra a szakirodalmi megállapításra alapoztuk, mely alapján a pszichometriai validálás konvergáló eszközének is választottuk A Costa és McRea (1991) kérdőív Nyitottság faktorának egyes skáláival való tartalmi párhuzamokra Gallagher (2013) hívja fel a figyelmet, de Limont és munkatársai (2014) is megerősítik ezt. Mivel Dabrowski – többek – között úgy határozta meg a túlingerlékenységet, mint extrém neurális fogékonyság a következő öt terület legalább egyikén (pszichomotórium, képzelet, érzékek, érzelmek, intellektus), Gallagher szerint ez a fogalom a fentiek tükrében értelmezhető a tapasztalatokra való nyitottság szokatlan mértékeként. Fontos kiemelni, hogy a Nyitottság Faktor skálái ennek ellenére nem feleltethetők meg egymásnak, inkább azt mondhatjuk, hogy bizonyos mértékű átfedés áll fenn köztük, mely az Ötletgazdagság, Érzelmek, Esztétikai érzék skálák esetén kifejezettebb (Gallagher, 2013). Limont és munkatársai (2014) versenyeredményeik alapján tehetséges és nem tehetséges középiskolások vizsgálá-

latakor megállapította, hogy a NEO-PI-R kérdőív Nyitottság faktorában szignifikánsan magasabb pontszámot érnek el, mint a nem tehetséges társaik. A mi adataink is minden esetben szignifikáns különbséget igazoltak a tehetséges és nem tehetséges csoportjaink között. További feltételezésünk szerint a teljes mintában, és a tehetséges, mind a nem tehetséges személyek összevetése esetén is igazolható nemi különbségek a NEO-PI-R skálákkal végzett vizsgálatok alapján. A teljes mintán nézve összevetve megállapítható, hogy csak egyetlen területen nem igazolódt szignifikáns különbség a nemek között. Az aktivitás, energikusság skálán a férfiak és nők rangátlagai nem mutatnak statisztikailag igazolható eltérést. Ha a NEO-PI-R skálákon tapasztalt nemi különbségeket a Túlingerlékenység kérdőív konvergens skáláival összevetjük, akkor azt láthatjuk, hogy ahhoz képest több területen igazoltunk különbségeket, ugyanakkor az igazolt különbségeinek harmonizálnak a két kérdőív esetén. A tehetséges csoporton belül megismételve a számításokat Túlingerlékenység kérdőív konvergáló skáláin kapott eredményekkel, akkor azt láthatjuk, hogy a tehetségesek esetén az érzéki és érzelmi túlingerlékenység esetén igazolódt szignifikáns különbség a nemek között. Jelen esetben az Érzéki túlingerlékenység skála konvergáló skálája az Esztétikai érzék skála az Érzelmi Túlingerlékenységé pedig az Érzelemgazdagság skála – s elmondható, hogy a két kérdőívvel kapott eredményeink mintázat teljesen megegyeznek egymással. A nem tehetséges nők és nem tehetséges férfiak csoportjait is egybevetettük egymással. A két kérdőív különbözőségvizsgálatai itt mutatják a legnagyobb eltéréseket. A Túlingerlékenység kérdőív esetén ugyanis a nem tehetséges nők és nem tehetséges férfiak között a képzeleti túlingerlékenységtől eltekintve minden más túlingerlékenység területen szignifikáns különbségek igazolhatók a nemek vonatkozásában. A NEO-PI-R kérdőív skáláival kevesebb szignifikáns különbséget igazoltunk, de ahol a statisztikailag igazolható eltérés fennáll, az nem mond ellent a Túlingerlékenység kérdőív nem tehetségesek csoportján kapott eredményeinek. A fenti részletes eredmények alapján elmondhatjuk, hogy a két kérdőív konvergáló skáláin kapott eredményeink nem mondanak ellent egymásnak. Az igazolt szignifikáns különbségek egyes esetekben teljesen megegyeznek (pl. a tehetségesek mintáján belüli nemi különbségek terén). Más esetekben – mivel a két kérdőív érzékenysége eltér (vö: Gallagher meghatározása 2013), így a szignifikáns különbsé-

get jelző skálák száma eltérő. Azt az elvárásunkat, mi szerint a NEO-PI-R skálákkal is igazolható nemi különbségeink lesznek a teljes mintában és tehetséges és nem tehetséges összevetésben igazoltnak tekintjük.

Végül feltételeztük, hogy a tehetségesség függvényében a nők illetve a férfiak csoportján belül is lesznek kimutatható különbségek a NEO-PI-R skálák tekintetében. Az elvégzett vizsgálatok kapcsán nagyon markáns eredmények születtek, ugyanis a tehetséges nőket összevetve a nem tehetséges nőkkel, illetve a tehetséges férfiakat összevetve a nem tehetséges férfiakkal minden NEO-PI-R skála esetén szignifikáns különbséget igazoltunk a tehetségesek javára. Ezek az adatok gyakorlatilag teljesen egybevágóak a Túlingerlékenység kérdőív korábban ismertetett eredményeivel.

❖ Negyedik hipotézisünk a perfekcionizmusra vonatkozott. Számos teoretikus és empirikus szakirodalom említi a tehetségesek magasabb szintű perfekcionizmusát, illetve azt, hogy a perfekcionizmus az egyik fő karakterisztikumuk (vö: elméleti összefoglaló). Mivel a modern (tehetség) pszichológiai szakirodalomban a perfekcionizmus multidimenzionális konstrukciónak definiált, így feltételeztük, mindhárom dimenzióban magasabb pontszámot fognak elérni a nem tehetségesekhez képest. A self-orientált és másokra irányuló perfekcionizmus esetén ez igazolódott is, ám a társas elvárásként megélt perfekcionizmus esetén nem találtunk szignifikáns különbséget. A tehetségesként való címkézés és az ennek következtében megemelkedő elvárásszint hatását vélelmeztük az utóbbi esetben, míg a self-orientált perfekcionizmus esetén a Neumeister és Kristie (2004) a tehetségesek perfekcionizmusának kifejlődésével kapcsolatban leírt fejlődési útvonalat (lásd: elméleti összefoglaló x. oldal,) fogadtuk el magyarázatként. A tehetséggondozó osztályba járók magasabb szintű self-orientált perfekcionizmusát hazai mintán már egy korábbi vizsgálatunkban is kimutattuk (Olajos és mtsai, 2021), csakúgy, mint a másokra irányuló perfekcionizmus magasabb szintjét. A társas elvárásként megélt perfekcionizmust az említett vizsgálatunkban sem találtuk szignifikánsan különbözőnek a középiskolás mintáink között. LoCicero és Ashby (2000) Kornblum és Ainley (2005) a Frost-féle Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőívet használva, annak Személyes Standardok skálája esetén igazolta a tehetségesek saját magukkal kap-

csolatos magasabb szintű elvárásait nem tehetséges középiskolásokhoz képest. Annak a magyarázata, hogy a tehetségesek a nem tehetségesekhez képest miért nem élik meg erősebben társas elvárásként a perfekcionizmust, talán az lehet, hogy a self-orientált perfekcionizmus a perfekcionizmus internalizált, fejlettebb formájának tekinthető, mely a Fejlődési Potenciál elemeként működik náluk. Feltételeztük, hogy a három almintha (tehetséges középiskolás, nem tehetséges középiskolás, és egyetemista) között további különbségek igazolhatók a perfekcionizmus terén. A Self-orientált Perfekcionizmus Skálát megvizsgálva azt az eredményt kaptuk, hogy a self-orientált perfekcionizmus pontszáma továbbra is a tehetségesek esetén a legmagasabb, a nem tehetséges középiskolások esetén a legalacsonyabb. Az egyetemisták köztes helyzetet foglalnak el, de mindkét csoporttól szignifikánsan különbözik az ő értékük is. A Másokra irányuló perfekcionizmus Skála esetén a tehetséges és nem tehetséges középiskolások között valamint a nem tehetséges középiskolások és egyetemisták között szignifikáns különbségek vannak. A tehetséges középiskolások és az egyetemisták viszont egymástól nem különböznek statisztikai értelemben, így a nem tehetséges középiskolásokra a legjellemzőbb a társas hatásként megélt perfekcionizmus. Ezen a ponton szeretnénk előrecsatolni, hogy ezek az eredmények megerősítő módon visszaköszönnek később, az adaptív-maladaptív jelleggel, illetve a perfekcionizmus klaszterek vizsgálatával kapcsolatban.

❖ Az ötödik és hatodik hipotézisünk a szubjektív jóllét kognitív komponensét jelentő életstílus elégedettség és életelegedettség különbözőségeire irányult, tehetségesek és nem tehetségesek, alminták és a tehetségterületek tekei lokalizációja szerinti bontásban. Feltevésünk szerint a tehetségeseket magasabb szintű életelegedettség jellemzi (Harmónia hipotézis: Bergold és mtsai, 2015; Diener, 1984; Diener és mtsai, 1999; Tatli, 2017). Ugyanakkor a tehetségesek és a nem tehetségesek más utat követnek a szubjektív jóllét, illetve annak két aspektusa az életelegedettség, jelentésteli élet felé (Pollet és Schnell 2017) így az életstílus elégedettség eltérő mintázatait tudjuk igazolni. Az életstílus elégedettség kapcsán elmondható, hogy a tehetséges személyek életüket érdekesebbnek, értékesebbnek, sikeresebbnek, reménytelibbnek, lehetőségekkel telibbnek, ugyanakkor nehezebbnek és kötöttebbnek élik meg a nem tehetsé-

ges személyekhez képest. Úgy gondoljuk, ez az eredmény nem meglepő, hiszen elért eredményeik, sikereik alapján kerültek a mintába. A kiemelkedő eredmények tükrében pedig jogosan vélelmezik a számukra kínáló több lehetőséget, – persze az, hogy a kínáló lehetőségeket felismerik-e a jövőben, illetve élnek-e majd azokkal az előre nem bejósolható. Az élet értékességének fokozottabb megélése összefügghet azzal, hogy a tehetségesekre jellemző a flow átélése. A művészetek, a matematika és fizika, az atletika területén nyújtott kiemelkedő teljesítmény során gyakran a kreatív potenciál egy sajátos formájaként tapasztalható meg az áramlat-élmény mely az adott folyamatban a tehetséges egyén pszichés energiáit és a figyelmét irányítja. (Csikszentmihályi, Rathunde, és Whalen, 1993) A flow magabiztosabbá tesz, kompetensebbnek érezzük magunkat, a jóllét és az életerő érzését hozza el. Piechowski (2014) a tehetségeseknél előforduló gyermekkori spirituális tapasztalatokra, az időtlenség és a természettel való egység élményére hívja fel a figyelmet, illetve arra, hogy a személyes növekedés és a spirituális fejlődés kéz a kézben jár. Mindez megváltoztatja az embereket, az életük mélyebb értelmet nyer. A tehetségesek ugyanakkor nehezebbnek is érzik az életüket a nem tehetséges csoporthoz képest. Ez részben a self-orientált perfekcionizmus náluk tapasztalt magasabb szintjéből, illetve az igen magas szintű környezeti elvárásokból, továbbá a potenciálok teljesítménybe fordításához szükséges igen nagy személyes elköteleződés (Piirto, 1999) követelményéből fakadhat. A nagyobb fokú kötöttség élménye is ehhez kapcsolható, hiszen a Gagné-féle Megkülönböztető tehetségmodell is kiemeli a befektetések, a tevékenységek fontosságát, a hosszú távon szisztematikusan fejlesztett, gyakorolt kiemelkedő adottságokból fakadó teljesítményt. A tehetség szakértelem modelljéhez köthető úgynevezett 10.000 órás szabály (Ericsson és Krampe 1993 idézi: Gladwell, 2009) is arra utal, hogy lemondások és feladatalkötelezettség nélkül nincs kiemelkedő eredmény. Az életstílussal való elégedettség kérdését almintánkénti bontásban tovább vizsgálva azt vártuk, hogy további finom differenciákat tudunk igazolni köztük. A könnyű–nehéz, értékes–haszontalan, reménytelen – örömtelen, sikeres – kudarcos, lehetőségekkel teli–lehetőségek nélküli ellentétpárok esetén a tehetségesek értékei különböznek szignifikánsan a másik két almintá értékeitől. A szabad–kötött ellentétpár esetén mindhárom almintánk különbözi egymástól: életüket leginkább

kötöttnek – azaz legkevésbé szabadnak – érzik, s a nem tehetséges középiskolások érzik az életüket leginkább szabadnak. Az egyetemisták hozzájuk képest köztes helyzetet foglalnak el. Az érdekes – unalmas ellentétpár esetén a három alminta közül a nem tehetséges középiskolások tartják a legunalmasabbnak az életüket. A tehetséges középiskolások rangátalaga szignifikánsan magasabb a nem tehetséges középiskolásokénál, de statisztikailag nem különbözik az egyetemista almintától. Az utolsó, a tehetségterületek agyi lokalizációja szerinti bontásban való vizsgálódás alapjául az a tény szolgált, hogy a jobb és bal agyféltekei tehetségterületek esetén más-más túlingerlékenység típus dominál (vö: 2. hipotézis), ez pedig az élmények feldolgozásában manifesztálódó különbségeket jelent. E feltevésünket két tulajdonságpár esetén tudtuk igazolni: a bal tekei lokalizációt mutató tehetségterülethez tartozók (matematika-logika, nyelv, természettudományok) életüket nehezebbnek és magányosabbnak élik meg, mint a jobb tekei lokalizációt mutató tehetségterülettel rendelkező személyek. Erre lehetséges magyarázat lehet, hogy a zene, a tánc, a dráma sok esetben maga is társas tevékenység, s a sportok java része is. A matematika, sakk, fizika, informatika, természettudományok, vers- és novella írás elmélyült művelése pedig inkább egyéni tevékenység.

Az életelégedettség vizsgálatával kapcsolatban eredményeink szerint az elvégzett nonparaméteres különbözőségvizsgálat számadatai alapján szignifikáns különbség áll fenn a tehetséges középiskolások és a nem tehetséges személyek vizsgálati csoportja között a globális életelégedettség tekintetében, a tehetségesek javára. Ugyanakkor mindenképpen figyelembe kell venni, hogy a statisztikailag kimutatott különbség mindössze egy pont. Véleményünk szerint, ez – bár matematikailag valóban több, és 95%-os biztonsággal nem a véletlen műve – mégis óvatosságra intő tény. A tehetségesek minimális pontszám előnyét mutatta ki vizsgálatában Ash és Huebner (1998), Shaunessey és munkatársai (2006) is, míg Bergold és munkatársai (2016) nem találtak szignifikáns különbséget német intellektuálisan tehetséges és nem tehetséges középiskolásokon végzett vizsgálatuk során. Demetrovics (2007) 18–35 év közötti átlagos magyar mintán 16,8-as átlagpontszámot kapott, melyhez képest a mi eredményeink – tudván, hogy a medián és az átlag nem azonos fogalmak – mégis magasabb szintű életelégedettségről árulkodnak. Természetesen az életkor szerepére is gondolni kell az életelégedettség szintjének alaku-

lásában, de a vonatkozó kutatások azt igazolják, hogy az életkor előrehaladtával az nem hanyatlik tartósan, az emberek számos életeseményhez képesek adaptálódni (Diener és mtsai, 1999).

Wirthwein és Rost (2011) a globális életelégedettség pontszámában nem, de az életelégedettség egyes területein talált szignifikáns különbséget a tehetségesek és nem tehetségesek vonatkozásában, így a sála egyes tételei szerint is elvégeztük a két almintánkra vonatkozó különbözőségvizsgálatokat. Az öt állításból három item esetén találtunk a tehetséges tanulók és a nem tehetséges személyek válaszai között statisztikai különbségeket. Ezek a következők: „*Ha újra élhetném az életemet, nem változtatnék semmit.*” „*A legtöbb szempontból nézve az életem közel áll az ideálshoz.*” „*Az életfeltételeim kitűnőek.*” A tehetségesek kevésbé változtatnának eddigi életükön, jobbnak látják az életfeltételeiket, és az ideálshoz közelebbinek érzik, mint a nem tehetségesek. Végül megvizsgáltuk, hogy a tehetségterületek tekei lokalizációja alapján kialakított klasztereinck között igazolható különbségek állnak – e fenn az életelégedettség terén. Az elvégzett nonparaméteres vizsgálatok alapján egyetlen itemet kivéve nem találtunk szignifikáns különbséget. A szignifikáns különbséget mutató item: „*Eddig még mindent elértem az életben, amit csak akartam.*” A bal tekei tehetségterületi lokalizációt mutató tehetségesek inkább érzik úgy, hogy a célkitűzéseik elérésében eredményesek, mint a jobb tekei tehetségterülettel rendelkezők. Felvetődik a kérdés, hogy az ő esetükben a túlingerlékenység – profilban megmutatkozó intellektuális túlingerlékenység dominancia együttjár-e célorientáltabb viselkedéssel, nagyobb észlelt énhatékonyág-érzéssel. Dabrowski szerint ugyanis azok a személyek, akiknél az intellektuális túlingerlékenység dominál, gyakran mutatnak kiemelkedő intellektuális képességeket, jó logikai, analízáló képességekkel bírnak, a döntéshozatal során a kognitív szférájuk a meghatározó (Mika, 2005). Úgy tűnik, hogy a tekei lokalizáció szerinti csoportbontás ebben az esetben – súlyozott és nem súlyozott értékekkel számolt verziók esetén sem – adott igazán sok plusz információt, ezért hipotézisünket csak részben teljesültnek tekintjük ebben az esetben.

❖ A hetedik hipotézisünk arra vonatkozott, hogy a vizsgálatunkban alkalmazott multidimenzionális kérdőívek skálái a szakirodalmi adatoknak megfelelő korrelációs értékeket mutatnak a magyar mintán is.

Ezen belül is azt vártuk, hogy kis és közepes korrelációkat tudunk igazolni a Túlingerlékenység kérdőív egyes alskálái között. Ennek alapjául az a szakirodalmi megállapítás szolgált, mi szerint a Dabrowski-féle fejlődési modell alacsonyabb szintjén a túlingerlékenységek izoláltan működnek, míg a magasabb szinteken egyre integráltabbá válnak; illetve hogy a pszichomotoros és érzéki túlingerlékenység a magasabb szintű fejlődést nem tudja támogatni a képzeleti, intellektuális és érzelmi túlingerlékenység nélkül, mivel ez utóbbiak szükségesek a transzformációjukhoz (Dabrowski, 1964; idézi: Ackerman, 2009). A Képzeleti Túlingerlékenység és a Pszichomotoros Túlingerlékenység skálák közti korrelációtól eltekintve valóban szignifikáns kis és közepes mértékű együttjárásokat igazoltunk várakozásainknak megfelelően. Ez megfelel annak a konceptuális kitételnek, miszerint a Pozitív Dezintegrációs Fejlődés folyamata serdülőkorban indul el, tehát a túlingerlékenység integrált megnyilvánulását, mely erős korrelációban nyilvánulna meg – még nem tapasztalhattuk. Az OEQ-II kérdőív skálái közötti korrelációkat vizsgálva Tieso 2007-es publikációjában (Tieso, 2007a). egyetemi nyári gazdagító programban résztvevő (tehát tehetséggondozásban részesülő) serdülők adatai alapján igen hasonló eredményekről számolt be, csakúgy, mint 19–23 éves felsőoktatásban résztvevő német hallgatók mintáján De Bondt és Van Petegem 2015-ben. A Hewitt–Flett Multidimenzionális Kérdőív skáláival kapcsolatban feltételeztük, hogy a szakirodalmi adatoknak megfelelően (Hewitt és Flett, 1991) kismértékű együttjárásokat igazolunk azok között. A feltételezésünk részben igazolódott: A Self-orientált Perfekcionizmus Skála és a Társas elvárásként megélt Perfekcionizmus Skála esetén $r = 0,201$, illetve a Self-orientált perfekcionizmus Skála és a társas elvárásként megélt perfekcionizmus skála $r = 0,258$ -as korrelációs értéket mutat. A Másokra irányuló perfekcionizmus skála és a Társas elvárásként megélt perfekcionizmus skála között szintén szignifikáns, de igen minimális mértékű negatív együttjárást találtunk ($r = -0,094$). Ez azt jelenti, hogy vizsgálati mintánkban e két változó gyakorlatilag független egymástól, így hipotézisünk csak részben igazolódott. A perfekcionizmus kérdőív validálása során egy korábbi, 2015-ös vizsgálatunkban a skálák közötti együttjárásokat megvizsgálva az akkori teljes mintában (Olajos és mtsai, 2021) szintén gyenge pozitív korreláció áll fenn a self-orientált perfekcionizmus és a másokra irányuló perfekcionizmus, illetve a társas elvárás-

ként megjelenő és a self-orientált perfekcionizmus között, illetve a másokra irányuló és társas elvárásként megélt perfekcionizmus között. A két vizsgálati minta között a különbség az, hogy a jelenlegiben teljesítmény alapján azonosított tehetségesek, míg az utóbbiban tehetség-gondozó osztályba járó tanulók szerepeltek. A Flett és Hewitt-féle adatok sem tehetséges személyekre vonatkoznak, így esetleg ebből származhatnak a részleges különbségek a korrelációs mátrixban.

❖ A kérdéskör további elemzése során a nyolcadik hipotézisben feltételeztük, hogy az általunk használt multidimenzióális kérdőívek skáláin a tehetségesek és nem tehetségesek között lesznek különbségek. Ezen belül is azt vártuk, hogy a túlingerlékenység skálákra vonatkozó korrelációs mátrixokban lesz kimutatható különbség, oly módon, hogy azok között erősebb lesz az együttjárás, mint a nem tehetségesek csoportjában. Ezt arra a konceptuális szakirodalmi megállapításra alapoztuk, mely szerint a tehetségesek Fejlődési Potenciálja erősebb (Piechowski, 2014; Silverman és Ellsworth, 1981), és a fejlődési előnyük illetve a szocio-emocionális jellemzőik miatt a Pozitív Dezintegrációs folyamatban előrébb járva a túlingerlékenység területek integráltabb működését tapasztalhatjuk (Ackerman, 2009). Eredményeink alapján jelentős különbségek a korrelációk mértékében nem igazolhatók a két csoport között, ugyanakkor azt mutattuk ki, hogy a nem tehetségesek esetében kevesebb a statisztikailag igazolható együttjárások száma. A tehetségesek esetén a korrelációs mátrixban nyolc, míg a nem tehetségesek esetén öt ez a szám. Kiemelendő, hogy az intellektuális túlingerlékenység egyik esetben sem mutat együttjárást az érzelmi túlingerlékenységgel, illetve az érzéki és pszichomotoros túlingerlékenység sem mutat egymással együttjárást. Az előző hipotézisek eredményei alapján, illetve a tehetségterületek tekei lokalizáció szerinti különbözőségei alapján úgy véltük, érdemes a korrelációs mintázatok szintjén is feltárni a lehetséges finom differenciákat, mert azok hozzájárulhatnak a tehetségesek sajátos személyiségdinamikájának megértéséhez. Ennek érdekében a tehetségesek almintáját ismét a tehetségterületek agyi lokalizációja szerint bontottuk, s megnéztük, milyen szignifikáns együttjárások igazolható ilyen módon. Elgondolásunk szerint a jobb agyféltekéhez köthető tehetségterületek (zene, sport, tánc, dráma, képzőművészet, ezen

belül is festészet és grafika) inkább cselekvésbe, alkotásba ágyazottan jelennek meg és inkább az érzékelés kifinomultságához kötődnek – míg a matematika-logika, természettudományok, és nyelvi tehetségterület a vizsgált életkori csoportban kevésbé a tapasztalatokba ágyazottan jelennek meg, inkább elméleti jellegűek. Ennek megfelelően azt vélelmeztük, hogy a jobb agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén a túlíngerlékenység egyes területei (pszichomotoros, érzéki, képzeleti szorosabban együtt) mozognak, míg a bal agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén – különösen az intellektuális túlíngerlékenység vonatkozásában – ilyen komplex együttmozgások nem igazolódnak. A legérdekesebb eredmény az intellektuális túlíngerlékenység esetén mutatkozik. A bal agyféltekei lokalizációt mutató tehetségcsoport esetén ugyanis azt az eredményt kaptuk, hogy nem mutat szignifikáns együttjárást egyetlen más túlíngerlékenység területtel sem. A jobb agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterülettel rendelkező tehetséges személyek esetén viszont azt láthatjuk, hogy az intellektuális túlíngerlékenység az ő esetükben szignifikáns mértékben együtt „mozdul” az érzéki ($r = 0,47$) a képzeleti ($r = 0,357$) és pszichomotoros ($r = 0,388$) túlíngerlékenység területekkel. A bal agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén igazolható szignifikáns együttjárások száma csekély: érzéki túlíngerlékenység – képzeleti túlíngerlékenység, érzéki túlíngerlékenység – érzelmi túlíngerlékenység közepes pozitív erejű együttjárása igazolhatók csak. Jobb agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén a fentebb említett korrelációkon kívül még számos közepes erősségű pozitív irányú szignifikáns együttjárást lehet találni: pl.: pszichomotoros túlíngerlékenység – érzelmi túlíngerlékenység; pszichomotoros túlíngerlékenység – képzeleti túlíngerlékenység; képzeleti túlíngerlékenység – érzéki túlíngerlékenység között. A korrelációs mátrixok egyezőségének vizsgálatára alapján statisztikailag igazolható különbség mutatható ki a korrelációs mátrixok korrelációs együttthatók értékei között. Elmondható, hogy az egymással korreláló túlíngerlékenység területek számában, illetve a korrelációs együttthatók értékeiben is igazolható különbségek állnak fenn a bal és jobb agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterülettel rendelkező személyek között. A perfekcionizmus kérdőív skáláinak összefüggés vizsgálata nem erősítette meg azt a feltevésünket, hogy a tehetségesek esetében a Self-orientált Perfekcionizmus és Társas elvárásaként megélt

Perfekcionizmus Skálái között erősebb az együttjárás, mint a nem tehetségesek csoportjában. E feltevésünket előzetesen arra alapoztuk, hogy a tehetség címke elnyerése gyakran együtt jár az elvárások szintjének megemelkedésével, mind az egyén, mind a társas környezet részéről, nem tehetségesek esetén pedig ilyen effektus nem érvényesül. Eredményünk származhat abból a tényből, hogy a tehetség mintánk átlag életkora 17, 87 év volt. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a tehetségesség kérdése nem mostanában igazolódott, másrészt saját vizsgálati eredményeink alapján rájuk a perfekcionizmus internalizált formája inkább jellemző, mint az exogén.

A nyolcadik hipotézis negyedik alpontjában a jobb és bal tekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén a Túlingerkenység kérdőív skáláinak a Hewitt–Flett-féle Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív Self-orientált perfekcionizmus skálájával korrelációs mintázatának különbözőségét feltételeztük. A bal agyféltekei lokalizációt mutató tehetségesek csoportjában az intellektuális túlingerlékenység és a pszichomotoros túlingerlékenység közepes erősséggel pozitívan korrelál a self-orientált perfekcionizmussal. A jobb agyféltekei lokalizációt mutató tehetségterületek esetén viszont több változó (az ötből négy) mutat pozitív együttjárást a self-orientált perfekcionizmussal. Egyedül az érzéki túlingerlékenység esetén nem szignifikáns a Spearman-féle rho értéke. Megvizsgáltuk azt is, hogy azon esetekben, amikor az adott korrelációpár minkét tekei lokalizáció esetén igazolt, van-e erősségbeli különbség köztük. A bal és jobb tekei lokalizáció esetén igazolt intellektuális túlingerlékenység és self-orientált perfekcionizmus között kimutatott, illetve a pszichomotoros túlingerlékenység és self-orientált perfekcionizmus között kimutatott spearman-féle rho értékek között az elvégzett számítások alapján nincs szignifikáns különbség: tehát a jobb és bal agyféltekei lokalizáció esetén statisztikailag azonos nagyságúak a korrelációs együttjárások. Ismét azt tapasztalhattuk tehát, hogy az együttjárások számában van differencia, de a kimutatott együttjárások erőssége nem eltérő.

❖ A kilencedik hipotézis a Fejlődési Potenciál elemeire vonatkozott. Elfogadtuk azt a teoretikus koncepciót, mely szerint az elemei közé sorolhatók a túlingerlékenység különféle expressziói (Daniels és Piechowski,

2009) valamint a perfekcionizmus, mint a fejlődést támogató dinamizmusok egyike (Mofield és Peters, 2015; Silverman, 1999a). Ennek alapján úgy gondoltuk, hogy, a Self-orientált Perfekcionizmus Sála (mint a perfekcionizmus adaptív komponense) fogja a legerősebb korrelációt mutatnia túlingerlékenység egyes területeivel. Ezzel egyidejűleg feltételeztük, hogy a leggyengébb együttjárást pedig a társas elvárásként megélt, maladaptívnek tekintett perfekcionizmus forma mutatja a túlingerlékenység egyes területeivel. A self-orientált perfekcionizmus esetén valamennyi túlingerlékenység skálával szignifikáns kis, illetve közepes korrelációk igazolódtak. A legerősebb együttjárás a self-orientált perfekcionizmus és az intellektuális túlingerlékenység között mutatkozott ($r = 0,388$), a legkisebb pedig a self-orientált perfekcionizmus és a képzeleti túlingerlékenység között ($r = 0,178$). A társas előírásként megélt perfekcionizmus esetén összesen két túlingerlékenység területen – a képzeleti és érzelmi túlingerlékenység esetén – szignifikáns a korrelációs együtttható értéke. Hipotézisünk igazolására az R program Psych tesztcsomag Williams tesztjének segítségével néztük meg, hogy két-két korrelációs érték statisztikailag különbözik-e egymástól. A kapott eredmények a következők: a Self-orientált perfekcionizmus skála korrelációs értékei a képzeleti túlingerlékenységet leszámítva valamennyi túlingerlékenység skálával szignifikánsan magasabbak, mint a Társas elvárásként megélt perfekcionizmus skálaké, és minden esetben magasabb, mint a Másokra irányuló perfekcionizmus skálaké. A Társas elvárásként megélt perfekcionizmus skála a Másokra irányuló perfekcionizmus skálával összevetve a képzeleti és az érzelmi túlingerlékenység esetén statisztikai értelemben magasabb korrelációs értékeket mutat. Ugyanakkor az értelmezésnél mindenképpen figyelembe kell venni, hogy ez a kimutatott „magasabb érték” is csak kismértékű együttjárásnak tekinthető. Várakozásaink szerint a Túlingerlékenység kérdőív egyes skálái és az Életstílussal való elégedettség skála között is korrelációs összefüggések állnak fenn a szenzitivitás és intenzitás hatásaként. A túlingerlékenység területei – mint az az elméleti összefoglalóban is ismertetésre került – felfoghatók az információáramlás sajátos csatornáiként, s azokat sajátos módokat jelenti, ahogyan az egyén a körülötte lévő világot érzékeli, (Gross és mtasai, 2006). Az elvégzett összefüggés vizsgálatok alapján kimondható, hogy valamennyi túlingerlékenység terület esetén találunk olyan életstílus elemeket, ame-

lyekkel gyenge, ám stabil korreláció igazolható. Az adott túlingerlékenység fő jellemzőivel összevetve (Piechowski, 2013) minden esetben alátámaszthatók a megfigyelt korrelációk. Az intellektuális túlingerlékenység növekedésével az egyén érdekesebbnek, reménytelibbnek, lehetőségekkel telibbnek, továbbá sikeresebbnek, de ugyanakkor nehezebbnek is ítéli meg az életét. Az intellektuális túlingerlékenységre jellemző az elme megnövekedett aktivitása, a kíváncsiság, tudásvágy, az igazság keresésének vágya, a reflektív gondolkodás, az introspekció és konceptuális integráció igénye. Az érzelmi túlingerlékenységgel kimutatott kapcsolat szerint pedig növekedésével párhuzamosan értékesebbnek, reménytelibbnek és teljesebbnek érzi az életét az adott személy. Az érzelmi túlingerlékenység karakterisztikuma az intenzív emocionális szféra, mély és tartós kötődések kialakulása, szenvedély és könnyörületesség, érzelmi válaszkészség, komplex érzelmek megélése. A képzeleti túlingerlékenység kapcsán az alábbi megállapításokat tehetjük: egyetlen szignifikáns eredményű gyenge negatív korreláció igazolható. Minél jellemzőbb az egyénre a képzeleti túlingerlékenység, annál nehezebbnek ítéli az életét, talán mert az élénk fantázia tevékenység a lehetséges veszélyekre, nehézségekre is kiterjed, például azzal, hogy hajlamos a fikciót és a tényeket keverni. A pszichomotoros túlingerlékenység növekedésével az adott személy az életét érdekesebbnek, boldogabbnak, étékesebbnek, társasabb jellegűnek, teljesebbnek, reménytelibbnek, sikeresebbnek és lehetőségekkel telibbnek élük meg. A pszichomotoros túlingerlékenységre jellemző megnövekedett energiaszint, versengésre való hajlam, a fáradhatatlanság dinamikus és pozitív hozzáállást eredményez az élet dolgaihoz. Az érzéki túlingerlékenység növekedésével az illető érdekesebbnek, értékesebbnek illetve reménytelibbnek látta az életét, de egyben nehezebbnek és kötöttebbnek is ítélte azt. Az érzéki túlingerlékenység jellemzője a szépség, esztétikum iránti fokozott nyitottság, az érzékelésen keresztül szerzett tapasztalatok gazdag tárháza. Az érzelmi és érzéki túlingerlékenység gyakran kombinálódik, s a tapasztalatokat gazdagabbá, jelentéstelibbé teszi. Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a különböző túlingerlékenységek valóban árnyalják a valóságot, s ezen belül a saját élet megítélését, hiszen különböző aspektusait nagyítják fel a létezésnek. Az étellel való elégedettséget is megvizsgáltuk a fenti megfontolások alapján, azonban itt csekély korrelációkat tudtunk igazolni. Úgy véljük, hogy a globális éle-

telégedettség pontszám általános kijelentéseken alapul, s nem tudja visszaadni azokat a finom különbségeket, amelyeket a konkrét ellentétpárok skálázásával sikerült kimutatni az életstílussal való elégedettség mérőeszközével.

❖ A tizedik, tizenegyedik és tizenkettedik hipotézisünk a perfekcionizmus klaszterek alapján kialakított csoportjaink összetételére vonatkozott. Vizsgálatunkban a perfekcionizmus klasztereinek kialakítása a 2X2 modell (Gaudreau és Thompson, 2010) kritériumai alapján történt. Ezen kritériumok alapelveit számos kutató is alkalmazta, illetve átvette kutatásában (vö: Inglés és mtsai, 2016; Klibert, Langhinrichsen-Rohling és Saito, 2005; Kljajic, Gaudreau és Franche, 2017; Stoeber, 2012; Stoeber, Madigan és Gonidis, 2020). Ennek értelmében az adaptív perfekcionista csoportjába az a személy kerül, akinek magas a self-orientált perfekcionizmusa, de ez alacsony társas elvárásként megélt perfekcionizmussal társul. Maladaptív perfekcionista az az egyén, akinek magas a társas elvárásként megélt perfekcionizmus szintje, miközben a self-orientált perfekcionizmus pontszáma alacsony. Nonperfekcionista az az illető, akinél a fenti két skálán alacsony értékek mutathatók ki. Végül, általános perfekcionizmus jellemzi azt az embert, akinél mindkét skála magas értékeket jelez. Alacsony értéknek azt tekintettük, ha valakinek a pontszáma nem éri el az alsó kvartilis (25%) értékét, s magasnak tekintettük a skála pontszámokat abban az esetben, ha valaki a harmadik kvartilis (75)% fölötti értéket produkált az adott skálán. A klaszterekbe összesen 219 fő került be, a többiek kevert profilt mutatnak, őket a továbbiakban nem vettük figyelembe. Várakozásaink szerint az általános perfekcionista és a maladaptív perfekcionista között nagyobb arányban találunk nőket, mint férfiakat. Ezt a feltevésünket arra alapoztuk, hogy egyrészt a nőkre mai napig ható hagyományos szocializációs minták eredményeképpen a társas elvárásoknak inkább meg szeretnének felelni, másrészt gyakran nagyon kritikusak önmagukkal. Neff (2003b) megállapítása szerint a nőkre az önmagunk felé érzett könyörületesség, (mely egyébként a neurotikus azaz maladaptív perfekcionizmussal negatívan korrelál) alacsonyabb szintje jellemző, miközben önmagukkal kapcsolatban ítélkezőbbek, negatív érzéseikkel kapcsolatban kevésbé jellemzi őket a mindfulness beállítódás. Kutatási adatok is alátámasztják a társas

elvárásként megélt, illetve maladaptív perfekcionizmus magasabb szintjét nőknél (Barnett és Sharp, 2016; Hill, Zrull és Turlington, 1997; Siegle, 2000). Az elvégzett khi-négyzet próba azonban nem igazolta a feltevésünket, a megfigyelt és várt elemszámok alapján a nők nagyobb arányát nem tudtuk igazolni a maladaptív és általános perfekcionista között. Ennek a hátterében az állhat, hogy nem általános mintával dolgoztunk, így egy lehetséges okként a mintánkban szereplő női tehetséges személyek válaszai állhatnak. Mint az korábban a túlingerlékenység expressziójánál is említésre került a tehetséges nők pszichológiai androgynitása a klasszikus feminin válaszok tendenciáját – így a detektálható nemi különbségeket csökkenti. További feltevésünk az volt, hogy az adaptív és általános perfekcionizmus a tehetségesekre jellemzőbb, mint a nem tehetségesekre. A tehetségesek perfekcionizmusát vizsgálva korábban már több kutató is megállapította, hogy a tehetségesek inkább adaptív semmint maladaptív perfekcionista (Miquelon és mtsai, 2005; LoCicero és Ashby, 2000; Parker, 2000). Az elvégzett khi-négyzet próba várt és megfigyelt értékeinek alapján elmondhatjuk, hogy az adaptív klaszterben valóban jelentősen nagyobb a tehetségesek aránya a nem tehetségesekhez viszonyítva. Az általános perfekcionizmusra vonatkozó összevetés kapcsán is azt láthatjuk, hogy ezen klaszteren belül is a várt értékhez képest magasabb a számuk, így hipotézisünk igazolódott. Végül úgy véltük, hogy az alminták között a nem tehetséges középiskolásoknál a leggyakoribb a maladaptív perfekcionizmus, illetve a nonperfekcionizmus. Az elvégzett számítások alapján azt láthattuk, hogy feltételezésünknek megfelelően a nem tehetséges középiskolások a maladaptív perfekcionizmus klaszterben, illetve a nonperfekcionista klaszterben a másik két csoporthoz képest valóban jelentősen a várt értékek feletti értékeket produkálnak. Ennek az lehet az oka, hogy a középiskolai minta közepes szocioökonómiai státusú gimnáziumi, szakgimnáziumi osztályokat vegyesen tartalmaz, s ezen iskolák tanulóinak teljesítményelvárásai és aspirációi nem olyan fokúak, mint a tehetséggondozásban részesülő és kiemelkedő képességeiket deklaráltan teljesítménybe fordítani tudó tehetséges csoporté. Az egyetemista csoport pedig szintén egyfajta teljesítményszűrőn, szelektív pontokon keresztül jutott be az adott képzésre, ráadásul a tudományegyetemre felvételt nyerők nagy hányadát az elit gimnáziumok egy igen kis köre termeli ki (Lannert, 2009). A fel-

sőoktatásban résztvevők életkorukból adódóan a serdülőköz képest érettebb személyiségük révén már kevésbé külső, környezeti nyomásként élik meg a perfekcionizmust.

❖ A tizenharmadik hipotézisben úgy gondoltuk, hogy a túlingerlékenység különböző területein lesznek kimutatható különbségek az adaptív és maladaptív perfekcionista között, azaz a túlingerlékenység profiljuk eltérő lesz. Ezt a feltevésünket a self-orientált perfekcionizmus (az adaptív jelleg kulcsindikátora) és a társas elvárásként megélt perfekcionizmus (a maladaptív jelleg kulcsindikátora) közti tartalmi és személyiségkorrelátumbeli szakirodalomban leírt eltérésekre alapoztuk. Míg a társas elvárásként megélt perfekcionizmust a perfekcionizmus neurotikus formájának tekintik, addig a neuroticizmus nem jellemzője a self-orientált perfekcionizmusnak. A maladaptív perfekcionista kevésbé beszédes, szociális, asszertív, energikus, a társas elvárásként megélt perfekcionizmus negatívan korrelál az extroverzióval (Stoeber és mtsai, 2018). A pozitív (adaptív) és negatív (maladaptív) perfekcionizmus valamint a Big Five személyiségvonások kapcsolatát firtató vizsgálatok (Egan, Piek, és Dyck, 2015; Stoeber és mtsai, 2018) kitérnek a Nyitottság Faktorra is. Ennek alapján úgy gondoltuk, van relevanciája a túlingerlékenység és perfekcionizmus klaszterek vizsgálatának (lásd: Túlingerlékenység és Nyitottság dimenzió kapcsolata korábban) Az általunk elvégzett nonparaméters különbözőségvizsgálatok alapján azt az eredményt kaptuk, hogy a pszichomotoros és intellektuális túlingerlékenység jobban jellemző az adaptív perfekcionistaakra. Az eredmények bemutatásakor részletesen kitérünk a négy klaszter egymáshoz való viszonyára is a túlingerlékenység területeinek tekintetében, s felhívtuk a figyelmet a statisztikai eredmények szignifikanciájától függetlenül vizuálisan jól megjeleníthető köztük lévő mintázatra. A képzeleti túlingerlékenységet kivéve azt láthatjuk, hogy az általános perfekcionizmus mediánjai a legmagasabbak, ezt követik az adaptív perfekcionizmus mediánjai. A maladaptív perfekcionizmus medián értékei rendre a legalacsonyabbak, míg a nonperfekcionista köztes helyzetűek. Klasztereik mediánjai magasabb értéket mutatnak, mint a maladaptív klaszteré, de alacsonyabbat, mint az adaptív vagy általános perfekcionistaé. Az egyelőre nem világos, hogy mi mediál(hat) a perfekcionizmus klaszterek és a túlingerlékenység területek között,

de ez az izgalmas kérdés mindenképpen további vizsgálatokat és jóval nagyobb vizsgálati mintát kíván a jövőben. Az a tény, hogy a képzeleti túlingerlékenység mediánjainak klaszter mintázata mintegy „kilóg” a sorból egybevág vizsgálatunk korábbi eredményeivel. Az együttjárások vizsgálatánál ugyanis az életstílussal illetve az életelégedettséggel kapcsolatban is fordítva működött: kevés esetben igazoltunk vele kapcsolatos korrelációkat, ám ha igen, akkor – az összes többi túlingerlékenység dimenziótól eltérően – azok gyenge, de negatív irányú kapcsolatot mutattak. Például a képzeleti túlingerlékenység növekedésével az egyén nehezebbnek ítéli meg az életét, vagy kevésbé elégedett azzal.

❖ A tizennegyedik hipotézis szerint az adaptív perfekcionista életelégedettsége nagyobb, mint a maladaptív perfekcionistaé. Feltevésünket a két konstrukció fogalmának tartalmi jellemzőire és korábban ismertetett személyiség-korrelátumaira alapoztuk. Feltevésünket alátámasztó kutatási eredmények alapján az úgynevezett egészséges perfekcionista a pozitív személyiségvonások magasabb szintjét mutatják, adaptívabb megküzdési módokkal rendelkeznek, a társas mezőben jobban alkalmazkodnak, iskolai közegben jobban integrálódnak, s az életelégedettségük is magasabb szintű, mint a maladaptív, azaz egészségtelenül perfekcionistaé (Stoeber és Otto, 2006). Az adaptív perfekcionista a különböző szituációk értékelésekor kevesebb önsorsrontó viselkedést produkálnak, feladatorientáltabbak, kevésbé rágódnak a feladattal kapcsolatos teljesítményük miatt, és kevésbé sérülékenyek a negatív érzelmekkel kapcsolatban (Bieleing, Israeli és Antony 2004). Chan (2008) is az adaptív perfekcionista magasabb szintű életelégedettségéről, és a maladaptív perfekcionistahoz képes több átélt pozitív érzelméről számolnak be. Eredményeink alapján maladaptív és adaptív perfekcionista klaszterbe tartozó személyek nem egyformán látják életfeltételeiket. Az adaptív perfekcionista pozitívabban ítéli meg azt, úgy vélekednek, hogy életfeltételeik jobbak. A célok elérésének megítélésekor is az adaptív perfekcionista látják kedvezőbben a helyzetet a maladaptív perfekcionistahoz képest, de az általános perfekcionistahoz képest is. Ők érzik úgy, hogy eddig kifizűzött céljaikat leginkább elérték. A változtatás lehetőségével, illetve az eddigi életesemények elfogadásával kapcsolatban ismét különböznek az adaptív perfekcionista és maladaptív perfekcionista.

Ez utóbbiak inkább változtatnának eddigi életükön. Végül az életelégedettség skála összpontszámát tekintve is megvizsgáltuk a feltételezett különbségek meglétét, várakozásunk ismét igazolódott. Összefoglalóan azt mondhatjuk az itemenként kapott eredményeink koherensek, alátámasztják az adaptív jelleget, továbbá illeszkednek a fentebb hivatkozott kutatási eredményekhez.

❖ A tizenötödik hipotézis az előző hipotézis kiterjesztéseként az életstílusbeli különbségekre irányult. Az előző gondolatmenettel harmonizálva azt feltételeztük, hogy az életstílusukat kedvezőbben ítélik meg az adaptív perfekcionistaik, mint a maladaptív perfekcionistaik. Eredményeink alapján szignifikáns különbségeket produkálva boldogabbnak, teljesebbnek, értékesebbnek, reménytelibbnek, sikeresebbnek, lehetőségekkel telibbnek látják az életüket az adaptív perfekcionistaik, mint a maladaptív perfekcionistaik. Az ellentétpárok valamennyi tagja esetén igaz egyébként, hogy az adaptív perfekcionistaik kedvezőbben ítélik meg az életüket, ám a szignifikancia szintet – feltehetően – az eredmények bemutatásakor is említett módszertani probléma (kis elemszám) miatt ezek nem érik el. Nagyobb mintán úgy gondoljuk, még markánsabban kirajzolódna a két klaszter közti differencia, ám így is meggyőző módon igazolódott a feltevésünk.

❖ Az utolsó négy hipotézisünk a túlingerlékenység pontszámok alapján kialakított klaszterekre vonatkozik. Az elemzéseket a Túlingerlékenység kérdőív skáláin magas és alacsony értékeket elérők csoportjainak kialakításával folytattuk. A perfekcionizmus klasztereinek létrehozásakor használt szempontot – azaz a kvartiliseket, mint határértéket alkalmaztuk ismét.

A tizenhatodik hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy az alacsony és magas túlingerlékenységgel rendelkező egyének eltérnek az életstílusvaló elégedettségükben egymástól. Már korábban utaltunk rá, hogy a túlingerlékenység fokozott szenzitivitást és válaszkészséget jelent az ingerek észlelésében illetve az azokra adott válaszokban – így várható, a finom differenciák kimutatása az életstílus megítélése esetén is. A kapott eredmények alapján a pszichomotoros és intellektuális túlingerlékenység terén igazolódott a legtöbb szignifikáns eltérés a két klasz-

ter között. A pszichomotoros esetén a tíz tulajdonságpárból nyolc, míg az intellektuális túlingerlékenység esetén tízből hét esetben találtunk statisztikailag igazolható különbségeket, a legkevesebb (összesen egy darab) pedig a képzeleti túlingerlékenységnél áll fenn. Ez alapján úgy gondoljuk, hogy az alacsony és magas túlingerlékenységet mutatók mentém végzett különbözőségvizsgálatok működő elemzési szempontnak tekinthetők. A magas intellektuális túlingerlékenységgel jellemezhető személyek minden szignifikáns különbséget mutató területen pozitívabban ítélik meg az életüket. Gyakorlatilag ugyanez érvényes a magas pszichomotoros túlingerlékenységgel bíró személyekre: pozitívabban értékelik az életüket számos területen – érdekesebbnek, boldogabbnak, értékesebbnek, inkább társasnak, teljesebbnek, reménytelibbnek, sikeresebbnek és lehetőségekkel telibbnek ítélik meg az életüket. Azonban az is érdekes, amiben nem térnek el az alacsony pszichomotoros túlingerlékenységű személyektől: életüket sem könnyebbnek sem és kevésbé kötöttnek nem érzik. A képzeleti túlingerlékenység az előzőekkel ellentétben – de a vizsgálati mintánkban már nem meglepő módon – fordítva működik: az egyetlen szignifikáns különbség esetén az olvasható ki az adatokból, hogy a magas képzeleti túlingerlékenységgel rendelkező klaszter tagjai kevésbé sikeresnek érzik az életüket, mint az alacsony képzeleti túlingerlékenységet mutató klaszter tagjai.

Az érzelmi túlingerlékenységet tekintve négy esetben van eltérés a klaszterek között, ám az érzelmi túlingerlékenység vegyes eredményeket hozott e négy területen. Azt tapasztalhattuk, hogy egyes esetekben a magas érzelmi túlingerlékenység pozitívabbá teszi, míg más esetekben negatívabbá teszi az életstílus egyes elemeinek megítélését. Az alacsony pontszámú klaszterbe tartozók például szabadabbnak és könnyebbnek tartják az életüket, mint a magas pontszámú érzelmi túlingerlékenységgel rendelkezők csoportja, ugyanakkor ez utóbbiak értékesebbnek és reménytelibbnek élik meg az életüket. Az eredményeink alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kifejezetten magas és alacsony túlingerlékenység szintre érdemes odafigyelni, tudván, hogy a magas képzeleti és emocionális túlingerlékenység nem, vagy nem feltétlen jár magasabb fokú életstílus elégedettséggel. Ez érthető, hiszen a túlingerlékenység amellet, hogy a tehetséget katalizáló sajátosságnak tekinthető,

kétélű fegyverként számos életvezetési, mentálhigiénés veszélyt is rejt magában (Harmatiné Olajos és Pataky, 2014).

❖ A tizenhetedik hipotézis a túlingerlékenység alacsony és magas pontszám alapján kialakított klasztereinek összetételére vonatkozott. Mivel a tehetségesekre a túlingerlékenység magasabb szintje jellemző (Mofield és Peters, 2015; Silverman, 2009), így azt vélelmeztük, hogy a pszichomotoros, érzelmi, és intellektuális túlingerlékenység esetében a magas értéket mutatók csoportjában a tehetségesek aránya nagyobb, mint a nem tehetséges középiskolásoké és egyetemistáké, az alacsony túlingerlékenység klaszterekben viszont alacsonyabb. Azért ezt a három túlingerlékenység területet választottuk, mert az előző hipotézis vizsgálatakor az derült ki, hogy ezekben van a legtöbb eltérés az alacsony és magas pontszámú személyek eredményei között. A különböző túlingerlékenység területeken szisztematikusan lefolytatott statisztikai próbák alapján azt tapasztalhattuk, hogy az alacsony és magas túlingerlékenység szerint kialakított csoportok összetételének vizsgálata alapján elmondható, hogy a H17 hipotézist részben igazoltnak tekintjük. Az alacsony túlingerlékenység klaszterekben a tehetségesek aránya rendre a legalacsonyabb. A magas túlingerlékenység pontszámú területspecifikus klaszterekben az érzelmi túlingerlékenység esetén az egyetemisták aránya nem sokkal, de meghaladja a tehetségesekét, a többiben a tehetségesek aránya a legnagyobb.

❖ A tizennyolcadik hipotézisben azt feltételeztük, hogy az alacsony és magas túlingerlékenységgel jellemezhető személyek között kimutatható különbségek lesznek az életelégedettség terén. Ennek alapjául az összefüggésvizsgálatok kapcsán a H9 hipotézisnél már említett tény szolgál, miszerint a túlingerlékenység az információáramlás sajátos csatornáiként értelmezhető, s azokat sajátos módokat jelenti, ahogyan az egyén a körülötte lévő világot érzékeli. Így alacsony vagy magas szintje az adott túlingerlékenység területen különbségeket jelent az életelégedettségben. Ennek a feltételezésnek az igazolására itemenként és a globális életelégedettség mutatót tekintve is megvizsgáltuk a különböző túlingerlékenység területek esetében. Váratlan módon az érzelmi túlingerlékenység esetén sem itemenként, sem a globális életelégedettség értéket tekintve

nem igazolódott szignifikáns különbség az alacsony érzelmi túlingerlékenységet mutatók és a magas érzelmi túlingerlékenységet mutatók klaszterei között. Legérzékenyebb területnek a pszichomotoros túlingerlékenység bizonyult, mivel itt ötből négy item esetén találtunk különbségeket. Ebbe a klaszterbe tartozó egyének életfeltételeiket ideálisabbnak érzik, elégedettebbek vele, úgy érzik, céljaikat inkább elérik, mint az pszichomotoros alacsony túlingerlékenységet mutatóak. Fontos különbség még az is, hogy a magas pszichomotoros túlingerlékenység klaszterbe tartozók kevésbé változtatnának életük eddigi menetén, eseményein, mint az alacsony pszichomotoros túlingerlékenység klaszterbe tartozók. A magas szintű pszichomotoros túlingerlékenységet mutatók összességében is pozitívabban látják életüket, míg a magas képzeleti túlingerlékenység inkább kedvezőtlenül hat a megítélése. Ismét úgy tűnik, hogy a képzeleti túlingerlékenység magas szintje nem hat kedvezően az életelégedettségre, és ilyen módon való fordított működése egybevág a korábbi vizsgálati eredményeinkkel. A magas intellektuális túlingerlékenységgel jellemezhető személyek inkább érzik úgy, hogy életfeltételeik ideálisak és elérik kitűzött céljaikat, mint az alacsony intellektuális túlingerlékenységgel rendelkezők.

❖ Az utolsó, tizenkilencedik hipotézisünkben végül azt feltételeztük, hogy az alacsony és magas túlingerlékenységgel jellemezhető személyek között kimutatható különbség lesz a self-orientált perfekcionizmus terén. A Fejlődési Potenciál elemeiként korrelációs kapcsolatot feltételeztünk a változók között, melyet a H9. hipotézis eredményinek ismertetésekor bemutattunk. Ennek az elgondolásnak a kiterjesztése az, hogy a klaszterek szintjén is kimutatható különbségek igazolhatók. Várakozásaink teljesültek, mivel az érzéki túlingerlékenységet kivéve minden túlingerlékenység területre igaz, hogy a magas pontszámot elérők self-orientált perfekcionizmusa magasabb szintű, mint az alacsony pontszámúaké. Ez a teoretikus szakirodalmi megállapításokkal egybevágó empirikus adat. Az érzéki túlingerlékenység kevésbé fajsúlyos hajtóerő a fejlődési folyamatban, (Ackerman, 2009) így lehetséges ezért nem igazolódott min-tánkban szignifikáns különbség az alacsony és magas pontszámot elérők életelégedettsége terén. Ugyanakkor az életstílus elégedettséget mérő eszközünkön igazoltunk különbségeket az érzéki túlingerlékenység terén

a klaszterek között. Ugyanez igaz az érzelmi túlingerlékenységre is. A két mérőeszköz kapcsán vizsgálatunkban az a tapasztalat, hogy az ellentétpárok mentén hétfokú skálán történő életstílus elégedettség mérés több információt szolgáltatott, érzékenyebbnek bizonyult a finom differenciák kimutatásában, így tehát módszertani aspektusa is lehet a kapott eredményeinknek.

Limitációk

A kutatásunk limitációira kitérve elmondható, hogy a teljes minta nagysága (578) fő maximálisan eleget tett a túlingerlékenység kérdőív validálási kritériumainak, ám az egyre speciálisabb szempontok szerinti bontásban vizsgált hipotézisek esetén az eredmények általánosíthatóságára és a szignifikancia elérésére kihatott. Bár e témakörben a nemzetközi vizsgálatokban létező jelenség az igen kis elemszámmal történő kutatás – hiszen teljesítmény alapján deklaráltan tehetséges személyeket egyseével megkeresni és bevonni sehol sem könnyű – mégis a jövőben erre törekedni célszerű. Mivel pszichometriai validáláshoz állítottuk össze mintánkat, törekedtünk arra, hogy a tehetség csoportunkban a gardneri területek közül lehetőleg valamennyi szerepeljen – emiatt viszont a tehetségterületenkénti vizsgálatok bizonyos összevonásokat igényeltek. Ezen túlmenően az egyes tehetségterületek sajnos nem kiegyensúlyozottan jelennek meg mivel a válaszadói hajlandóság nem volt mindenhol hasonló. A kutatás idői korlátai nem tették lehetővé az újabb személyes megkeresések kivitelezését. A vizsgálatunk alapvetően nemzetközi szakirodalomra és kutatási eredményekre támaszkodik, mivel a hazai tehetségpszichológiai szakirodalomban kevés releváns információt találtunk. A kérdőívek validálása is azért merült fel célkitűzésként, mert eddig nem állt rendelkezésre olyan eszköz, mellyel az általunk vizsgálni kívánt témakört feltárhattuk volna.

Jövőbeli irányok

A jövőben mindenképpen célunk a tehetségterületek szocio-emocionális specifikumainak, ezen belül is a túlingerlékenység mintázatoknak és az adaptív perfekcionizmusnak a tanulmányozása. Tervünk, hogy tehetségterületi szocio-emocionális mintázatokat – ezen belül különösen túlingerlékenység mintázatokat – jellegzetes profilokat azonosítsunk

reprezentatív tehetségmintákon. A jelen kutatás továbbvitelét jelenti az a harmadik kutatásunk is, melyben a pszichológiai immunkompetencia flow állapotba lépést és ottmaradást támogató elemeit, illetve a mindset sajátosságait vizsgáljuk a perfekcionizmus illetve a túlingerlékenység összefüggéseiben. Természetesen számos mentálhigiénés, tehetségpszichológiai kapcsolódási pont is található, melyek mentén dolgozatunk témája tovább vihető. A teljesség igénye nélkül: releváns kérdés lehet a túlingerlékenység, perfekcionizmus és a kiegészítő kapcsolata, de a halogató, észlelt énhatékonyság, jövőorientáció, mindfulness vonatkozásában is számos izgalmas kutatási kérdés vetődik fel.

1.4. ÖSSZEFOGLALÁS

A túlingerlékenység és a perfekcionizmus a tehetséggondozás terén gyakran megjelenő kérdéskör, hiszen mindkettő jellemző a tehetsége személyekre. Jelen kutatás alapvetően nemzetközi vizsgálatok eredményeire alapozva igyekezett hazai mintán tovább finomítani az eddig kirajzolt képet. Ennek érdekében törekedtünk arra, hogy részletes, szisztematikus adatfeldolgozást folytatva komplex és egyben koherens empirikus anyag kerüljön összeállításra. Ezen kutatási stratégiát tükrözi a hipotézisrendszer is, mely négy nagy csomópont köré rendezetten, számos különböző absztrakciós szintű hipotézist és alhipotézist tartalmaz. Mint azt korábban jeleztük, a tanulmányok és empirikus munkák jobbra általánosságban tárgyalják a tehetségesek perfekcionizmusát, s annak lehetséges adaptív volta, klaszter jellege sem kellően hangsúlyos. Hasonló a helyzet a túlingerlékenységgel is – olyan átfogó elemzést, mely valamennyi gardneri területet érintené a szakirodalom áttekintése során nem találtunk. Mindezek tették indokolttá a – talán kissé túlrészletezőnek tűnő – feltevéssor összeállítását. A fentek alapján – ahogy azt korábban is vélelmeztük, kutatásunk újszerűsége egyrészt annak komplexitásában ragadható meg, hiszen célkitűzésünk szerint egyetlen kutatásban egyszerre vizsgáljuk a perfekcionizmus, szubjektív jóllét, és túlingerlékenység jelenségkörét oly módon, hogy mindhárom tényezőt közös elméleti keretbe helyeztük. Másrészt a perfekcionizmus multidimenzionalitá-

sát és adaptív aspektusát szem előtt tartva törekekedtünk hazai mintán eddig más kutatók által nem alkalmazott vizsgálati eszközökkel mintázatok, együttjárásokat igazolni.

Legfontosabb eredményeink alapján elmondhatjuk, hogy az általunk validált túlingerlékenység kérdőív eredményei összhangot mutatnak a nemzetközi vizsgálatok eredményeivel. A magyar mintán is igazoltuk a tehetségesek minden területen megmutatkozó szignifikánsan magasabb túlingerlékenységét a nem tehetséges populációhoz viszonyítva, s a nemi különbségek terén várt differenciák is meggyőzően kirajzóldtak. A vizsgálati eredmények megerősítették: van relevanciája a tehetségterület szintű mintázatkérésnek. Megállapítottuk, hogy a multidimenzionális és klaszter alapú perfekcionizmus megközelítés pontosabb képet ad a tehetségesek e dinamizmusáról. A self-orientált perfekcionizmus, az adaptív perfekcionizmus magasabb szintje és nagyobb előfordulási gyakorisága is igazolható volt a tehetségesek körében. A tehetségesek életüket érdekesebbnek, értékesebbnek, sikeresebbnek, reménytelibbnek, lehetőséggel telibbnek, ám ugyanakkor nehezebbnek és kötöttebbnek ítélték meg a nem tehetséges vizsgálati személyeinkhez képest. A túlingerlékenység egyes területein magas pontszámmal bírók között az intellektuális és pszichomotoros túlingerlékenység esetén igazolódtak leginkább pozitív irányú szignifikáns eltérések az életstílussal való elégedettség terén, míg a magas szintű képzeleti, érzelmi túlingerlékenység ellentmondásos képet mutat – azaz nem vagy nem feltétlenül jár együtt nagyobb fokú életstílus elégedettséggel. Az adaptív perfekcionista és maladaptív perfekcionista klaszterei között konzekvens eltérések igazolódtak mind az életelelégedettség, mind az életstílussal való elégedettség terén az adaptív perfekcionista javára. Kiemelendő, hogy a legnagyobb globális életelelégedettséget a másik három klaszterhez képest (maladaptív, általános perfekcionizmus, és nem perfekcionista) is ez utóbbi csoport mutatja.

Mivel a túlingerlékenységet és a perfekcionizmust a Dabrowski-féle Fejlődési Potenciál elemeiként értelmeztük, a köztük mért együttjárás mértéke igazolta azt az elméleti tételt, mi szerint a Pozitív Dezintegráció folyamata csak az adolescencia idején indul el. Izgalmas – és egyben ellentmondásos – területnek bizonyult a Fejlődési Potenciál összetevői-

nek együttjárására vonatkozó hipotézisek tesztelése, melyekre vonatkozó hasonló jellegű kutatási adatok csak szórványosan fordulnak elő.

Az eredményeink gyakorlati haszna egyrészt a hazai mintán validált multidimenzionális perfekcionizmus és túlingerlékenység kérdőívekben, másrészt a velük kimutatott mintázatokban rejlik. A hazai tehetségdiagnosztikai gyakorlat számára két olyan új eszközzel van szó, melyek segítségével a szakemberek pontos képet kaphatnak a tehetséges fiatalok két kulcsfontosságú szocio-emocionális jellemzőjének profiljáról. Így a professzionális segítők személyre szabott tanácsadást, fejlesztést tervezhetnek, intervenciók pontokat jelölhetnek ki, de intézmények is figyelembe vehetik az adott tehetségterületre jellemző specifikus túlingerlékenység mintázatot az adott tehetséggondozó program személyiségfejlesztő blokkjának tervezésekor és működtetésekor.

Hangsúlyozandó, hogy a perfekcionizmus olyan erő, mely személyes növekedést és lelki gyötrelmet egyaránt eredményezhet. Mivel a befelé fókuszáló perfekcionizmus rendkívüli teljesítményeket eredményezhet, ugyanakkor a másokra fókuszáló változata rendszerint méltánytalan elvárásokhoz, csalódáshoz és sértődöttséghez vezet, (Silverman, 1999a) hasznos lenne a perfekcionizmus menedzselésének beemelése a tehetségtanácsadás témakörébe. A prioritások kijelölésének megtanulása, a hibázások átkeretezése tanulási tapasztalatokká, a perfekcionizmussal való megküzdés stratégiáinak tanítása a perfekcionizmus konstruktív jellegének erősítését kell, hogy szolgálja – hiszen nem az a cél, hogy a perfekcionizmust megszüntessük. A maladaptív perfekcionista gondolatok és viselkedés megváltoztatására léteznek ajánlások és technikák, melyekkel maximalizálható a perfekcionizmus egészséges jellege.

A Túlingerlékenység Kérdőív szintén felhasználható a tehetségdiagnosztikában, és segíthet életvezetési, érzelmkezelési, kortárskapcsolati, beilleszkedési problémák hátterének feltárásában. Az érzelmi túlingerlékenység például alacsonyabb szintű érzelemszabályozással jár (Perrone-McGovern és mtsai, 2015) a képzeleti és érzéki túlingerlékenységmagas foka könnyen környezeti konfliktusokat okoz. A Túlingerlékenység Kérdőív esetén a tanácsadásban felhasználhatóság mellett további differenciáldiagnosztikai felhasználhatósága igazolható, több területen is. A kétszeresen kivételes tehetségek kapcsán az ADHD diagnosztizálása terén is segíthet. A magas pszichomotoros túlingerlékenységgel

rendelkező tehetségeket ugyanis nem ritkán félrediaosztizálják, s ADHD címkét kapnak (Mika, 2005). A másik gyakran félrediaosztizált probléma a tehetségesek körében az oppozíciós magatartászavar (Fonseca, 2015). A tehetségesek normál intenzitását az oppozíciós magatartászavartól elkülönítő jellemző a kontrollvesztett viselkedés, érzelmi kitörést követő bűntudat, lelkiismeretfurdalás. A pontos differenciáldiagnosztikában szintén hasznos lehet a Túlingerlékenység Kérdőív. Fonseca felhívja a figyelmet arra is, hogy gyakori az érzelmi túlingerlékenység mellett felállított depresszió és szorongás duális vagy téves diagnózisa is. Az érzelmi túlingerlékenység természetéből adódóan adódhatnak ilyen periódusok a magas érzelmi túlingerlékenységgel jellemezhető személy életében, s ezek terápiás intervenciókat igényelhetnek – de csak az a képzett segítő tud csak jól lavírozni a lehetséges diagnózisok és kezeléseik között, aki járatos a tehetségesek szocio-emocionális jellemzőinek és szükségleteinek terén. Reményeink szerint vizsgálati eredményeink és validált eszközeink ebben segítséget tudnak adni. Jackson és Moyle (2009) tanulmányában felhívja a figyelmet arra, hogy a tanácsadási és klinikai vonatkozásait is figyelembe kell venni a tehetségesekre jellemző intenzív tapasztalásokat: sokan szenvednek közülük rendkívül erős belső érzésektől, stressztől feszültségtől. Ezek mélységükben, tartalmukban igen változatosak lehetnek – de nem minden esetben külső jellegzetességről van szó. A belső intenzitás gazdag és komplex kölcsönhatást táplál a képzelet, az emóciók és az intellektus között az agyi plaszticitás magasabb szintjét eredményezve. Miközben mindez önmotivált, autentikus viselkedéseket generál, egyben izolációhoz vezet. Az úgynevezett intenzív személyek gyakran keresnek segítséget olyan érzések miatt, melyek a felszínen gyakran nem látszanak. Jellemzően elfojtott, immobilizált, bizonytalan érzéseik miatt, s olyan nem teljesen megélt tapasztalatok miatt keresnek terápiát, melyeknek növekvő jelentést tulajdonítanak. Diszkomfort érzés, össze nem illés érzés, félreértettség, nem kellően reciprok kapcsolatok élménye szintén gyakori az esetükben. Végül, de nem utolsó sorban szeretnénk kitérni a túlingerlékenység kapcsán a tehetségtanácsadásban megjelenő lehetséges tanácsadási témára: a családi dinamikára gyakorolt hatásra. A túlingerlékenység ugyanis nem csak intraperszonális hanem interperszonális szinten is érzékelteti hatását, s kihívást jelent, stresszt generál mind az egyén mind a családja életében. Ezen kihívások között

vannak direkt jellegűek, mint például a pszichomotoros túlingerlékenységhez szervesen kapcsolódó igen magas energiaszint, míg más túlingerlékenység jellemzők hatása áttételesebben érvényesül (Daniels 2009).

A fenti példák alapján úgy gondoljuk, hogy vizsgálatunk validált eszközei és a kapott eredmények széles körben visszacsatolhatók a gyakorlat szférájába. A vizsgálatunk korlátai ellenére láthatók ígéretes és inspiráló továbblépési irányok, melyek felé a jövőben mindenképpen szeretnénk elindulni, közel sem lezártnak tekintve a kérdéskört.

III. FELHASZNÁLT IRODALOM

- Acar, S. (2011). Asynchronicity. In: M. A. Runco & S. R. Pritzker (Eds.), *Encyclopedia of creativity* (72–77). (2nd ed). San Diego, United States: Academic Press.
- Ackerman, C. (1997). Identifying gifted adolescents using personality characteristics: Dabrowski's overexcitabilities. *Roeper Review*, (19)4, 229–236.
- Ackerman, C. M. (2009). The Essential Elements of Dabrowski's Theory of Positive Disintegration and How They Are Connected. *Roeper Review*, (31)2, 81–95.
- Adkins, K. K., & Parker, W. D. (1996). Perfectionism and suicidal preoccupation. *Journal of Personality*, 64(2), 529–543.
- Anthony, M. M., & Swinson, R. P. (2009). *When Perfect Isn't Good Enough*. Oakland, CA: New Harbinger Publications.
- Ash, C., & Huebner, E. S. (1998). Life satisfaction reports of gifted middle-school children. *School Psychology Quarterly*, 13(4), 310–321.
- Bagozzi, R. P., & Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 16, 74–94.
- Balogh, L., & Révész, Gy. (2020). Tehetségmodellek mint a fejlesztő programok kiindulási alapjai. In: Bajor P. Balogh L. Bucsí Szabó Zs. Polonkai M. Révész Gy. B. (Szerk.): *A tehetség kézikönyve* (44–79). Budapest: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.
- Barab, S. A., & Plucker, J. A. (2002). Smart people or smart contexts? Cognition, ability, and talent development in an age of situated approaches to knowing and learning. *Educational Psychologist*, 37(3), 165–182.
- Barnett M. D., & Sharp, K. J. (2016). Maladaptive perfectionism, body image satisfaction, and disordered eating behaviors among U. S. college women: The mediating role of self-compassion. *Personality and Individual Differences*, 99, 225–234.

- Beduna, K., & Perrone-McGoven, K. M. (2016). Relationships Among Emotional and intellectual Overexcitability, Emotional IQ, and Subjective Well-being. *Roeper Review* 38(1),24–31.
- Bentler, P. M., & Chou, C. P. (1987). Practical Issues in Structural Modeling. *Sociological Methods and Research*, 16(1), 78–117.
- Berger, L. A., & Berger, Dorothy, R. (Eds.). (2004). *The Talent Management Handbook*. New York: McGraw-Hill.
- Bergold, S., Wirthwein, L., Rost, D. H., & Steinmayr, R. (2015). Are gifted adolescents satisfied with their lives than their non-gifted peers? *Frontiers in Psychology*, 6, 151995
- Bieling, P. J., Israeli, A. L., & Antony, M. M. (2004). Is perfectionism good, bad, or both? Examining models of the perfectionism construct. *Personality and Individual Differences*, 36(6), 1373–1358.
- Bloom, B. (1985). *Developing talent in young people*. New York: Ballentine Books.
- Borland, J. H. (2004). *Issues and Practices in the Identification and Education of Gifted Students from Under-represented Groups*. Research Monograph (RM 04186) Storrs, CT: The National Research Center on the Gifted and Talented. University of Connecticut.
- Bouchet, N., & Falk, F. R. (2001): The Relationship Among Giftedness, Gender, and Overexcitability. *Gifted Child Quarterly*, (45)4, 260–267.
- Bouchard, L. L. (2004). An instrument for the measure of Dabrowskian overexcitabilities to identify gifted elementary students. *Gifted Child Quarterly*, 48(4), 339–350.
- Bredács, A. (2018). A pozitív pszichológia pedagógiai és művészetpedagógiai aspektusai. *Iskolakultúra* (27) 1–2., 3–22.
- Burns, D. D. (1980). The perfectionist's script for self-defeat. *Psychology Today*, 14(6), 34-52.
- Campbell, A., Converse, P. E., & Rodgers, W. L. (1976). *The quality of American life: Perceptions, evaluations, and satisfactions*. Russell Sage Foundation.
- Chan, W. D. (2008). Perfectionism and the Striving for Excellence. *Educational Research Journal* (23)1. 1–19.
- Chan, W. D. (2012). Life Satisfaction, Happiness, and the Growth Mindset of Healthy and Unhealthy Perfectionists Among Hong Kong Chinese Gifted Students. *Roeper Review*, (34)4, 224–233.

- Cloninger, C. R. (2006). The science of well-being: an integrated approach to mental health and its disorders. *World Psychiatry*, 5(2), 71–76.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral science (2nd ed)*. Hillsdale: Erlbaum
- Costa, P. T., McCrae, R. R., & Dye, D. A. (1991). Facet Scales for Agreeableness and Conscientiousness: A revision of NEO Personality Inventory. *Personality and Individual Differences (12)*9, 887–898
- Crane, B., & Hartwell, C. J. (2019). Global talent management: A life cycle view of the interaction between human and social capital. *Journal of World Business*, (54)2, 82–92.
- Cristopher, M. M., & Shewmaker, J. (2010). How does perfectionism relate to gifted and high-ability learners? *Gifted Child Today*, (33)3, 21–30.
- Curran, T., & Hill, A. P. (2019). Perfectionism Is Increasing Over Time: A Meta-Analysis of Birth Cohort Differences From 1989 to 2016. *Psychological Bulletin (45)*4, 410–429.
- Czeizel, E. (1997). *Sors és tehetség*. Budapest: Fitt Image és Minerva Kiadó.
- Csikszentmihályi, M (1990). *Flow*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Csikszentmihályi, M. (2008a). *Kreativitás. A flow és a felfedezés, avagy a találmányosság pszichológiája*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Csikszentmihályi, M. (2008b). *A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája*. Budapest: Nyitott Könyvműhely.
- Csikszentmihályi M., Rathunde, K., & Whalen, S. (2010): *Tehetséges gyerekek*. Budapest: Nyitott Könyvműhely.
- Dabrowski, K. (1964). *Positive Disintegration*. Boston: Little Brown.
- Dabrowski, K. (1972). *Psychoneurosis is not an illness*. London: Gryf.
- Dabrowski, K. (1996). *Multilevelness of Emotional and Instinctive Functions*. Lublin, Poland: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Dabrowski, K., & Piechowski, M. M. (1977). *Theory of levels of emotional development. Multilevelness and Positive Disintegration*. Oceanside, NY: Dabor Science.
- Dalzell, H. J. (1998). Giftedness: Infancy to adolescence – a developmental perspective. *Roeper Review*, (20)4, 259–264.
- Daniels, S. (2009). Overexcitability, Giftedness and Family Dynamics. In: Daniels, S., Piechowski, M. M. (Eds): *Living with Intensity.*, Scottsdale, AZ: Great Potential Press. 145–164.

- Daniels, S., & Piechowski, M. M. (2009). Dabrowski's Levels and the Process of Development. In: Daniels, S., Piechowski, M. M. (Eds): *Living with Intensity.*, Scottsdale, AZ: Great Potential Press. 19–30.
- De Bondt N, & Van Petegem, P. (2015). Psychometric Evaluation of the Overexcitability Questionnaire-Two Applying Bayesian Structural Equation Modeling (BSEM) and Multiple-Group BSEM-Based Alignment with Approximate Measurement Invariance. *Frontiers in Psychology*, 6, 172700.
- Demetrovics, Zs. (2007). *Drog, család, személyiség.* Budapest: L'Hartmann Kiadó.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being *Psychological Bulletin*, (95)3, 542–575.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75.
- Diener, E., Suh, E. M. Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, (125)2, 276–302.
- Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2002). Very Happy People. *Psychological Science*, 13(1), 81–84.
- Dixon, F. A., Lapsley, D. K., & Hanchon, T. A. (2004). An empirical typology of perfectionism in gifted adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 48(2), 95–106.
- Ericsson, K. A. & Krampe, R. T. (1993). The Role of Deliberate Practice in Acquisition of Expert Performance. *Psychological Review*, (100)3, 363–406.
- Egan, S., Piek, J. & Dyck, M. (2015). Positive and negative perfectionism and the big five personality factors. *Behaviour Change*. (32)2, 104–113.
- Falk, F. R., Miller, N. B., Piechowski, M. M., & Silverman, L. K (1999): *Overexcitability Questionnaire-Two (OEQ-II): Manual, Scoring System, and Questionnaire.* First Edition, Westminster, CO: Institute for the Study of Advanced Development.
- Falk, F. R., Miller, N. B., Piechowski, M. M., & Silverman, L. K (2016). *Overexcitability Questionnaire-Two (OEQ-II): Manual, Scoring System, and Questionnaire.* Second Edition, Westminster, CO: Institute for the Study of Advanced Development.
- Falus I., & Ollé J. (2008). *Az empirikus kutatások gyakorlata.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

- Feldman, D. H. (2000). Developmental theory and the expression of gifts and talents. In: C. F. M. Lieshout, & P. G. Heymans. (Eds.), *Developing Talent Across the Life Span* New York, NY: Psychology Press, 3–16.
- Fehér, Á., Fodor, Sz. (2020). Pozitív érzelmek a tanulás szolgálatában. In: Németh A., Orsovics Y., Csehi Á., Tóth-Bakos A. (szerk.): *12th International Conference of J. Selye University Pedagogical Sections. Conference Proceedings*. Selye János Egyetem, Komárno, 265–281. file://uk.ujs.sk/dl/3730/Feher.pdf
- Fiedler, E. D. (2012). You Don't Outgrow It! Giftedness Across the Lifespan. *Advanced Development Journal*, (13), 23-41.
- Fiedler, E. D. (2015). *Bright Minds. Uniqueness and Belonging across the Lifespan. Bright Minds: Uniqueness and Belonging across the Lifespan*. Tuscan, AZ: Great Potential Press:
- Flett, G. L., Russo, F. A., & Hewitt, P. L. (1994). Dimensions of perfectionism and constructive thinking as a coping response. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 12(3), 163–179.
- Flett, G., L., & Hewitt, P. L. (2002). Perfectionism and maladjustment: An overview of theoretical, definitional, and treatment issues. In: G. L. Flett & P. L. Hewitt (Eds.), *Perfectionism: Theory, research, and treatment*. Washington DC: American Psychological Association. 5–31.
- Flett, G., L., Hewitt, P. L., Oliver, J., & Macdonald, S. (2002). Perfectionism in children and their parents. A developmental analysis. In: G. L. Flett & P. L. Hewitt (Eds.): *Perfectionism: Theory, research and treatment*. Washington DC: American Psychological Association. 89–132.
- Fodor, Sz., & Olajos, T. (2021). Az új rendvédelmi tehetségmenedzsment-rendszer tudományos megalapozása II. A munkahelyi tehetségmenedzsment pszichológiai alapjai. *Belügyi Szemle*, 69(8), 1449–1468.
- Fonseca, C. (2015). *Emotional Intensity in Gifted Students*. Waco, Texas: Prufrock Press. Inc.
- Frost, R. O., Marten, P. A., Lahart, C., & Rosentable, R. (1990). The dimensions of perfectionism. *Cognitive Therapy and Research*, 14, 449–468.
- Frost, R. O., Heimberg, R. G., Holt, C. G., Mattia, J. I., & Neubauer, A. L. (1993). A comparison of two measures of perfectionism. *Personal Individual Differences*, 14(1), 119–126.

- Gagné, F. (1993). Constructs and models pertaining to exceptional human abilities. In: K. A. Heller, F. J. Mönks, & A. H. Passow (Eds.), *International handbook of research and development of giftedness and talent*. Oxford: Pergamon Press. (69–87). file://www.researchgate.net/publication/287583969_Buiding_gifts_into_talents_Detailed_overview_of_the_DMGT_20 Letöltve: 2017.10.10.
- Gagné, F. (2004). Transforming gifts into talents: The DMGT as a developmental theory. *High Ability Studies*, 15(2), 119–147.
- Gagné, F. (2009). Building gifts into talents: Detailed overview of the DMGT 2.0. In: B. MacFarlane, & T. Stambaugh, (Eds.), *Leading change in gifted education: The festschrift of Dr. Joyce VanTassel-Baska*. Waco, TX: Prufrock Press.
- Gagné, F. (2013). The DMGT: Changes Within, Beneath, and Beyond. *Talent Development & Excellence* (5)1, 5–19.
- Gallagher, J. J. (1985). Educational Strategies for Gifted Students in Secondary Schools. *NASSP Bulletin*, 69(482), 17–24.
- Gallagher, S. A. (2013). Building Bridges: Research on Gifted Children's Personalities from Three Psychological Theories. In: C. S. Nevill, M. M. Piechowski, S. S. Tolan (Eds.), *Off the Charts*. Unionville, NY: Royal Fireworks Press
- Gardner, H. (1983): *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York, NY: Basic Books.
- Gaudreau, P., & Thompson, A. (2010): Testing a 2x2 model of dispositional perfectionism. *Personality and Individual Differences*, (48)5, 532–537.
- Gladwell, M. (2009). *Kivételesek. A siker másik oldala*. Budapest: HVG Kiadó Zrt.
- Gordon Győri, J. (2004). *Tehetségpedagógiai módszerek*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Gross, C. M., Rinn, A. N., Jamieson, K. M., & Kelly, M. (2007). Gifted Adolescents' Overexcitabilities and self-concepts: An analysis of gender and grade level. *Roeper Review: A Journal on Gifted Education*, 29(4), 240–248.
- Gyarmathy, É. (2009). Atipikus agy és a tehetség I. Tehetség és a neurológia hátterű teljesítményzavarok valamint az Asperger szindróma. *Pszichológia*, (29)4, 377–390.

- Gyarmathy, É. (2010). Atipikus agy és a tehetség II. – Az átütő tehetség és tehetségvizsgálatok ma. *Pszichológia*. (30)1, 31–41.
- Gyarmathy, É. (2011). A digitális kor és a sajátos nevelési igényű tehetség. *Fordulópont* (51) 79–88.
- Gyarmathy, É. (2013a). Atipikus hiperaktívak és a tipikus tehetségesek mítosza. *Tehetség* (21)1., 11–12.
- Gyarmathy, É. (2013b). A tökéletes és a tökéletlen tökéletességre törekvés avagy a perfekcionizmus szintjei. *Mindennapi Pszichológia* (5)4, 11–13.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. & Tatham, R. L. (2014). Exploratory Factor Analysis In: J. F. Hair, W. C. Black, B. J. Babin, R. E. Anderson., R. L. Tatham (Eds.), *Multivariate data analysis* (89–150). New York: Pearson Prentice Hall. Letöltve: 2019. 03. 20. file://is.muni.cz/el/1423/podzim2017/PSY028/um/_Hair__Multivariate_data_analysis_7th_revised.pdf
- Hamachek, D. E. (1978). Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism. *Psychology*, (15), 27–33.
- Hamvai, Cs. (2014). Általános és középiskolai tanulók jóllétének pozitív pszichológiai aspektusai. Ph.D. értekezés, Neveléstudományi Doktori Iskola, Szegedi Tudományegyetem.
- Harmatiné Olajos, T. (2011). *Tehetség és szocio-emocionális fejlődés*. Debrecen: Didakt Kiadó.
- Harmatiné Olajos, T. (2013). *Tehetség, alulteljesítés és tanulási zavar*. Debrecen: Didakt Kiadó.
- Harmatiné Olajos, T. (2014). Kétszeresen kivételes tanulók. In: Harmatiné Olajos Tímea, K. Nagy Emese, Pataky Nóra (szerk.), *A kétszeresen kivételes tanulók tehetséggondozása*. Budapest: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége. 11–66.
- Harmatiné Olajos T. & Pataky, N. (2014): *A lelki egészség személyiségdinamikai kettősségei – kihívások a tehetséggondozásban*. *Génius* 10. Budapest: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.
- Harrison, G. E., & Van Haneghan, J. P. (2011). The Gifted and the Shadow of the Night: Dabrowski's Overexcitabilities and Their Correlation to Insomnia, Death Anxiety, and Fear of the Unknown. *Journal for the Education of the Gifted*. (34)4, 669–697.

- Hawkins, C. C., Watt, H. M. G., & Sinclair, K. E. (2006). Psychometric properties of the Frost Multidimensional Perfectionism Scale with Australian adolescent girls: Clarification of multidimensionality and perfectionist typology. *Educational and Psychological Measurement*, (66)6, 1001–1022.
- Haworth C. M. A., & Plomin R. (2010). Quantitative genetics in the era of molecular genetics: Learning abilities and disabilities as an example. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, (49)8, 783–793.
- Hátori, J. (1988). *A veszélyeztetett értelem*. Budapest: Kozmosz Könyvek.
- Hewitt, P. L., & Flett, G. L. (1991). Perfectionism in the self and social contexts: Conceptualization, assessment, and association with psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology*, (60)3, 456–470.
- Hewitt, P. L., & Flett, G. L. (2014). *Normative data*. Online dokumentum. Letöltve: 2015. 11. 20. file://hewittlab.sites.olt.ubc.ca/files/2014/11/MPS-norm.png
- Hewitt, P. L., Flett, G. L., Turnbull-Donovan, W. T., & Mikail, S. F. (1991). The Multidimensional Perfectionism Scale: Reliability, Validity and Psychometric Properties in Psychiatric Samples. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, (3)3, 464–468.
- Hill, R. W, Zrull, M. C. & Turlington, S. (1997). Perfectionism and Interpersonal Problems, *Journal of Personality Assessment*, (69)1, 81–103.
- Horowitz, F. D. (2000). Child development and the PITS: simple questions, complex answers, and developmental theory. *Person in the Street. Child development*, 71(1), 1–10.
- Horowitz, F. D., Subotnik, R. F., Matthews, D. J. (Eds.) (2009). *The Development of Giftedness and Talent Across the Life Span*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1–55.
- Imburgia, T. (2014). Comparing Overexcitability Scores between STEM Talented Students and Generally Gifted Students using the OE-II. *Advanced Development Journal* (14), 59–72.

- Inglés, C. J., García-Fernández J. M., Vicent M., González, C. & Sanmartín, R. (2016). Profiles of Perfectionism and School Anxiety: A Review of the 2×2 Model of Dispositional Perfectionism in Child Population. *Frontiers in Psychology*, 7, 214–814.
- Jackson, P. S., & V. Frankfourth Moyle (2009). Integrating the Intense Experience: Counseling and Clinical Applications. In: Daniels, S., Piechowski, M. M. (Eds): *Living with Intensity.*, 105–126. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
- Jacobsen, M. E. (1999): *The Gifted Adult*. New York: Ballantine Books.
- Juhász, M. (2002). *A Big Five faktorok és skálák alkalmazása a személyzeti kiválasztásban és a teljesítményértékelésben. Az előrejelző érvényességet meghatározó kritériumok módosulása a vezetői értékelés tükrében*. Doktori Értekezés. ELTE BTK, Pszichológiai Doktori Iskola.
- Kahneman D., & Riis, J. (2005). Living, and thinking about it: two perspectives on life. In: F. A. Huppert, N. Baylis, & B. Keverne (Eds.), *The Science Of Well-Being*. Oxford: Oxford University Press. 285–304.
- Klibert, J. J., Langhinrichsen-Rohling, J., & Saito, M. (2005). Adaptive and Maladaptive Aspects of Self-oriented Perfectionism versus Socially Prescribed Perfectionism. *Journal of College Student Development*, 46(2), 141–156.
- Kljajic, K., Gaudreau, P., & Franche, V. (2017). An investigation of the 2×2 model of perfectionism with burnout, engagement, self-regulation, and academic achievement. *Learning and Individual Differences*, 57, 103–113.
- Kornblum, M., & Ainley, M. (2005). Perfectionism and the gifted: A study of an Australian school sample. *International Education Journal*, (6)2, 232–239.
- Kőrössy, J. (2013). *Gyerekek, serdülők és fiatalok boldogsága*. Habilitációs dolgozat. Szegedi Tudományegyetem, BTK. file://www.academia.edu/40616045/K%C5%91r%C3%B3ssy_Judit_Gyerekek_serd%C3%BC1%C5%91k_%C3%A9s_fiatlok_boldogs%C3%A1ga_Habilit%C3%A1ci%C3%B3s_dolgozat Letöltve: 2019. 02.20.
- Kövi, Zs. (2014). A fejlesztő pszichológusok által feltárt problémák elemzése. In: Bagdy Emőke (szerk.) *Fény és árnyék. A tehetségerők felszabadítása*. Budapest: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége. 88–99.

- KSH (2019): *Statisztikai Tükör 2019. 05. 28.* file://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat /oktat 1819. pdf. Letöltve: 2019. 06.20.
- Kun, Á., & Szabó, A. (2017). Boldogság tényezők a pedagógusok munkájában. *Magyar Pszichológiai Szemle (72)*3/1, 281–310.
- Lannert, J. (2009). A továbbtanulási aspirációk társadalmi meghatározottsága. Online dokumentum. file://ofi.oh.gov.hu/tovabbtanulasi-aspiraciok-tarsadalmi-meghatározottsaga Letöltve: 2020. 02.11.
- Larsen, R. J. & Eid, M. (2008). Ed Diener and the science of subjective well-being. In: Eid, M., Larsen, R. J. (Eds) *The science of subjective well-being* (493–514). New York: The Guilford Press.
- Lewinshon P., Redner, J., & Seely, J. (1991). The relationship between life satisfaction and psychosocial variables: new perspectives. In: F. Stark, M. Argyle, N. Schwarz (Eds.), *Subjective Well-Being*. Oxford: Pergamon Press. 141–173.
- Lewis, R. B., & Kitano, M. K. (1992). Psychological intensities in gifted adults. *Roeper Review, 15*, 25–31.
- Limont, W., Dreszer-Drogorób, J., Bedyńska, S., Śliwińska, K., & Jastrzębska, D. (2014). ‘Old wine in new bottles’? Relationships between overexcitabilities, the Big Five personality traits and giftedness in adolescents. *Personality and Individual Differences, 69*, 199–204.
- Lind, S. (2001). *Overexcitability and the Gifted*. Online dokumentum. Letöltve: 2019. 11. 10. file://www.semanticscholar.org/paper/Overexcitability-and-the-Gifted-Lind/0c137cd30a200e71cfaf381f41ca0046ba7e1f06
- Lo, C. C. & Porath, M. (2017). Paradigm Shifts in Gifted Education: An Examination Vis-à-Vis Its Historical Situatedness and Pedagogical Sensibilities. *Gifted Child Quarterly, (61)*4, 343–360.
- LoCicero, K. A. & Ashby, J. S. (2000). Multidimensional perfectionism in middle school age gifted students: A comparison to peers from the general cohort. *Roeper Review, (22)*3, 182–185.
- Lovecky, D. V. (1992). Exploring social and emotional aspects of giftedness in children. *Roeper Review, (15)*1, 18–25.
- Lovecky, D. (2004). *Different Minds*. London, UK: Jessica Kingsley Publishers.
- Lubinski, D., & Benbow, C. P. (2000). States of Excellence. *American Psychologist, (55)*1, 137–150.

- Lucas, R. E. (2008). Personality and subjective well-being. In: Eid, M., Larsen, R. J. (Eds.) *The Science of subjective well-being*. New York: The Guilford Press. 171–194.
- Lynd-Stevenson, R. M., & Hearne, C. M. (1999). Perfectionism and depressive affect: the pros and cons of being a perfectionist. *Personality and Individual Differences*, 26(3), 549–562.
- Lysy, K. Z. & Piechowski, M. M. (1983). Personal Growth: An empirical study using Jungian and Dabrowskian Measures. *Genetic Psychology Monographs*, 108, 267–320.
- Malhotra, N. K., & Simon, J. (2008). *Marketingkutató*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Marsh, H. & Muthén, B. & Asparouhov, T. & Lüdtke, O. & Robitzsch, A. & Morin, A. & Trautwein, U. (2009). Exploratory Structural Equation Modeling, Integrating CFA and EFA: Application to Students' Evaluations of University Teaching. *Structural Equation Modeling A Multidisciplinary Journal*, 16(3), 439–476.
- Martos T., Sallai, V., Désfalvi, J., Szabó, T., & Ittzés, A. (2014). Az Élettel való elégedettség Skála magyar változatának (SWLS-H) pszichometriai jellemzői. *Mentálhigiéné és pszichoszomatika*, 15(3), 289–303.
- Matthews, D. J., & Dai, D. Y. (2014). Gifted education: changing conceptions, emphases and practice. *International Studies in Sociology of Education*, (24)4, 335–353.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (1989). More reasons to adopt the five-factor model. *American Psychologist*, 44(2), 451–452
- Mendaglio, S., & Tillier, W. (2006). Dabrowski's Theory of Positive Desintegration and Giftedness: Overexcitability Research Findings. *Journal for the Education of the Gifted*, 30(1), 68–87.
- Mező, F., & Harmatiné Olajos, T. (2013). Tehetségpontok kínálata és a kínálatot befolyásoló környezetváltozók vizsgálata – különös tekintettel az esélyegyenlőségre. In: Páskuné Kiss, J. (szerk.): *A tehetségsegítő szolgáltatásokhoz való hozzáférés pszichológiai és szociológiai tényezői*, 164–201. Online Dokumentum Letöltve: 2015. 09. 22. file:///mateh.hu/tehetsegkonyvtar/Konyvek/Paskune_teljes_kotet.pdf
- Michelson, J. K., & Burns, L. S. (1998). Career mothers and perfectionism: Stress work at home. *Personality and Individual Differences*, 25(3), 477–485.

- Mihalkovikné Szakács, K. (2013). *A növekedésben sikeres vállalkozó személyisége*. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola.
- Mika, M. (2005). Theory of Positive Disintegration as a model of personality development for exceptional (and not) individuals. *Perspectives in gifted education: Complexities of emotional development, spirituality and hope*. 4-32. Letöltve: 2017. 03. 20. file://www.researchgate.net/publication/300335302_Theory_of_Positive_Disintegration_as_a_model_of_personality_development_for_exceptional_and_not_only_individuals/citation/download
- Miller, B. N., Falk, F. R., & Huang, Y. (2009). Gender Identity and the Overexcitability Profiles of Gifted College Students. *Roeper Review*, (31)3, 161–169.
- Mills, J. S., Blankstein, K. R. (2000). Perfectionism, intrinsic vs extrinsic motivation, and motivated strategies for learning: A multidimensional analysis of university students. *Personality and Individual Differences*, (29)6, 1191–1204.
- Miquelon, P., Vallerand, R. J., Grouzet, F. M. E., & Cardinal, G. (2005). Perfectionism, Academic Motivation, and Psychological Adjustment: An Integrative Model. *Personality and Social Psychology Bulletin* (31)7, 913–924.
- Mirnics, Zs. (2014). A tehetség mibenlétére vonatkozó koncepciók: elméleti háttér. In: Bagdy E., Kövi Zs., Mirnics Zs. (szerk.): *Fény és árnyék: A tehetségerők felszabadítása: Kutatási zárótanulmány-kötet*. Budapest: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége. 25–35.
- Mofield, E. L. & Peters, M. P. (2015). The Relationship Between Perfectionism and Overexcitabilities in Gifted Adolescents. *Journal for the Education of the Gifted*. (38)4, 405–427.
- Moltzen, R. (2009). Talent Development Across the Lifespan. In: L.V. Shavinina (ed.), *International Handbook on Giftedness*. Dordrecht: Springer. / 353–379.
- Nagybányai Nagy O. (2006). A pszichológiai tesztek validitása. In: Rózsa S., Nagybányai Nagy O. Oláh A. (szerk.) *A pszichológiai mérés alapjai: Elmélet, módszer és gyakorlati alkalmazás*. Budapest: Bölcsész Konzorcium. 117–126.

- Nauta, N., & Corten, F. (2002): Gifted Adults in Work. *Journal for Occupational and Insurance Physicians*, (10)11, 332–335.
- Neff, K. D. (2003a). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, 2(2), 85–102.
- Neff, K. D. (2003b). The development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and Identity*, 2(3), 223–250.
- Neihart, N. (1999). The impact of giftedness on psychological well-being: What does the empirical literature say? *Roeper Review* (22)1, 10–17.
- Neumeister, K. L. S. (2004). Factors Influencing the Development of Perfectionism in Gifted College Students. *The Gifted Child Quarterly*, (48)4, 259–274.
- Neumeister, K. L. S., Williams, K. K., & Cross, T. L. (2009). Gifted High School Students' Perspectives on the Development of Perfectionism. *Roeper Review*, (31)4, 198–206.
- Oktatási Hivatal: Felsőoktatási statisztikák. Letöltve: 2019. 03. 04. file://www.oktatas.hu /felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_statisztikak
- Oláh, A. & Kapitány-Fövény, Máté. (2012). A pozitív pszichológia tíz éve. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 67(1), 19–45.
- Olajos, T. (2019). A tehetségigéretnek fejlődésének általános jellemzői, kiemelten az alulteljesítő és speciális bánásmódot igénylő más tehetségesek fejlődésének sajátosságai. In: Bajor P., Balogh L., Bucsi Szabó Zs., Polonkai M., Révész Gy. (Szerk.): *A tehetség kézikönyve*. Budapest: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége. 186–210. file://tehetseg.hu/sites/default/files/kezikonyv/nk_mind_0.pdf Letöltve: 2019. 07. 22.
- Olajos, T. & Fodor, Sz. (2021). Az új rendvédelmi tehetségmenedzsment-rendszer tudományos megalapozása I. Tehetséges személyek a munka világában. *Belügyi Szemle*, 69(8), 1429–1447.
- Olajos, T., Hógye-Nagy, Á., Héjja-Nagy K. & Dávid, M. (2021). Az Adaptív és maladaptív perfekcionizmussal együttjáró motivációs mintázatok feltáró vizsgálata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 76(1/09) 1–24.
- Oláh, A. (2005). *Érzelmek, megküzdés és optimális élmény*. Budapest: Trefort Kiadó.
- Olszewski-Kubilius, P., Subotnik, R. Worrel, F. (2015): Rethinking Giftedness and Developmental Approach. *Revista de Education*, April-Jun. 245–267.

- Pacht, A. R. (1984). Reflections on perfectionism. *American Psychologist*, 39, 386–390.
- Parker, W. D. (2000). Healthy Perfectionism in Gifted. *Journal of Secondary Gifted Education*, (11)4, 173–182.
- Páskuné Kiss, J. (2015). A tehetség definíciói, fajtái – pszichológiai perspektívák. In: Czeizel E., Páskuné Kiss J. *A tehetség definíciói, fajtái*. Debrecen: Didakt Kiadó. 33–73.
- Perrone-McGovern, K. & Simon-Dack, S. & Beduna, K. & Williams, C. & Esche, A. (2015). Emotions, Cognitions, and Well-Being: The Role of Perfectionism, Emotional Overexcitability, and Emotion Regulation. *Journal for the Education of the Gifted*. (38)4, 343–357.
- Peterson, C., Park, N., & Seligman, M. E. P. (2005). Orientations to happiness and life satisfaction: The full life versus the empty life. *Journal of Happiness Studies*, 6, 25–41.
- Peterson, J. S. (2006). Addressing Counseling Needs of Gifted Students. *Professional School Counseling*, (10)1, 43–51.
- Péter-Szarka, Sz. (2011). Az „ismeretlen ismerős”: Gagné tehetségmodell-jének átdolgozott változata. *Tehetség*, (18)3, 5–7.
- Péter-Szarka, Sz. (2015). Pozitív pszichológia a tehetséggondozásban. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 70(3/8), 633–647.
- Piechowski, M. M. (1979). Developmental Potential. In: N. Colangelo & R. T. Zaffran (Eds.), *New Voices in Counseling the gifted*. Dubuque, IA: Kendall/Hunt. 25–57.
- Piechowski, M. M. (2013). „A Bird Who Can Soar”: Overexcitability of the Gifted. In: C. S. neville, M. M. Piechowski, & S. S. Tolan (Eds.): *Off the Charts. Asynchrony and the Gifted Child*. Unionville, NY: Royal Fireworks Press. 99–122.
- Piechowski, M. M. (2014). „Mellow out,” *They Say. If I Only Could*. Sec. Ed. Revised. Unionville, NY: Royal Fireworks Press.
- Piechowski, M. M. & Colangelo, N. (1984). Developmental potential of the gifted. *Gifted Child Quarterly*, 28(2), 80–88.
- Piechowski, M. M., & Cunningham, K. (1985): Patterns of Overexcitability in a Group of Artists. *The Journal of Creative Behavior*(19)3, 153–174.
- Piechowski, M. M., Silverman, L. & Falk, R. (1985). Comparison of intellectually and artistically gifted on five dimensions of mental functioning. *Perceptual and Motor Skills*, 60, 539–549.

- Piirto, J. (1999). *Talented Children and Adults: Their Development and Education* (2nd ed). Columbus, OH: Merrill/Prentice-Hall.
- Piirto, J. (2011). *The Piirto Pyramid of Talent Development*. Ashland, OH: Sisu Press.
- Piirto, J., Montgomery, D. & May, J. (2008). A comparison of Dabrowski's overexcitabilities by gender for American and Korean high school gifted students. *High Ability Studies*, 19(2), 141–153.
- Plomin, R., Haworth, C. M., Meaburn, E. L., Price, T. S., Wellcome Trust Case Control Consortium 2, & Davis, O. S. (2013). Common DNA markers can account for more than half of the genetic influence on cognitive abilities. *Psychological science*, 24(4), 562–568.
- Pollet, E. & Schnell, T. (2017). Brilliant: But what for? Meaning and subjective well-being in the lives of intellectually gifted and academically high achieving adults. *Journal of Happiness Studies*, 5, 1459–1484.
- Polónyi, I. (2004). A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21. század elején. Budapest: Felsőoktatási Kutatóintézet. file://www.mek.oszk.hu/09800/09804/09804.pdf Letöltve: 2016. 08. 12.
- Pyryt, M. (2008). The Dabrowskian lens: Implications for understanding gifted individuals. In: S. Mendaglio (Ed.), *Dabrowski's Theory of Positive Disintegration*. Scottsdale, AZ: Great Potential Press. 157–173.
- Rice, K., Ashby, J. & Gilman, R. (2011). Classifying Adolescent Perfectionists. *Psychological assessment*, 23(3), 563–577.
- Roeper, A. (1991). Gifted Adults: Their characteristics and emotions. *Advanced Development*, 3(1), 85–98.
- Roeper, A. (2013). Asynchrony and Sensitivity. In: C. S. Neville, M. M. Piechowski, S. S. Tolan (Eds.): *Off the Charts. Asynchrony and the Gifted Child*. Unionville, NY: Royal Fireworks Press. 146–157.
- Rosseel, Y. (2012). Lavaan: An R package for structural equation modeling and more. Version 0.5–12 (BETA). *Journal of statistical software*, 48(2), 1–36.
- Schoon, I. (2000). A Life Span Approach to Talent Development In: K. A. Heller, F. J. Mönks, R. J. Sternberg R. & Subotnik (Eds.), *International Handbook of Giftedness and Talent*. Oxford: Elsevier. 218–222.

- Scorsolini-Comin, F., Fontaine, A. M. G. V., Koller, S. H., & Santos, M. A. (2013). From authentic happiness to well-being: The flourishing of positive psychology. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 26(4), 663–670.
- Seligman, M. E. P. (2007). *Az autentikus életöröm. Az új pozitív pszichológia alkalmazása erősségeid tartós kibontakoztatásához*. Budapest: Profil Training.
- Seligman, M. E. P. (2008). Positive Health. *Applied Psychology: an International Review*, 57, 3–18.
- Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish – élj boldogan! A boldogság és a jól-lét radikálisan új értelmezése*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive Psychology. *American Psychologist*, 55(1), 5–14.
- Shaunessy, E., Suldo, S. M., Hardesty, R. B., & Shaffer, E. J. (2006). School functioning and psychological well-being of international baccalaureate and general education students. A preliminary examination. *Journal of Secondary Gifted Education*, 17(2), 76–89.
- Siegle, D. & Schuler, P. A. (2000). Perfectionism Differences in Gifted Middle School Students. *Roeper Review*, 23(1), 39–44.
- Silverman, L. K. & Ellsworth, B. (1981). The theory of positive disintegration and its implications for giftedness. In: N. Duda (Ed.), *Overexcitability Research Theory of positive disintegration: Proceedings of the third international conference*. Miami, FL: Xerox. 179–194.
- Silverman, L. K. (1986). *What happens to the gifted girl?* In: C. J. Maker (Ed.), *Critical issues in gifted education, Vol. 1. Defensible programs for the gifted*. Denver, CO: Love. 44–89.
- Silverman, L. K. (1997). The Construct of Asynchronous Development. *Peabody Journal of Education*. 72(3–4), 36–58.
- Silverman, L. K. (1999a). Perfectionism: The Cruible of Giftedness. *Advanced Development*, 8, 47–61.
- Silverman, L. K. (1999b). Perfectionism. *Gifted Education International*, 13(2), 216–225.
- Silverman, L. K. (2009). *What We Have Learned About Gifted Children*. Online dokumentum. Letöltve: 2017. 04. 05. <https://www.gifteddevelopment.com/articles/what-we-have-learned-about-gifted-children>
- Simonton, D. K. (1999). Talent and Its Development: An Emergenic and Epigenetic Model. *Psychological Review*, (106)3, 435–457.

- Slade, P. D., & Owens, R. G. (1998). A dual process model of perfectionism based on reinforcement theory. *Behavior Modification*, 22, 372–390.
- Slaney, R. B., Rice, K. G., Mobley, M., Trippi, J. & Ashby, J. S. (2001). The revised Almost Perfect Scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 34, 130–145.
- Soltész Várhelyi, K. (é.n.). Főkomponens elemzés, faktor elemzés. Online dokumentum. Letöltve: 2019. 01. 10. file://stathelp.hu/tananyagok.html#faktor
- Sternberg, R (2005). WICS: A model of giftedness in leadership. *Roeper Review*, 28(1), 37–44.
- Stewart, J. B. (1999). Career Counselling for the Academically Gifted Students. *Canadian Journal of Counselling*, 33(1), 3–12.
- Stoeber, J. & Otto, K. (2006). Positive conceptions of perfectionism: Approaches, evidence, challenges. *Personality and Social Psychology Review*, 10, 295–319.
- Stoeber, J., & Rambow, A. (2007). Perfectionism in adolescent school students: Relations with motivation, achievement, and well-being. *Personality and Individual Differences*, 42(7), 1379–1389.
- Stoeber, J. & Stoeber, F. S. (2009). Domains of perfectionism: prevalence and relationships with perfectionism, gender, age, and satisfaction with life. *Personality and Individual Differences*, 46(4), 530–535.
- Stoeber, J. (2012). The 2×2 model of perfectionism: A critical comment and some suggestions. *Personality and Individual Differences*, 53(5), 541–545.
- Stoeber, J. & Corr, P. J. (2016). A short empirical note on perfectionism and flourishing. *Personality and Individual Differences*, 90, 50–53.
- Stoeber, J., Corr, P. J., Smith, M. M. & Saklofske, D. H. (2018). Perfectionism and personality. In: J. Stoeber (Ed.), *The psychology of perfectionism: Theory, research, applications*. London: Routledge. 68–88.
- Stoeber, J. (2019). Perfectionism. In: V. Zeigler-Hill & K. Shackelford (Eds.), *Encyclopedia of personality and individual differences*. New York: Springer. Letöltve: 2019. 02. 01. file://www.stoeber2018Encyclopedia-PAID.pdf
- Stoeber, J., Edbrooke-Childs, J. & Damian, L. (2018). Perfectionism. In: R. J. R. Levesque (Ed.) *Encyclopedia of adolescence*. Cham, Switzerland: Springer. 2732–2739.

- Stoeber, J., Lalova, A. V., & Lumley, E. J. (2020). Perfectionism, (self-)compassion, and subjective well-being: A mediation model. *Personality and Individual Differences*, 154, 109–708.
- Stoeber, J., Madigan, D. J. & Gonidis, L. (2020). Perfectionism is adaptive and maladaptive, but what's the combined effect? *Personality and Individual Differences*, 161, 109846.
- Subotnik, R. F., Olszewski-Kubilius, P. & Worrell, F. C. (2011). Rethinking Giftedness and Gifted Education: A Proposed Direction Forward Based on Psychological Science. *Psychological Science in the Public Interest*, 12(1), 3–54.
- Szigeti, F. (2016): Az életminőség mérési rendszerei. *Educatio*, 25(1), 130–139.
- Szymanski, J.(2011). *The Perfectionist's Handbook*. Hoboken, New Jersey:- John Wiley & Sons.
- Tannenbaum, A. J. (1986). Giftedness: A psychosocial approach. In: R. Sternberg & J. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness*. Cambridge, England: Cambridge University Press. 21–52.
- Tannenbaum, J. A. (2000). History of Giftedness in School an Society. In: K. A. Heller, F. J. Mönks, R. Subotnik, & R. Sternberg (Eds), *International Handbook of Giftedness and Talent* New York: Elsevier. 23–55.
- Tatli, C. (2017). Investigating of the subjective well-being of gifted adolescents. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*. 4(4), 56–63.
- Terrasier, J. C. (1993). Diszszinkronia – egyenlőtlen fejlődés. In: Balogh L., Herskovics M. (szerk.), *A tehetségfejlesztés alapjai*. Debrecen: KLTE Pedagógiai-Pszichológiai Tanszék. 161–174.
- Tieso, C. L.(2007a). Patterns of Overexcitabilities in Identified Gifted Students and Their parents: A Hierarchical Model. *Gifted Child Quarterly* (51)1, 11–22.
- Tieso, C. L. (2007b). Overexcitabilities: A New Way to Think About Talent? *Roeper Review*, (29)4, 232-239.
- Tillier, W. (2009). Dabrowki Without the Theory of Positive Disintegration Just Isn't Dabrowski. *Roeper Review*, (31)2, 123–126.
- Thompson, P. & Jaque, S. V. (2016). Overexcitability: A psychological Comparison between Dancers, Opera Singers and Athletes. *Roeper Review*, (38)2, 84–92.

- Tolan, S. (1994). Discovering the gifted ex-child. *Roeper Review*, 17(2), 134–138.
- Tóth, L. (2011a). Píirto píiramis modellje. *Tehetség*, (19)2, 3–4.
- Tóth, L. (2011b). A Tóth-féle Kreativitás Becslő Skála (TKBS). In: Münich Ákos (szerk.): *A kreativitás többszemontú vizsgálata*. Debrecen: Didakt Kiadó. 65–88.
- Tucker, B. & Hafenstein, N. (1997). Psychological intensities in young gifted children. *Gifted Child, Quarterly*, 41(3), 66–75.
- Yakmaci-Guzel, B. & Akarsu, F. (2006). Comparing overexcitabilities of gifted and non-gifted 10th grade students in Turkey. *High Ability Studies*, 17(1), 43–56.
- Van Tassel-Baska, J. (1998). *Excellence in Educating: Gifted and Talented Learners*. Denver: Love Publishing Company
- VanTassel-Baska, J. & Wood, S. (2010). The Integrated Curriculum Model (ICM). *Learning and Individual Differences*, 20, 345–357.
- Webb, J. T. (2008). Dabrowski' Theory and Existential Depression in Gifted Children and Adults. Paper. *The Eight International Congress of the Institute for Positive Disintegration in Human Development*, August 7, Calgary, Alberta, Canada.
- Wirthvein, L., & Rost, H. F. (2011). Giftedness and subjective well-being: A study with adults. *Learning and Individual Differences*, 21, 182–186.
- Ziegler, A (2005). The Actiotope Model of Giftedness. In: R. Sternberg, J. E. Davidson.(Eds), *Conceptions of Giftedness*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 411–436.

IV. ÁBRA- ÉS TÁBLÁZATJEGYZÉK

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra. Az akciótop modell összetevői Ziegler alapján (Balogh és Révész, 2020, 69. o.)	15
2. ábra. A tehetségfogalom kiszélesedésének kulcsfogalmai	20
3. ábra. Gagné Kibővített Tehetségmodellje	22
4. ábra. A Schoon-féle dinamikus-interaktív tehetségfejlődési modell	25
5. ábra. Subotnik, Olszewski-Kubilius és Worrell tehetségterületi fejlődési modellje	27
6. ábra. A tehetségfejlődés piramis modellje Piirto alapján	29
7. ábra. A tehetség három fő személyiségkomponense Jacobsen alapján	39
8. ábra. A Kétfaktoros Perfekcionizmus Modell (Bieleing, 2004, 138. o.)	60
9. ábra. A perfekcionizmus kialakulásának folyamata tehetségesek esetén	64
10. ábra. A perfekcionizmus mediációs modellje (Stoeber, Lalova és Lumney, 2020, 4. o.)	85
11. ábra. „A tehetség személyiségkorrelátumai” című kutatás elméleti kontextusa és szakaszai	92
12. ábra. A vizsgálatban kutatott tényezők kapcsolódási pontjai	94
13. ábra. A vizsgálat folyamatának ábrája	97
14. ábra. A HF-MPS Kérdőív saját mintán validált verziójának szerkezete	101
15. ábra. A minta életkori megoszlása és leíró jellemzői	110
16. ábra. Az Életelégedettség Skála hisztogramja és leíró jellemzői	115
17. ábra. A Túlinglerlékenység Kérdőív skáláinak hisztogramjai	116

18. ábra. A perfekcionizmus skálák hisztogramjai	117
19. ábra. A Túlingerlékenység Kérdőív magyar változatának faktor ábrája	127
20. ábra. A Túlingerlékenység Kérdőív skáláinak átlaga magyar mintán	130
21. ábra. A nem tehetséges nők és férfiak túlingerlékenység mintázatainak mediánjai	132
22. ábra. A Túlingerlékenység Kérdőív skáláinak mediánjai tehetségterületi bontásban	138
23. ábra. Rangátlagok a tekei lokalizáció alapján	139
24. ábra. Az intellektuális túlingerlékenység átlagai a nem és a tekei lokalizáció alapján	140
25. ábra. A pszichomotoros túlingerlékenység átlagai a nem és a tekei lokalizáció alapján	141
26. ábra. Az érzéki túlingerlékenység átlagai a nem és a tekei lokalizáció alapján	142
27. ábra. A képzeleti túlingerlékenység átlagai a nem és a tekei lokalizáció alapján	143
28. ábra. Az érzelmi túlingerlékenység átlagai a nem és a tekei lokalizáció alapján	143
29. ábra. A Self-orientált Perfekcionizmus Skála mediánjaiban mutatkozó különbségek	151
30. ábra. Az életstílus elégedettség alakulása tehetséges és nem tehetséges tanulók esetén.....	154
31. ábra. Az Életelégedettség Skála mediánjai tehetségesek és nem tehetségesek esetén	160
32. ábra. Az Életelégedettség Skála mediánjai almintánként	161
33. ábra. Az első item mediánjai tehetséges és nem tehetséges személyek esetén	162
34. ábra. A második item mediánjai tehetséges és nem tehetséges személyek esetén	162
35. ábra. A harmadik item mediánjai tehetséges és nem tehetséges személyek esetén	163
36. ábra. A perfekcionista klaszterek százalékos aránya	180
37. ábra. A nemek gyakorisági megoszlása perfekcionizmus klaszterenként	180

38. ábra. A tehetségesek gyakorisága perfekcionizmus kaszterenként	181
39. ábra. A perfekcionizmus klaszterek összetétele alminták szerint ..	183
40. ábra. A pszichomotoros túlingerlékenység mediánjai perfekcionizmus kaszterenként	184
41. ábra. A képzeleti túlingerlékenység mediánjai perfekcionizmus kaszterenként	185
42. ábra. Az érzelmi túlingerlékenység mediánjai perfekcionizmus kaszterenként	185
43. ábra. Az intellektuális túlingerlékenység mediánjai perfekcionizmus kaszterenként	186
44. ábra. Az érzéki túlingerlékenység szignifikáns különbségei rangátlagokban kifejezve	187
45. ábra. A túlingerlékenység területekhez tartozó perfekcionizmus klaszterek medián mintázatai	189
46. ábra. Az életfeltételek megítélése perfekcionizmus kaszterenként	190
47. ábra. A célok elérésének megítélése perfekcionizmus kaszterenként	190
48. ábra. A változtatás lehetőségének megítélése perfekcionizmus kaszterenként	191
49. ábra. Az elégedettség megítélése perfekcionizmus kaszterenként	192
50. ábra. Az életelégedettség összpontszám rangátlag különbségei perfekcionizmus kaszterenként	192
51. ábra. Az Életelégedettség Skála összpontszámának mediánjai perfekcionizmus kaszterenként	193
52. ábra. A pszichomotoros túlingerlékenység kaszterek almintánkénti összetétele	202
53. ábra. Az érzelmi túlingerlékenység klaszterek almintánkénti összetétele	203
54. ábra. Az intellektuális túlingerlékenység klaszterek almintánkénti összetétele	204
55. ábra. A jobb és bal agyféltekéhez köthető funkciók és működésmódok	218

A TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat. Paradigmaváltások a tehetség szemléletében	19
2. táblázat. Az egészséges és egészségtelen perfekcionizmus összehasonlítása	68
3. táblázat. A perfekcionizmus előnyei és hátrányai	70
4. táblázat. A szubjektív jóllét komponensei Diener szerint	75
5. táblázat. A vizsgálatba bevont partnerintézmények listája	98
6. táblázat. A vizsgálati személyek intézménytípusonkénti megoszlása	110
7. táblázat. Az alminták teljes mintán belüli arányai	111
8. táblázat. A vizsgált változók eloszlásának vizsgálata	114
9. táblázat. A vizsgálati eszközök skáláinak reliabilitás értékei	114
10. táblázat. A Túlingerlékenység kérdőív skáláinak leíró jellemzői a teljes mintán	115
11. táblázat. A Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfekcionizmus Kérdőív skáláinak leíró jellemzői	117
12. táblázat. A NEO-PI-R kérdőív validálás során használt skáláinak leíró jellemzői	120
13. táblázat. A NEO-PI-R kérdőív skáláinak normalitásvizsgálata	120
14. táblázat. A NEO-PI-R és Overexcitability-II. kérdőív konvergens skáláinak korrelációja	121
15. táblázat. A Bartlett teszt és a KMO érték	122
16. táblázat. A Túlingerlékenység Kérdőív itemeinek faktorsúlyai	122
17. táblázat. A Túlingerlékenység Kérdőív Cronbach-alfa mutatói	125
18. táblázat. A 41 itemes Túlingerlékenység Kérdőív verzió Cronbach-alfa értékei	125
19. táblázat. A 41 itemes Túlingerlékenység Kérdőív teszt-retesztreliabilitás értékei	126
20. táblázat. A 41 itemes validált, rövidített verziójú Túlingerlékenység Kérdőív	128
21/a táblázat. A túlingerlékenység rangátlagai és mediánjai tehetségesek és nem tehetségesek esetén	130
21/b táblázat. A H1/1 hipotézishez tartozó Mann–Whitney próba eredménye	131
22/a táblázat. A tehetségterületek rangátlagainak összesítése	136

22/b táblázat. A Kruskal-Wallis próba eredménye	137
23. táblázat. Nemek közti különbségek a tehetségterület tekei lokalizációja alapján	144
24. táblázat. Tehetségterületek tekei lokalizációján alapuló túlingerlékenység különbségek az adott nemen belül	145
25. táblázat. A nem és a tekei lokalizáció hatása a túlingerlékenységre	146
26/a táblázat. A NEO-PI-R kérdőív skáláinak rangátlagai tehetségesek és nem tehetségesek esetén	147
26/b táblázat. A NEO-PI-R kérdőív Mann-Whitney próbája	147
27/a táblázat. A tehetséges és nem tehetséges csoport életstílusra vonatkozó rangátlagai	153
27/b táblázat. Az Életstílus Elégedettség Skála Mann-Whitney próbája	154
28/a táblázat. Az alminták rangátlagai	157
28/b táblázat. Az almintákra vonatkozó Kruskal-Wallis próba eredményei	158
29/a táblázat. Az Életstílus Elégedettség Skála rangátlagai a tekei lokalizáció alapján	159
29/b táblázat. A H5/3 hipotézishez tartozó Mann-Whitney próba eredménye	159
30/a táblázat. Az Életelégedettség Skála itemjeinek rangátlagai	163
30/b táblázat. A H6/2 hipotézishez tartozó Mann-Whitney próba eredménye	164
31/a táblázat. Az Életelégedettség Skála rangátlagai a tehetségterület lokalizációja alapján	164
31/b táblázat. A H6/3 hipotézishez tartozó Mann-Whitney próba eredménye	165
32. táblázat. A Túlingerlékenység Kérdőív skáláinak korrelációs értékei	166
33. táblázat. A Hewitt-Flett Multidimenzionális Perfekcionizmus kérdőív skáláinak korrelációja	167
34. táblázat. A tehetséges és nem tehetséges almintá túlingerlékenység korrelációs értékei	168
35. táblázat. Jobb tekei lokalizációt mutató tehetségterületekkel járó korrelációk	170

36. táblázat. Bal tekei lokalizációt mutató tehetségterületekkel járó korrelációk	170
37. táblázat. Hewitt–Flett Multidimenzionális Perfekcionizmus kérdőív skáláinak korrelációs értékei tehetségesek és nem tehetségesek csoportjában	172
38. táblázat. A túlingerlékenység skálák és a self-orientált perfekcionizmus együttjárása tehetségterületi lokalizáció alapján	173
39. táblázat. A perfekcionizmus skálák és a túlingerlékenység skálák korrelációi	174
40. táblázat. A túlingerlékenység egyes területeinek korrelációja az életstílus elégedettséggel	176
41. táblázat. A perfekcionizmus klaszterek kialakításának kritérium értékei	179
42. táblázat. A nemek perfekcionizmus klaszterek szerinti megoszlása	181
43. táblázat. A tehetségesek klaszterek szerinti megoszlása	182
44. táblázat. Az alminták perfekcionizmus szerinti megoszlása	183
45. táblázat. Szignifikáns különbséget mutató életstílus kategóriák perfekcionizmus klaszterenként	196
46. táblázat. A magas és alacsony pszichomotoros túlingerlékenységklasztterek rangátlagai	199
47. táblázat. A magas és alacsony intellektuális túlingerlékenységklasztterek rangátlagai	201
48. táblázat. A pszichomotoros túlingerlékenység klaszterek almintánkénti összetétele	202
49. táblázat. Az érzelmi túlingerlékenység klaszterek almintánkéntösszetétele	203
50. táblázat. Az intellektuális túlingerlékenység klaszterek almintánkénti összetétele	204
51. táblázat. A magas és alacsony pszichomotoros túlingerlékenységklasztterek rangátlagai	206
52. táblázat. Összesítő táblázat a hipotézisek teljesüléséről	209

V. MELLÉKLETEK

1.1. KUTATÁSI DOKUMENTUMOK

1. melléklet

Tehetséges tanulók felkérési minta

Tisztelt Tanuló!

Versenyeredményeid alapján egy tudományos kutatásban, tesztfejlesztésben való részvételre szeretnénk ezúton felkérni, amelynek vezetője Dr. Olajos Tímea a Debreceni Egyetem Pedagógiai-Pszichológiai Tanszékének oktatója.

A kutatás célja: A túlingerlékenység, perfekcionizmus, és a szubjektív jóllét összefüggéseinek feltáró vizsgálata. A művészetek, tudományok, nyelvek, sportok, zene stb. terén kiemelkedő eredményeket elérő fiatalok e jellemzőinek feltérképezése által a jövőben a tehetséges fiatalok lelki egészségének megőrzését tudjuk segíteni. Kérdőíveink megválaszolásával egy, a nemzetközi tehetséggondozási gyakorlatban bevált kérdőív hazai változatának a kidolgozása, bemérése is megtörténik.

A vizsgálat menete: A vizsgálat résztvevőinek 3 közepesen hosszú (45–50 állításos) és két rövid (5 és 10 tételes) kérdőívet kell kitölteniük. A kérdőívek semmilyen, etikai szempontból kritikus kérdést nem tartalmaznak.

Adatkezelés, részvétel: Szigorúan bizalmasan kezelünk minden olyan információt, amit a kutatás keretén belül gyűjtünk össze. A kutatás során nyert adatokat kóddal ellátva biztonságos számítógépen, a válaszlapokat elzárt szekrényben őrizzük. Az egyéni kódot minden kérdőív esetében a kutatásban résztvevő asszisztens adja, és csak ő ismeri. A kutatás során nyert adatokat összegezzük, statisztikai elemzéseket végzünk rajta, amelyekből egyetlen résztvevő azonossága sem állapítható meg.

A kutatásban való részvétel teljesen *önkéntes*. A vizsgálatot a résztvevő személy bármikor indoklás nélkül megszakíthatja, vagy a kérdések megválaszolását megtagadhatja. Az online változatban kitöltésre kerülő kérdőívek linkje tovább nem adható, az szigorúan csak a vizsgálatban, tesztfejlesztésben résztvevő személy által használható.

Kérjük, amennyiben egyetértesz a fenti feltételekkel, és hozzájárulsz a kutatásban való részvételhez, ezt aláírásoddal igazold.

Együttműködésedet előre is köszönjük!

Dr. Olajos Tímea

Debrecen, _____

A kutatásban való részvételem körülményeiről részletes tájékoztatást kaptam, a feltételekkel egyetértek.

aláírás

Kelt: _____ 20____ év _____ hó _____ nap

2. melléklet Szülői felkérés minta

Tisztelt Szülő/Gondviselő!

Nyilvános versenyeredményei alapján az Ön gyermekét egy, a Debreceni Egyetemen folyó tudományos kutatásban, tesztfejlesztésben való részvételre szeretnénk ezúton felkérni. A kutatás vezetője Dr. Olajos Tímea a Debreceni Egyetem Pedagógiai-Pszichológiai Tanszékének oktatója.

A kutatás célja: A túlingerlékenység, perfekcionizmus, és a szubjektív jóllét összefüggéseinek feltáró vizsgálata. A művészetek, tudományok, nyelvek, sportok, zene stb. terén kiemelkedő eredményeket elérő fiatalok e jellemzőinek feltérképezése által a jövőben a tehetséges fiatalok lelki egészségének megőrzését tudjuk segíteni. Kérdőíveink megválaszolásával egy új, a témához kapcsolódó, a nemzetközi tehetséggondozási gyakorlatban bevált kérdőív hazai változatának a kidolgozása, bemérése is megtörténik.

A vizsgálat menete: A vizsgálat résztvevőinek 3 közepesen hosszú (45–50 állításos) és két rövid (5 és 10 tételes) kérdőívet kell kitölteniük. A kérdőívek semmilyen, etikai szempontból kritikus kérdést nem tartalmaznak.

Adatkezelés, részvétel: Szigorúan bizalmasan kezelünk minden olyan információt, amit a kutatás keretén belül gyűjtünk össze. A kutatás során nyert adatokat kóddal ellátva biztonságos számítógépen, a válaszlapokat elzárt szekrényben őrizzük. Az egyéni kódot minden kérdőív esetében a kutatásban résztvevő asszisztens adja, és csak ő ismeri. A kutatás során nyert adatokat összegezzük, statisztikai elemzéseket végzünk rajta, amelyekből egyetlen résztvevő azonossága sem állapítható meg. A kutatásban való részvétel teljesen *önkéntes*. A vizsgálatot a résztvevő személy bármikor indoklás nélkül megszakíthatja, vagy a kérdések megválaszolását megtagadhatja. A vizsgálatban történt részvételt anyagilag nem tudjuk támogatni.

Kérjük, hogy amennyiben nem ért egyet a fenti feltételekkel, és nem járul hozzá a kutatásban való részvételhez, ezt az alábbi nyilatkozat aláírásával és az **olajos.timea@arts.unideb.hu** címre való visszaküldésével jelezze!

Együttműködésedet előre is köszönjük!

Dr. Olajos Tímea
főiskolai docens, pszichológus
Debreceni Egyetem
BTK Pszichológiai Intézet

Nyilatkozat

_____ nevű tanuló fent nevezett kutatásban való részvételéhez nem járulok hozzá.

szülő/gondviselő aláírása

Debrecen, _____

3. melléklet Hallgatói felkérés minta

Tisztelt Hallgató!

Önt egy tudományos kutatásban való részvételre, tesztfejlesztésre szeretnénk felkérni, amelynek vezetője Dr. Olajos Tímea a Debreceni Egyetem Pedagógiai-Pszichológiai Tanszékének oktatója. A kutatás célja: A túlingerlékenység, perfekcionizmus, és a szubjektív jóllét összefüggéseinek feltáró vizsgálata. A fiatalok ezen személyiségjellemzőinek feltérképezése által a lelki egészség megőrzését tudjuk segíteni, illetve kérdőíveink megválaszolásával egy új, a témához kapcsolódó, a nemzetközi gyakorlatban bevált kérdőív hazai változatának a kidolgozása, bemérése is megtörténik. A vizsgálat menete: A vizsgálat résztvevőinek 3 közepesen hosszú (45-50 állításos) és két rövid (5 és 10 tételes) kérdőívet kell kitölteniük. A kérdőívek semmilyen, etikai szempontból kritikus kérdést nem tartalmaznak.

Adatkezelés, részvétel: Szigorúan bizalmasan kezelünk minden olyan információt, amit a kutatás keretén belül gyűjtünk össze. A kutatás során nyert adatokat kóddal ellátva biztonságos számítógépen, a válaszlapokat elzárt szekrényben őrizzük. Az egyéni kódot minden kérdőív esetében a kutatásban résztvevő asszisztens adja, és csak ő ismeri. A kutatás során nyert adatokat összegezzük, statisztikai elemzéseket végzünk rajta, amelyekből egyetlen résztvevő azonossága sem állapítható meg. A kérdőív papír-ceruza alapon illetve online is kitölthető. Ez utóbbi esetben a kapott link szigorúan bizalmas, senkivel sem megosztható. A kutatásban való részvétel teljesen *önkéntes*. A vizsgálatot a résztvevő személy bármikor indoklás nélkül megszakíthatja, vagy a kérdések megválaszolását megtagadhatja. A vizsgálatban történt részvételt anyagilag nem tudjuk támogatni.

A kérdőívek online kitöltése az alábbi linken érhető el:
<https://goo.gl/forms/ApiP9OVAmOz4wbf72>

Kérjük, hogy a kézhezvételtől számított tíz napon belül legyen kedves válaszait megküldeni!

Segítő együttműködését megköszönve:

Dr. Olajos Tímea
főiskolai docens, pszichológus
Debreceni Egyetem
BTK Pszichológiai Intézet

Debrecen, _____

4. melléklet

Intézményvezetői felkérés minta

Tisztelt Intézményvezető Asszony/ Úr!

A Debreceni Egyetem Pedagógiai Pszichológiai Tanszékén indítottunk egy kutatást, amelyben a fiatalok egyes személyiségjellemzőinek összefüggéseit kutatjuk. Ez a kutatás néhány új mérőeljárás hazai adaptációját is célozza. A kutatás címe: A túlingerlékenység, perfekcionizmus, és a szubjektív jóllét összefüggéseinek feltáró vizsgálata. A kutatásban részt vevő hallgatónak 3 közepesen hosszú (45–50 állításos) és két rövid (5 és 10 tételes) kérdőívet kell kitölteniük. A kérdőívek semmilyen, etikai szempontból kritikus kérdést nem tartalmaznak, a vizsgálatban való részvétel önkéntes, a válaszadás anonim. Személyre szóló – a vizsgálatban résztvevők személyiségi jogait sértő – egyéni adatok semmilyen módon nem kerülhetnek nyilvánosságra. Célunk az, hogy a tanulók ezen szocio-emocionális jellemzőinek feltérképezésével a lelki egészség megőrzését tudjuk segíteni. A kutatásban való részvétel teljesen *önkéntes*. A vizsgálatot a résztvevő személy bármikor indoklás nélkül megszakíthatja, vagy a kérdések megválaszolását megtagadhatja. A vizsgálatban történt részvételt anyagilag nem tudjuk támogatni.

Alkalmazni kívánt kérdőívek (a csatolt mellékletben megtalálhatóak):

- 1) Hewitt–Flett Perfekcionizmus Kérdőív magyar változat
(Olajos és mtsai, megjelenés alatt)
- 2) Neo-PI-R Tapasztalatokra való nyitottság, Aktivitás alskálák
(Costa, McCrae, & Dye (1991)
- 3) Overexcitability Questionnaire-Two (Frank et al., 2016) szerzői engedéllyel rendelkező, nyelvileg validált magyar verziója Túlingerlékenység Kérdőív (Olajos, 2019)
- 4) Életstílus Elégedettség Skála (Campbell, Converse & Rodgers, 1976)
- 5) Életelegedettség Skála (Diener, 1985)

OLAJOS TÍMEA

Arra szeretném tisztelettel kérni Intézményvezető Asszonyt/Urát, hogy a kutatáshoz engedélyezze intézményében _____ fő részvételével a _____ évfolyamokon a kérdőívek felvételét.

Debrecen, _____

Szíves engedélyét várva, tisztelettel:

Dr. Olajos Tímea
főiskolai docens
Debreceni Egyetem
BTK Pszichológiai Intézet
Pedagógiai Pszichológiai Tanszék
4032 Debrecen, Egyetem tér 1.

5. melléklet
Túlingerlékenység Kérdőív
(OE-II) ítemes nyelvileg validált verzió

Kérem, értékelje, hogy az egyes állítások mennyire illenek Önre! Válasza azon alapuljon, amilyen jelenleg, és ne azon amilyen szeretne lenni, vagy amilyennek úgy gondolja, hogy lennie kéne. Karikázza be az állítás mellett azt a számot, amely legjobban kifejezi azt, ahogyan önmagát látja!

- 1 = Egyáltalán nem jellemző
 2 = Nem nagyon jellemző
 3 = Némileg/kissé jellemző
 4 = Nagyon jellemző
 5 = Teljes mértékben jellemző

1.	Szeretek álmodozni.	1 2 3 4 5
2.	Versengő vagyok.	1 2 3 4 5
3.	A hangok és színek változatossága magával ragad.	1 2 3 4 5
4.	Képzetelem világa nagyon valóságosnak tűnik számomra.	1 2 3 4 5
5.	Független gondolkodó vagyok.	1 2 3 4 5
6.	Átérezem más emberek érzéseit.	1 2 3 4 5
7.	Megelégedéssel tölt el, ha egy tevékenység fizikailag megterhelő.	1 2 3 4 5
8.	Teljesen bele tudok merülni a művészi alkotások látványába.	1 2 3 4 5
9.	Sokat aggodalmaskodom.	1 2 3 4 5
10.	Szeretek mozgásban lenni.	1 2 3 4 5
11.	Szomorúvá tesz, ha egy csoportban magányos személyt látok.	1 2 3 4 5
12.	Megértem a bonyolult elképzeléseket, és át tudom alakítani őket valami érthetőbbé.	1 2 3 4 5
13.	Örömöm lelem mások műalkotásaiban.	1 2 3 4 5
14.	Amikor unatkozom, álmodozni kezdek.	1 2 3 4 5
15.	Amikor sok az energiám, valami komoly fizikai tevékenységre vágyom.	1 2 3 4 5
16.	Mindent megkérdőjelezek – hogyan működnek és mit jelentenek a dolgok, miért van valami úgy, ahogy van.	1 2 3 4 5
17.	Annyira boldog tudok lenni, hogy olyankor egyszerre akarok sírni és nevetni.	1 2 3 4 5

18.	Energikusabb vagyok, mint a legtöbb ember az én koromban.	1 2 3 4 5
19.	Számos különböző dolog összeillesztésével új elképzeléseket tudok kialakítani.	1 2 3 4 5
20.	Néha úgy teszek, mintha valaki más lennék.	1 2 3 4 5
21.	Minél tovább kell mozdulatlanul ülnöm, annál nyugtalanabbá válok.	1 2 3 4 5
22.	Az elmémben megjelenő képek olyan élénkek, hogy valóságosnak tűnnek.	1 2 3 4 5
23.	Mindent megfigyelek és elemzek.	1 2 3 4 5
24.	Azon kapom magam, hogy gondolataiban keveredik a valóság és a képzelet.	1 2 3 4 5
25.	Az elméletek megmozgatják az elmém.	1 2 3 4 5
26.	Nagyon erősen átélem az örömet, a haragot, az izgatottságot, és a kétségbeesést.	1 2 3 4 5
27.	Egész testemben érzem a zenét.	1 2 3 4 5
28.	Szeretem eltúlozni a valóságot.	1 2 3 4 5
29.	Úgy érzem, mintha a testem folyamatosan mozgásban lenne.	1 2 3 4 5
30.	Szeretek problémákat megoldani, új elképzeléseket kidolgozni.	1 2 3 4 5
31.	Komolyan aggódok másokért.	1 2 3 4 5
32.	Más embereknél jobban örööm lelem a színekben, formákban, anyagokban.	1 2 3 4 5
33.	Hiszem, hogy a babák, plüss állatok, a könyvek szereplői élnek, és vannak érzéseik.	1 2 3 4 5
34.	A szavak és hangok szokatlan képeket teremtenek az elmémben.	1 2 3 4 5
35.	Erős érzelmeimtől könnyekre fakadok.	1 2 3 4 5
36.	Szeretek a dolgok mélyére ásni.	1 2 3 4 5
37.	Meghat a természet szépsége.	1 2 3 4 5
38.	A színekre, formákra, különböző anyagokra nem vagyok olyan érzékeny, mint néhány ember.	1 2 3 4 5
39.	Amikor ideges vagyok, szükségem van valamilyen fizikai tevékenység végzésére.	1 2 3 4 5
40.	Gondolataimat és cselekedeteimet próbálok elemezni.	1 2 3 4 5
41.	Képes vagyok egyszerre érezni a különböző érzelmek keverékét.	1 2 3 4 5
42.	Olyan típusú ember vagyok, akinek aktívnak kell lennie – sétálni, takarítani, szervezni, csinálni kell valamit.	1 2 3 4 5
43.	Szeretek eljátszani az ötletekkel, és próbálok gondolkodni azon, hogyan lehetne felhasználni őket.	1 2 3 4 5
44.	Érzelemmentes személy vagyok.	1 2 3 4 5
45.	Élvezem a színek, formák, minták, anyagok érzékelését.	1 2 3 4 5

46.	Az aromák (ízék és illatok) közti különbség érdekes.	1 2 3 4 5
47.	Van tehetségem a dolgok elképzeléséhez.	1 2 3 4 5
48.	Szeretem a természet hangjait hallgatni.	1 2 3 4 5
49.	Mindent a szívemre veszek.	1 2 3 4 5
50.	Jól boldogulok az intenzív fizikai tevékenységekkel, pl. sport., ügyességi játékok.	1 2 3 4 5

6. melléklet
NEO-PI-R skálák, Életelégedettség skála,
Életstílus Elégedettség Skála

Kérem, értékelje, hogy az egyes állításokkal mennyire ért egyet! Válasza azon alapuljon, amilyen jelenleg és ne azon, amilyen szeretne lenni, vagy amilyennek úgy gondolja, hogy lennie kell. Tegyen állításonként X jelet abba a rubrikába, amelyik legjobban kifejezi azt, ahogyan önmagát látja!

NEO-PI-R Skálák	Egyáltalán nem értek egyet	Nem értek egyet	Nem tudom	Egyetértek	Teljesen egyetértek
1. Élénk a képzelőerőm.					
2. Az esztétikai vagy művészi szempont nem igazán fontos nekem.					
3. Nagy érzelmek nélkül az élet unalmas lenne számomra.					
4. Nyugodt, kényelmes a munka és játékstílusom.					
5. Gyakran szeretek eljátszani elméletekkel és elvont gondolatokkal.					
6. Megpróbálom a gondolataimat az ésszerűség határai között tartani, és kerülöm a fantáziálgatást					
7. Olykor tökéletesen elmerülök abban a zenében, amit hallgatok.					
8. Ritkán élek át nagy érzelmeket.					
9. Ha valamibe belefogok, akkor azt teljes erőbedobással csinálom.					
10. Unalmasnak találom a filozófiai vitákat.					
11. Sokat fantáziálok.					
12. A balett vagy a modern táncok unatkoznak.					
13. Fontos számomra, hogy hogyan érzek dolgokkal kapcsolatban.					
14. Lassan, de kitartóan dolgozom.					

15. Szeretek problémákat és rejtvényeket megoldani.					
16. Nem szeretem álmodozásra fecsérelni az időt.					
17. Lenyűgöznek a művészi és természeti alakzatok.					
18. Ritkán fordítok figyelmet arra, hogy hogyan érzek.					
19. Gyakran érzem, hogy kirobban belőlem az energia.					
20. Néha elvesztem az érdeklődésemet, amikor valaki nagyon elvont vagy elméleti dologról beszél.					
21. Szívesen fűzöm tovább fantáziámat vagy álmaimat, hogy a bennük rejlő lehetőséget kibontsam.					
22. A költészet alig vagy egyáltalán nem hat rám.					
23. Érzések és érzelmek széles skáláját élem meg.					
24. Nem vagyok olyan gyors és élénk, mint mások.					
25. Szeretem szellemi rejtvényfeladatok megoldásán tölni a fejem.					
26. Ha úgy érzem, hogy álmodozni kezdek, gyorsan elfoglalom magam, és a munkámra vagy valamilyen más tevékenységre kezdek összpontosítani.					
27. Bizonyos zenék végtelenül lenyűgöznek.					
28. Ritkán veszem észre a különböző helyzetek keltette eltérő hangulatokat és érzéseket.					
29. Úgy tűnik, mintha állandóan sietnék.					
30. Kevésbé érdekelnek a világegyetem természetéről és az emberiség létéről szóló eszmefuttatások.					
31. Gyerekkoromban nem nagyon szerettem azokat a játékokat, melyekben színészkedni kellett.					
32. Amikor verset olvasok vagy művészi alkotást nézek, előfordul, hogy szinte borzongok az izgalomtól.					
33. Könnyen beleélem magam, hogy mások miként éreznek.					
34. Mozgalmas az életem.					
35. Nagy bennem az intellektuális tudásszomj.					
36. Nehezen engedem el gondolataimat, hogy szabadon kalandozzanak minden kontroll vagy irányítás nélkül.					
37. Szeretem az olyan verseket, amelyekben az érzéseknek vagy a képeknek nagyobb szerepük van, mint a történetnek.					
38. Különös dolgok – bizonyos illatok vagy távoli helyek elnevezései – erős hangulatokat képesek kiváltani bennem.					
39. Nagyon tevékeny ember vagyok.					
40. Széleskörű a szellemi érdeklődésem.					

Életelégedettség Skála

Kérjük, olvassa el figyelmesen az alábbi állításokat, és az előttük lévő rubrikába írja be azt a számot, amely kifejezi, hogy milyen mértékben ért egyet velük!

egyáltalán nem értek egyet = 1,
 többnyire nem = 2, inkább nem = 3, nem tudom = 4,
 inkább igen = 5, többnyire=6, teljesen egyetértek = 7

	1. A legtöbb szempontból nézve az életem közel áll az ideálshoz.
	2. Az életfeltételeim kitűnőek.
	3. Meg vagyok elégedve az életemmel.
	4. Eddig még mindent elértem az életben, amit csak akartam.
	5. Ha újra élhetném az életem, nem változtatnék szinte semmit.

Életstílus Elégedettség Skála

Az alábbiakban 10 ellentétpárt talál pl. unalmas-érdekes. Jelölje meg, hogy milyennek tartja a saját életét, a megfelelő szám bekarikázásával! Minél nagyobb számot karikáz be, annál inkább jellemző Ön életére a jobb oldali oszlopban feltüntetett tulajdonság.

unalmas	1	2	3	4	5	6	7	érdekes
boldogtalan	1	2	3	4	5	6	7	boldog
nehéz	1	2	3	4	5	6	7	könnyű
haszontalan	1	2	3	4	5	6	7	értékes
magányos	1	2	3	4	5	6	7	társas
üres	1	2	3	4	5	6	7	teljes
örömtelen	1	2	3	4	5	6	7	reményteli
kötött	1	2	3	4	5	6	7	szabad
kudarcos	1	2	3	4	5	6	7	sikeres
lehetőségek nélküli	1	2	3	4	5	6	7	lehetőségekkel teli

7. melléklet
A Hewitt–Flett-féle Multidimenzionális Perfeccionizmus
Kérdőív 24 ítemes verziója

Kedves Válaszadó!

Az alábbiakban személyes jellemvonásokra, tulajdonságokra vonatkozó állításokat talál. Olvassa el figyelmesen az állításokat, és döntse el, hogy mennyire jellemző az adott állítás Önre. Válaszait az állítások melletti hét fokú skálán jelölje 1-től 7-ig annak a számnak a bekarikázásával, mely leginkább kifejezi az Ön véleményét!

	egyáltalán nem jellemző	többnyire nem jellemző	inkább nem jellemző	nem tudom	inkább jellemző	többnyire jellemző	teljesen jellemző
1. Ha valamin dolgozom, nem nyugszom addig, amíg nem lesz tökéletes az eredmény.	1	2	3	4	5	6	7
2. Nem szoktam senkit elítélni azért, mert túl könnyen felad valamit.	1	2	3	4	5	6	7
3. Nem tartom fontosnak, hogy sikeresek legyenek a hozzám közel állók.	1	2	3	4	5	6	7
4. Nehéz megfelelnem mások velem szemben támasztott elvárásainak.	1	2	3	4	5	6	7
5. Az egyik céloom az, hogy mindent tökéletesen csináljak.	1	2	3	4	5	6	7
6. Nekem nem számít, ha valaki, aki hozzám közel áll, nem hozza ki magából a lehető legtöbbet.	1	2	3	4	5	6	7
7. Ritkán érzem, hogy tökéletesnek kell lennem.	1	2	3	4	5	6	7
8. Igyekszem olyan tökéletes lenni, amennyire csak tudok.	1	2	3	4	5	6	7
9. Fontosnak tartom, hogy tökéletes legyek mindenben, amihez hozzáfogok.	1	2	3	4	5	6	7

10. Nincsenek túl magas elvárásaim a környezetemben élőkkal szemben.	1	2	3	4	5	6	7
11. Nem kevesebbet várok magamtól, mint a tökéletességet.	1	2	3	4	5	6	7
12. Kellemetlenül érint, ha észreveszek egy hibát a munkámban.	1	2	3	4	5	6	7
13. Nem várok el sokat a barátaimtól.	1	2	3	4	5	6	7
14. Maximalista vagyok a céljaim meghatározásában.	1	2	3	4	5	6	7
15. Úgy érzem, hogy az emberek túlságosan követelőzőek velem.	1	2	3	4	5	6	7
16. Mindig teljes erőbedobással kell dolgoznom.	1	2	3	4	5	6	7
17. Lehet, hogy nem mondják, de mások nagyon mérgesek rám, amikor hibázom.	1	2	3	4	5	6	7
18. A családom elvárja, hogy tökéletes legyek.	1	2	3	4	5	6	7
19. Az emberek nem kevesebbet várnak tőlem, mint hogy tökéletes legyek.	1	2	3	4	5	6	7
20. Nagyon magas elvárásaim vannak magammal szemben.	1	2	3	4	5	6	7
21. Az emberek többet várnak el tőlem, mint amit képes vagyok nyújtani.	1	2	3	4	5	6	7
22. Mindig sikeresnek kell lennem az iskolában, vagy a munkában.	1	2	3	4	5	6	7
23. Nem érdekel, ha egy közeli barátom nem tesz meg minden tőle telhetőt.	1	2	3	4	5	6	7
24. Ritkán várom el másoktól, hogy jeleskedjenek abban, amit csinálnak.	1	2	3	4	5	6	7

1.2. STATISZTIKAI MELLÉKLETEK

8. melléklet

A Túlingerlékenység Kérdőív Konfirmatív Faktoranalízise

```

> HS.model <- ' OEP =~ 07+010+015+018+029+039+042+050 ALFA: 0,865
+ OES =~ 03+08+013+032+037+038F+045+046 ALFA: 0,853
+ OEM =~ 01+04+014+020+022+024+028+033 ALFA: 0,814
+ OEI =~ 012+016+019+023+025+030+036+040+043 ALFA: 0,851
+ OEE =~ 06+09+011+017+026+031+035+044F+049' ALFA: 0,821
> fit <- cfa(HS.model, data=adat, estimator="MLR")
> summary(fit, fit.measures=TRUE)
lavaan 0.6-3 ended normally after 61 iterations

      Optimization method              NLMINB
Number of free parameters              94
                                         Used      Total
Number of observations                 577         578
Estimator                             ML         Robust
Model Fit Test Statistic              2459.110    2236.499
Degrees of freedom                     809         809
P-value (Chi-square)                  0.000         0.000
Scaling correction factor              1.100
  for the Yuan-Bentler correction (Mplus variant)
Model test baseline model:
Minimum Function Test Statistic        10002.481    9009.873
Degrees of freedom                      861         861
P-value                                  0.000         0.000
User model versus baseline model:
Comparative Fit Index (CFI)            0.819         0.825
Tucker-Lewis Index (TLI)              0.808         0.814
Robust Comparative Fit Index (CFI)     0.870         0.870
Robust Tucker-Lewis Index (TLI)       0.851         0.851
Loglikelihood and Information Criteria:
Loglikelihood user model (H0)          -34213.286   -34213.286
Scaling correction factor              1.018
  for the MLR correction
Loglikelihood unrestricted model (H1)  -32983.731   -32983.731
Scaling correction factor              1.091
  for the MLR correction
Number of free parameters              94           94
Akaike (AIC)                          68614.572    68614.572
Bayesian (BIC)                         69024.209    69024.209
Sample-size adjusted Bayesian (BIC)    68725.797    68725.797
Root Mean Square Error of Approximation:
RMSEA                                  0.059         0.055
90 Percent Confidence Interval         0.057 0.062    0.053 0.058
P-value RMSEA <= 0.05                 0.000         0.000
Robust RMSEA                           0.058
90 Percent Confidence Interval         0.055 0.061
Standardized Root Mean Square Residual:
SRMR                                    0.064         0.064

```

Parameter Estimates:
 Information Observed information based on Observed
 Standard Errors Robust.huber.white Hessian

Latent Variables:

	Estimate	Std.Err	z-value	P(> z)
OEP =~				
07	1.000			
010	1.083	0.069	15.704	0.000
015	1.224	0.064	19.245	0.000
018	1.014	0.075	13.505	0.000
029	0.902	0.072	12.601	0.000
039	0.971	0.075	12.979	0.000
042	1.057	0.086	12.342	0.000
050	1.148	0.073	15.789	0.000
OES =~				
03	1.000			
08	1.231	0.071	17.457	0.000
013	1.106	0.065	17.011	0.000
032	1.104	0.068	16.149	0.000
037	0.687	0.062	11.154	0.000
038F	0.719	0.072	10.043	0.000
045	1.148	0.064	18.001	0.000
046	0.727	0.068	10.718	0.000
OEM =~				
01	1.000			
04	1.274	0.126	10.127	0.000
014	1.389	0.078	17.857	0.000
020	1.125	0.135	8.333	0.000
022	1.591	0.147	10.831	0.000
024	1.571	0.144	10.888	0.000
028	1.030	0.117	8.812	0.000
033	0.836	0.113	7.369	0.000
OEI =~				
012	1.000			
016	1.225	0.130	9.387	0.000
019	1.255	0.108	11.578	0.000
023	1.474	0.146	10.126	0.000
025	1.408	0.113	12.508	0.000
030	1.249	0.101	12.427	0.000
036	1.257	0.113	11.164	0.000
040	1.388	0.131	10.564	0.000
043	1.209	0.116	10.435	0.000
OEE =~				
06	1.000			
09	1.126	0.161	6.986	0.000
011	1.011	0.100	10.155	0.000
017	1.593	0.173	9.213	0.000
026	1.363	0.144	9.481	0.000
031	1.076	0.104	10.339	0.000
035	1.909	0.207	9.209	0.000
044F	0.908	0.097	9.367	0.000
049	1.540	0.173	8.892	0.000

Covariances:

	Estimate	Std.Err	z-value	P(> z)
OEP ~~				
OES	0.058	0.032	1.825	0.068
OEM	0.030	0.022	1.344	0.179
OEI	0.131	0.025	5.140	0.000
OEE	0.057	0.025	2.285	0.022

OES ~~				
OEM	0.223	0.034	6.544	0.000
OEI	0.217	0.027	8.161	0.000
OEE	0.164	0.030	5.467	0.000
OEM ~~				
OEI	0.115	0.019	6.029	0.000
OEE	0.107	0.020	5.353	0.000
OEI ~~				
OEE	0.042	0.016	2.684	0.007

Variances:

	Estimate	Std.Err	z-value	P(> z)
.07	0.764	0.053	14.382	0.000
.010	0.433	0.038	11.287	0.000
.015	0.785	0.060	12.992	0.000
.018	0.769	0.051	15.185	0.000
.029	0.812	0.052	15.638	0.000
.039	1.086	0.067	16.109	0.000
.042	0.930	0.066	14.156	0.000
.050	0.858	0.066	13.003	0.000
.03	0.663	0.048	13.802	0.000
.08	0.712	0.063	11.342	0.000
.013	0.548	0.045	12.199	0.000
.032	0.684	0.051	13.482	0.000
.037	1.073	0.064	16.763	0.000
.038F	0.960	0.067	14.255	0.000
.045	0.544	0.049	11.013	0.000
.046	1.123	0.070	16.016	0.000
.01	0.609	0.046	13.286	0.000
.04	0.762	0.058	13.211	0.000
.014	0.882	0.070	12.677	0.000
.020	1.365	0.079	17.179	0.000
.022	0.727	0.062	11.737	0.000
.024	0.758	0.056	13.541	0.000
.028	1.156	0.064	17.940	0.000
.033	1.130	0.073	15.516	0.000
.012	0.669	0.054	12.495	0.000
.016	0.865	0.055	15.860	0.000
.019	0.596	0.047	12.732	0.000
.023	0.608	0.046	13.243	0.000
.025	0.729	0.049	14.827	0.000
.030	0.625	0.055	11.449	0.000
.036	0.602	0.049	12.285	0.000
.040	0.751	0.052	14.438	0.000
.043	0.609	0.039	15.451	0.000
.06	0.639	0.047	13.686	0.000
.09	1.292	0.073	17.683	0.000
.011	0.932	0.056	16.573	0.000
.017	1.127	0.078	14.418	0.000
.026	0.657	0.055	12.049	0.000
.031	0.815	0.059	13.700	0.000
.035	0.966	0.079	12.193	0.000
.044F	0.798	0.084	9.545	0.000
.049	1.028	0.071	14.502	0.000
OEP	0.591	0.067	8.777	0.000
OES	0.650	0.063	10.353	0.000
OEM	0.342	0.052	6.631	0.000
OEI	0.266	0.043	6.131	0.000
OEE	0.297	0.055	5.365	0.000

9. melléklet

A H1/2 hipotézis Mann–Whitney próbái

Ranks^a

	Tehetség	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Pszichomotoros túlingerlékenység	Tehetséges	68	111,70	7595,50
	Átlagos	144	104,05	14982,50
	Total	212		
Érzéki túlingerlékenység	Tehetséges	68	126,88	8628,00
	Átlagos	144	96,88	13950,00
	Total	212		
Képzelti túlingerlékenység	Tehetséges	68	120,96	8225,00
	Átlagos	144	99,67	14353,00
	Total	212		
Intellektuális túlingerlékenység	Tehetséges	68	132,34	8999,00
	Átlagos	144	94,30	13579,00
	Total	212		
Érzelmi túlingerlékenység	Tehetséges	68	124,99	8499,00
	Átlagos	144	97,77	14079,00
	Total	212		

a. Nem = Férfi

Test Statistics^{a,b}

	Pszichomotoros túlingerlékenység	Érzéki túlingerlékenység	Képzelti túlingerlékenység	Intellektuális túlingerlékenység	Érzelmi túlingerlékenység
Mann-Whitney U	4542,500	3510,000	3913,000	3139,000	3639,000
Wilcoxon W	14982,500	13950,000	14353,000	13579,000	14079,000
Z	-,849	-3,329	-2,361	-,420	-3,019
Asymp. Sig. (2-tailed)	,396	,001	,018	,000	,003

a. Nem = Férfi

b. Grouping Variable: Tehetség

Ranks^a

	Tehetség	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Pszichomotoros túlingerlékenység	Tehetséges	111	206,55	22927,00
	Átlagos	255	173,47	44234,00
	Total	366		
Érzéki túlingerlékenység	Tehetséges	111	229,54	25478,50
	Átlagos	255	163,46	41682,50
	Total	366		
Képzelti túlingerlékenység	Tehetséges	111	212,22	23556,00
	Átlagos	255	171,00	43605,00
	Total	366		
Intellektuális túlingerlékenység	Tehetséges	111	224,74	24946,00
	Átlagos	255	165,55	42215,00
	Total	366		
Érzelmi túlingerlékenység	Tehetséges	111	200,07	22208,00
	Átlagos	254	175,54	44587,00
	Total	365		

a. Nem = Nő

Test Statistics^{a,b}

	Pszichomotoros túlingerlékenység	Érzéki túlingerlékenység	Képzelti túlingerlékenység	Intellektuális túlingerlékenység	Érzelmi túlingerlékenység
Mann-Whitney U	11594,000	9042,500	10965,000	9575,000	12202,000
Wilcoxon W	44234,000	41682,500	43605,000	42215,000	44587,000
Z	-,2753	-,5498	-,3430	-,4926	-,2047
Asymp. Sig. (2-tailed)	,006	,000	,001	,000	,041

a. Nem = Nő

b. Grouping Variable: Tehetség

Ranks^a

	Nem	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Pszichomotoros túlingerlékenység	Férfi	68	91,22	6203,00
	Nő	111	89,25	9907,00
	Total	179		
Érzéki túlingerlékenység	Férfi	68	74,88	5092,00
	Nő	111	99,26	11018,00
	Total	179		
Képzleti túlingerlékenység	Férfi	68	82,56	5614,00
	Nő	111	94,56	10496,00
	Total	179		
Intellektuális túlingerlékenység	Férfi	68	98,63	6707,00
	Nő	111	84,71	9403,00
	Total	179		
Érzelmi túlingerlékenység	Férfi	68	61,35	4171,50
	Nő	111	107,55	11938,50
	Total	179		

a. Tehetség = Tehetséges

Test Statistics^{a,b}

	Pszichomotoros túlingerlékenység	Érzéki túlingerlékenység	Képzleti túlingerlékenység	Intellektuális túlingerlékenység	Érzelmi túlingerlékenység
Mann-Whitney U	11594,000	9042,500	10965,000	9575,000	12202,000
Wilcoxon W	44234,000	41682,500	43605,000	42215,000	44587,000
Z	-2,753	-5,498	-3,430	-4,926	-2,047
Asymp. Sig. (2-tailed)	,006	,000	,001	,000	,041

a. Nem = Nő

b. Grouping Variable: Tehetség

Ranks^a

	Nem	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Pszichomotoros túlingerlékenység	Férfi	144	219,29	31578,00
	Nő	255	189,11	48222,00
	Total	399		
Érzéki túlingerlékenység	Férfi	144	173,32	24957,50
	Nő	255	215,07	54842,50
	Total	399		
Képzleti túlingerlékenység	Férfi	144	188,38	27126,50
	Nő	255	206,56	52673,50
	Total	399		
Intellektuális túlingerlékenység	Férfi	144	220,92	31812,50
	Nő	255	188,19	47987,50
	Total	399		
Érzelmi túlingerlékenység	Férfi	144	129,22	18607,50
	Nő	254	239,34	60793,50
	Total	398		

a. Tehetség = Átlagos

Test Statistics^{a,b}

	Pszichomotoros túlingerlékenység	Érzéki túlingerlékenység	Képzleti túlingerlékenység	Intellektuális túlingerlékenység	Érzelmi túlingerlékenység
Mann-Whitney U	15582,000	14517,500	16686,500	15347,500	8167,500
Wilcoxon W	48222,000	24957,500	27126,500	47987,500	18607,500
Z	-2,514	-3,478	-1,515	-2,726	-9,187
Asymp. Sig. (2-tailed)	,012	,001	,130	,006	,000

a. Tehetség = Átlagos

b. Grouping Variable: Nem

10. melléklet

A H2/1 alhipotézis Mann-Whitney próbái

Tekei dominancia		N	Átlag-rangok	A rangok összege
Pszichomotoros túlingerlékenység	Bal teke	46	80,90	3721,50
	Jobb teke	133	93,15	12388,50
	Összes	179		
Érzéki túlingerlékenység	Bal teke	46	57,93	2665,00
	Jobb teke	133	101,09	13445,00
	Összes	179		
Képzeti túlingerlékenység	Bal teke	46	72,80	3349,00
	Jobb teke	133	95,95	12761,00
	Összes	179		
Intellektuális túlingerlékenység	Bal teke	46	98,76	4543,00
	Jobb teke	133	86,97	11567,00
	Összes	179		
Érzemi túlingerlékenység	Bal teke	46	72,78	3348,00
	Jobb teke	133	95,95	12762,00
	Összes	179		

	Pszichomotoros túlingerlékenység	Érzéki túlingerlékenység	Képzeti túlingerlékenység	Intellektuális túlingerlékenység	Érzemi túlingerlékenység
Mann-Whitney U	2640,500	1584,000	2268,000	2656,000	2267,000
Wilcoxon W	3721,500	2665,000	3349,000	11567,000	3348,000
Z	-1,383	-4,875	-2,614	-1,332	-2,618
Szignifikancia	,167	,000	,009	,183	,009

11. melléklet

H2/2 alhipotézis varianciaanalízise

Between-Subjects Factors

		Value Label	N
Nem	1	Férfi	68
	2	Nő	111
Tekei lokalizáció	1,00	Bal tekei lokalizáció	46
	2,00	Jobb tekei lokalizáció	133

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Pszichomotoros túlingerlékenység

Source	Type I Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	3,870 ^a	3	1,290	1,605	,190
Intercept	2125,031	1	2125,031	2643,801	,000
Nem	,225	1	,225	,280	,598
Jobb	2,640	1	2,640	3,284	,072
Nem * Jobb	1,005	1	1,005	1,251	,265
Error	140,661	175	,804		
Total	2269,563	179			
Corrected Total	144,531	178			

a. R Squared = ,027 (Adjusted R Squared = ,010)

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Képzleteti túlingerlékenység

Source	Type I Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	6,287 ^a	3	2,096	2,987	,033
Intercept	1786,538	1	1786,538	2546,609	,000
Nem	1,595	1	1,595	2,274	,033
Jobb	4,485	1	4,485	6,393	,012
Nem * Jobb	,207	1	,207	,295	,588
Error	122,769	175	,702		
Total	1915,594	179			
Corrected Total	129,056	178			

a. R Squared = ,049 (Adjusted R Squared = ,032)

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Érzéki túlingerlékenység

Source	Type I Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	18,492 ^a	3	6,164	11,180	,000
Intercept	2254,428	1	2254,428	4088,914	,000
Nem	6,514	1	6,514	11,815	,001
Jobb	11,750	1	11,750	21,312	,000
Nem * Jobb	,227	1	,227	,412	,522
Error	96,486	175	,551		
Total	2369,406	179			
Corrected Total	114,979	178			

a. R Squared = ,161 (Adjusted R Squared = ,146)

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Intellektuális túlingerlékenység

Source	Type I Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	2,773 ^a	3	,924	1,955	,123
Intercept	2744,387	1	2744,387	5804,406	,000
Nem	2,099	1	2,099	4,439	,037
Jobb	,052	1	,052	,110	,741
Nem * Jobb	,622	1	,622	1,316	,253
Error	82,742	175	,473		
Total	2829,901	179			
Corrected Total	85,514	178			

a. R Squared = ,032 (Adjusted R Squared = ,016)

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Érzelmi túlingerlékenység

Source	Type I Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	18,199 ^a	3	6,066	16,414	,000
Intercept	2521,147	1	2521,147	6821,497	,000
Jobb	3,379	1	3,379	9,143	,003
Nem	14,368	1	14,368	38,875	,000
Jobb * Nem	,452	1	,452	1,224	,270
Error	64,678	175	,370		
Total	2604,025	179			
Corrected Total	82,877	178			

a. R Squared = ,220 (Adjusted R Squared = ,206)

Group Statistics^a

	Nem	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pszichomotoros túlingerlékenység	Férfi	23	3,1793	,97178	,20263
	Nő	23	3,3207	1,09676	,22869
Érzéki túlingerlékenység	Férfi	23	2,8533	,74014	,15433
	Nő	23	3,2880	,61979	,12924
Képzzeleti túlingerlékenység	Férfi	23	2,8533	,70676	,14737
	Nő	23	2,8859	,96303	,20081
Intellektuális túlingerlékenység	Férfi	23	4,1787	,56132	,11704
	Nő	23	3,7633	1,00465	,20948
Érzelmi túlingerlékenység	Férfi	23	3,1401	,72336	,15083
	Nő	23	3,8986	,48306	,10073

a. Tekei lokalizáció = Bal tekei lokalizáció

Independent Samples Test^a

		Levene's Test for Equality of Variances		t-Test for Equality of Means						95% Confidence Interval of the Difference	
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Lower	Upper	
Pszichomotoros túlingerlékenység	Equal variances assumed	,573	,453	-.462	44	,646	-.14130	,30555	-.75709	,47448	
	Equal variances not assumed			-.462	43,371	,646	-.14130	,30555	-.75734	,47473	
Érzéki túlingerlékenység	Equal variances assumed	,875	,355	-2,160	44	,036	-.43478	,20129	-.84046	-.02910	
	Equal variances not assumed			-2,160	42,684	,036	-.43478	,20129	-.84082	-.02875	
Képzleti túlingerlékenység	Equal variances assumed	2,640	,111	-.131	44	,896	-.03261	,24908	-.53460	,46938	
	Equal variances not assumed			-.131	40,369	,896	-.03261	,24908	-.53587	,47066	
Intellektuális túlingerlékenység	Equal variances assumed	6,947	,012	1,731	44	,090	,41546	,23996	-.06816	,89907	
	Equal variances not assumed			1,731	34,516	,092	,41546	,23996	-.07194	,90286	
Érzelmi túlingerlékenység	Equal variances assumed	2,730	,106	-4,182	44	,000	-.75845	,18137	-1,12398	-.39292	
	Equal variances not assumed			-4,182	38,367	,000	-.75845	,18137	-1,12551	-.39140	

a. Tekei lokalizáció = Bal tekei lokalizáció

Group Statistics^a

	Nem	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pszichomotoros túlingerlékenység	Férfi	45	3,6500	,67135	,10008
	Nő	88	3,4432	,91971	,09804
Érzéki túlingerlékenység	Férfi	45	3,5361	,79219	,11809
	Nő	88	3,8054	,74564	,07949
Képzleti túlingerlékenység	Férfi	45	3,1333	,73778	,10998
	Nő	88	3,3239	,88035	,09385
Intellektuális túlingerlékenység	Férfi	45	3,9901	,55141	,08220
	Nő	88	3,8485	,67998	,07249
Érzelmi túlingerlékenység	Férfi	45	3,4864	,65490	,09763
	Nő	88	4,0114	,57896	,06172

a. Tekei lokalizáció = Jobb tekei lokalizáció

		Levene's Test for Equality of Variances		t-Test for Equality of Means						95% Confidence Interval of the Difference	
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Lower	Upper	
Pszichomotoros túlingerlékenység	Equal variances assumed	5,692	,018	1,336	131	,184	-.20882	,15476	-.09934	,51298	
	Equal variances not assumed			1,476	115,281	,143	-.20882	,14010	-.07069	,48432	
Érzéki túlingerlékenység	Equal variances assumed	,386	,535	-1,929	131	,056	-.26929	,13957	-.54540	,00682	
	Equal variances not assumed			-1,892	84,161	,062	-.26929	,14235	-.55236	,01379	
Képzleti túlingerlékenység	Equal variances assumed	4,363	,039	-1,245	131	,215	-.19053	,15306	-.49332	-.11226	
	Equal variances not assumed			-1,318	103,617	,190	-.19053	,14458	-.47725	,09619	
Intellektuális túlingerlékenység	Equal variances assumed	3,015	,085	1,208	131	,229	,14164	,11723	-.09027	,37355	
	Equal variances not assumed			1,292	106,476	,199	,14164	,10959	-.07563	,35891	
Érzelmi túlingerlékenység	Equal variances assumed	1,196	,276	-4,730	131	,000	-.52494	,11097	-.74447	-.30542	
	Equal variances not assumed			-4,545	79,754	,000	-.52494	,11550	-.75480	-.29508	

a. Tekei lokalizáció = Jobb tekei lokalizáció

Group Statistics^a

	Tekei lokalizáció	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pszichomotoros túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	3,1793	,97178	,20263
	Jobb tekei lokalizáció	45	3,6500	,67135	,10008
Érzéki túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	2,8533	,74014	,15433
	Jobb tekei lokalizáció	45	3,5361	,79219	,11809
Képzelti túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	2,8533	,70676	,14737
	Jobb tekei lokalizáció	45	3,1333	,73778	,10998
Intellektuális túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	4,1787	,56132	,11704
	Jobb tekei lokalizáció	45	3,9901	,55141	,08220
Érzelmi túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	3,1401	,72336	,15083
	Jobb tekei lokalizáció	45	3,4864	,65490	,09763

a. Nem = Férfi

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means					95% Confidence Interval of the Difference	
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Lower	Upper
Pszichomotoros túlingerlékenység	Equal variances assumed	4,130	,046	-2,341	66	,022	-.47065	,20105	-.87207	-.06923
	Equal variances not assumed			-2,083	33,059	,045	-.47065	,22600	-.93042	-.01089
Érzéki túlingerlékenység	Equal variances assumed	,116	,734	-3,436	66	,001	-.68285	,19871	-1,07958	-.28612
	Equal variances not assumed			-3,514	47,213	,001	-.68285	,19433	-1,07374	-.29196
Képzelti túlingerlékenység	Equal variances assumed	,000	,982	-1,502	66	,138	-.28007	,18650	-.65242	,09228
	Equal variances not assumed			-1,523	46,170	,135	-.28007	,18388	-.65018	,09003
Intellektuális túlingerlékenység	Equal variances assumed	,012	,912	1,327	66	,189	,18862	,14219	-.09527	,47251
	Equal variances not assumed			1,319	43,734	,194	,18862	,14302	-.09988	,47692
Érzelmi túlingerlékenység	Equal variances assumed	,029	,865	-1,991	66	,051	-.34632	,17391	-.69355	,00090
	Equal variances not assumed			-1,928	40,721	,061	-.34632	,17867	-.70925	,01660

a. Nem = Férfi

Group Statistics^a

	Tekei lokalizáció	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pszichomotoros túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	3,3207	1,09676	,22869
	Jobb tekei lokalizáció	88	3,4432	,91971	,09804
Érzéki túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	3,2880	,61979	,12924
	Jobb tekei lokalizáció	88	3,8054	,74564	,07949
Képzelti túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	2,8859	,96303	,20081
	Jobb tekei lokalizáció	88	3,3239	,88035	,09385
Intellektuális túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	3,7633	1,00465	,20948
	Jobb tekei lokalizáció	88	3,8485	,67998	,07249
Érzelmi túlingerlékenység	Bal tekei lokalizáció	23	3,8986	,48306	,10073
	Jobb tekei lokalizáció	88	4,0114	,57896	,06172

a. Nem = Nő

Independent Samples Test^a

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means					95% Confidence Interval of the Difference	
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Lower	Upper
Pszichomotoros túlingerlékenység	Equal variances assumed	1,489	,225	-.546	109	,586	-.12253	,22437	-.56722	,32216
	Equal variances not assumed			-.492	30,569	,626	-.12253	,24882	-.63029	,38523
Érzéki túlingerlékenység	Equal variances assumed	,862	,355	-3,060	109	,003	-.51735	,16908	-.85247	-.18224
	Equal variances not assumed			-3,410	40,333	,001	-.51735	,15172	-.82392	-.21079
Képzelti túlingerlékenység	Equal variances assumed	,183	,669	-2,084	109	,040	-.43799	,21021	-.85463	-.02135
	Equal variances not assumed			-1,976	32,270	,057	-.43799	,22165	-.88934	,01335
Intellektuális túlingerlékenység	Equal variances assumed	6,353	,013	-.481	109	,632	-.08520	,17723	-.43647	,26607
	Equal variances not assumed			-.384	27,484	,704	-.08520	,22167	-.53966	,36926
Érzelmi túlingerlékenység	Equal variances assumed	1,617	,206	-.859	109	,392	-.11281	,13136	-.37316	,14754
	Equal variances not assumed			-.955	40,188	,345	-.11281	,11813	-.35153	,12590

a. Nem = Nő

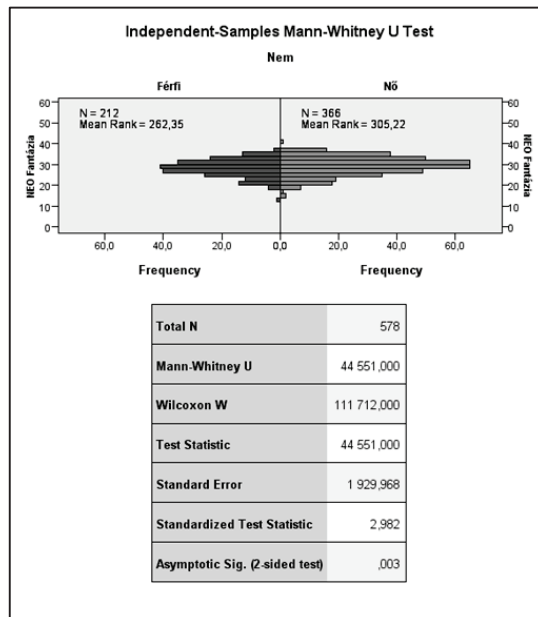
12. melléklet

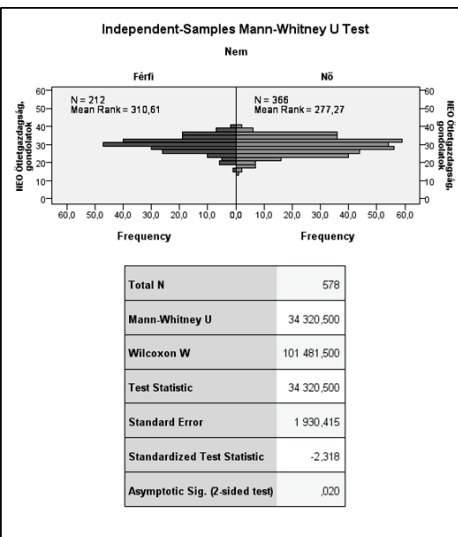
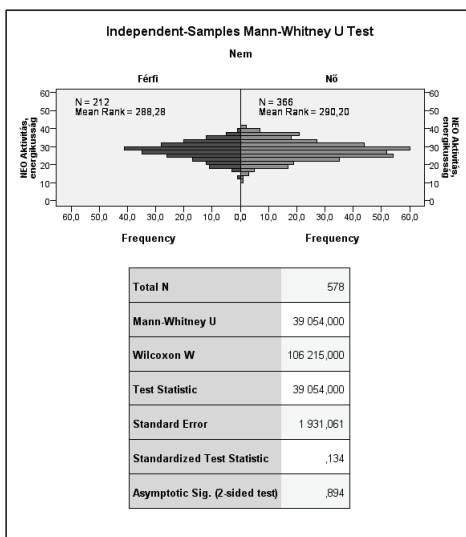
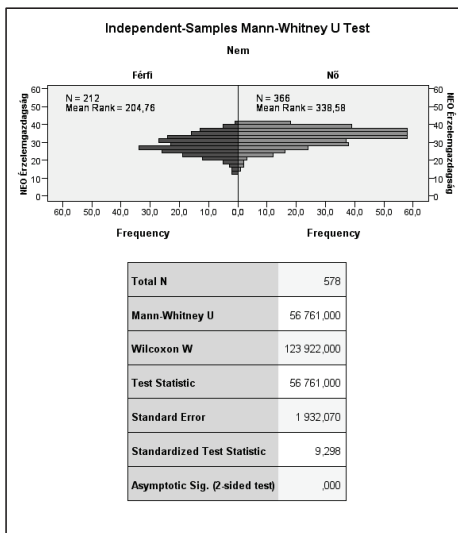
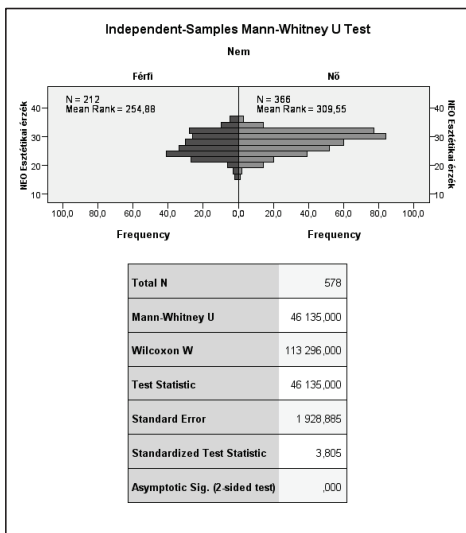
A H3/2 alhipotézis Mann–Whitney próbái

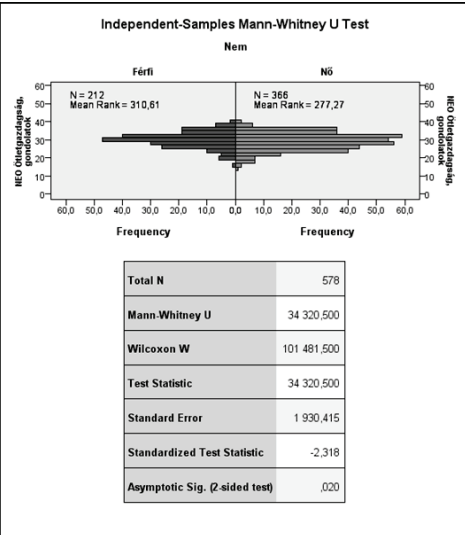
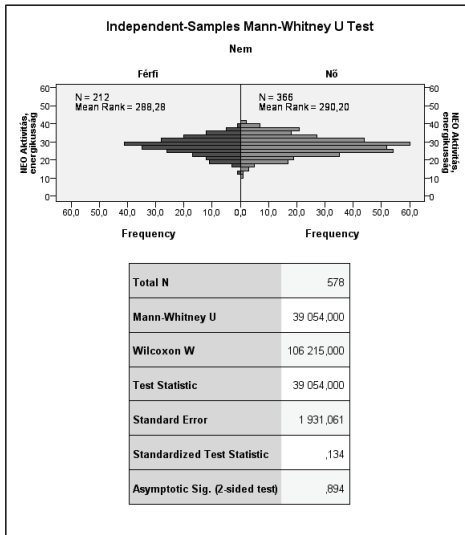
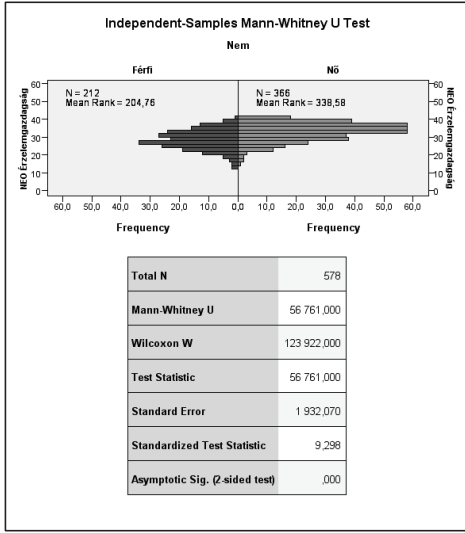
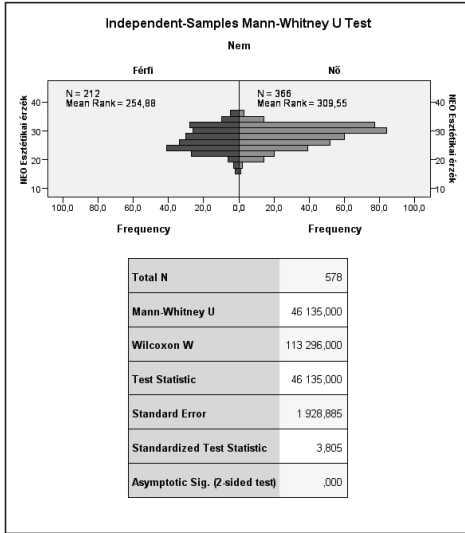
Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of NEO Fantázia is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,003	Reject the null hypothesis.
2	The distribution of NEO Esztétikai érzék is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,000	Reject the null hypothesis.
3	The distribution of NEO Érzelemgazdagság is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,000	Reject the null hypothesis.
4	The distribution of NEO Aktivitás, energikusság is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,894	Retain the null hypothesis.
5	The distribution of NEO Ötletgazdagság, gondolatok is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,020	Reject the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is ,05.

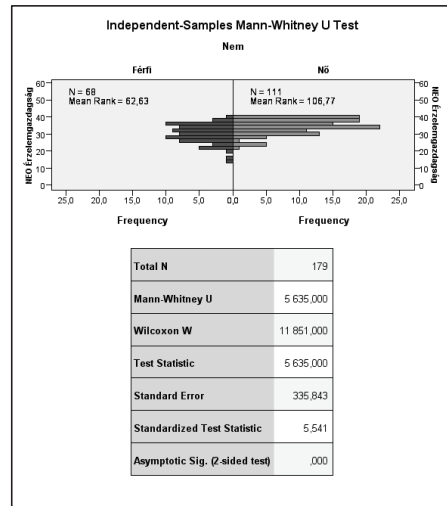
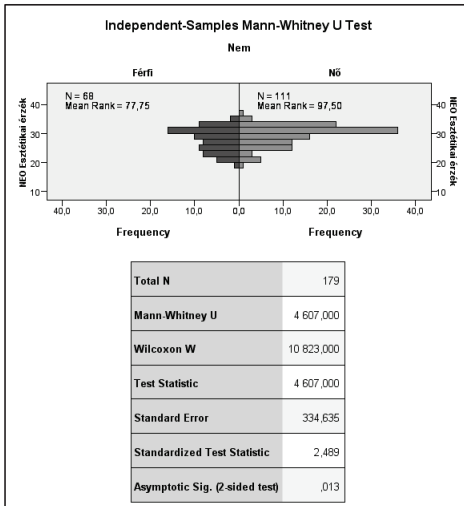

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of NEO Fantázia is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,062	Retain the null hypothesis.
2	The distribution of NEO Esztétikai érzék is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,013	Reject the null hypothesis.
3	The distribution of NEO Érzelemgazdagság is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,000	Reject the null hypothesis.
4	The distribution of NEO Aktivitás, energikusság is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,696	Retain the null hypothesis.
5	The distribution of NEO Ötletgazdagság, gondolatok is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,197	Retain the null hypothesis.

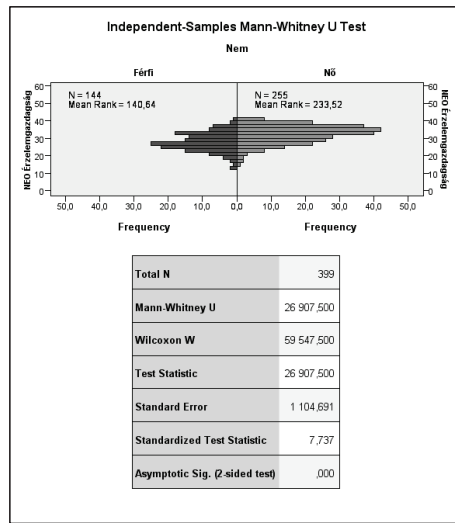
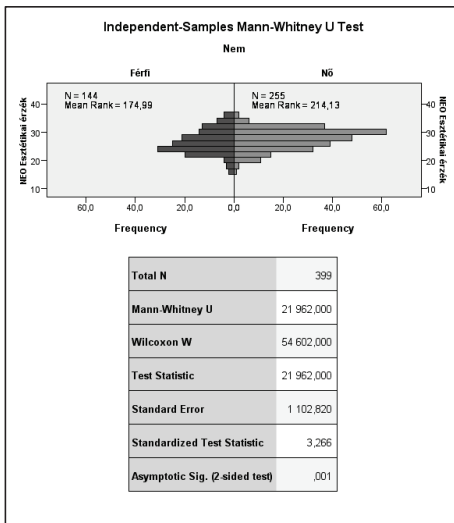
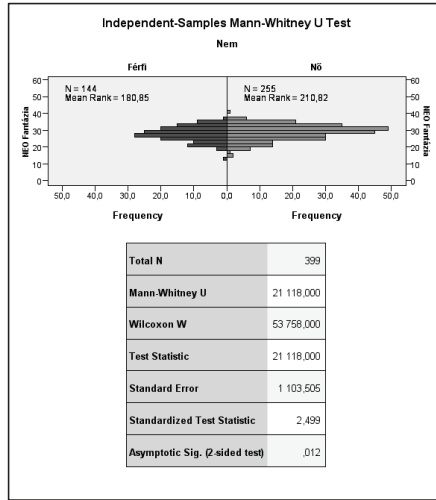
Asymptotic significances are displayed. The significance level is ,05.

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of NEO Fantázia is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,012	Reject the null hypothesis.
2	The distribution of NEO Esztétikai érzék is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,001	Reject the null hypothesis.
3	The distribution of NEO Erzelelmegazdság is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,000	Reject the null hypothesis.
4	The distribution of NEO Aktivitás, energikusság is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,883	Retain the null hypothesis.
5	The distribution of NEO Otletgazdság, gondolatok is the same across categories of Nem.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,111	Retain the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is ,05.

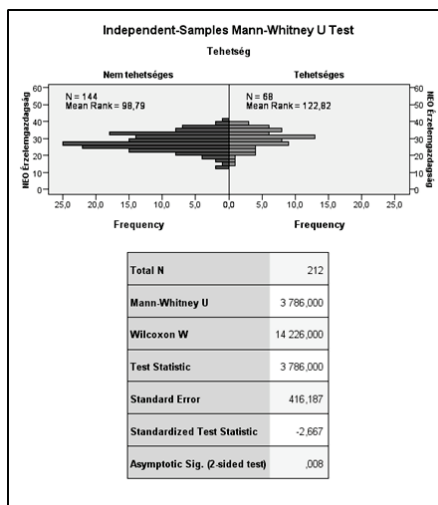
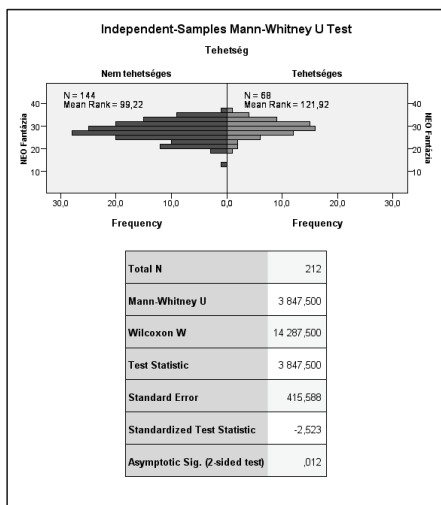
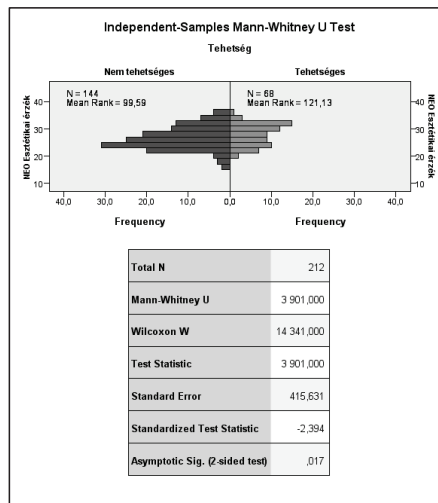
13. melléklet

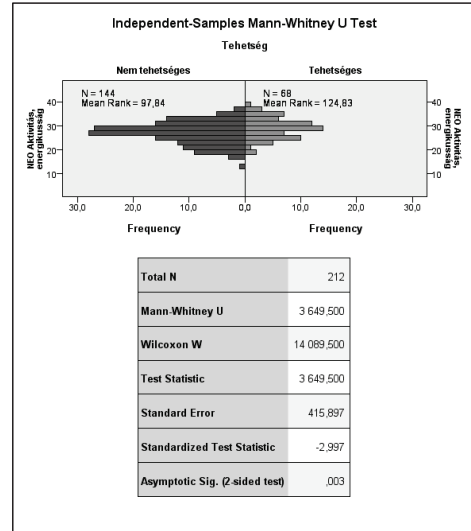
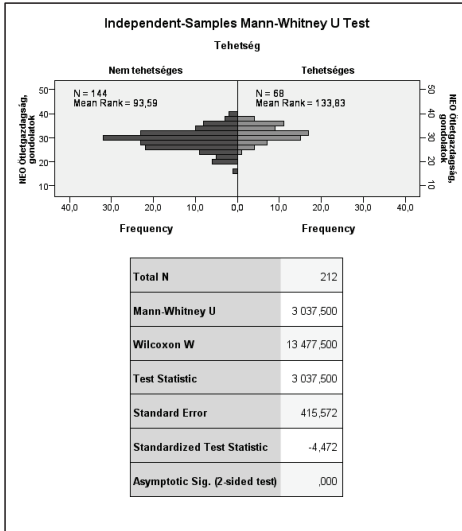
A H3/3 hipotézis Mann–Whitney próbái

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of NEO Fantázia is the same across categories of Tehetség.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	.012	Reject the null hypothesis.
2	The distribution of NEO Esztétikai érzék is the same across categories of Tehetség.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	.017	Reject the null hypothesis.
3	The distribution of NEO Érzelmegzagság is the same across categories of Tehetség.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	.008	Reject the null hypothesis.
4	The distribution of NEO Aktivitás, energikusság is the same across categories of Tehetség.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	.003	Reject the null hypothesis.
5	The distribution of NEO Otletgazdagság, gondolatok is the same across categories of Tehetség.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	.000	Reject the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is .05.

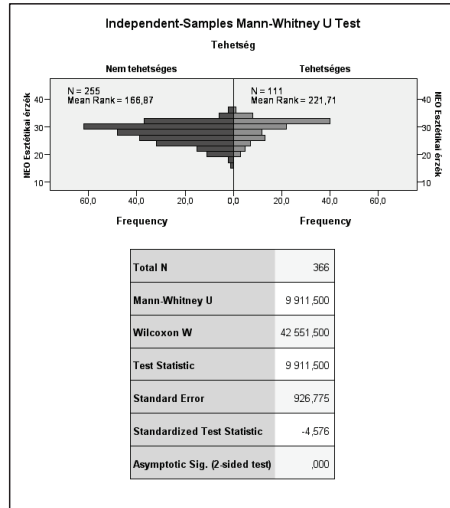

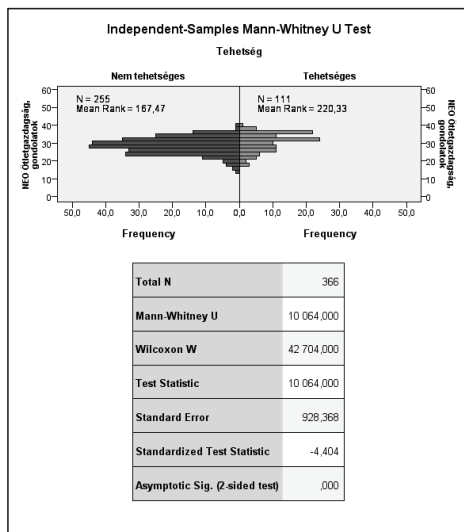
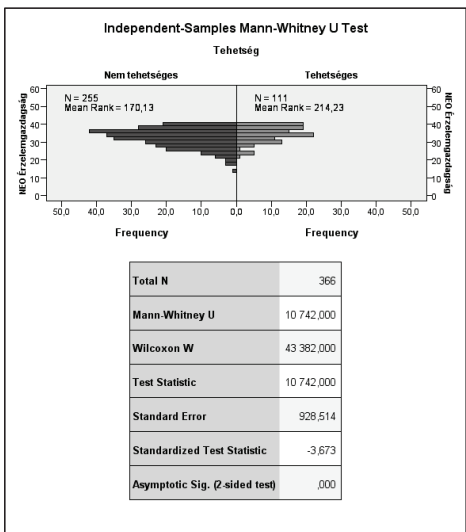
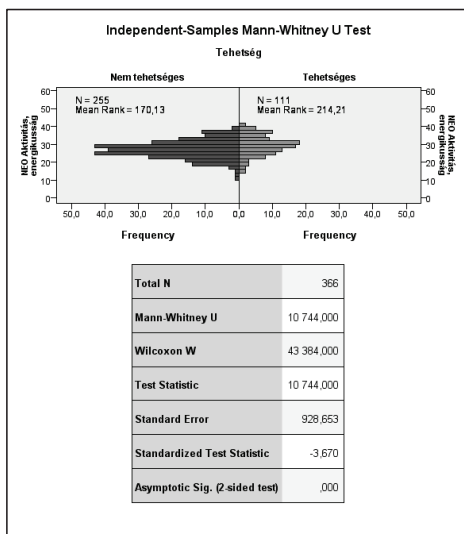
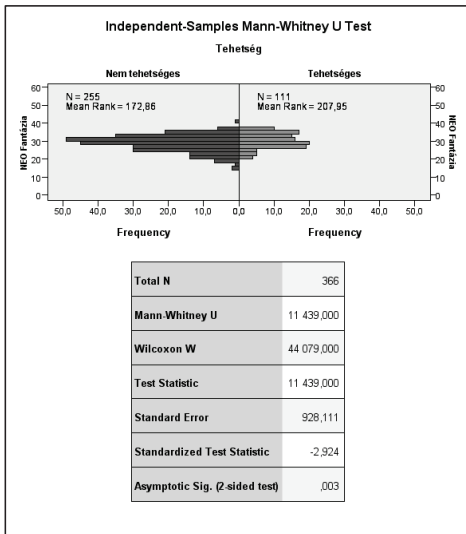

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of NEO Fantázia is the same across categories of Tehetség.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,003	Reject the null hypothesis.
2	The distribution of NEO Esztétikai érzék is the same across categories of Tehetség.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,000	Reject the null hypothesis.
3	The distribution of NEO Érzelemgazdagság is the same across categories of Tehetség.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,000	Reject the null hypothesis.
4	The distribution of NEO Aktivitás, energiakosság is the same across categories of Tehetség.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,000	Reject the null hypothesis.
5	The distribution of NEO Ötletgazdagság, gondolatok is the same across categories of Tehetség.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,000	Reject the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is .05.

14. melléklet

A korrelációs mátrixok egyezőségének vizsgálatai

8/1 hipotézis

Túlingerlékenység skálák korrelációinak összevetése tehetséges és nem tehetségesek esetén

```
> lavTestLRT( fit )[ 2, 5:7 ]
      Chisq diff Df diff Pr(>Chisq)
Model      10.528    10    0.3954
```

8/3 hipotézis

A perfekcionizmus skálák korrelációinak összevetése tehetségesek és nem tehetségesek esetén

```
> lavTestLRT( fit )[ 2, 5:7 ]
      Chisq diff Df diff Pr(>Chisq)
Model      1.3172     3    0.7251
```

8/2 hipotézis

Lokalizáció alapján túlingerlékenység skálák közti különbségek

```
> lavTestLRT( fit )[ 2, 5:7 ]
      Chisq diff Df diff Pr(>Chisq)
Model      54.176    10 4.499e-08 ***
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
```

8/4 hipotézis

A túlingerlékenység skálák és a self-orientált perfekcionizmus együttjárása tehetségterületi lokalizáció alapján

```
> r.test(n=46, r12=.316, r34=.302, n2=133)
Correlation tests
Call:r.test(n = 46, r12 = 0.316, r34 = 0.302, n2 = 133)
Test of difference between two independent correlations
z value 0.09 with probability 0.93
> r.test(n=46, r12=.292, r34=.351, n2=133)
Correlation tests
Call:r.test(n = 46, r12 = 0.292, r34 = 0.351, n2 = 133)
Test of difference between two independent correlations
z value 0.37 with probability 0.71
> r.test(n=46, r12=.155, r34=.301, n2=133)
Correlation tests
Call:r.test(n = 46, r12 = 0.155, r34 = 0.301, n2 = 133)
Test of difference between two independent correlations
z value 0.88 with probability 0.38
> r.test(n=46, r12=.266, r34=.115, n2=133)
Correlation tests
Call:r.test(n = 46, r12 = 0.266, r34 = 0.115, n2 = 133)
Test of difference between two independent correlations
z value 0.89 with probability 0.37
> r.test(n=46, r12=-.075, r34=.212, n2=133)
Correlation tests
Call:r.test(n = 46, r12 = -0.075, r34 = 0.212, n2 = 133)
Test of difference between two independent correlations
z value 1.65 with probability 0.1
```

H9/1

A szelf-orientált perfekcionizmus és a társas elvárásként megélt perfekcionizmus korrelációi a túlingerlékenység skálákka

```
> r.test(n=578, r12=.296, r34=.119)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0.296, r34 = 0.119)
Test of difference between two independent correlations
z value 3.15 with probability 0
> r.test(n=578, r12=.296, r34=-.051)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0.296, r34 = -0.051)
Test of difference between two independent correlations
z value 6.04 with probability 0
> r.test(n=578, r12=.237, r34=.126)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0.237, r34 = 0.126)
Test of difference between two independent correlations
z value 1.95 with probability 0.05
> r.test(n=578, r12=.237, r34=.0)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0.237, r34 = 0)
Test of difference between two independent correlations
z value 4.1 with probability 0
> r.test(n=578, r12=.178, r34=.058)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0.178, r34 = 0.058)
Test of difference between two independent correlations
z value 2.07 with probability 0.04
> r.test(n=578, r12=.178, r34=.175)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0.178, r34 = 0.175)
Test of difference between two independent correlations
z value 0.05 with probability 0.96
> r.test(n=578, r12=.388, r34=.195)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0.388, r34 = 0.195)
Test of difference between two independent correlations
z value 3.59 with probability 0
> r.test(n=578, r12=.223, r34=-.003)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0.223, r34 = -0.003)
Test of difference between two independent correlations
z value 3.9 with probability 0
> r.test(n=578, r12=.223, r34=.097)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0.223, r34 = 0.097)
Test of difference between two independent correlations
z value 2.2 with probability 0.03
```

A társas elvárásként megélt perfekcionizmus és a másokra irányuló perfekcionizmus túlingerlékenység skálákkal való korrelációinak összevetése

```
> r.test(n=578, r12=-.051, r34=.119)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = -0.051, r34 = 0.119)
Test of difference between two independent correlations
z value 2.89 with probability 0
> r.test(n=578, r12=.000, r34=.126)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0, r34 = 0.126)
```

```
Test of difference between two independent correlations
z value 2.15 with probability 0.03
> r.test(n=578, r12=.175, r34=.058)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0.175, r34 = 0.058)
Test of difference between two independent correlations
z value 2.01 with probability 0.04
> r.test(n=578, r12=-.001, r34=.195)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = -0.001, r34 = 0.195)
Test of difference between two independent correlations
z value 3.37 with probability 0
> r.test(n=578, r12=.097, r34=-.003)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0.097, r34 = -0.003)
Test of difference between two independent correlations
z value 1.7 with probability 0.09
> r.test(n=578, r12=.201, r34=.258)
Correlation tests
Call:r.test(n = 578, r12 = 0.201, r34 = 0.258)
Test of difference between two independent correlations
z value 1.02 with probability 0.31
```

15. melléklet

Az Életelégedettség Kérdőív korrelációi a perfekcionizmussal és a túlingerlékenységgel

Correlations

			Életelégedettség	Self-orientált perfekcionizmus
Spearman's rho	Életelégedettség	Correlation Coefficient	1,000	,027
		Sig. (2-tailed)	.	,519
		N	578	578
	Self-orientált perfekcionizmus	Correlation Coefficient	,027	1,000
		Sig. (2-tailed)	,519	.
		N	578	578

Correlations

			Életelégedettség	Másokra irányuló perfekcionizmus	Társas elvárásként megélt perfekcionizmus
Spearman's rho	Életelégedettség	Correlation Coefficient	1,000	,059	-,291**
		Sig. (2-tailed)	.	,156	,000
		N	578	578	577
	Másokra irányuló perfekcionizmus	Correlation Coefficient	,059	1,000	-,094*
		Sig. (2-tailed)	,156	.	,024
		N	578	578	577
	Társas elvárásként megélt perfekcionizmus	Correlation Coefficient	-,291**	-,094*	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	,024	.
		N	577	577	577

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Correlations

			Életelégedettség	Pszichomotoros túlingerlékenység	Érzéki túlingerlékenység	Képzleti túlingerlékenység	Intellektuális túlingerlékenység	Érzelmi túlingerlékenység
Spearman's rho	Életelégedettség	Correlation Coefficient	1,000	,166**	,012	-,108**	,090*	,028
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,773	,010	,031	,497
		N	578	578	578	578	578	577
	Pszichomotoros túlingerlékenység	Correlation Coefficient	,166**	1,000	,096*	,067	,290**	,116**
		Sig. (2-tailed)	,000	.	,020	,108	,000	,005
		N	578	578	578	578	578	577
	Érzéki túlingerlékenység	Correlation Coefficient	,012	,096*	1,000	,393**	,452**	,306**
		Sig. (2-tailed)	,773	,020	.	,000	,000	,000
		N	578	578	578	578	578	577
	Képzleti túlingerlékenység	Correlation Coefficient	-,108**	,067	,393**	1,000	,311**	,277**
		Sig. (2-tailed)	,010	,108	,000	.	,000	,000
		N	578	578	578	578	578	577
	Intellektuális túlingerlékenység	Correlation Coefficient	,090*	,290**	,452**	,311**	1,000	,117**
		Sig. (2-tailed)	,031	,000	,000	,000	.	,005
		N	578	578	578	578	578	577
	Érzelmi túlingerlékenység	Correlation Coefficient	,028	,116**	,306**	,277**	,117**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,497	,005	,000	,000	,005	.
		N	577	577	577	577	577	577

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

16. melléklet

A kontingencia táblák khi-négyzet próbái

Tehetség * Klaszter Crosstabulation

Count		Klaszter				Total
		Adaptív perfekcionizmus	Általános perfekcionizmus	Maladaptív perfekcionizmus	Nem perfekcionista	
Tehetség	Tehetséges	19	52	3	16	90
	Átlagos	11	64	20	34	129
Total		30	116	23	50	219

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,982 ^a	3	,001
Likelihood Ratio	17,121	3	,001
Linear-by-Linear Association	9,509	1	,002
N of Valid Cases	219		

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,270	,001
	Cramer's V	,270	,001
N of Valid Cases		219	

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,45.

Alminta * Klaszter Crosstabulation

Count		Klaszter				Total
		Adaptív perfekcionizmus	Általános perfekcionizmus	Maladaptív perfekcionizmus	Nem perfekcionista	
Alminta	Tehetséges középiskolás	19	52	3	16	90
	Átlagos középiskolás	4	25	14	21	64
	Átlagos egyetemista	7	39	6	13	65
Total		30	116	23	50	219

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	26,359 ^a	6	,000
Likelihood Ratio	26,221	6	,000
Linear-by-Linear Association	2,582	1	,108
N of Valid Cases	219		

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,347	,000
	Cramer's V	,245	,000
N of Valid Cases		219	

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,72.

Nem * Klaszter Crosstabulation

Count		Klaszter				Total
		Adaptív perfekcionizmus	Általános perfekcionizmus	Maladaptív perfekcionizmus	Nem perfekcionista	
Nem	Férfi	8	41	9	22	80
	Nő	22	75	14	28	139
Total		30	116	23	50	219

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,600 ^a	3	,458
Likelihood Ratio	2,632	3	,452
Linear-by-Linear Association	2,445	1	,118
N of Valid Cases	219		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 8,40.

17. melléklet

A H14 hipotézis Kruskal-Wallis próbái

Ranks

	Klaszter	N	Mean Rank
Pszichomotoros túlingerlékenység	Adaptív perfekcionizmus	30	133,60
	Általános perfekcionizmus	116	121,28
	Maladaptív perfekcionizmus	23	65,30
	Nem perfekcionista	50	90,22
	Total	219	
Érzéki túlingerlékenység	Adaptív perfekcionizmus	30	117,38
	Általános perfekcionizmus	116	120,66
	Maladaptív perfekcionizmus	23	81,96
	Nem perfekcionista	50	93,75
	Total	219	
Képzeleti túlingerlékenység	Adaptív perfekcionizmus	30	108,67
	Általános perfekcionizmus	116	120,34
	Maladaptív perfekcionizmus	23	117,98
	Nem perfekcionista	50	83,15
	Total	219	
Intellektuális túlingerlékenység	Adaptív perfekcionizmus	30	128,32
	Általános perfekcionizmus	116	129,43
	Maladaptív perfekcionizmus	23	50,48
	Nem perfekcionista	50	81,31
	Total	219	
Érzelmi túlingerlékenység	Adaptív perfekcionizmus	30	108,83
	Általános perfekcionizmus	115	123,88
	Maladaptív perfekcionizmus	23	76,28
	Nem perfekcionista	50	92,11
	Total	218	

Test Statistics^{a,b}

	Pszichomotoros túlingerlékenység	Érzéki túlingerlékenység	Képzeleti túlingerlékenység	Intellektuális túlingerlékenység	Érzelmi túlingerlékenység
Chi-Square	24,209	11,506	12,474	44,070	16,205
df	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	,000	,009	,006	,000	,001

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Klaszter

18. melléklet

Az Életelégedettség Skála Kruskal-Wallis próbái

Ranks

	Klaszter	N	Mean Rank
Ideális	Adaptív perfekcionizmus	30	134,72
	Általános perfekcionizmus	116	103,13
	Maladaptív perfekcionizmus	23	98,28
	Nem perfekcionista	50	116,49
	Total	219	
Életfeltétel	Adaptív perfekcionizmus	30	131,07
	Általános perfekcionizmus	116	110,97
	Maladaptív perfekcionizmus	23	83,20
	Nem perfekcionista	50	107,43
	Total	219	
Élégedettség	Adaptív perfekcionizmus	30	135,75
	Általános perfekcionizmus	116	95,40
	Maladaptív perfekcionizmus	23	91,65
	Nem perfekcionista	50	136,87
	Total	219	
Célok elérése	Adaptív perfekcionizmus	30	142,08
	Általános perfekcionizmus	116	107,69
	Maladaptív perfekcionizmus	23	83,46
	Nem perfekcionista	50	108,32
	Total	219	
Változtatás nélküli	Adaptív perfekcionizmus	30	132,05
	Általános perfekcionizmus	116	103,54
	Maladaptív perfekcionizmus	23	85,54
	Nem perfekcionista	50	123,00
	Total	219	
Életelégedettség	Adaptív perfekcionizmus	30	144,65
	Általános perfekcionizmus	116	101,92
	Maladaptív perfekcionizmus	23	79,20
	Nem perfekcionista	50	122,12
	Total	219	

Test Statistics^{a,b}

	Ideális	Életfeltétel	Élégedettség	Célok elérése	Változtatás nélküli	Életelégedettség
Chi-Square	7,529	7,929	22,793	12,298	10,612	18,176
df	3	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	,057	,047	,000	,006	,014	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Klaszter